

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Соціальні комунікації

Том 31 (70) № 4 2020

Частина 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, в.о. ректора Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 4 від 26.11.2020 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Соціальні комунікації» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15711-4182Р від 28.09.2009 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2663-6069 (Print)
ISSN 2663-6077 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2020

ЗМІСТ

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Басараба І. О.

АНГЛОМОВНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ: ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ..... 1

Василенко Д. В.

ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗРУШЕННЯ АНГЛОМОВНОГО
ВІЙСЬКОВОГО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ 9

Ганбарова Нурлана Эльдениз гызы

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ АНГЛИЙСКИХ ГЛАГОЛОВ РЕЧИ 16

Гошилик Н. С., Якимик Г. М.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НОВЕЛ АННИ ТОДД 22

Грималюк А. М.

ЕКСПЛІЦИТНЕ ТА ІМПЛІЦИТНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНОТАЦІЇ
В ЦІЛСНИХ ІДІОМАХ ІЗ КОЛЬОРОВИМИ КУЛЬТУРНИМИ СИМВОЛАМИ
(НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ)..... 27

Гриняк О. О.

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ПОРОДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНИХ СМИСЛІВ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ 33

Гришина О. Д., Статкевич Л. П.

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ .. 40

Гуменюк І. Л.

ТОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ІНТОНАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ
СТАТИЧНИХ ОПИСІВ ПРИРОДИ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ 47

Humeniuk N. H.

STYLISTIC ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II
CORONAVIRUS DISCOURSE (04.05.2020)..... 52

Гура В. М.

ФЕНТЕЗИ ЯК ЖАНР ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ:
ТЕКСТ-ТИПОЛОГІЧНІ ТА НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ..... 57

Дахмани А.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ И ПЕРЕВОДА ПАССИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ
В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ 63

Євтушенко Н. І.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО
НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
«ІНФОРМАТИКА І МОВА» (БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ)..... 68

Zabotnova M. V.

MENTAL SPACES AS A WAY OF MEMES' IMPLEMENTATION
IN POLITICAL DISCOURSE 73

Zirka V. V., Vukolova K. V.

PSYCHOLINGUISTIC COMPONENT IN THE STUDY
OF THE PITTSBURGH SPEECH EFFICIENCY DECODING..... 79

Іваненко Д. О.

МУЛЬТИМОДАЛЬНА СТИЛІСТИКА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ .. 84

Іванотчак Н. І., Павлюк О. Б. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ЖІНКА</i> В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ.....	90
Karachun Yu. G., Borkovska I. P. DERIVATIVE COMPOUND TERMS-NOUNS AS A SPECIAL TYPE OF COMPOUND IN SCIENCE AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING	95
Костенко В. Г., Сологор І. М. МОВНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ АДРЕСОВАНОСТІ В ТЕКСТАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ	101
Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	108
Луньова Т. В. АВТОБІОГРАФІЧНИЙ НАРАТИВ ЯК ФОРМА МЕТАЕКФРАЗИСУ: КОГНІТИВНО-ПОЕТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕСЕ ЖЮЛЯ ОЛЦЬКОГО ПРО ВЛАСНУ ТВОРЧІСТЬ	113
Макарук Л. Л. ПОЛІФУНКЦІЙНІСТЬ ТА МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ЗНАКІВ ПУНКТУАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ.....	120
Межуєва І. Ю. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	128
Mykhaulyenko V. V. ON DYNAMICS OF THE LEXICAL MEANING	133
Nikiforova Ye. Yu., Havryliuk O. O., Galitska E. A. INTENTIONALITY AND ACCEPTABILITY AS STANDARDS OF TEXTUALITY IN PERFUME AND COSMETIC NAMES	137
Нісаноглу Н. Г., Мунтян С. Г. МАНІПУЛЯТИВНА СТРАТЕГІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ДИСКУРСИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>КОНСЕНСУС</i> В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ....	144
Pavlichenko L. V. STRATEGIES AND TACTICS OF INVESTIGATORS TO WITNESSES AND VICTIMS (BASED ON THE ANALYSIS OF THE PRE-TRIAL INTERROGATION DISCOURSE)	149
Панченко О. І. ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕКЛАД НЕОЛОГІЗМІВ	154
Пилипенко І. О. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАМІНИ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ	159
Попелюк В. П. МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ	164
Прокопець М. С. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «КУЛЬТУРНОЇ» ТА «ІСТОРИЧНОЇ» ПАМ'ЯТІ	170
Рябова К. О. ЦІЛІСНІСТЬ І ЗВ'ЯЗНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ТЕКСТУАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ.....	173

Світліковська О. А. РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ АМЕРИКАНЦІВ ТА БРИТАНЦІВ У ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБАХ ЯК СКЛАДНИКАХ МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ.....	177
Таценко Н. В., Третьак І. В. МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ПИТТЯ/DRINKING</i> ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРИ ПИТТЯ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	184
Топчий О. Ю. КАЛЕЙДОСКОП ВІДТІНКІВ КОЛОРАТИВУ <i>ЗЕЛЕНИЙ</i> У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	190
Четова Н. Й. ЛІНГВОКОГНІТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ <i>ХИМЕРА</i> В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА).....	196
Чуланова Г. В., Старикова В. С. БІЛАТЕРАЛЬНІ СТРУКТУРИ МОВНИХ ЗНАКІВ.....	204
Чуланова Г. В., Харченко В. Ю. ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ	208
РОМАНСЬКІ МОВИ	
Курганська А. Р. КОСМОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В МІФОПОЕТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ А. МОКЕЛЯ	213
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	218

CONTENTS

GERMANIC LANGUAGES

Basaraba I. O.

ENGLISH-LANGUAGE PHRASEOLOGICAL UNITS: CLASSIFICATION PROBLEM..... 1

Vasylenko D. V.

EVOLUTIONARY CHANGES IN THE MILITARY PHRASEOLOGICAL FUND
OF THE ENGLISH LANGUAGE 9

Ganbarova Nurlana Eldeniz gizi.

PRAGMATIC COMPONENT OF ENGLISH SPEECH VERBS 16

Goshylyk N. S., Yakymyk G. M.

STYLISTIC CHARACTERISTICS OF ANNA TODD'S NOVELS 22

Hrymaliuk A. M.

EXPLICIT AND IMPLICIT CONNOTATION IN IDIOMS WITH COLOR
CULTURAL SYMBOLS (BASED ON TEXTS OF GERMAN LANGUAGE PRESS)..... 27

Grinyak O. A.

COGNITIVE ASPECTS OF THE CREATION OF IMPLICATIVE SENSES
IN AMERICAN VERSES OF THE XX CENTURY 33

Hryshyna O. D., Statkevych L. P.

WAYS OF EXPRESSING MODALITY IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES 40

Humeniuk I. L.

TONAL PARAMETERS OF INTONATION OF RURAL STATIC LANDSCAPE
DESCRIPTIONS IN ENGLISH PROSAIC FICTION WORKS..... 47

Humeniuk N. H.

STYLISTIC ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II
CORONAVIRUS DISCOURSE (04.05.2020)..... 52

Hura V. M.

FANTASY AS A GENRE OF LITERATURE FOR CHILDREN:
TEXT-TYOLOGICAL AND NARRATIVE FEATURES..... 57

Dahmani A.

FEATURES OF APPLICATION AND TRANSLATION
OF PASSIVE CONSTRUCTIONS IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS..... 63

Yevtushenko N. S.

THE USE OF THE CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING METHOD (CLIL)
IN THE PROCESS OF TRAINING STUDENTS IN THE SPECIALTY "COMPUTER SCIENCE
AND LANGUAGE" (BACHELOR DEGREE LEVEL)..... 68

Zabotnova M. V.

MENTAL SPACES AS A WAY OF MEMES' IMPLEMENTATION
IN POLITICAL DISCOURSE 73

Zirka V. V., Vukolova K. V.

PSYCHOLINGUISTIC COMPONENT IN THE STUDY
OF THE PITTSBURGH SPEECH EFFICIENCY DECODING 79

Ivanenko D. O.

MULTIMODAL STYLISTICS: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS..... 84

Ivanotchak N. I., Pavliuk O. B. VERBALIZATION OF CONCEPT <i>WOMAN</i> IN ENGLISH SONG DISCOURSE.....	90
Karachun Yu. G., Borkovska I. P. DERIVATIVE COMPOUND TERMS-NOUNS AS A SPECIAL TYPE OF COMPOUND IN SCIENCE AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING	95
Kostenko V. G., Solohor I. M. LINGUISTIC TOOLS FOR INCORPORATING CATEGORY OF ADDRESSING IN TEMPLATES OF INFORMED CONCENT ON DENTAL TREATMENT	101
Lysychkina I. O., Lysychkina O. O. FEATURES OF THE COVID-19 PANDEMIC NEOLOGISMS IN THE ENGLISH LANGUAGE...	108
Lunyova T. V. AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE AS A FORM OF METAEPHRASIS: A COGNITIVE POETIC ANALYSIS OF JULES OLITSKI'S ESSAY ABOUT HIS OWN ART	113
Makaruk L. L. MULTIFUNCTIONAL AND MULTIMODAL PROPERTIES OF PUNCTUATION MARKS IN THE MODERN ENGLISH MASS MEDIA COMMUNICATIVE SPACE.....	120
Mezhuyeva I. Yu. INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN LEARNING OF FOREIGN LANGUAGE AT THE TECHNICAL UNIVERSITY	128
Mykhaylenko V. V. ON DYNAMICS OF THE LEXICAL MEANING	133
Nikiforova Ye. Yu., Havryliuk O. O., Galitska E. A. INTENTIONALITY AND ACCEPTABILITY AS STANDARDS OF TEXTUALITY IN PERFUME AND COSMETIC NAMES.....	137
Nisanoglu N. G., Muntian S. H. A MANIPULATIVE STRATEGY AS A COMMUNICATIVE STRATEGY OF THE DUSCURSUVE REALIZATION OF THE CONCEPT <i>CONSENSUS</i> IN ENGLISH-LANGUAGE PUBLICISTIC DISCOURSE	144
Pavlichenko L. V. STRATEGIES AND TACTICS OF INVESTIGATORS TO WITNESSES AND VICTIMS (BASED ON THE ANALYSIS OF THE PRE-TRIAL INTERROGATION DISCOURSE).....	149
Panchenko O. I. ON THE ISSUE OF NEOLOGISM TRANSLATION.....	154
Pylypenko I. O. LEXICO-SEMANTIC SUBSTITUTES IN THE TRANSLATION OF ENGLISH ADVERTISING SLOGANS	159
Popelyuk V. P. LANGUAGE EXPRESSION OF ETHNO-CULTURAL SPECIFICS OF POLITICAL SPEECHES	164
Prokopets M. S. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPTS OF "CULTURAL" AND "HISTORICAL" MEMORY	170
Riabova K. O. COHESION AND COHERENCE AS FUNDAMENTAL TEXT CATEGORIES	173

Svitlikovska O. O. THE REALIZATION OF BRITISH AND AMERICAN SOCIO-CULTURAL VALUES IN VERBAL AND NONVERBAL MEANS AS MASS-MEDIA TEXTS COMPONENTS	177
Tatsenko N. V., Tretiak I. V. METAPHORIZATION OF THE CONCEPT <i>DRINKING</i> AS A MEANS OF REPRESENTATION OF DRINKING CULTURE IN THE ENGLISH-SPEAKING WORLDVIEW	184
Topchy O. Yu. KALEIDOSCOPE OF SHADES OF COLORATIVE <i>GREEN</i> IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD	190
Chetova N. Yo. LINGUO-COGNITIVE REALISATION OF THE LITERARY CONCEPT <i>CHIMERA</i> IN ENGLISH FANTASY (BASED ON J.R.R. TOLKIEN'S LITERARY WORKS).....	196
Chulanova G. V., Starykova V. S. BILATERAL STRUCTURES OF LANGUAGE SIGNS	204
Chulanova G. V., Kharchenko V. Yu. TEXT-CENTRIC APPROACH TO TRANSLATION.....	208
ROMANIC LANGUAGES	
Kurhanska A. R. COSMOLOGICAL ELEMENTS IN MYTHOLOGICAL SPACE IN A. MOCKEL LYRICS	213
INFORMATION ABOUT AUTHORS	218

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 8.80

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/01>**Басараба І. О.**

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

АНГЛОМОВНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ: ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті висвітлені основні питання в області фразеології, які стосуються класифікації фразеологізмів, а також виділення меж фразеологічного фонду. На думку автора, найбільш прийнятним підходом щодо класифікації фразеологізмів є комбінований, тобто системний, який поєднує у собі кілька критеріїв (семантичний, синтаксичний).

У статті досліджується поняття «енантиосемії», розкривається її місце у фразеології сучасної англійської мови. Автор вважає, що енантіосемія є досить важливим і складним для сучасної семасіології феноменом. У роботі розглядається класифікація структурно-граматичних типів фразеологічних одиниць, визначаються мовні особливості фразеологізмів із протилежними значеннями.

Автор висвітлив певні проблеми принципів відбору класифікації лексики за частинами мови; навів різні підходи щодо розподілу слів за частинами мови; провів аналіз типологічних класифікацій фразеологічного фонду. Проаналізовано фразеологічні одиниці військового дискурсу в англійській мові, здійснюється їх класифікація за структурно-семантичним принципом на номінативні (субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні), номінативно-комунікативні (дієслівні).

Зроблено висновок, що більшість фразеологічних одиниць військового дискурсу є зворотами, які здебільшого відносяться до дієслівних фразеологічних одиниць; використано методи статистичної лінгвістики, що дозволило встановити достатню чисельність репрезентативної вибірки ідіом військового дискурсу для отримання достовірних висновків і результатів цього дослідження. На думку автора, доречно було б окреслити інші критерії класифікації фразеологічних одиниць, які б охоплювали комунікативні, когнітивні та прагматичні виміри їх функціонування в різних типах дискурсів загалом і військовому зокрема.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, класифікація, групи, військовий текст, частинно-мовна конструкція, енантіосемія.

Постановка проблеми. Вільне володіння іноземною мовою нині є невід'ємною вимогою до професійної компетентності будь-якого сучасного фахівця, в тому числі військового. Рівень її вміння використання під час професійної діяльності визначається правильністю і доречністю застосування стійких словосполучень, які несуть певне емоційне навантаження у процесі спілкування з комунікатором, сприяють кращому розумінню тароблять мову «живою». Саметакимисталеними словосполученнями є фразеологізми та ідіоми. Важливим питанням є класифікація та аналіз структури фразеологічних одиниць, що дасть змогу виявити специфіку їх використання у військовому дискурсі. Це дозволить виявити закономірності походження, утворення та застосування

їх у професійній діяльності сучасних військових фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Відомими науковцями у галузі досліджень проблем із фразеології є М. Алефіренко, Д. Добровольський, М. Ковшова, А. Кунін, на думку яких мовна фразеологічна компонента формує досить особливу систему, яка має свої специфічні особливості та ознаки. Такими є організованість ідіом у вигляді речень і словосполучень, наявність у фразеологізмах семантичних категорій значення, а також прихований зміст фразеологізму, який є характерним принаймні для одного його компонента.

Аналіз низки наукових і лінгвістичних джерел виявив відсутність єдиного принципу, згідно якого

проводиться класифікація фразеологічних одиниць та ідіом. Незважаючи на те, що це питання є досить опрацьованим, деякі аспекти класифікацій так і залишилися не виділеними. Оскільки ідіоми та фразеологічні одиниці є досить складним і цікавим феноменом з особливими якостями, то очевидно, що їх можна вивчати з різних точок зору.

Існує багато підходів до класифікацій ідіом, які є розробленими на основі певних принципів і підходів. Цікавим питанням є адаптація існуючих класифікацій до ідіом та фразеологічних одиниць, виділених із текстів на військову тематику, встановлення закономірностей їх утворення в сучасній англійській мові. Останнє зумовлюється необхідністю зміцнення потенціалу теорії ідіоматики загалом і теорії ідіоматики військового дискурсу зокрема, а також необхідністю одержання нових відомостей про постійні процеси збагачення мовних номінативних засобів при дотриманні правил мовної економії.

Постановка завдання. Метою статті є класифікація фразеологізмів військового дискурсу в сучасній англійській мові та встановлення структурних закономірностей їх утворення і використання.

Виклад основного матеріалу. В англійській мові ідіоми здебільшого виступають у реченні як структурне ціле, до складу якого входять слова, що знаходяться в різних морфологічно-синтаксичних відношеннях між собою. Дослідження ідіом та фразеологічних одиниць є складником структурно-семантичної парадигми, яка є однією з визначних проблем в області лінгвістики.

Під поняттям «військового дискурсу» ми маємо на увазі комунікативну підсистему мовлення (текст у єдності із позамовними, прагматичними, психологічними, соціокультурними та іншими чинниками). При класифікації фразеологічних одиниць військового дискурсу близькими та найбільш інформативними, на нашу думку, є частинно-мовні критерії.

Дослідження частин мови почали датуватися ще з початку часів нашої ери та мали початок ще з античних часів. У працях Аристотеля та Платона вперше згадувалися частини мови. Під поняттям «частини мови» ми розуміємо частини, які формують мовлення. У результаті такого поділу виділяються певні «класи» слів. Отже, теорія частин мови тісно переплітається з класифікаціями слів. Тому в нашому дослідженні важлива послідовність і доцільність використання частин мови у стійких словосполученнях (фразеологізмах військового дискурсу), їх ієрархія та залежність.

Дослідники, які вивчали спірні питання щодо частинно-мовних критеріїв, поділились на два

діаметрально протилежні табори. Одні науковці визнають гомогенні класифікації одним критерієм поділу, інші ж вважають, що лише комплексне застосування різних критеріїв є правильним і доцільним (гетерогенні класифікації).

Прибічники гомогенної класифікації вважають критерієм частинно-мовного розподілу лише один із критеріїв: або синтаксичний, або семантичний, або морфологічний. Семантичний підхід інколи називають «когнітивним», оскільки частинно-мовний розподіл пов'язаний пізнавальною діяльністю, причому мова є основним засобом когнітивної сфери діяльності людини, а певні мовні правила – невід'ємною частиною відповідного когнітивного апарату. Цей критерій має дещо психологічне підґрунтя. Під час розумової діяльності людина послуговується змістовим значенням (концептом) предметів, явищ, процесів, ознак, чисел, яке у мовленні об'єктивується у вигляді слів.

Згідно семантичного принципу в основі частинно-мовного розподілу лежать певні абстраговано-граматичні значення: атрибутивність, ознака, характеристика (прикметник); динамічність, дія, процесуальність (дієслово); предметність (іменник); кількісна ознака, розрядність (числівник), час і місце (прислівник). Послідовниками такої класифікації є Ш. Баллі, В. Виноградов, Р. Квірк, Дж. Мейкледжон, О. Потєбня.

Синтаксичний підхід базується на частинно-мовному розподілі слів за тим, яку синтаксичну позицію та синтаксичну функцію виконує лексична одиниця в реченні, у певному дистрибутивному оточенні, у мовній конструкції. Такими типовими синтаксичними функціями може бути позиція підмета або додатка для іменника, позиція присудка для дієслова, позиція ознаки для прикметника, позиція обставини для прислівника. Варто зазначити, що інколи за рахунок рухливості синтаксичних функцій частин мови у реченні можуть виявлятися нетипові функції словосполучних конструкцій. Синтаксичний критерій за своєї ієрархією можна вважати другим після семантичного. Дослідженням класифікацій мовних одиниць за цим критерієм займалися К. Ф. Бекер, Н. Вебстер, І. Вихованець, Є. Курилович, Дж. Морелл, Л. Теньєр, К. Хенгевельд, О. Шахматов та інші.

Згідно з морфологічними критерієм частинно-мовний розподіл відбувається на основі використання граматично-морфологічних характеристик слів: рід, число, вид, час, дія, особа, відмінок (Н. Вебстер, Дж. Керм, Г. Суїт, У. Тернер, А. Уест, П. Фортунатов). Можна виокремити і ще один

критерій – словотвірний. Інколи саме він може бути базовим під час проблемних питань при виділенні частин мови.

Прихильники гетерогенної класифікації (І. Кучеренко, В. Виноградов, Л. Щерба) вважають, що використання лише одного критерію не дає чіткої картини про частинно-мовну класифікацію. На думку дослідників, до такого розподілу потрібно підходити логічно і системно з урахуванням психологічних і когнітивних аспектів мови і мовлення. Тому природним у частинно-мовному розподілі є застосування трьохзначного критерію, який поєднує у собі морфологічні, синтаксичні та семантичні принципи. Цей так званий комплексний підхід переважає у нинішній лінгвістиці і є більш точним для визначення того, до якої частини мови належать те чи інше слово. При цьому семантичний компонент при комплексній класифікації відіграє провідну роль.

Проведений аналіз існуючих підходів до частинно-мовної класифікації лексичних одиниць дозволить більш ґрунтовно підійти до питання розподілу фразеологізмів військового дискурсу до тієї чи іншої частини мови. Аналіз художніх текстів на військову тематику дозволив виявити, що більшість фразеологізмів є загальноживаними та відомими, лише невелика їх частина має безпосередню прив'язку до професійної діяльності. Визначальну роль при вирішенні завдання класифікації ідіом відіграє наявність так званого опорного або ядерного компонента. Під ядерним компонентом прийнято вважати такий компонент, «який «фразеологізує» вільне словосполучення» [9, с. 200].

Виокремлення ядерних компонентів фразеологічних одиниць тісно переплітається з поняттям структурного типу тієї чи іншої фразеологічної конструкції. Існують такі типи фразеологічних одиниць, ядерний компонент яких співпадає із граматично основним (ієрархічно головним) словом, у яких саме семантичний компонент є провідним. Ми провели аналіз, який дозволив умовно розділити фразеологічні одиниці військового тексту на такі групи:

1. Дієслівні. До цієї підгрупи ми відносимо фразеологічні одиниці, які в реченні виконують функцію дієслова. Така підгрупа зі всіх є найбільшою. Це пов'язано з поняттям «поляризації», яке виникає за рахунок префіксацій. Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що у тексті найчастіше зустрічалися дієслівні фразеологічні одиниці зі структурою дієслово + іменник, що структурно можна представити у вигляді *V.+N.*, при чому головним у цій конструкції є дієслово

(*to lose face, to tell the truth, to break someone's heart*). Фразеологічна конструкція *to lose face* має значення «демонструвати свою слабкість», «вести себе недостойно»: “*And they would not want to lose face with their Arab neighbours*” [12, с. 192]. Очевидно, що цей фразеологізм у реченні виконує роль дієслова, при цьому домінуючим компонентом у словосполученні є дієслово “*to lose*”.

Аналогічною є ситуація з фразеологічною одиницею *to break someone's heart*. У прикладі: *There were two others brothers in the family to carry on farming the wheat, but it almost broke old Jethro Carson's heart when his oldest son packed his bags at the age of 18* мається на увазі не пряме значення, а зробити «когось нещасним, доставити біль».

Аналіз наведених вище прикладів свідчить про те, що дієслово, яке входить до складу дієслівних фразеологічних одиниць, відіграє домінуючу роль у лексичній конструкції. При цьому гнучкість дієслівної компоненти дозволяє дієслівному фразеологізму видозмінюватися за способами, часами, особами, а різні морфологічні дієслівні зміни можуть регулюватися семантикою тих чи інших фразеологічних одиниць, яка передбачає певні обмеження, категоріальні зміни дієслівних фразеологічних одиниць.

2. Адвербіальні. До цієї підгрупи відносимо стійкі обставинні та адвербіальні ідіоми, тобто стійкі словосполучення, які описують якість чи певні умови, за яких відбувається той чи інший процес (*out of the blue, without a reason, behind one's back*). Здебільшого у реченні адвербіальні фразеологічні одиниці виступають в ролі обставини. Морфологія цієї підгрупи не дозволяє ніяких змін.

Наприклад, *behind one's back*, що має значення «робити щось потайки, у когось за спиною», “*What have you two been plotting behind my back?, asked Harry*” [10, с. 339]. Фразеологічна одиниця *out of the blue* згідно зі словниками має значення «раптово, як грім серед ясного неба». “*She'd rung him out of the blue to tell him she wanted a divorce*” [10, с. 161].

За структурою адвербіальні фразеологізми неоднорідні та можуть представляти конверсію різних слів, тому досить важко схематично цю структуру представити. В більшості адвербіальних фразеологічних одиниць стоїть іменник, який є ядерним у структурі фразеологічної одиниці, а також відіграє роль граматично і семантично провідного компонента.

3. Ад'єктивні. До цієї групи ідіом, а саме до їх граматико-семантичної структури, входять прикметники, а також ад'єктивні словосполучення, які називають певні ознаки такої ідіоми

(*in the first place, to a bare minimum, to be sick to death of something*). Опорним компонентом ад'єктивних фразеологічних одиниць здебільшого є прикметник, а в реченні вони виконують роль ознаки. Беручи за приклад фразеологічну одиницю *to be sick to death of something*, можна зробити висновок, що цей зворот вживається зі значенням, коли ситуація вийшла з-під контролю, стала огидною та драгуюче. *And now we know they may be have attached a US warship. I'm sick to death of this crap* [12, с. 191].

4. Субстантивні. До таких фразеологічних одиниць відносяться фразеологізми, у яких ядерним компонентом виступає іменник, що зберігає усі семантичні і граматичні ознаки, характерні для цієї частини мови. Наприклад, *in good faith*, що має значення «добросовісно, з доброї волі, з добрими намірами»: *All might have progressed in good faith*. Цей фразеологізм характеризує вчинки, дії людини, причому основне семантичне навантаження несе іменник.

Досліджуючи специфіку субстантивних фразеологічних одиниць, варто згадати про таке семантичне явище як «енантиосемія». Під цим терміном розуміють вживання мовних одиниць, зокрема і фразеологічних, у їх протилежному значенні. Цей факт пов'язаний із бажанням мовника надати своїй репліці більшої емоційності та експресивності [4, с. 35].

Енантиосемія є досить цікавим та ще до кінця не вивченим складним феноменом. Енантиосемія фразеологічних одиниць зумовлена тим, що за своїми семантичними та структурними якостями фразеологічні одиниці є більш складними, ніж просто слова. Особлива роль емоційно-оціночного, прагматичного та образного аспектів фразеологічних одиниць вносять додаткові корективи в енантиосемію на фразеологічному рівні.

У цьому контексті варто зазначити, що до субстантивних фразеологізмів відносяться фразеологічні одиниці, ядерний компонент яких виражений іменником, що зберігає свої семантичні та граматичні якості, характерні для цієї частини мови. Так, фразеологізм *Good Heavens! – Good Heavens, no, what would they have in common?* вживається для вираження певного несхвалення або здивування, а в іншому випадку *Good Heavens! She is very cute girl* – характеризує схвалення.

До цієї підгруп також відносяться фразеологічні одиниці, які утворюються шляхом неповного чи повного метафоричного переосмислення, а саме утворення словосполучень, які з'явилися внаслідок схожості з певним явищем чи предметом (*a call to arms, comrade in arms*).

Варто звернути увагу на субстантивні фразеологізми, які вживаються для характеристики, якісної оцінки людини. Наприклад, у субстантивній фразеологічній одиниці *a hard nut to crack*, яку вживають для того, щоб дати позитивну чи негативну оцінку людині залежно від позиції мовця, можна спостерігати певне співпадання граматично та семантично ядерного компонента. Поляризація пов'язана з іменником *nut*: *But we've a good few guns emplaced now, and the wall's higher, and they'll find us a more difficult nut to crack*. З іншого боку цей фразеологізм можна використовувати для негативної характеристики людини: *It is very difficult to persuade him in something. He never listens to anyone. He is a hard nut to crack!*

Отже, субстантивні фразеологізми у мовленні несуть навантаження іменника; їх лексико-семантична структура може бути різною, але ядерним компонентом таких фразеологічних одиниць виступає іменник. Аналіз фразеологічного простору військового дискурсу дозволив виявити субстантивні ідіоми, які описують явище або властивості предметів, дають оцінку діям і вчинкам людини, характеризують її якості.

5. Вигуки (прислів'я, приказки, вигуки). До цієї ніші фразеологічних одиниць відносяться такі, що володіють семантикою вигуків. Досить важливою особливістю цієї підгрупи є те, що номінативна функція фразеологічних одиниць, які відносяться до цієї підгрупи, повністю чи частково відсутня. Фразеологічні одиниці, які є «представниками» цієї групи, здебільшого вирізняються своєю емоційною забарвленістю та є підґрунтям для виникнення оціночно-емоційної енантиосемії. Так, фразеологічна одиниця *That's a good boy* володіє широким спектром позитивного напрямку (захват, здивування). *God knows* показує невідомість і незнання, що, окрім Бога, нема на кого сподіватися і ніхто не знає, що має бути далі: *God knows what my mother will make of the Lady Virginia*.

Зазвичай діапазон емоцій та почуттів, який передає ця група фразеологічних одиниць, є дуже широким (як негативним, так і позитивним). Якщо проаналізувати структуру, то у структурному відношенні ця група фразеологізмів є неоднорідною. Часто такі фразеологічні одиниці є конверсією слів, в основі якої здебільшого лежить вигук або іменник, який є провідним опорним компонентом цієї групи.

Фразеологічні одиниці, які вважаються рівносильними до речення, умовно можна розділити на дві основні підгрупи:

1. Комунікативні фразеологічні одиниці, тобто такі, які передають якесь повідомлення.

Фразеологізми, що належать до цієї підгрупи, можуть вживатися як будучи частиною більш складного речення, так і самостійно. За характером інформації, яка має бути передана, їх можна поділити на звороти комунікативного характеру та звороти афористичного характеру.

2. Номінативні фразеологічні одиниці – це такі ідіоми, які вважаються образними та експресивними еквівалентами слів. За їх лексико-граматичним характером вони можуть бути різноманітними.

Проведений аналіз дозволив отримати повнішу характеристику не лише семантичних якостей та особливостей фразеологічних одиниць, а й дослідити граматико-структурні особливості фразеологічних зворотів. Для подальшої роботи важливим питанням є встановлення обсягу вибірки фразеологічних одиниць, що зустрічаються у військових текстах, яка дала б об'єктивну картину частоти їх появи і дозволила б провести ґрунтовний структурно-семантичний і частинно-мовний аналіз ідіоматичного простору військового дискурсу.

Нині при дослідженні мовної системи і можливостей її функціонування активно застосовуються квантитативні методи у лінгвістиці. Хоча можливість їх використання передбачили ще Ф. де Соссюр та І. А. Бодуен де Куртене, фактично застосовувати їх почали з середини минулого століття. Дослідження в цьому напрямі проводили зарубіжні вчені Габріель Альтман (Gabriel Altmann), Рейнгард Кьолер (Reinhard Köhler) (Німеччина); Петер Гжибек (Peter Grzybek), Еммеріх Келіх (Emmerich Kelih) (Австрія); Гейза Віммер (Geiza Wimmer) (Словаччина); Адам Павловські (Adam Pawłowski), Ядвіґа Самбор (Jadwiga Sambor) (Польща); Юхан Тулдава (Естонія); Раймунд Піотровський, Анатолій Шайкевич (Росія) та інші. В Україні квантитативними дослідженнями мовних явищ займаються Володимир Широков, Максим Кригін, Валентина Перебийніс, Соломія Бук та інші.

Вказані вище методи використовують під час дослідження явищ мови та мовлення у трьох умовних напрямках: отримання різних кількісних відомостей; використання методів теорії ймовірностей для побудови лінгвістичних моделей, здебільшого з використанням даних попереднього напрямку; статистична перевірка гіпотез про ті чи інші явища.

Вивчення питань змісту, структури, функцій фразеологічних одиниць та ідіом військового дискурсу передбачає підбір такого масиву фразеологізмів, який би забезпечив можливість подальшого достовірного дослідження на високому рівні статистичної значущості в контексті вирішення

зазначеного завдання, тобто формування репрезентативної вибірки ідіом військового дискурсу.

Питання інструментальних можливостей формування відповідних масивів окреслені в низці робіт, зокрема детальне відображення вони знайшли у роботі В. І. Перебийніс «Математична лінгвістика» [9, с. 76]. У цій праці автор обґрунтовує можливість використання для формування достатніх масивів (вбірок) низки формул, які базуються на застосуванні понять відносної похибки вибірки, відносної різниці, абсолютної частоти, обсягу генеральної і вибіркової сукупності.

Аналіз наведених у вказаній роботі формул дозволяє зробити висновок, що для визначення обсягу вибіркової сукупності ідіом військового дискурсу доцільно скористатися формулою:

$$m = \left(\frac{1,96}{\delta} \right)^2, \quad (1)$$

де δ – відносна похибка, m – абсолютна частота або кількість вживань досліджуваних одиниць, тобто шукана величина обсягу вибірки.

Залежно від величини δ обсяг вибірки може мати різне значення. При дослідженні різних мовних характеристик приймаються різні значення величини δ . Загалом вважається, що рівень $\delta = 5\%$ забезпечує той обсяг вибірки, яка є репрезентативною. Аналіз різних літературних джерел (від навчальних посібників з питань квантитативної лінгвістики до статей, у яких досліджувалися питання формування вибірок для дослідження різних мовних характеристик) дозволяє зробити висновок, що дослідження ідіом військового дискурсу в сучасній англійській мові відноситься до тих завдань, для яких величина $\delta = 5\%$ може забезпечити прийнятні результати. Тому для дослідження фразеологічного простору англо-мовного військового дискурсу доцільно сформулювати вибірку фразеологізмів обсягом 1537 одиниць, аналіз яких у подальшому і складе базу для вивчення питань змісту та зазначених ідіом, розвитку теорії ідіоматики.

Проведений аналіз фразеологічної вибірки дозволив виявити ситуацію щодо частоти появи ідіом певних конструкцій у текстах на військову тематику, оцінити яку можна з таблиці 1.

Аналіз табл. 1 засвідчує, що наведені конструкції фразеологізмів є найбільш вживаними, причому більшість із них виконують роль дієслів і ядерним компонентом у них є саме дієслово; серед фразеологізмів, у конструкції яких присутні іменники з прийменниками, є адвербіальні і субстантивні; у текстах є конструкції, які поєднують

Класифікація фразеологізмів у текстах на військову тематику

Конструкція	Відсотковий склад	Клас	Приклади
V. + N.	30%	Дієслівні	Break the silence. There was silence, on the quarterdeck as the officers regarded the dark stain. 'Majabigwaduice', McLean broke the silence. Take time. 'What the devil takes all this time?' he growled. Make conversation. He liked Moore very much, considering the young man to make conversation.
V. + N. + Prep.	12%	Дієслівні	Set fire to but instead Mowat returned with a flotilla that had bombarded the town from dawn to dusk, when most of the houses lay shattered, he had sent shore parties to set fire to the wreckage. Pay attention to Indeed, sir indeed, 'Moore said, still not paying proper attention to his commanding officer's remarks. Take comfort in He felt a shiver of nervousness in his soul, then took comfort that he was not alone in his responsibility.
V. + Pron. + N.	10%	Дієслівні	Beg one's pardon 'Calf', Calef said. 'I beg your pardon'. 'My name, General, is pronounced Calf'. Give someone hell 'Give them hell, General,' one man said, a sentiment echoed by everyone. Enter one's head 'Can I ask you something, sir?' 'Whatever enters your head, Brown.
V. + Prep. + N.	9%	Дієслівні	Hang in the air. The accusation was now open. The word hung in the dusty air. Come to senses. 'The Congress must come to its senses', Gates declared. Engage in conversation. Smoke seeped from the chimney, suggesting someone was home, but Saltonstall had no wish to engage in a conversation with some dirt-poor peasant.
Prep. + N.	9%	Адвербіальні	Under the illusion. He was under no illusions. On duty. On a normal day, and this was not a normal day, whenever he entered the chamber he would not be met by a handful of members who would rise politely from the red benches, bow to the Lord Chancellor and remain standing while the bishop on duty conducted morning prayers, after which the business of the day could commence. On the contrary. On the contrary, I confess it to be one of the most difficult decisions. I've had to make in my long career at the bar.
Prep. + N. + Prep. + N.	8%	Субстантивні	In defence of smth or near it to fortify they have declared to me they would spit every drop of their blood in defence of their Land and Liberty. On the point of smth he would have made a stronghold at the harbour's entrance, high on the point of land that dominated both the wide bay and the harbor. From dawn to dusk but instead Mowat returned with a flotilla that had bombarded the town from dawn to dusk, when most of the houses lay shattered, he had sent shore parties to set fire to the wreckage.
V. + Pron. + Adj.	7%	Ад'єктивні	Do one's best. Lovell knew of the antipathy between Todd and Revere and did his best to defuse whatever was in major's mind. Take it public revered chairman who had dragged the company into the XX century before taking it public. Drive someone crazy. Sometimes she thought it would all drive her crazy.
Інші	20%		Step into someone's shoes. He wanted to put himself in his enemy's shoes and decide how he would attack the peninsula if he were a rebel. Take in one's arms. He thought how sad it would be to die amidst that chaos without ever having held a girl like Bethany in his arms. In someone's infinite wisdom p. 108 'God in his infinite wisdom selects His instruments', Murray said effusively, bowing a second time to Lovell.

дієслово, числівник і прислівник, при цьому такі фразеологізми є ад'єктивними.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумок, варто зазначити, що:

– на нашу думку, найбільш прийнятним підходом щодо класифікації фразеологізмів є комбінований (системний), який поєднує кілька критеріїв (семантичний, синтаксичний);

– аналіз художніх текстів на військову тематику дозволив виявити, що фразеологізми, які зустрічаються у них, незважаючи на зміст тексту, є частково загальноживаними, а частково – професійно спрямованими;

– використання методів статистичної лінгвістики дозволило встановити достатню чисельність репрезентативної вибірки ідіом військового дискурсу для отримання достовірних висновків і результатів цього дослідження;

– проведений аналіз текстів на військову тематику умовно дозволив розподілити фразеологічні одиниці за семантичними та граматичними якостями на дієслівні, адвербіальні,

ад'єктивні, субстантивні та вигуки (прислів'я, приказки, вигуки);

– під час здійснення класифікації ідіом було виділено склад найбільш часто вживаних за структурою фразеологізмів, виділено ядерний компонент та встановлено їх граматичну роль у реченні. Встановлено, що більшість розглянутих структур є дієслівними ідіомами, а також те, що наявність у ядерному компоненті дієслова відразу відносить такий фразеологізм до цієї групи; дієслова можуть бути присутні у рідше вживаних ад'єктивних ідіомах, тобто таких, що виконують роль обставини у реченні; адвербіальні та субстантивні фразеологізми обов'язково мають у складі іменник.

Отже, проведений аналіз дає змогу отримати повнішу характеристику не лише семантичних якостей і характеристик фразеологічних одиниць, а й граматично-структурних особливостей ідіом. Надалі, на нашу думку, доречно було б окреслити інші критерії класифікації фразеологічних одиниць, які б охоплювали комунікативні, когнітивні та прагматичні виміри їх функціонування у різних типах дискурсів загалом і військовому зокрема.

Список літератури:

1. Алефиренко Н. Ф. Проблемы фразеологического значения и смысла (в аспекте межуровневого взаимодействия языковых единиц) : монография. Астрахань : Издательский дом «Астраханский университет», 2000. 220 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики. Москва : Гнозис, 2005. 326 с.
3. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. М. : Просвещение, 1989. 254 с.
4. Балалыкина Э. А. Семантические законы и история слов. Казан. гос. ун-т, филол. фак-т. Казань : Казан. гос. ун-т, 2004. С. 31–38.
5. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове) : учебное пособие для вузов, 3-е изд. Москва : Высшая школа, 1986. 640 с.
6. Кунин А. В. Английская фразеология. Москва : Высшая школа, 1970. 344 с.
7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Феникс, 2005. 488 с.
8. Ожегов С. И. О структуре фразеологии (в связи с проектом фразеологического словаря русского языка) / Лексикология. Лексикография. Культура речи. М., 1974. С. 200.
9. Перебийніс В. І. Математична лінгвістика : навчальний посібник. К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. 125 с.
10. Jeffrey Archer Best Kept Secret. Clifton Chronicles. Macmillan (UK), 2013. 400 p.
11. Merriem-Webster's Advanced Learner's English Dictionary. New-York : Merriem-Webster. Inc, 2008. 2032 p.
12. Patrick Robinson Nimitz Class. Century Books Limited, 1997. 541 p.
13. Webster N. A Grammatical Institute of the English Language. Part 2. Boston : Thomas & Andrew's, 1790. 116 p.
14. West A. Elements of English Grammar. Toronto : The Copp, Clark Company, 1896. 288 p.

Basaraba I. O. ENGLISH-LANGUAGE PHRASEOLOGICAL UNITS: CLASSIFICATION PROBLEM

The article highlights the main key issues in the field of phraseology, related to the classification of phraseology, as well as the allocation of the boundaries of the phraseological fund. According to the author, the most acceptable approach to the classification of phraseology is a combined, ie systemic, which combines several criteria (semantic, syntactic, etc.)

In addition, the article explores the concept of enantiosemia, as well as reveals its place in the phraseology of modern English. The author believes that enantiosemia is a very important and complex phenomenon for modern semasiology. The paper considers the classification of structural and grammatical types of phraseological units and determines the linguistic features of phraseological units with the opposite meaning.

In the article the author highlights certain problems of the principles of selection of vocabulary classification by parts of speech; various approaches to the division of words into parts of speech are presented; the analysis of typological classifications of phraseological fund is carried out. The phraseological units of military discourse in the English language are analyzed according to the structural-semantic principle into nominative (substantive, adjective, adverbial), nominative-communicative (verb).

The article concludes that most phraseological units of military discourse are inversions, to a greater extent, which belong to verb phraseological units; methods of statistical linguistics were used, which allowed to establish a sufficient number of a representative sample of idioms of military discourse to obtain reliable conclusions and results of our study. According to the author, it would be appropriate to outline other criteria for the classification of phraseological units, which would cover the communicative, cognitive and pragmatic dimensions of their functioning in different types of discourses, in general, and the military in particular.

Key words: *phraseological units, classification, groups, military text, partial-linguistic construction, enantiosemia.*

Василенко Д. В.

Київський національний лінгвістичний університет

**ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗРУШЕННЯ АНГЛОМОВНОГО
ВІЙСЬКОВОГО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ**

Стаття присвячена діяхронічному дослідженню шляхів і способів поповнення фразеологічного складу військової підмови у ХХ та на початку ХХІ століття. Автор викладає наукову позицію про складність і суперечливість природи військових фразеологізмів як мовного феномена, який потребує комплексного вирішення, враховує специфіку семантичних, структурних і стилістичних властивостей фразеологізмів, що і зумовлює актуальність цього дослідження. Зазначається, що військова підмова має динамічний характер, який пояснюється бурхливим розвитком її безперервно еволюціонуючої понятійної сфери у зв'язку з використанням досягнень військової науки, що дає змогу виявити соціальну зумовленість мови в її історичному розвитку.

У роботі використовувалися методи етимологічного, структурно-семантичного та соціолінгвістичного аналізу. У статті аналізуються моделі англійських військових фразеологічних інновацій за їх складниками та за кількістю компонентів. Автор зазначає, що розподіл військових фразеологізмів за синхронними зрізами свідчить про вплив екстралінгвальних чинників на кількісні показники, підвищення яких співпадає з періодами активних бойових дій.

Військова фразеологія не є однорідною за своїм складом і включає як фразеоматичні звороти термінологічного характеру, так і образні фразеологічні одиниці, які належать до військової емоційно-забарвленої, субстандартної лексики. Військові фразеологізми виявляють структурно-семантичні ознаки, загальні з усіма фразеологізмами англійської мови, а також низку специфічних особливостей, які зумовлюються соціолінгвальною природою цих новотворів і сферою їх вживання. Постулюється ідея про те, що найбільш характерними шляхами утворення військових фразеологізмів є переосмислення вільних словосполучень, стійких сполучень нефразеологічного характеру, а також сполучень слів, які не мають прототипу у вигляді вільних словосполучень.

Результати дослідження підтверджують, що основними категоріальними типами військових фразеологізмів є субстантивні та дієслівні фразеологізми. Доведено, що одним з найбільш продуктивних способів формування військових фразеологізмів є їх утворення за певною структурною моделлю, що демонструє один із найважливіших показників ступеня регулярності фразеологічної системи. Подальше дослідження англійських військових фразеологічних інновацій передбачає аналіз соціальних чинників, які впливають на виникнення фразеологізмів фахової підмови на різних етапах розвитку військової сфери.

Ключові слова: військова підмова, військова фразеологія, соціолінгвальний чинник, фразеологічні інновації, фразеологічна деривація, ідіоматика.

Постановка проблеми. Військова підмова має динамічний характер, який пояснюється бурхливим розвитком її безперервно еволюціонуючої понятійної сфери у зв'язку з використанням досягнень військової науки, що дає змогу виявити соціальну зумовленість мови в її історичному розвитку. Виникнення нових військових фразеологізмів відображає зміни в інвентарі, складі і властивостях предметів і явищ, пов'язаних із військовою справою, військовою діяльністю людини та роботою людської свідомості, тобто багатогранність екстралінгвальної інформації світу.

Фразеологізми заповнюють прогалини у лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування опанованих людиною нових

сторін дійсності. Вони функціонують у мові подібно окремим словам, оскільки в їх номінативному стані закладене одне семантичне значення. Основною ознакою, за якою фразеологізм відрізняється від вільного сполучення слів, є його здатність до відтворення як готової цілісної одиниці в процесі спілкування. Для усіх типів фразеологізмів характерна усталеність (відтворення у готовому вигляді, семантичне ускладнення, сталість лексичного складу, морфологічна та синтаксична фіксованість).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексна та багатогранна лінгвістична природа фразеологізмів неодноразово визначала об'єкт багатьох наукових досліджень. В історії

мовознавчих студій особливо помітними є праці П. Діксона, О. Куніна, Телія, В. Чередніченко [4–8].

Фразеологізми є найбільш складними і суперечливими мовними знаками, що зумовлює *актуальність дослідження* сутності цього мовного феномена та потребує комплексного вирішення, яке враховує специфіку семантичних, структурних і стилістичних властивостей фразеологізмів, а також еволюційні процеси у сфері фразеології.

Під *військовою фразеологією* ми розуміємо особливий шар фразеологічного складу військової підмови, який включає мовні одиниці, що позначають поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, які розподіляються на стійкі сполучення лексем із повністю або частковим переосмисленим значенням, а також на стійкі сполучення слів, які не містять переосмислених компонентів, включення яких до об'єкта дослідження засновується на широкому розумінні фразеології, яка вивчає не тільки фразеологічні ідіоми та фразеологічні сполучення, а й стійкі фрази різних структурних типів. Отже, у складі військової фразеології виокремлюються фразеоматичні звороти спеціальної лексики, фразеологічні одиниці-сленгізми, які належать до периферійної фразеології.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесів утворення англomовної військової фразеології у діахронічному аспекті. *Завданнями дослідження* є встановлення основних джерел і шляхів утворення військових фразеологізмів, визначення структурно-семантичних властивостей військових фразеологічних одиниць і фразеоматичних зворотів. *Об'єктом дослідження* слугують англomовні військові фразеологізми, які утворилися протягом ХХ та на початку ХХІ століття. *Предметом вивчення* є структурно-семантичні особливості англomовних військових фразеологічних інновацій. *Матеріалом дослідження* слугували військові фразеологізми, зареєстровані англomовними словниками Д. Алджео [1], Р. Боуера [2], Вебстера [3], П. Діксона [4] та іншими бібліографічними джерелами. У статті наводяться приклади військових лінгвальних інновацій. Використання історичних даних дозволяє визначити приблизний час виникнення військових фразеологізмів, у деяких випадках – їх авторів.

Формування військової фразеології безпосередньо пов'язано з розвитком військової науки та техніки, історією воєн і військових конфліктів. Серед головних причин виникнення військових фразеологізмів необхідно зазначити появу нових понять, необхідність заміни архаїчної лексики,

постійну потребу людини в образних висловлюваннях, актуальних у певні історичні періоди. Дослідження військових фразеологізмів, які належать до різних синхронних зрізів, дозволяє проаналізувати процеси кореляції між військовими історичними подіями, кількісними і якісними показниками військових фразеологізмів.

Виклад основного матеріалу. Нові військові фразеоматичні звороти виявляють рівномірний розподіл за синхронними зрізами, що свідчить про безперервність процесу словотворення термінологічної лексики. Військові фразеологічні одиниці субстандартної лексики є виявом народної творчості, важливим стимулом якої стають екстралінгвальні чинники. Система цінностей людини, здобутий нею досвід ведення збройної боротьби відбивається ідіоматикою мови певних історичних відрізків часу і виявляється у підвищенні кількості новоутворень в окремі історичні періоди.

Процес становлення фразеологізмів є « поступовим набуванням тими чи іншими сполученнями слів усіх елементів фразеологічної усталеності» [5, с. 9]. Враховуючи тривалість процесу становлення фразеологічної одиниці, специфіку матеріалу, який лежить у його основі, беручи до уваги лінгвальні та екстралінгвальні чинники, науковці виокремлюють первинну та вторинну фразеологізацію. Первинна фразеологізація включає процес утворення фразеологізмів на основі змінних словосполучень, стійких сполучень нефразеологічного характеру, сполучень слів, які не мають прототипів у вигляді змінних словосполучень або авторських зворотів. Вторинна фразеологізація включає процес утворення фразеологізмів від фразеологізмів, які вже існували у мові.

Найбільш продуктивним способом утворення військових фразеологізмів є повне або часткове переосмислення значень змінних словосполучень, які мають великий семантичний потенціал. Під переосмисленням розуміють будь-яке значеннєве зрушення, яке призводить до втрати власного значення компонентів лексичної одиниці і до появи у них нового значення, реалізованого лише в певній одиниці [6, с. 337]. Внаслідок переосмислення змінних словосполучень утворюються повністю або частково переосмислені фразеологічні одиниці.

Прикладами повністю переосмислених військових фразеологічних одиниць є *“dead soldier”* (1920) – *«порожня пляшка»*, *“milk run”* (1945) – *«звичайний вилит»*, *“egg beater”* (1954) – *«гелікоптер»*, *“green apple”* (1970) – *«кнопка пуску кисню до кабіни літака»*, *“broken arrow”* (1980) – *«випадкове використання ядерної зброї»*, *“zoom*

bag” (1995) – «костюм пілота», “*axis of evil*” (2002) – «вісь зла». До частково переосмислених змінних словосполучень належать такі фразеологізми: “*land battleship*” (1920) – «танк», “*bomb alley*” (1945) – «бомбардування», “*carpet bombing*” (1955) – «килимове бомбардування», “*dirty bomb*” (1970) – «ядерна бомба», “*nuclear winter*” (1985) – «ядерна зима», “*hard target*” (1995) – «будівля (ціль)», “*makeshift war*” (2004) – «імпровізована війна».

Формування окремих фразеологічних одиниць може відбуватися шляхом переосмислення стійких словосполучень нефразеологічного характеру, що відображають різні сторони людської діяльності, компоненти яких не втрачають своїх буквальних значень. Внаслідок образно-метафоричного вживання такі лексичні сполучення можуть залишати закріплену за ними сферу функціонування і переходити до військової сфери, набуваючи емоційно-експресивного забарвлення: “*mighty atom*” (1945) – «джун», “*heavy metal*” (1995) – «важка артилерія», “*rocket scientist*” (1995) – «компетентний фахівець».

Утворення образних фразеологічних одиниць пов’язано з порушенням законів логіки, коли поєднуються логічно несумісні поняття, а в понятті мислиться ознака, яка суперечить йому. В основі таких фразеологізмів лежить неповторний образ, який створюється нереальною ситуацією і зумовлюється творчим характером переосмислення, яке може бути метафоричним (тобто заснованим на подібності між двома об’єктами дійсності) або метонімічним (заснованим на переносі значення за суміжністю), що призводить до створення метафоричних (“*cast the last anchor*” – «бути вбитим, загинути») і метонімічних фразеологізмів (“*hit the silk*” – «здійснити стрибок із парашутом») (перші парашути робили із шовку). Образність – одна з найважливіших властивостей фразеологічних одиниць, які складають більшість ідіоматичного фонду.

У процесі утворення окремих фразеологізмів закони логіки не порушуються. Такі фразеологізми розглядають з точки зору гносеологічної схеми номінації: «Мова – трудова діяльність – суспільство» [7, с. 101]. Мислення безпосередньо пов’язане з характером практичної діяльності людини. Цим пояснюється широкий обсяг таких центральних понять військової сфери як *war*, *missile*, *weapons*, *armor*, *bomb(ing)* та інших. Такі поняття потребують конкретизації, яка здійснюється за допомогою образних компонентів. Вони передають родо-видові відносини. Їх компоненти не переосмислюються і утворюють гнізда фразеологізмів.

Наприклад, *armor basic*, *armor housing*, *armor kit*, *armor piercer*; *bomb alley*, *bomb bay*, *bomb cell*, *bomb dump*, *bomb room*; *missile art*, *missile brain*, *missile tracker*; *weapon pit*, *weapon slit*, *weapon priority*; *war games*, *war zone*, *war capability*.

Одним із джерел поповнення військової фразеології є вислови військових, письменників, журналістів, політичних діячів. Їх коментатори важливих військових подій поширюють військовий фразеологічний фонд. До авторських фразеологізмів належать такі фрази: “*Lafayette, we are here*” (*Stanton, 1918*), яку вимовив полковник Стентон біля могили маркіза Лафаета в Парижі, коли американці увійшли до столиці Франції; “*all quiet on the western front*” – походить від назви відомого роману Е. М. Ремарка “*All’s Quiet On The Western Front*” (*E. M. Remark, 1929*); “*Day of Infamy*” (*Franklin Delano Roosevelt, 1941*) – день атаки Перл Харбора японцями, названий так президентом Ф. Д. Рузвельтом; “*the wrong war*” (*Omar Bradley, 1951*) – війна в Кореї за визначенням генерала Омара Бредлі; “*hell in a very small place*” (*Bernard Fall, 1954*) – висловлювання військового кореспондента Бернарда Фола про війну в Кореї; “*cold war*” (*Herbert Swope, 1946*) – назва, яка була дана Г. Сувоупом історичному періоду, що настав після Другої світової війни; “*the mother of all battles*” (*Dick Cheney, 1991*) – назва військової операції в Іраку за висловом американського державного секретаря Діка Чейні.

Фразеологічні одиниці можуть утворюватися і на основі своїх внутрішніх фразеологічних ресурсів від вже відомих фразеологічних одиниць, наприклад: “*son of a bitch*”, “*son of a gun*” > “*son of a jeep*” (1945) – «джун»; “*high and dry*” > “*high and dry on a tub*” (1945) – «дістатися берега» (про корабель); “*a soldier of fortune*” > “*a soldier of the seven seas*” (1945) – «моряк»; “*guns before butter*” > “*guns or butter*” (1965) – «дилема: витратити час на війну або боротьбу з бідністю»; “*between hammer and anvil*” > “*hammer and anvil*” (1970) – «тактика ніхоти (оточення і захоплення супротивника)»; “*get the hell out of here*” > “*get the hell out of Dodge*” (1975) – «швидко покидати небезпечну територію»; “*the balance of power*” > “*(the) balance of terror*” (1980) – «співвідношення загрози».

Військова фразеологія поповнюється не тільки завдяки створенню нових фразеологізмів, але й завдяки розвитку нових значень у вже існуючих фразеологічних одиниць, хоча приклади таких фразеологізмів є поодинокими. Значення військових фразеологічних одиниць є більш вузькими, що зумовлюється їх спеціалізацією.

Наведемо кілька фразеологізмів, побудованих за цим принципом: “*doing one’s bit*” (1920) – «*допомагати; виконувати свої обов’язок (перед батьківщиною)*». Під час Першої світової війни цей фразеологізм вживався як евфемізм “*when military service involved rotting and dying in the trenches of the forever ungrateful French*” [John Ciardi Browser’s Dictionary]; “*eager beaver*” (1945) – «*занадто старанний робітник*». Під час Другої світової війни вказаний фразеологізм позначав «*курсанта військово-повітряних сил протягом перших 30 днів підготовки*»; “*ground zero*” (1950) – «*початковий, елементарний рівень*». Із початком атомної ери фразеологізм почав позначати «*епіцентр ядерного вибуху*». Після подій 11 вересня 2001 року лексема набула значення «*зруйнованого Торгівельного центру у Нью-Йорку*».

Фразеоматичні звороти військової спеціальної лексики розподіляються за такими тематичними групами: 1) *війна, військові конфлікти* (*war of attrition* (1920), *state of hostilities* (1990), *global war* (2001); 2) *військові дії* (*contest the air* (1920), *attack in waves* (1945), *blanket with bombs* (1945), *police the battlefield* (1990), *go ballistic* (2000); 3) *зброя* (*atomic fires* (1980), *weapons of mass destruction* (1990), *dead mine* (1990), *bunker-buster smart bomb* (2003).

Характерною ознакою фразеологізмів є їх здатність утворюватися за певними моделями. Як зазначає В. Чередниченко, «змодельованість фразеологічної системи є одним із найважливіших показників ступеня її регулярності» [8, с. 129]. При дослідженні моделей військових фразеологічних інновацій застосовуються два підходи – кількісний (аналіз моделей за кількістю їх складників) і якісний (аналіз моделей за їх безпосередніми складниками).

Аналіз фразотворчих моделей за кількістю їх складників показав, що більшість військових фразеоматичних зворотів, утворених за певною структурною моделлю, є такими, що складаються із трьох компонентів (58%) (*fly in anger*) і чотирьох компонентів (24%) (*belt of antitank obstacles*). Менш частотними серед фразеоматичних зворотів є бінарні фразеологізми (7%) (*dead mine*). Найменші групи складають п’яти- (6%) (*keep pace with the armor*), шости- (3%) (*drill a hole in a tank*) та сьомикомпонентні (2%) (*bomb a country out of the war*) фразеологізми.

За своєю структурою військові фразеологізми розподіляються на субстантивні, дієслівні, ад’єктивні та адвербіальні. За нашими даними, більшість нових військових фразеоматичних зворотів спеціальної лексики є дієслівними (65%); меншу групу складають субстантивні звороти

(32%); незначними за кількістю є ад’єктивні фразеоматичні звороти (3%).

Структурний аналіз військових фразеологічних інновацій виявив моделі, за якими утворюються субстантивні фразеоматичні звороти: N + N (*random bombing*), N’s + N (*dragon’s teeth*), N + Prep + N (*attack in waves*), N + Prep + N + N (*bombing on pin points*), N + Prep + Adj + N + N (*sources of offensive air action*). Найбільш продуктивними з них виявилися моделі N + N, N + Prep + N, N + Prep + N + N.

Дієслівні фразеоматичні звороти будуються за такими структурними моделями: V + N (*overcome armor; contest the air*), V + Adj (*land dead*), V + N + N (*dislocate enemy air*), V + Prep + N (*fly in anger; fall into a spin*), V + Adj + N (*string barbed wire*), V + N + Prep + N (*keep pace with the armor; place an aircraft into the air*), V + N + Prep + Prep + N (*bomb a country out of the war*). Найбільш продуктивними з них є моделі V + Adj + N, V + N + N, V + N.

Фразеоматичні звороти, які не містять пересемантичних компонентів, позбавлені узуальної експресивності, емоційності та оцінності, що не означає відсутності у них функціональної комплікативності, яка полягає в тому, що вони не тільки виконують функцію номінації, під якою розуміють «закріплення за мовним знаком поняття – сигніфіката, який відображає певні ознаки денотата – властивості, якості та відношення – предметів і процесів матеріальної і духовної сфери» [7, с. 101], але й конденсують у них результати пізнавальної діяльності людини.

Окрім фразеоматичних зворотів, військова підмова включає фразеологічні одиниці-сленгізми, які належать до субстандартної лексики, тобто периферії мовної системи. Вони розподіляються за такими тематичними групами:

1) *військовослужбовці* (“*ace of aces*” (1920) – «*пілот-ас, який знищив 25 або більше літаків супротивника*», “*bird in the monkey suit*” (1945) – «*пілот*», “*yellow on rice*” (1970) – «*точка зору в’єтнамців на військові події*», “*gone Elvis*” (1995) – «*зниклий (фанати Е. Преслі вважають його не померлим, а зниклим)*», “*single-digit midget*” (2007) – «*військовослужбовець, якому залишилося служити дев’ять або менше діб*»);

2) *військові дії і зброя* (“*bite and hold*” (1920) – «*тактика ведення бою*», “*baptized by fire*” (1945) – «*бойове хрещення*», “*get a Jar sardine*” (1945) – «*знищити японську субмарину*», “*clear and hold*” (1970) – «*тактика ведення бою*», “*shake and bake*” (1995) – «*тактика ведення бою*», “*wonder weapon*” (2003) – «*чудо-зброя*»);

3) бойові втрати (*“dog tag on file”* (1920) – «бути вбитим і похованим (знаходиться у списку загиблих)», *“hang on the wire”* (1920) – «бути вбитим (висіти на колючому дроті)», *“sewed in a blanket”* (1925) – «мертвий і похований», *“become a gold star in mother’s window”* (1940) – «бути вбитим» (мати загиблого солдата прикріплювала символічну золоту зірку на своє вікно), *“buy the farm”* (1955) – «бути вбитим» (походить від *“to crash”* – «розбитися у літаку»; тренувальні польоти американських пілотів відбувалися у сільській місцевості над фермерськими полями), *“be waxed”* (2007) – «бути вбитим, загинути».

У кількісному відношенні переважають фразеологічні одиниці, які належать до тематичних груп: *Військові дії і зброя* та *Бойові втрати*, що зумовлюється їх тематикою, пов’язаною із ризиком для життя, з яким солдат стикається кожного дня на війні. Серед фразеологічних одиниць субстандартної лексики переважають семантичні блоки, які виникли шляхом перетворення значення всього словосполучення (*“kissing the earth”* – «катастрофа літака», *“possum playing dead”* – «снаряд, який не вибухнув», *“dance of the whales”* – «маневри танкерів, утворюючих конвой»).

Аналіз за кількістю складників структурних моделей фразеологічних одиниць-сленгізмів показав, що переважають бінарні (36%) та трьохкомпонентні (31%) фразеологізми; 19% складають чотирикомпонентні фразеологічні одиниці. На фразеологізми, які мають п’ять-шість компонентів у своєму складі, припадає 12%, 7-8 компонентів – 2% фразеологізмів. Військові фразеологічні одиниці-сленгізми розподіляються за такими категоріальними групами як субстантивні (48%) (*dog and bystander*), дієслівні (44%) (*get a Jap headache*), ад’єктивні (6%) (*wet read*) та адвербіальні (2%) (*too little and too late*).

Для субстантивних військових фразеологічних одиниць субстандартної лексики характерними є такі структурні моделі: **N + N** (*pop smoke*), **N + Conj + N** (*bells and whistles*), **N + Prep + N** (*strip of hell*), **N + Conj + N + N** (*bomb and run raid*), **N + N + Prep + N** (*dog tag on file*), **N + Prep + N** (*knight of the silkworm*). Найбільш продуктивними з них є моделі **N + N**, **N + Conj + N**, **N + Prep + N**.

Дієслівним військовим фразеологічним одиницям-сленгізмам властивий більш широкий набір структурних моделей: **V + N** (*leave hound, hug the bathmats*), **V + Adj** (*get short*), **V + Pron** (*jazz it*), **V + Adv** (*cry always*), **V + Num** (*check six*), **V + Abbr** (*go MOPP*), **V + Pron + N** (*scratch one flattop*), **V + Adj + N** (*vomit iron rations, build*

a wooden horse), **V + V + Prep** (*let fly at*), **V + Conj + V** (*clear and hold*), **V + Prep + N** (*go over the hill*), **V + Prep + Pron / N’s + N** (*cash in one’s checks*), **V + Pron + Conj + Pron + V** (*cuff them and stuff them*), **V + N + Prep + Pron + N** (*kick the teeth down his throat*), **V + Pron / N + N + Prep + Pron + Adj + N** (*give someone a dose of his own medicine*). До найбільш продуктивних структурних моделей дієслівних фразеологічних одиниць-сленгізмів належать **V + N**, **V + Conj + V**, **V + Pron / N’s + N**.

Ад’єктивні фразеологічні одиниці субстандартної лексики будуються за трьома моделями: **Adj + N** (*wet read*), **Adj + Prep + N** (*yellow on rice*), **Adj + Prep + Adj** (*blue on blue*). Група фразеологічних одиниць містить у своєму складі дієприкметники. Формування фразеологізмів відбувається за такими схемами: **Part I + Pron / N’s + N** (*doing one’s bit*), **Part I + N** (*brushing the bushes*), **Part II + Prep + N** (*armed to the teeth, baptized by fire*). Приклади адвербіальних фразеологічних одиниць є поодинокими. Такі фразеологізми будуються за моделлю **Adv + Prep + N** (*somewhere in France*).

Характерною рисою фразеологічних одиниць субстандартної лексики є експресивність, яка створюється завдяки їх образній основі. Під нею розуміють сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб’єктивного вираження ставлення того, хто говорить, до змісту або адресата мовлення. Аналіз таких фразеологізмів з точки зору присутності у їх семантичній структурі всіх елементів конотативного аспекту значення виявив, що вони можуть мати різний набір конотацій.

Деякі фразеологізми мають узуально закріплене за ними емоційне забарвлення (здебільшого іронічне або жартівливе): *“he tried to step on one”* говорять про солдата, у ніг якого вибухнув снаряд; *“get on someone’s tail”* – «атакувати з тилу»; *“keep the tail clear”* – «маневрувати, ухилившись від атаки супротивника з тилу (їдеться про літак)»; *“same mud, same blood”* – «їдеться про добрі расові стосунки між солдатами».

Емоційно забарвлені фразеологічні одиниці можуть мати позитивну або негативну оцінність. Оцінна фразеологія характерна для опису військових подій (*a war of attrition, accordion war, war we can’t win*). У таких фразеологізмах превалює негативна оцінка, яка зумовлюється тим, що поняття, які передають ці фразеологічні одиниці, відображають найбільш непривабливі сторони війни: смерть, людські втрати, помилки військових. Фразеологічні одиниці із негативною конотацією переважають

фразеологічні одиниці, які мають позитивну оцінку. Присутність конотативного аспекту у семантиці військових фразеологізмів субстандартної лексики робить їх функціонально ускладненими одиницями тому, що вони виконують не тільки номінативну, але й експресивно-образну функції.

Висновки і пропозиції. Проведене структурно-семантичне дослідження військових фразеологічних новотворів ХХ та початку ХХІ століття дозволяє зробити певні висновки: 1) розподіл військових фразеологізмів за синхронними зрізами свідчить про вплив екстралінгвальних чинників на кількісні показники, підвищення яких співпадає з періодами активних бойових дій; 2) військова фразеологія не є однорідною за своїм складом і включає як фразеоматичні звороти термінологічного характеру, так і образні фразеологічні одиниці, що належать до військової субстандартної лексики; 3) військові фразеологізми виявляють структурно-семантичні ознаки, загальні з усіма

фразеологізмами, а також низку специфічних особливостей, які зумовлюються природою цих новотворів і сферою їх вживання; 4) найбільш характерними шляхами утворення військових фразеологізмів є переосмислення вільних словосполучень, стійких сполучень нефразеологічного характеру, а також сполучень слів, які не мають прототипу у вигляді вільних словосполучень; 5) основними категоріальними типами військових фразеологізмів є субстантивні та дієслівні фразеологізми; 6) одним із найбільш продуктивних способів формування військових фразеологізмів є їх утворення за певною структурною моделлю, що демонструє один із найважливіших показників ступеня регулярності фразеологічної системи.

Подальше дослідження англomовних військових фразеологічних інновацій передбачає аналіз соціальних чинників, які впливають на виникнення фразеологізмів фахової підмови на різних етапах розвитку військової сфери.

Список літератури:

1. Algeo J. Fifty Years Among the New Words. A Dictionary of Neologisms. Cambridge University Press, 1993. 257 p.
2. Bowyer R. Campaign. Dictionary of Military Terms. Macmillan, Bloomsbury, 2004. 280 p.
3. Random House Webster's Unabridged Dictionary. New-York : Random House. 2001. 2229 p.
4. Dickson P. War Slang. American Fighting Words and Phrases from the Civil War to the Gulf War. New-York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore : Pocket Books, 1994. 403 p.
5. Кунин А. В. Пути образования фразеологических единиц (на материале английского языка). Иностранные языки в школе. 1971. № 1. С. 9.
6. Телия В. Н. Номинация. Лингвистический энциклопедический словарь / за ред. В. Н. Ярцева. М. : Сов. энциклопедия, 1990. С. 337.
7. Языковая номинация. М. : Наука, 1977, том I, гл. I. С. 101.
8. Чередниченко В. О. Інноваційна фразеологічна вербалізація в англійській мові (лінгвокогнітивний і соціолінгвістичний параметри) : дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 220 с.

Vasylenko D. V. EVOLUTIONARY CHANGES IN THE MILITARY PHRASEOLOGICAL FUND OF THE ENGLISH LANGUAGE

The research paper is devoted to the diachronic analysis of war phraseology in the English language. The study determines the ways of war phraseology development in the 20th and at the beginning of the 21st century. The author presents a scientific position on the complexity and ambiguity of the nature of military idiomaticity as a linguistic phenomenon that requires a comprehensive solution that takes the specifics of semantic, structural and stylistic properties of phraseology into account, which determines the relevance of this study.

It is noted that the military sub-language is dynamic, due to the ever-evolving rapid conceptual sphere development with respect to the use of the military science achievements, which reveal the social conditionality of the English language in its historical evolving process. The methods of etymological, structural-semantic and sociolinguistic analysis were used in the paper. Basic structural-semantic patterns are described in the article. The author notes that the distribution of military phraseological units to synchronous historical landmarks evidences the influence of extralinguistic factors on the quantitative data, the increase of which coincides with the periods of active war actions.

Military phraseology is not homogeneous in its composition and includes set phrases of nomenclative nature and idiomatic phraseological units belonging to the military emotionally coloured, substandard vocabulary. Military phraseological units reveal common structural and semantic features which are similar to all phraseological units of the English language, as well as disclose a number of specific features determined by sociolinguistic nature and the domain of these innovations' use. The idea is postulated that the most typical

ways of military idiomatic phrase formation are based on rethinking of free phrases, fixed combinations of non-idiomatic character, as well as combinations of words that do not have a prototype in the form of free phrases.

The results of the study confirm that the main categorical types of military idiomaticity are derived mainly from nouns and verbs. It is proved that one of the most productive military idiomatic forming process is the one modeled on a certain structure, which demonstrates one of the most important indicators of the phraseological system regularity degree. Further study of the English language military phraseological innovations involves the analysis of social factors that influence the emergence of phraseological professional approaches at different stages of the development of the military sphere.

Key words: *military language subsystem, war phraseology, sociolinguistic factor, phraseological innovation, phraseological derivation, idiomaticity.*

Ганбарова Нурлана Эльдениз гызы

Бакинский славянский университет

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ АНГЛИЙСКИХ ГЛАГОЛОВ РЕЧИ

Представлена стаття написана на актуальну тему. Умовно її можна поділити на дві частини. Добре відомо, що англійські дієслова мовлення сучасними вченими вивчаються головним чином з двох позицій: семантичної і прагматичної. Це описується в першій частині статті. Між ними, тобто семантикою і прагматикою, безперечно, існує певний зв'язок, і все ж, об'єктивно розмірковуючи, ці два аспекти мають відмінні риси. Характерними ознаками прагматичного складника мовних дієслів "to say", "to speak", "to tell" і "to talk" і присвячена ця робота. Розділивши роботу на дві частини, автор, на наш погляд, вірно і чітко її структурує. На самому початку пояснюється суть основного терміну, який тісно пов'язаний із семиотикою та синтагматикою. Поняття розведені по обидва боки і разом з тим змикаються між собою в окремих мовних деталях. Вони названі, проілюстровані за допомогою методу контекстного аналізу. Стаття має кілька опорних пунктів. По-перше, відзначимо, що англійські дієслова мовлення функціонують в певних відносинах з іншими частинами мови. По-друге, вони пов'язані граматичними, лексичними і синтаксичними значеннями. По-третє, характеризуються трьома типами частотності (малими, середніми і найбільш частотними). По-четверте, автор показує, як стикаються між собою модальний і диктальний рівні, своєю чергою встановлюють ролі автора та його персонажів з прагматичної точки зору. Друга (умовно) частина статті безпосередньо присвячена прив'язці основних англійських дієслів мовлення до найближчого або віддаленого оточення. З'ясовано, що залежно від категорії перехідності / неперехідності ці дієслова набувають в прагматиці різного значення. Ряд дієслів перерахований, вказані їхні відношення з іншими членами речення, так само як і можливість їх вступу в різні синтаксичні зв'язки.

Ключові слова: прагматика, іллокутивний, дієслова мовлення, лінгвістика, синтагматика, перформативний, анафоричний.

Прежде чем начать разговор об английских глаголах речи, считаем необходимым дать краткое пояснение, раскрыв суть данного термина. Итак, что же современные учёные подразумевают под прагматикой в лингвистике вообще? В переводе с древнегреческого прагматика означает «дело» или «действие». Однако этот буквальный перевод нас не устраивает. Если слово «действие» косвенно отражает основную направленность любых глаголов в английском языке, то «дело» носит такой нейтрально-обобщённый характер, что вообще не проясняет сущность искомого термина. Поэтому, продолжая поиск терминологических аналогий, отметим, что под прагматикой понимают такой языковедческий термин, который непосредственно связан с семиотикой, как наукой о знаках.

Однако и настоящий термин, на наш взгляд, нуждается в уточнении. Суть дела заключается в том, что семиотику как костяк прагматических отношений разных типов изучают не только собственно в лингвистике, но и в литературоведении, эстетике, культурологии и т.д. Так, в одной из

последних электронных версий «Истории эстетики» коллектив учёных указал, во-первых, на различие этих понятий, во-вторых, на особую роль символики в разных науках [4, с. 52–53]. Например, в литературоведении и культурологии семиотика как важная часть прагматики фактически идентифицируется с символом, а он, между прочим, значительно шире самого понятия знака. В свою очередь лингвистическое и эстетическое понимание семиотики стыкуется в аспекте штампа или штриха, скажем, определённой языковой детали. В то же время знаки и символы в трёх вышеназванных научных дисциплинах являются дополнительной, фоновой, окраской, но при этом они обладают очень широким спектром действия. Знак как данность в лингвистике подводит учёных к необходимости исследовать глубину того или иного явления, понятия. Очевидно, что семиотический потенциал названий-символов многоплановый. С одной стороны, представляя в свернутом виде целый текст, название-символ является «важным механизмом памяти культуры»

[7, с. 141], с другой стороны, «смысл символа-знака объективно осуществляет себя не как наличность, но как динамическая тенденция» [7, с. 157].

В современном языкознании семиотику трактуют как основной фактор изучения отношений между различными знаковыми образами или системами. При этом учитывается, что это совокупность целого ряда условий, которая сопровождается употреблением определённых языковых знаков. И так как семиотика является ключевой формулой прагматики, то воздействие последней определяется как самим содержанием, так и оформлением высказываний. Добавим, что в некоторых работах по английскому языку в целях сравнения либо сопоставления осуществляются переводы отдельных лексем, выражений, фраз на другие языки, в частности на русский. (Это делается для простоты восприятия, удобства или же в связи с названиями трудов). В таких случаях лингвисты утверждают, что при переводе части прагматических значений могут быть некоторым образом утрачены. Однако перед нами такая задача не стоит; непосредственно о переводе английских речевых глаголов на русский язык мы без острой необходимости не пишем. Поэтому и сформулируем следующее: прагматика избранного нами аспекта находит своё выражение в изучении отношений между глаголами “to say”, “to speak”, “to tell” и “to talk” и другими членами предложений. Кроме того, эти глаголы вступают в дискретные отношения с различными объектами нематериальной природы, субъектами, автором, его персонажами и т.д. В раскрытии этого аспекта английских глаголов речи и заключается основная цель настоящей статьи.

Однако прежде чем непосредственно перейти к прагматической направленности английских глаголов речи, подчеркнём, что «речь связана с внутренним миром человека и является одним из наиболее важных способов выражения его эмоционального состояния, поведения и отношения к другим людям или к окружающей его среде» [10, с. 16]. Избранные нами для анализа английские глаголы речи симптоматично включают в себя их так называемые синтагматические характеристики. Что это конкретно означает? Прагматика и синтагматика, словно две параллельные и соответственно не пересекающиеся прямые, обнаруживают в своём составе сложность смысловых структур любых частей речи, так как в них тесно переплетаются грамматические и лексические значения. Однако, что касается указанных четырёх английских глаголов, то ситуация с прагма-

тической позиции обстоит ещё сложнее. Ведь по своей смысловой структуре глагол выражает не просто однократное действие (так бывает крайне редко), но трактуемое в очень широком смысле. Прагматика ориентирует на те действия глаголов речи, которые в сознании людей ассоциируются с широким кругом разнообразных явлений. Так, “to say”, “to speak”, “to tell” и “to talk” связаны внутренними парадигматическими связями не только с другими членами предложений, но также с пространственно-временными отношениями, агентами действий при передаче информации, разными объектами, субъектами и так далее.

В своё время видный английский лингвист Дж. Лакофф взял на себя нелёгкий труд с помощью метода контекстного анализа исследовать около трёх тысяч примеров на его родном языке. С этой целью он произвёл сплошную выборку из англо-американской литературы [6].

К каким же выводам пришёл Дж. Лакофф? Как мы понимаем, к достаточно своеобразным. Он предположил, что выявлять прагматическую составляющую родных ему глаголов речи нецелесообразно без предварительного анализа с точки зрения их квантитативности. Так, по шкале частотности он выделил «сверх-частотные», «средне-частотные» и «частные», или «единичные». И четыре названные нами английских глагола передают различные категориальные признаки собственно речевой деятельности. В прагматике важна уже не только и не столько семантика “to say”, “to tell”, “to talk”, “to speak” и “to ask”, но и содержание информации вкупе с манерой презентации и сопутствующих эмоций. Различие проходит по линии смыслового содержания, вкладываемого в глаголы «сказать», «говорить», «вопросить», «спросить», «свидетельствовать» и т. д.

Продолжим мысль английского лингвиста. Оказывается, одним глаголам речи противостоят другие, которые сочетают в себе простую констатацию речевой обыденной ситуации. Поэтому они распределяются по разным «колонкам», в которых вписана их частотность. Так, к «средне-частотным» отнесём: “answer”, “murmur”, “reply”, “announce”, “call”, “shout”, “comment”, “whisper”, “declare”, “utter” и “discuss”.

В русле избранной нами темы статьи представляется важным подчеркнуть следующий факт: учёных, которые заняты проблемами семантического аспекта английских глаголов речи, наверняка заинтересует та, прямо скажем, огромная дистанция, которая существует между перечисленными глаголами. Ведь между глаголами «отвечать»,

«спрашивать», «бормотать», «шептать» и «дискутировать» [то есть вопрос – ответ – форма ответа и, наконец, дебаты], реально, колоссальная смысловая разница. Однако лингвистов, занимающихся вопросами прагматической направленности этих же глаголов, волнует именно характер частности употребления в текстах. Вот почему учёные утверждают, что к «малочастотным» или же «единичным» относятся такие, как: “bicker”, “brag”, “blubber”, “chatter”, “chat”, “claim”, “chuckle”, “confess”, “command”, “cry”, “converse”, “curse”, “mumble”, “growl”, “exclaim”, “inform”, “grumble”, “lie”, “inquire”, “mutter”, “moan”, “pronounce”, “pray”, “question”, “query”, “respond”, “request”, “shriek”, “scream”, “stammer”, “spout”, “swear”, “state”, “wail”, “taunt”, “yell” и другие. Тем самым нетрудно видеть, что интересующие нас в статье признаки английских глаголов речи устанавливаются как элементы синтагматической цепочки. Помимо указанного о частотности употребления (кстати сказать, в художественных и научных текстах они имеют отличительные особенности. Вопрос, безусловно, очень интересный, но выходящий за рамки исследования в нашей статье), существенными представляются и валентностные их характеристики. Что мы понимаем под ними? Речь идёт об отсутствии или наличии зависимых от английских глаголов речи – слов из общего контекстного окружения, а также о факторах, их прежде всего определяющих. В совокупности же отмеченное формирует определённый синтагматический (или прагматический) диапазон искомого лексем. Для учёных-прагматиков важно понять и довести до сведения в книгах факторы реализации значений глаголов речи, которые возникают контекстуально, точнее, в результате определенных комбинаций различных средств. То есть грамматических, лексических и синтаксических. Степень влияния окружения на прагматику четырёх основных английских глаголов речи, конечно же, неодинаковая. По ним устанавливают и валентность. Она, как в химии, колеблется в зависимости от частотности глаголов речи при вступлении в связь с другими членами предложений.

Далее, глаголы речи в прагматическом аспекте часто характеризуют речь автора либо персонажей. Выяснено, что смысловое пространство любого текста состоит из двух уровней: диктального и модального. Эти уровни в текстах объективно целенаправленно содействуют усилению того или иного вида высказывания. Но в первом случае чувства, приписываемые автором литературному герою, выступают в художественных текстах как

объективно функционирующие в реальной действительности (диктальный уровень). Во втором же случае чувства, которые испытывает сам автор и соответственно выражает их в текстах, имеют исключительно субъективную оценку, и соответственно индивидуальную окраску (модальный уровень). При органичном взаимодействии этих двух уровней, составляющих своего рода ступени смыслового пространства в текстах, возникает своеобразный «лингвистический полифонизм» на линии перекрещивающихся тональностей. Симптоматично, что в этом «полифонизме» одновременно участвуют как автор, так и персонажи.

К примеру, критик Л. Я. Гинзбург показывает, что данные уровни путём выделения в них «смыслового пространства текста тем самым обнаруживают двойную аксиологию» [3, с. 217]. Л. Я. Гинзбург имеет в виду образ автора и персонажа не столько с литературной, сколько языковедческой точки зрения. Два уровня являются основой и двух типов дискурсов, а в них чаще всего и употребляются глаголы речи. Причём речи автора и персонажей можно и далее подразделять на так называемые препозиционные, интер-позиционные и пост-позиционные. Раскрыть эти термины совсем не сложно, если вспомнить чуть ли не школьную программу по аналогии с префиксами и постфиксами. (Интер-, понятно, означает «середину»). Оказывается, и в этом вопросе современных лингвистов интересует такой прагматический аспект, как характерный тип дискурса, отвечающий за глаголы речи от имени автора, с одной стороны, персонажей – с другой. Т. М. Тимошилова и Е. Н. Морозова в одной и своих статей на основе глаголов речи “aspere”, “abuse”, “calumniate”, “defame”, “denigrate”, “backbite”, “scandalize”, “malign”, “slang”, “slander” – скрупулёзно подсчитали, что они чаще всего входят в прямую речь, составляя ни много ни мало 50 процентов от общего числа центральных четырёх глаголов речи [8, с. 3–4]. Причём выборка производилась попеременно из научных и художественных текстов. Далее, Т. Тимошилова и Е. Морозова продолжили свои подсчёты, и обнаружилось, что в 83-х процентах глаголы речи почти всегда выполняли функции простых глагольных сказуемых. Но так как прагматическая доминанта включает в себя также и синтаксическое окружение глаголов речи, то оказалось, что 57 процентов из них приходится на предложно-именную группу, а остальные 47 – на отношения с другими членами предложений.

Что же следует из выводов названных учёных? Во-первых, на основе статистических

данных можно некоторым образом конкретизировать саму идею говорения. Во-вторых (и это следствие), если основные глаголы речи представляют собой простую семную структуру, то они в прагматике (то есть во взаимоотношениях с некоторыми другими членами предложений) способны расширить и уточнить свою семантику. Это свойство вполне присуще глаголам “to say”, “to tell”, “to ask”, “to talk”, “to speak” и “to answer”. Например: “I began to say something to her, but she went off without looking at him; Yet he had only to speak a few words, put a finger on his knees; She went instead to the Hrodgar palace and told her an interesting story; She left the gun in his hand and asked a few question”. И т.п. Однако такое происходит, повторяем, с простыми семными структурами. Но ведь они могут быть и осложнёнными. И если в состав предложений с глаголами речи входят дифференциальные семы, то они оказываются в известной степени независимыми контекстуально. Это такие глаголы речи, как: “chatter”, “blubber”, “growl”, “chuckle”, “inquire”, “grumble”, “pray”, “moan”, “swear”, “pronounce”, “shriek”, “scream”, “taunt”, “spout”, “wail”, “stammer”, “whine”, “yell”, “whimper”. Например: “I’m not a brave man” the tall he grumbled; “Andry is weak” pronounced Jake, “and you are very strong because it is a truth”; “Who was a spouting?” Исследуя ближайшее синтаксическое окружение глаголов речи, учёные пришли к заключению, что возможно их распределение по разрядам. Например, в качестве обязательного окружения указывают на те переходные глаголы, которые нацелены только на один объект. Это: “chat”, “comment”, “announce”, “converse”, “confess”, “declare”, “cry”, “murmur”, “reply”, “discuss”, “shout”, “say”, “whisper”, “utter”, “query” и “question”. Некоторые переходные предложные глаголы направлены не на один, а на два объекта одновременно. Чаще всего это “speak” и “talk”. Переходные глаголы речи могут быть и беспредложными: “ask”, “answer”, “call”, “inform”, “command”, “tell”, “request”.

Если суммировать значения глаголов речи нескольких разрядов, то выяснится, что большинство из них при вступлении в парадигматические отношения с другими членами предложений употребляются в личных формах изъявительного наклонения. Лингвисты объясняют это положение тем обстоятельством, что глаголы речи по сути своей антропоцентричны, следовательно, характеризуют действия “to say”, “to tell” и других как активные. По этой причине и страдательный залог незначителен. Что же касается английских

времен, то большая часть речевых глаголов употребляется в “Past Indefinite”. Этому тоже есть логическое объяснение. Подмечено, что глаголы речи часто используются в повествовательном ключе. Мы уже в статье отметили одной строкой роль художественных текстов и значение парадигматических отношений этих глаголов в них. Здесь добавим, что повествовательные эпизоды практически всегда связаны с изложением некоторых событий, фактов. А они, в свою очередь, как правило, происходили в прошлом. (Ближайшем либо отдалённом – в данном случае не суть важно). Отсюда и частое использование “Past Indefinite” как отображение прошедших событий. В то же время глаголы речи могут вступать в парадигматические отношения с другими членами предложений. И если исследовать их неличные формы, то наиболее частотным оказывается инфинитив.

Возникает естественный вопрос: почему именно эта форма? Поясняем. Большинство современных учёных единодушны в том, что инфинитив – это наиболее гибкая неличная форма, которая позволяет английским глаголам речи относительно свободно вступать во всевозможные парадигматические связи. Собственно говоря, по этой причине в англоязычной литературе четыре центральных вышеназванных глагола говорения способны проявлять реальную способность функционировать как в личных, так и неличных формах. Диапазон их весьма широк. Он включает различные языковые средства. Показательно, что видный современный лингвист, писатель и литератор Камал Абдулла в одном из своих трудов отметил, как личные и неличные формы глагола иногда в составе одной фразы или ССЦ могут повторяться. Это явление общеизвестно в лингвистике под названием «лексический повтор».

Действительно, на огромном текстовом поле можно наблюдать двукратное или даже трёхкратное использование названных английских глаголов речи в инфинитиве. Кроме того, специфика инфинитива состоит в том, чтобы ярче подчеркнуть индивидуальное отношение говорящего к предмету, субъекту, явлению и т.д. Другими словами, инфинитив выступает как бы маркером тех или иных фактов, чувств, выражаемых глаголами речи. Вот почему Камал Абдуллаев пишет, что инфинитив «весьма органично усиливает субъективно-модальное, эмоционально-экспрессивное значение всего высказывания и, следовательно, характеризует субъект речи с самых различных позиций» [1, с. 76]. В самом деле, набор субъектно-

модальних значень, акцентуємих с помощью лексического повтора в английском языке, чрезвычайно широк. Например: гнев, возмущение; неуверенность, растерянность, огорчение, досада и т.д. Более того, диапазон этих значений при повторе от минимума выражения значений до потенциально допустимого максимума колеблется.

В этом отношении особенно ясны и показательны парадигматические связи глаголов “to tell” и “to say”. Г.Т. Каримова, возможно, не без доли преувеличения называет их даже «глаголами универсальными» [5, с.4]. В то же время учёный, с нашей точки зрения, совершенно справедливо обосновывает этот факт тем, что у этих глаголов речи как бы «двойное преимущество» перед другими. А именно, они, во-первых, высокочастотны, во-вторых, у них простая семная структура. Для тех же глаголов речи, которые менее частотны, характерным становится употребление их в “Past Indefinite Active”. Как уже было отмечено в статье, помимо лексических и грамматических признаков, при прагматике важно учитывать и синтаксические связи. Выясняется, что своеобразными сигнализаторами при глаголах речи становятся обстоятельства и дополнения. Дополнения чаще всего выступают в роли существительных или местоимений. Причём замечено, что при прямом дополнении в особенности частотны те имена существительные, которые тесно связаны с процессами говорения как таковыми. В роли таких лексем, в частности, выступают “word”, “question”, “truth”, “story”, “name”, “lie” и некоторые другие. Далее, сочетание речевых глаголов с предложными косвенными дополнениями позволяет установить, что глаголы “to speak” и “to talk” обладают достаточно большой способностью к формам управления. Кроме того, эти глаголы могут иметь одновременно два косвенных предложных дополнения с различными предлогами. Несколько меньшая способность к формам управления свойственна таким глаголам речи, как “to tell”, “to say”, “to ask”, “to answer”, которые в среднем сочетаются с двумя или тремя предлогами. (Для справки: “to speak” и “to talk” могут связываться с пятью и шестью предлогами).

Другие же глаголы речи менее способны к связи управления. Что же касается второго вышеназванного нами члена – обстоятельства, то это, скорее, не ядерный, но факультативный элемент глагольного окружения. И, пожалуй, единственное, что отличает обстоятельство от дополнения, так это способность первого члена конкретизировать значения тех или иных глаголов. Вместе с тем

обстоятельства при речевых английских глаголах выполняет исконно присущую её функцию образа действия. Так, обстоятельство характеризует темпоральность речи, определяет уровень громкости, манеру, тон, обладая эмоциональной окраской. Например: “O-O-O!” – *She said strongly*; “*They must finish your tour of the inspection*”, *he said rapidly and abruptly*. Помимо дополнений и обстоятельств, в синтаксическое окружение глаголов речи могут входить и существительные.

Таким образом, несложно прийти к выводу, что прагматика английских глаголов речи являет собой, безусловно, сложную и разветвленную систему знаков. Возвращаясь к самому началу нашей статьи, напоминаем, что под прагматикой понимают большой комплекс семиотических свойств частей речи, включая и глаголы. Реализация интересовавшего нас в статье понятия задается промежуточно-переменными компонентами – синтаксическими сигнализаторами. Постоянным компонентом является глагол, в частности – речевой.

Сложные синтаксические конструкции, обрамляющие английские глаголы речи, прежде всего свидетельствуют о том, что их прагматика обнаруживает глубокие внутренние связи между функциональным назначением и лексическим выражением. Это можно подтвердить конкретными примерами. Скажем, глагол “to say”, по признанию ряда лингвистов, с одной стороны, является перформативным (или иллокутивным), а с другой – анафорическим. Причём, если по первым названиям особых расхождений между учёными не существует, то по второму дискутируют активнее. Перформативным (или иллокутивным) его называют потому, что он глагол чаще всего употребляется в форме первого лица ед. ч. наст. Времени. Одновременно активный залог индикатива равносителен в функциональном отношении однократному действию. Однако со вторым наименованием дело обстоит сложнее. Например, некоторые исследователи полагают, что в предложении «Я говорю вам о том, что этот человек заблуждается», слово «говорить» анафорично, так как отсылает нас к размышлениям, начавшимся до непосредственного речевого акта.

Дискутируют также и о том, «сильным» или «слабым» в прагматике, то есть во взаимоотношениях с другими членами предложений, является данный глагол? Так, по этому поводу С. А. Воронков утверждает, что глагол “to say” («говорить») является «слабым». Какова же аргументация исследователя? По его предположению, “to say” («говорить») легко связывается с такими глаголами, которые в составе

выражения или эллиптического предложения означают «молоть чепуху», «говорить скороговоркой», «изрекать бессмысленные слова» [2, с. 312–313] и так далее. При этом, как утверждает С. Воронков, нет вовсе никаких иллокутивных средств или актов. А если спрашивать своего собеседника: «Что он такое сказал?», то ответ фактически будет повторе-

нием произнесенного – пословное либо, пофонемное. Например, он сказал что-нибудь и так далее. Мы привели в качестве иллюстрации ряд инвариантов только с глаголом “to say” («говорить» или «сказать»). Совершенно очевидно, что не односложной и неординарной являются и прагматика других английских глаголов речи.

Список литературы:

1. Абдуллаев К. М. Актуальное членение предложения в азербайджанском языке. *Советская тюркология*. 1983. № 1. с. 61–75.
2. Воронков С. А. Прагматический аспект английских глаголов говорения speak, talk, say, tell. *Науч. зап. Сиб. акад. гос. службы*. Новосибирск, 2000, Т. 3, с. 304–321.
3. Гинзбург Л. Я. О литературном герое. Ленинград : Просвещение, второе ленинградское отделение. 1979. 322 с.
4. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: В 5 т. – Т. 1. С. 506–514. URL: http://www.psylib.ukrweb.net/books/_rikodel.htm (Дата обращения: 17.01.2017).
5. Каримова Г. Т. Прагматика глаголов разрушения и созидания. *Учёные записки Казанского университета*. Том 153, книга № 6. Серия гуманитарных наук. 2001. с. 1–7.
6. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование. Москва : Прогресс, 2012, 235 с.
7. Лотман Ю. М. Культура и взрыв. Москва : Наука, 1992. 220 с.
8. Михайлова Л. М. Глагольные способы репрезентации концепта «говорение» в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Ростов-на-Дону, 2009. 23 с.
9. Тимошилова Т. М., Морозова Е. Н. Семантико-этимологические особенности глаголов намеренной речевой дискредитации объекта. (На материале английского языка). *Научные ведомости. Серия гуманитарных наук*. 2012. № 12. Выпуск № 14. с. 1–6.
10. Vəliyeva N.Ç. Müxtəlif sistemli dillərdə nitq və təfəkkür feilləri ilə formalaşan frazeoloji vahidlər. Bakı, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin mətbəəsi, 1999, 104 s.

Ganbarova Nurlana Eldeniz gizi. PRAGMATIC COMPONENT OF ENGLISH SPEECH VERBS

The presented article is written on a relevant topic. It can be conventionally divided into two parts. It is well known that modern scholars study English verbs of speech mainly from two positions: semantic and pragmatic. This is described in the first part of the article. There is no doubt a certain connection between them, that is, semantics and pragmatics, and yet, objectively arguing, these two aspects have distinctive features. The present work is devoted to the characteristic features of the pragmatic component of the speech verbs “to say”, “to speak”, “to tell” and “to talk”.

Dividing the work into two parts, the author, in our opinion, structures it correctly and clearly. At the very beginning, the essence of the main term is explained, which is closely related to semiotics and syntagmatics. Concepts are divorced on both sides and at the same time merge with each other in separate linguistic details. They are named and illustrated using the context analysis method. The article has several strong points. First, note that English verbs of speech function in specific relationships with other parts of speech. Secondly, they are linked by grammatical, lexical and syntactic meanings. Thirdly, they are characterized by three types of frequency (low, medium and most frequent). Fourthly, the author shows how the modal and dictal levels touch each other, which in turn establish the roles of the author and his characters from a pragmatic point of view. The second (conditionally) part of the article is directly devoted to the binding of the basic English verbs of speech to the immediate or distant environment. It was found that, depending on the category of transitivity / intransitivity, these verbs acquire different meanings in pragmatics. A number of verbs are listed, their relations with other members of the sentence are indicated, as well as the possibilities of their entry into various syntactic connections.

Key words: pragmatics, illocutionary, speech verbs, linguistics, syntagmatics, performative, anaphoric.

Гошилик Н. С.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Якимик Г. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НОВЕЛ АННІ ТОДД

Стаття присвячена розгляду лінгвостилістичних характеристик новел популярної американської письменниці Анни Тодд, авторки бестселерів New York Times, яка отримала схвалення читачів за допомогою соціальної мережі Wattpad, а лише потім почала друкувати твори. У циклі своїх новел "After" вона торкається особистих і соціальних проблем молодих людей. Стилістичні засоби, які домінують у творах, мають різні види значення, працюють на посилення ознак об'єктів, явищ та осіб, а також акцентують увагу на певних характеристиках, повторюючи їх. Стилістика аналізованих творів об'єктивується на лексичному та синтаксичному рівнях, які представлені окремо або функціонують спільно.

Виявлено, що основними стилістичними засобами, які виражені в новелах, є метафора, яка допомагає надати абстрактним сутностям конкретного, вимірного змісту та певної форми; епітети, які увиразнюють фізичні, емоційні, інтелектуальні характеристик осіб, предметів та явищ у творі; гіперболи, які посилюють емоційно-образне сприйняття об'єктів, осіб та явищ, про які йдеться; повтори та паралельні конструкції, які використовуються для підкреслення описуваних подій і реакцій на них героїв.

У дослідженні показано, що стилістичні засоби є найбільш продуктивними для передачі емоційного стану героїв, їх взаємовідносин з іншими та переживань стосовно взаємодії з ними. У фокусі уваги авторки – зображення однакових явищ, предметів, фрагментів дійсності за допомогою різних стилістичних засобів, що надає їм відмінного забарвлення відповідно до особливостей характеру персонажів твору. Переважання зовнішньої оцінки надає творам яскравості та посилює співпереживання з героями. Виділені стилістичні засоби посилюють когерентність аналізованого тексту, адже працюють над створенням єдиного простору переживань головних героїв.

Ключові слова: стилістика, лексичні засоби, синтаксичні засоби, твори Анни Тодд, емоційність.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей стилістичного потенціалу твору здавна цікавило вітчизняних і закордонних науковців. Лінгвісти продовжують аналізувати різні тексти, виявляти нові аспекти реалізації багатозначних конотацій, адже кожен твір і кожен автор – унікальні феномени. Кожен письменник по-своєму додає мові героїв стилістичного забарвлення, фокусуючи увагу на переживаннях персонажів, їхніх емоціях чи діях. Усі процеси в дійсності є багатомірними, а отже і свідомість людини, яка сприймає текст, конструює власні відносини з текстом у створеному світі. Поліфункціональність мовних засобів дає можливість для множинних інтерпретацій, які засновані на власному досвіді, переживаннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У фокусі лінгвістичних досліджень перебували ідіостиль автора, функціонування окремих сти-

лістичних прийомів, їх когерентність і вплив на читача [1; 2; 5; 6].

Сучасна молодь продовжує читати і писати, однак шлях Анни Тодд, американської письменниці, показує, що соціальні мережі можна використовувати для того, щоб привернути увагу до текстів. Анна Тодд, авторка бестселерів New York Times, титулована нагородою категорії «Кращий письменник романів» від New Romance Festival, авторка серії книг "After" – серії, яка заповнила світ власною історією кохання [3].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стилістичних властивостей новел Анни Тодд на матеріалі тексту книги "After".

Виклад основного матеріалу. У своїх книгах Анна Тодд використала та поєднала різні художні засоби, які доповнюють, насичують текст, а також вдало вибудовують певні акценти у ньому. Серія книг "After" багата на такі художні засоби

як епітети, метафори, гіперболи, порівняння, алюзії, іронію, паралельні конструкції, повторення, риторичні запитання та багато інших. Розглянемо ті, які, на нашу думку, посилюють емоційність і когерентність тексту.

В аналізованих творах продуктивними є лексичні стилістичні засоби, які детермінують фізичні та психологічні / емоційні ознаки осіб, ознаки предметів. Найчастіше у творі зустрічаємо використання *enimemiv*, які передають бачення фізичних якостей людей та їх характеру. Творам Анни Тодд притаманні епітети різного типу стосовно одного явища чи предмету, наприклад сльози:

– сльози ревності – *“Hardin’s arm is hooked around Molly’s shoulders. Jealousy tears through me – my punishment for looking at him when I shouldn’t be”*. Ці сльози стали наслідком гніву та ревності Тесси до Хардіна, коли вона побачила, що руки хлопця обіймають плечі Моллі – так би мовити ворога Тесси. Цей жест хлопця був неприйнятним для неї;

– сльози гніву – *“Seconds later I hear the front door slam and I wipe the **angry** tears from my cheeks”*. У цьому фрагменті було зображено сцену сварки між закоханими, в якій Тесса витирає сльози, викликані через гнів і сварку з коханим;

– гарячі сльози – *“All the anger I feel toward Hardin is washed away and replaced by hurt, all consuming hurt and the feel of **hot** tears on my face. I can’t watch anymore, I just can’t”*. Епітет *hot tears* також було вжито у негативній ситуації з метою опису розлюченості головної героїні Тесси та наслідків конфлікту, який відбувся. Цим епітетом було підкреслено реакцію на лють, яка була викликана сваркою з її коханим. Емоційний стан героїні є вразливим і напруженим;

– свіжі сльози – *“Right in front of me, Hardin. I’d say my reaction is quite justified”. “I say, my voice drawing to a whisper at the end, exhausted. I wipe **fresh** tears from my face and blink up at the night sky”*. У цьому уривку епітет *fresh tears* – *свіжі сльози*, тобто, сльози, які щойно з’явилися, авторка використала для того, щоб відобразити та підкреслити лють, ревнивість героїні. Ця злість з’явилася, коли героїня побачила Моллі (її ворога) на колінах у її хлопця.

За допомогою метафоричних конструкцій у творі авторка описує ознаки та емоції. Так, для підкреслення страждань героїні Анна Тодд використовує метафору розбитого серця: *“My heart literally hurts. I thought I had experienced **heartbreak** after my day with Hardin at the stream, but that was nothing compared to how I feel right now”*. Використавши

слово *heartbreak*, письменниця дає змогу зрозуміти, що серце героїні і справді «розбите», тобто героїня відчуває глибокий сум після певних подій у її житті.

Для відтворення та опису романтичних дій, ситуацій і задоволення американка Анна Тодд уміло використовує метафоричне зображення частин тіла: *“Hearing him laugh while he tickled me, the way he gently kissed my lips, his tattooed arms wrapping around me, the way **his eyes fluttered and closed** when I traced my fingers over his bare skin – all of it made me fall deeper for him”*. Тремтіння очей, яке зображене метафорично, дає змогу передати емоційний стан героїні, зобразити напруження, яке вона відчуває, посилити сприйняття її стану.

Для того, щоб зобразити переживання, здивування від побаченого в уривку: *“Landon! Did Hardin do this? My **voice is shaky**. Yeah he admits and I am horrified”* авторка за допомогою метафоричного зображення голосу передає жах, який побачила головна героїня. Голос, що тремтить, допомагає візуалізувати описану сцену та зрозуміти емоції героїні.

Наступний стилістичний прийом передає переживання головної героїні: *“After Steph has plucked my eyebrows – a procedure that hurt worse than I ever imagined – she turns me around and refuses to let me see myself until she’s done putting on my makeup. **I fight the nervous feeling in my stomach** as she dusts powder onto my face. I remind her over and over not to put too much makeup on me, and she promises over and over that she won’t”*. Метафоричне зображення боротьби з нервовим станом, який локалізований у внутрішніх органах героїні, показує, що героїня це почуття ідентифікує, однак не може продовжувати співіснувати з ним, а хоче позбутися цих негативних емоцій. Метафорична боротьба передбачає потенційну силу цієї емоції, а отже і внутрішню силу героїні для боротьби з нею.

Метафорично авторка зображує і емоції героїв. Для передачі почуття гніву авторка використала таке формулювання: *“He needed to know, he repeats, and **anger boils inside me**. I know he just wants to get a rise out of me. “Why, Hardin? Why did he need to know?”*. У цьому уривку бачимо, що героїня дуже розлючена. Її гнів ототожнюється із рідиною, яка має здатність доводитися до кипіння, тобто максимальної точки, після досягнення якої відбувається зміна стану.

У досліджуваному творі авторка використовує гіперболу з метою навмисного перебільшення, посилення, наголошення, підкреслення думок, емоцій героїв своїх книг:

– “*The day my acceptance letter to Washington Central University came I couldn't have been more thrilled – and my mother cried for what felt like hours*”. У цьому фрагменті підкреслено не відчай матері героїні, а безмежне щастя. Матір була неймовірно щасливою за свою доньку, коли її прийняли в ряди студентів Вашингтонського університету;

– “*He's brilliant and has straight A's just like I did, and – I'm so excited – he's planning on joining me at WCU next year. I really wish he was coming now, especially considering that I won't know a single person at college, but I'm thankful that he's promised to visit as often as possible*”. Ця гіпербола дає змогу зрозуміти, що головна героїня Тесса переживає через те, що у коледжі вона буде одна, без своїх шкільних друзів;

– “*Why didn't you use someone else's phone?*” he says forcefully, but then pauses. “*Never mind – Hardin was breaking stuff? Are you okay? Why did you stay there if he was being violent?*” I feel like he is asking me a thousand questions at once, disorienting me”. У цьому епізоді письменниця хотіла підкреслити допитливість і переживання героя. Він ставив тисячі запитань, щоб дізнатися більше деталей про її самопочуття. Проте вони роздратували героїню;

– Щоб донести до кожного читача подив і страх, Анна Тодд скористалася гіперболами *my mouth falls open. I'm frozen in place*, що означає *застигла на місці*: “*Don't yell at her*”, he warns Hardin. *I'm frozen in place while Hardin's face twists in anger. Why is he so mad that I left? He was mocking my inexperience last night, and would have kicked me out this morning probably anyway*”. У цьому фрагменті фраза допомагає зрозуміти, що героїня, побачивши гнів коханого, від страху та здивування завмерла на місці, тобто у цей момент навіть не поворухнулася;

– “*If you go after him, I'm done, he says, and my mouth falls open. Done? Done with what? Fucking with my emotions? I hate you! But not wanting him to feed off my rage, I slow down and speak more calmly*”. Гіперболічну номінацію реакції героїні авторка використала для підсилення опису її здивування. Тесса застигла на місці від здивування після того, як коханий сказав, що хоче розірвати стосунки із дівчиною.

– “*It's not like that*”. In his anger his accent has become thick and his words clipped. “*Bullshit, Hardin, I know you. Find someone else to mess around with; there are plenty of other girls*”. У цьому фрагменті письменниця використала гіперболу *plenty of other girls*, яка означає *велику кількість інших дівчат*. Ця гіпербола була використана для

того, щоб зобразити хитромудрість і підступність Моллі. Вона, не соромлячись присутності Тесси, говорить, що, окрім Тесси, є велика кількість інших дівчат, щоб повалити дурника.

Гіпербола *I will ruin her* у перекладі означає *я зруйную її життя*. Ця фраза використовується у таких фрагментах книги: “*I mean it, I don't want to see her again! And if I do, I will ruin her!*” “*Before I know it, I'm in Literature and begin scanning the room for Hardin, despite my subconscious shouting at me not to. When I don't see him his voice plays in my head: I will ruin her. What could he possibly do that's worse than outing me in front of Noah?*”. У першому фрагменті ця гіпербола використана як застереження головного героя Хардіна. Він у гніві попереджає, застерігає, що якщо побачить ще раз Тессу, то зруйнує її життя. В іншому фрагменті вказана гіпербола має таке ж значення, проте використана з іншою метою. Фраза *I will ruin her* вжита, щоб нагадати слова Хардіна і страх Тесси перед ними.

Для передачі насміху над самим собою у наступному фрагменті було використано такі засоби: “*Lace tights are just too much for me, especially given the fact that I probably have ten pounds of makeup on. I grab the plain ones and slide them on my legs while Steph digs through her closet for shoes*”. Героїня критично ставиться до себе та описує свій вигляд за допомогою гіперболізованого опису макіяжу, адже його кількість надмірна.

Досліджуючи синтаксичні та стилістичні засоби у тексті, було виявлено, що Анна Тодд скористалася такими стилістичними фігурами: повторення, паралельні конструкції. З метою передачі емоційності, додаткової інформації, виразності емоційного стану персонажів Анна Тодд використовує такий стилістичний засіб як **повторення**:

– “*I call and rush out the door. I run down the hall and out across the great lawn, finally catching up to him in the parking lot. He starts walking faster. Noah, please listen. I am sorry, so sorry. I was drinking. I know that isn't an excuse, but I*”. Це повторення виражає розпач, переживання, страх, що Ной розірве стосунки із Тессою після того, як він побачив її із Хардіном. Дівчина також відчуває сором;

– “*He seems to be at a loss for words, which is a first. Part of me, a huge part of me, is dying to know what he is going to say, but this is how I got so tangled in his web in the first place*”. У цьому фрагменті для підсилення депресивного, панічного, збентеженого емоційного стану героїні Тесси Анна Тодд використала паралельні конструкції. Цей повтор вказує читачеві на страх головної

героїні перед тим, що вона збирається почути від коханого. Вона хвилюється, що хлопець скаже про відсутність почуттів до неї;

– *“I can feel Hardin’s eyes on me but I can’t look over at him again. He is wearing a white T-shirt that I’m sure lets his tattoos show through, and his hair is perfectly messed up, but I don’t care. I don’t care how good he looks or how skanky Molly is dressed. She’s so irritating, with her stupid pink hair and her skanky clothes. She is a slut. I’m surprised by my thoughts and my anger toward her, but it’s true”*. В цьому уривку повторюється фраза, яка виражає байдужість Тесси до того, як виглядає Хардін і його подруга Моллі. Крім байдужості, цей повтор також передає ревнивість Тесси до Хардіна, тому що він не з Тессою, а з її суперницею Моллі.

Щоб привернути увагу читача, американська літературка вміло використовує у своїх книгах **паралельні конструкції**, які є у таких фрагментах:

– *“So are you and Hardin friends again?” he asks, and I shrug. “I have no idea what we are. I have no idea what I’m doing. He just he I break into sobs”*. Паралельна конструкція використана для того, щоб передати сумнів і його посилити;

– Для того, щоб показати читачеві впевненість героя, письменниця використала такі фрази: *“There is no comparison. Don’t you get that by now? You are a cruel and disgusting jerk who doesn’t give a shit about anyone but yourself. And he loves – he loves me. He is willing to try to forgive me for my mistakes”*. Цим повторенням авторка хотіла показати впевненість героїні щодо сильних почуттів коханого до неї, що він пробачить їй усе, всі її помилки та неправильні вчинки. Повторення, як переконання не лише інших, а й себе, працює і на підсвідомому рівні, а вербалізація підсвідомого допомагає краще зрозуміти важливість ситуації для героїні;

– *“He seems to be at a loss for words, which is a first. Part of me, a huge part of me, is dying to know what he is going to say, but this is how I got so tangled in his web in the first place”*. У цьому фрагменті підсилено депресивний, панічний, збентежений емоційний стан героїні Тесси. Це повторення опису власного сприйняття вказує читачеві на страх головної героїні перед тим, що вона збирається почути від Хардіна. Вона хвилюється, що хлопець скаже про відсутність почуттів до неї;

– *“I fight the nervous feeling in my stomach as she dusts powder onto my face. I remind her over*

and over not to put too much makeup on me, and she promises over and over that she won’t”. Для підсилення роздратування персонажа у цьому фрагменті дискурсу було повторена фраза, яка показує частотність дії. Тесса роздратована щодо того, що подруга наносить забагато макіяжу на її обличчя;

– Для того, щоб привернути увагу до героїні, авторка повторює: *“I reach for his hand, but he pulls away. Noah, please, I am so sorry. Please forgive me. Please. I can’t lose him. I just can’t. Reaching his car, he runs a hand over his perfectly gelled hair, then turns to face me”*. Паралельна конструкція привертає увагу читача до благання головної героїні. Можна візуально уявити невербальний компонент цієї сцени, адже повторення вербального, а саме благання, задає ритм і тон розмові, посилює відчай і допомагає перейнятися внутрішнім станом героїні, зрозуміти його;

– *“Reaching his car, he runs a hand over his perfectly gelled hair, then turns to face me. I just need some time, Tessa. I don’t know what to think right now. I sigh in defeat, not knowing what to say to that. He just needs time to get over this and we can go back to normal. He just needs time, I tell myself. I love you, Tessa, Noah says, then catches me by surprise when he kisses my forehead before climbing into his car and driving away”*. У цьому фрагменті використано паралельну конструкцію, яка також привертає увагу читача та вказує на пригнічений емоційний стан головної героїні. Ця конструкція передає нелегкі стосунки між Ноем і Тессою. Героїня говорить про себе, що хлопець потребує часу для того, щоб заспокоїтися і зібратися з думками, після того, як він зрозумів, що дівчина більше його не кохає.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дав змогу виділити основні стилістичні прийоми, які конструюють поетико-риторичний стиль аналізованої новели. Лексичний і синтаксичний рівні стилістичних прийомів є продуктивними. Виявлено, що найбільш частотними є епітети, метафори, гіперболи та повторення, паралельні конструкції. Вони формують простір тексту, надають йому емоційності, сприяють підвищенню візуалізації стану персонажів та їх оточення, дають змогу уявити рівень їх емоційної залученості до подій.

Подальшого аналізу потребує порівняння цього твору з іншими творами Анни Тодд. Важливо дослідити, яким є ідіостиль авторки у соціальних мережах, чи корелює він зі стилем написання творів, якими є їх спільні та відмінні риси.

Список літератури:

1. Burke M. The Routledge Handbook of Stylistics (Routledge Handbooks in English Language Studies) (1st ed.). Routledge, 2017. 530 p.

2. Leech G. *Language in Literature: Style and Foregrounding (Textual Explorations)* (1st ed.). Routledge, 2008. 218 p.
3. Ramdarshan Bold M. The return of the social author: Negotiating authority and influence on Wattpad. *Convergence*. 2018; 24 (2):117-136. doi: 10.1177/1354856516654459.
4. Todd A. *After*. <https://openlibrary.org/works/OL17081379W/After?edition=>.
5. Toolan Michael J. *Language, Text and Context: Essays in Stylistics*. Routledge, 2017.
6. Vorobyova O. P. "The mark on the wall" and literary fancy: a cognitive sketch. In *Cognition and literary interpretation in practice*. Pettersson B., Polvinen M. & Veivo H. (eds.). Helsinki : Helsinki University Press, 2005. P. 201–217.

Goshylyk N. S., Yakymyk G. M. STYLISTIC CHARACTERISTICS OF ANNA TODD'S NOVELS

The article focuses on the linguistic and stylistic characteristics of the short stories of the popular American writer Anna Todd, author of the New York Times bestsellers, who received the approval of readers through the social network Wattpad, and only then began to publish her works. In the series of her novel "After" she talks about personal and social problems of young people. The stylistic devices that dominate the work integrate different types of meaning, work on strengthening the features of objects, phenomena and persons, as well as focus on certain characteristics, repeating them. The stylistics of the analyzed works is objectified at the lexical and syntactic levels, which are presented separately or function together.

It is revealed that the main stylistic means, expressed in the novel are: metaphor, which helps to give abstract essences a concrete, measurable meaning and a certain form; epithets that express the physical, emotional, intellectual characteristics of persons, objects and phenomena in the work; hyperbole, which enhances the emotional and figurative perception of objects, persons and phenomena in question; repetitions and parallel constructions used to emphasize the described events and the characters' reactions to them.

The study shows that stylistic devices are the most productive for conveying the emotional state of the characters, their relationships with others and feelings concerning mutual interaction. The author focuses on the image of the same phenomena, objects, fragments of reality with different stylistic means, which gives them a different color in accordance with the characteristics of the characters of the novel. The predominance of external evaluation gives the works brightness and enhances empathy with the characters. The selected stylistic means strengthen the coherence of the analyzed text, because they work to create a single space of experiences of the main characters.

Key words: *stylistics, lexical devices, syntactic devices, Anna Todd' novel.*

Грималюк А. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЕКСПЛІЦИТНЕ ТА ІМПЛІЦИТНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНОТАЦІЇ В ЦІЛІСНИХ ІДІОМАХ ІЗ КОЛЬОРОВИМИ КУЛЬТУРНИМИ СИМВОЛАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ)

У статті вибірково проаналізовано цілісні ідіоми з кольоровою символікою із експліцитно лексемними та імпліцитно семантичними конотаціями та їх вживання у публіцистичних текстах німецькомовної преси ХХІ ст. Нині не існує єдиного тлумачення терміну «конотація», тому, проаналізувавши думки різних науковців, ми пропонуємо своє розуміння конотації фразеологічної одиниці. Ми розглянули експліцитну та імпліцитну конотації у семантичній структурі фразеологічних одиниць, проаналізували лексеми-символи, а саме колороніми, які входять до складу ідіом з урахуванням їх емотивного, оцінного, культурно-символічного, конотативного навантаження. Розділили їх на позитивно та негативно марковані ідіоми, визначили, яка група є домінантною.

У статті досліджено роль внутрішньої форми ідіоми та асоціативно-образної інформації, яка закладена в ній, у творенні експліцитної лексемної конотації. У статті зазначена лексикографічна фіксація та співставлення її із текстовою реалізацією на базі текстового корпусу Інституту німецької мови міста Маннгайм. Ми обрали сферу публіцистики, оскільки вважаємо, що засоби масової інформації відображають актуальний мовний матеріал та є одним із головних засобів суспільної комунікації.

Ключові слова: фразеологізм, ідіома, експліцитна лексемна конотація, імпліцитна семантична конотація, символ.

Постановка проблеми. Засоби масової інформації відіграють важливу роль у житті суспільства, оскільки володіють потужним фактором впливу на людей і є складником масової комунікації суспільства. Вживання фразеологічних зворотів у публіцистичних текстах приковує та акцентує увагу читача на бажаному для автора аспекті, загострює думку та збагачує емоційним зарядом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера фразеології слугує широким полем для дослідження різних лінгвістичних аспектів. Нам відомі понад 20 дефініцій фразеологічної одиниці (далі – ФО), але жодна з них не знайшла загального визнання. Ми схильні поділяти думку Я. А. Барана, який називає фразеологізми віртуальними знаками мови на зразок словосполучень і речень з повним або частковим переосмисленням компонентів, призначення яких – вираження номінативно-експресивної функції [7; 1, с. 77]. Семантика цих мовних знаків обов'язково містить денотативно-референтний і конотативний компоненти.

Щодо терміну «конотація», то тут також відсутнє єдине тлумачення цього поняття. Проаналізувавши визначення різних науковців (О. В. Кунін, В. М. Телія, І. В. Арнольд), ми пропонуємо своє

розуміння терміну **конотація ФО** – як одного із макрокомпонентів семантичної структури цього мовного знаку, який включає в себе оцінний, емотивний, експресивний і функціонально-стилістичний складники та несе навантаження асоціативно-образною інформацією із частково культурно-національною специфікою [6].

Поділяючи конотацію на експліцитно лексемну та імпліцитно стилістичну, на нашу думку, варто звернутися до запропонованої Д. Добровольським та А. Барановим експліцитної та імпліцитної техніки. Суть експліцитної техніки полягає у вказівці в моделі значення на той компонент плану змісту, який безпосередньо співвідноситься з внутрішньою формою ідіоми. Експліцитність забезпечується використанням спеціального семантичного оператора, який умовно називають дескриптивним, його значення можна визначити за допомогою зіставлення актуального значення ідіоми та її образного складника. Наприклад: *отдать концы (am Kaputtgehen sein)* – «загинути», що осмислюється як розірвання контактів із навколишнім світом [6; 2, с. 192–193]. Кандидатами на роль операторів можуть бути окремі компоненти плану змісту ідіоми або як мінімум двовалентні предикати. На базі цієї

техніки ми визначаємо експліцитну конотацію ФО за допомогою прозорих емотивно маркованих лексичних компонентів, які входять до її складу, наділені певним ступенем позитивної або негативної емоційності та оцінності на асоціативно-образній основі [6; 5, с. 49]. Виступаючи складником фразеологічної одиниці, вони переносять своє конотативне навантаження на фразеологізм.

Інше явище – імпліцитна техніка, за якою образний складник подається імпліцитними способами через експлікації наслідків метафори, які фіксовані у значенні фразеологізму. Іншими способами імпліцитної вказівки на внутрішню форму є, наприклад, перифраза внутрішньої форми і використання родо-видових відносин між тлумаченням і внутрішньою формою ідіоми: *etw. an den Fingern abzählen können – на пальцях можна перерахувати*. Внутрішня форма вказує на те, що для перелічення чого-небудь досить пальців однієї або двох рук. Те саме значення можна передати більш стандартним чином – ідеєю відмови від використання великих чисел. У прикладі родового перефразування у тлумаченні ідіоми *na wagu золота (Goldes wert sein)* поняття «золото» інтерпретується як «цінність» [5; 2, с. 203]. Тому ми можемо зробити висновок, що для імпліцитної конотації характерний незбіг плану вираження з планом змісту, який базується на експлікації із метафори або перифрази, у її складі відсутня позитивна чи негативна конотована лексема, а тому інформацію про конотацію ФО ми отримуємо з її змісту або за текстовим вживанням.

Одним із типів ФО є ідіоми [2, с. 67] – надслівні утворення, для яких характерна ідіоматичність та стійкість [2, с. 68]. Лексеми-символи, які входять до їх складу, підвищують культурну значущість фразеологізму [2, с. 217]. О. Я. Остапович вважає, що національно-культурний компонент семантики є психічною реальністю і сприймається мовцем як такий, а діахронно культурно-специфічні ідіоми із затемненою мотивацією є такими лише для іноземців, а не для носіїв мови [11]. Чужими для іноземців є й такі культурні феномени як лексеми-символи, що входять до складу фразеологічних одиниць і висвітлюють культурно значущі смисли. Особливістю символу є те, що він може належати до прямого або опосередкованого світу речей, наприклад: *serce* – символ любові і душі та вічна сутність, яка в організмі людини виконує провідну функцію [2, с. 217].

Постановка завдання. У цій статті ми спробували дослідити експліцитне та імпліцитне вираження конотації в окремих цілісних ідіомах з кольоровими культурними символами, проана-

лізувати їх значення та визначити, наскільки вживаними є такі фразеологічні звороти на базі текстового корпусу Інституту німецької мови міста Маннгайм (Німеччина), який є найбільшим у світі електронним зібранням сучасних німецькомовних текстів під назвами IDS corpora, а також DeReCo.

Ми провели аналіз на базі 43 ідіом із 5 лексикографічних джерел (*Duden – Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*; Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин «*Немецко-русский фразеологический словарь*»; В. І. Гавриць, О. П. Пророченко «*Німецько-український фразеологічний словник у 2 т.*»; *Röhrich Lutz. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (Band 1-5)*; *Lagenscheid – 1000 deutsche Redensarten*) та виділили експліцитно лексемно конотовані та імпліцитно семантично конотовані ФО із вказівкою на позитивні та негативні якості. Щоб точніше окреслити поле дослідження, ми обрали фразеологічні звороти із такими компонентами кольору: *schwarz, weiß, blau, rot, grün*.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо поетапно нашу вибірку ідіом. На нашу думку, варто розпочати із ФО з компонентом *schwarz*. Мовознавці вважають внутрішню форму одним із джерел конотативного значення ФО, негативне або позитивне конотативне забарвлення якої базується на образі і створюється внутрішньою формою, від неї залежить експресивна насиченість та емоційна суб'єктивна оцінка дійсності [7]. Ми не заперечуємо цю думку, адже процес виникнення конотації частково пов'язаний із яскравою внутрішньою формою фразеологізму, яка навантажена асоціативно-образною інформацією [7].

Завдяки внутрішній формі фразеологізму ми часто можемо розрізнити позитивно чи негативно конотативне забарвлення семантики фразеологічної одиниці. Згідно з цією думкою цілісні ідіоми з компонентом *schwarz* ми могли б зберегти до негативно конотованих, оскільки на це вказує і етимологія лексеми. У словниках зазначено, що слово *schwarz* є загальногерманським. У давніх германських мовах *swar-toz* розпадається структурно на два склади **swar-toz*, які являють собою дві морфеми – кореневу та суфіксальну. Перерозклад у межах германських морфем викликав реконструкцію кореня **kwer-* 'чорний', який асоціюється з подібним індоєвропейським коренем **kwer-* 'ворона, ворон' [9]. Припускають, що колір та назва птаха слугували основою для зародження поняття «чорний». Негативна конотація німецького слова *schwarz* у загальних рисах збігається з тією значущістю, яку мав образ ворони в давніх народів [9].

Як зазначає Д. Г. Мальцева, кольорова символіка німецького народу протягом століть залишається майже незмінною [10, с. 116]. Чорний колір символізує у німецькій культурі, як і в більшості інших культур світу, печаль, скорботу, щось нелегальне та незаконне [10, с. 119]. До нашої вибірки цілісних ідіом із кольоровим культурним символом *schwarz* належать *alles durch die schwarze Brille sehen; alles schwarz sehen; die schwarze Liste; ein schwarzer Tag; eine schwarze Seele haben; etwas in den schwärzesten Farben sehen; im schwarzen Buch stehen; j-m wird (wurde) schwarz vor Augen; schwarz angeschrieben sein; schwarz in schwarz malen; schwarz macht schwarz; durch den schwarzen Tod umkommen; j-n (sich) schwarz ärgern; schwarz machen wie der Teufel; schwarz sein wie ein Pechjunge/ein Zyklop/der Teufel*.

ФО наділені негативним конотативним забарвленням, проте ми натрапили і на ідіоми з компонентом *schwarz*, конотативний аспект семантики яких є позитивним: *Schwarze Zahlen schreiben; in die schwarze Zahlen machen (sein)*. Цей фразеологічний зворот слугує для інформативної передачі фінансового становища, оскільки традиційно в комерційному балансі цифри, які означали нестачу (збитки), підкреслювали олівцем або ручкою червоного, а прибутки – чорного кольору [7; 8], *ins Schwarze treffen – влучити у точку, поцілити в десятку*. До найпродуктивніших цілісних ідіом із компонентом *schwarz* за лексикографічними відомостями та текстовим вживанням відносяться:

ins Schwarze treffen – 5 лексикографічних збігів, etw. 600 Korpora, etw. 15 000 Treffer;

з. В. **St. Galler Tagblatt, 03.01.2018; Wiesli gewinnt CSIO-Ticket**: Mit dem Human Soccer Turnier vom Mittwochabend (Tischfußball mit lebenden Personen in einem Spielfeld) **trafen** die Organisatoren **ins Schwarze**. Die teilnehmenden Teams und die Zuschauer hatten sichtlich Spass daran, wobei der Sieg wohl sekundär war. Sieger bei dieser Showeinlage wurde das Team von Halbeisen-Baumann Holzbau.

schwarze Zahlen schreiben – 2 лексикографічних збіги, etw. 600 Korpora, etw. 16 000 Treffer;

з. В. **Braunschweiger Zeitung, 07.02.2008; Lely will Anteile erhöhen**: In die Zukunft sehen könne zwar keiner. “Aber immerhin haben wir eine per Tarifvertrag festgelegte Standortgarantie bis 2010 – man hat uns signalisiert, dass sich daran nichts ändern wird“. Das sei bei der augenblicklichen Entwicklung nicht verwunderlich. Seit 2006 **schreiben** wir endlich wieder **schwarze Zahlen**.

j-n (sich) schwarz ärgern – 2 лексикографічних збіги, 75 Korpora, 112 Treffer;

з. В. **Spiegel-Online, 23.06.2015; “Das Geld ist weg“**: Ramelow: Die führen doch zu nichts. Unsere Bauern in Thüringen haben gigantische Einbußen, unsere Maschinenbauer fliegen gerade aus dem Russland- und Ukraine-Geschäft. Ich **ärgere mich schwarz**, dass wir uns als Land damit langfristig selbst schaden. Und dann hören wir in diesen Tagen dieses Kriegsgeklappere von beiden Seiten.

alles schwarz sehen – 2 лексикографічних збіги, 118 Korpora, 150 Treffer;

з. В. **Nürnberger Zeitung, 02.10.2018, S. 22; FCB strebt in der Champions League Wiedergutmachung an – Ajax soll für Bayern-Durchhänger büßen**: Wir werden nicht anfangen, **alles schwarz zu sehen**. Das ist eine Momentaufnahme, betont Trainer Niko Kovac, gesteht aber ein, dass das zweite Gruppenspiel nach dem 2:0 bei Benfica Lissabon ein richtungweisendes ist. Zumindest in der Königsklasse.

ein schwarzer Tag – 429 Korpora, etw. 2145 Treffer;

з. В. **Luxemburger Tageblatt, 17.02.2018; Urteile, die Angst schüren sollen**: Dies ziele klar darauf ab, Angst zu schüren, erklärte Amnesty-Europadirektor Gauri van Gulik. Dies sei **ein schwarzer Tag** für die Pressefreiheit und den Rechtsstaat in der Türkei. Die Nachricht über die Strafen trübe die Freude über die Freilassung Yücel.

die schwarze Liste – 415 Korpora, 1825 Treffer.

з. В. **St. Galler Tagblatt, 17.01.2018; Rohingya sollen zurückgeführt werden**: Brüssel Kaum verabschiedet, schrumpft **die Schwarze Liste** der EU mit Steueroasen bereits: Die EU-Staaten planen, 8 von 17 Ländern und Gebieten von der Liste zu streichen, nachdem diese Zusicherungen zur Einhaltung von Steuerregeln gemacht haben.

Результати практичної перевірки показали перевагу негативно конотованих цілісних ідіом над позитивними, проте найчастотнішими за вживанням були ідіоми із позитивним конотативним навантаженням. Тому ми схильні припускати, що символічний компонент *schwarz* не переносить своє конотативне навантаження на ФО попри асоціативно-образну інформацію, яка закладена у внутрішній формі ідіом, а отже про їх належність до експліцитно лексемно конотованих ФО ми можемо говорити на базі інших емотивно маркованих складників ФО (**Tod, ärgern, Teufel**): *Durch den schwarzen Tod umkommen; j-n schwarz ärgern; schwarz machen wie der Teufel; schwarz sein wie ein Pechjunge/ein Zyklop/der Teufel*.

Численну групу нашого корпусу з компонентом *schwarz* склали імпліцитно семантично конотовані ФО, для яких характерний високий ступінь

метафоризації, алегоричність, метонімічність, алюзіяльність: *alles durch die schwarze Brille sehen; alles schwarz sehen; die schwarze Liste; ein schwarzer Tag; eine schwarze Seele haben; etwas in den schwärzesten Farben sehen; im schwarzen Buch stehen; j-m wird (wurde) schwarz vor Augen; schwarz angeschrieben sein; schwarz in schwarz malen; schwarz macht schwarz; schwarze Zahlen schreiben; in die schwarze Zahlen machen (sein); ins Schwarze treffen.*

Розглянемо ще одну групу ФО на позначення кольорового культурного символу *weiß*, який знаходиться в опозиції до *schwarz*. Він походить від давнього германського *weifi* у значенні «білий», а прикметник **(h)wiz* – «білий, блискучий», який вживався для позначення кольору або в переносному значенні для опису позитивної якості людини [9]. Цей символ несе традиційну асоціацію із чистотою, невинністю, ніжністю. Проте аналіз емпіричного матеріалу підтверджує нашу думку про неможливість перенесення конотативного забарвлення із символічного компонента на цілісну ідіому, оскільки ми виявили ідіоми із негативною імпліцитною семантичною конотацією: *Der weiße Stab; j-m nicht das Weiße im Auge gönnen*; та експліцитною лексемною вказівкою на конотацію ФО: *Durch den weißen Tod umkommen; der Weiße Tod.*

Таку ж тенденцію ми простежуємо при аналізі нашого текстового корпусу з іншими колоронімами: *grün, blau, gelb, rot*. Розглянемо їх у таблиці 1.

Як показують результати дослідження, частотність вживання колоронімів у лексикографічних виданнях має такі відсоткові співвідношення: *schwarz* – 38%, *blau* – 23%, *grün* – 15%, *rot* – 11%, *weiß* – 9%, *gelb* – 4%.

Найпродуктивніші ідіоми, які зустрічалися у публіцистичних корпусах із компонентом *schwarz* (більше 32 000 текстів), найменш продуктивні – із *gelb* – 4 тексти. Група імпліцитно семантично конотативних фразеологізмів переважає над групою експліцитно лексично конотативних ФО. За лексикографічними відомостями та корпусною текстовою перевіркою переважають негативно конотовані ідіоми. Ми схильні пояснювати це тим, що для публіцистичних текстів важливий аспект авторської оцінки зображуваного об'єкту, яку можна вдало висвітлити використанням імпліцитно семантично конотованих фразеологізмів, для яких притаманний характер троп, зумовлений національними або соціальними реаліями. Вони збагачують мовний матеріал емоційністю, образністю. Цю тенденцію ми простежуємо, базуючись на результатах корпусної

перевірки, оскільки найвищу частоту вживання, а саме від 500 до близько 16 000 текстів, показали ФО з імпліцитною семантичною конотацією:

– *blauer Dunst* – etw. 500 Treffer; *sein blaues Wunder erleben* – etw. 790 Treffer; *auf keinen grünen Zweig kommen* – etw. 800 Treffer; *in den roten Zahlen sein* – etw. 900 Treffer; *aus den roten Zahlen (heraus) kommen / (heraus) sein* – KOMMEN – etw. 1500 Treffer, SEIN – etw. 790 Treffer; *die schwarze Liste* – etw. 1825 Treffer; *ein schwarzer Tag* – etw. 2145 Treffer; *ins Schwarze treffen* – etw. 15 000 Treffer; *Schwarze Zahlen schreiben* – etw. 16 000 Treffer.

Таку частотність пояснює і той факт, що виділені ідіоми застосовані в публіцистичному дискурсі з метою опису політичних ситуацій, фінансових відносин, а така тематика завжди користується популярністю у суспільстві. Наприклад:

Nürnberger Nachrichten, 16.10.2018, S. 4; Ein Fernsehrichter als künftiger Justizminister? Alexander Hold ist für die Freien Wähler im Gespräch Chef Hubert Aiwanger fordert mindestens drei Ressorts: Für Aiwanger steht fest, dass die CSU nur mit den Freien Wählern kann. Wenn Söder Lust hat, sich die Finger zu verbrennen, soll er mit Roten und Grünen verhandeln, sagt der Niederbayer. Da wird er **auf keinen grünen Zweig kommen**. Für seine eigene Partei ist er kompromissbereiter.

FOCUS, 08.12.2018; Wenn Banken wanken: Das Schlimme daran: Trotz der Gefahrenlage und obwohl das wirtschaftliche Umfeld enorm günstig ist, stiegen und steigen die Erträge nicht. Regelmäßig verfehlt die Commerzbank ihre Ziele. Auch wenn sie zuletzt magere Gewinne auswies, **ist** die Bank unterm Strich für die zehn Jahre zwischen 2008 und 2017 **in den roten Zahlen**.

Висновки. Підбиваючи підсумки дослідження, можна стверджувати, що вживання цілісних ідіом на позначення кольорових культурних символів є поширеним явищем у німецькомовній пресі. Аналіз показав значне домінування негативних імпліцитно семантично конотованих ФО, які базуються на механізмах метафоризації, декодування, підтекстів. Виявлено, що не у всіх цілісних ідіомах, семантика кольорового компоненту яких входить до складу фразеологізму, вона є вирішальною для конотативного забарвлення. Для колоронімів характерне домінування символічного, національно-культурного аспекту, тоді як конотацію ФО ми визначали на базі інших емотивно маркованих лексем, які також входили до складу ідіом, а за їх відсутності – опираючись на значення фразеологізму та текстової перевірки.

Таблиця 1

	Семантика	Експліцитно лексемно конотовані ФО	Імпліцитно семантично конотовані ФО	Корпусна частота вживання
<i>grün</i>	колір життя і одночасно колір незрілості; позначає негативний душевний стан людини, якості та емоції, вчинки (часто у сполученні із <i>gelb</i>); використовується у значенні позитивної можливості для здійснення планів і намірів	– sich grün und gelb ärgern; – (sich) Blau und grün ärgern (grün und blau)	– An j-m <i>grüner Seite sitzen</i> – auf keinen grünen Zweig kommen – gelb und grün werden – j-m nicht grün sein – j-n grün und blau schlagen	– 4 – 20 – 0 – etw. 800 – 0 – 10 – 150
<i>blau</i>	Характерна бінарність символічного значення: колір безхмарного неба, нездійснених мрій і вірності, він часто виступає як символ нещирості, обману, брехні, розчарування	Див. з комп. <i>grün</i> – Das Blaue vom Himmel herunter <i>lügen</i>	Див. з комп. <i>grün</i> – Blau reden – blauer Dunst – Blauer Vogel – den blauen Brief bekommen – Ins Blaue reden – j-n blau anlaufen lassen – Von blauen Enten predigen	– 76 – 0 – etw. 500 – 25 – 144 – 40 – 0 – 1
<i>gelb</i>	Вживався здебільшого у значенні кольору; символічне значення – уособлює заздрість	Див. з комп. <i>grün</i>	Див. з комп. <i>grün</i>	Див. з комп. <i>grün</i>
<i>rot</i>	Позначення кольору порівняно з кольором крові; невольорова якість, ознака, яка характеризує негативний емоційний стан людини; у політичному жаргоні – негативний відтінок; у різних термінологіях є символом любові		– (Nur noch) rot sehen – sehr wütend werden – Aus den roten Zahlen (heraus) kommen / (heraus) sein – es war ihm rot vor den Augen – in den roten Zahlen sein – in die roten Zahlen kommen	– 70 – KOMMEN – etw. 1500; <i>SEIN</i> – etw. 790 – 0 – etw. 900 – 135

Список літератури:

1. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 176 с.
2. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Аспекты теории фразеологии. Москва : Знак, 2008. 565 с.
3. Бинович Л. Э., Гришин Н. Н. Немецко-русский фразеологический словарь. М. : «Русский язык», 1975. 656 с.
4. Гаврись В. І., Пророченко О. П. Німецько-український фразеологічний словник. К. : Радянська школа, 1981. Т. I, II.
5. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії) : автореф. дис. доктора філологічних наук: 035.043. Київ, 2001. 26 с.
6. Грималюк А. М. Експліцитна, імпліцитна та релятивна конотації у німецькій фразеології. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики : науковий журнал*. 2016. Вип. 11-12, Ч. 1. С. 160–164.
7. Грималюк А. М. До проблеми актуальності позитивно конотативного аспекту семантики німецьких фразеологізмів у пресі ХХІ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 52. С. 79–82.
8. Зубач О. А. Національно-культурна своєрідність семантики фразеологічних одиниць із колористичним компонентом у сучасній німецькій мові : автореф. дис. кандидата філологічних наук: 035.043. Донецьк, 2007. 30 с.
9. Козак Т. Б. Лексико-семантична група слів, які позначають колір у німецькій мові (діахронне дослідження) : автореф. дис. кандидата філологічних наук: 035.043. Одеса, 2002. 27 с.
10. Мальцева Д. Г. Германия: страна и язык: Landeskunde durch die Sprache : Лингвострановедческий словарь. М. : «АСТ, Русские Словари, Астрель», 2001. 416 с.
11. Остапович О. Я. Культурна специфіка німецької фразеології. Емпірична реальність чи публіцистична фікція? *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. Збірник наукових праць*. 2012. Вип. 25. С. 123–138.
12. Duden – Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik hrsg. und bearb. von Günter Drosdowski und Scholze-Stubenrecht. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverl., 1992. S. 864.
13. Lagenscheid – 1000 deutsche Redensarten. Dr. Heinz Griesbach und Dr. Dora Schulz. Berlin; München; Wien; Zürich; New-York : Druckhaus Lagenscheid, 1981. S. 248.
14. Röhrich Lutz. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (Band 1-5). Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1995.

Hrymaliuk A. M. EXPLICIT AND IMPLICIT CONNOTATION IN IDIOMS WITH COLOR CULTURAL SYMBOLS (BASED ON TEXTS OF GERMAN LANGUAGE PRESS)

The article deals with the phraseological units with multicolored symbolism with explicit and implicit connotation in German media language in twenty-first century. The role of connotation in the meaning of phraseological units is great. Many scholars discussed this problem. Some of them determines the term “connotation” as a semantic matter that is included in the semantics of language units usually and occasionally and which expresses emotively-evaluative and stylistically marked relation of subject of speech to the reality when it is named in the utterance. People communicate with each other by using the language. A language cannot exist if it is not rooted in a cultural context. The cultural inheritance can make the reader misunderstand due to the cultural images related to the words or to the partial syntactical meaning of a context.

The colors have their specific image created in people’s mind and by means of that image we have a great opportunity to penetrate deep into nation’s way of life, enlarge knowledge of their historical heritage and feel people’s spirit in general. And the colour idioms can be found in different languages for they help speakers to express their feeling and emotions in a metaphorical way. We selected two groups of idioms with explicit connotation and implicit semantic connotation, which included lexemes of color symbol. We divided them also into two groups according to the type of emotions they evoke – positive and negative. We analyzed them on different lexicographical sources and their usage in the German newspaper articles. The explicit connotation is expressed in the majority of cases by transparent lexical component which includes the phraseological unit and this component has some positive or negative connotation degree. The information about implicit connotation of phraseological unit we receive of its content or of the text use.

Key words: *phraseological units, idiom, explicit connotation, implicit semantic connotation, color symbolism.*

Гриняк О. О.

Херсонський державний університет

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ПОРОДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНИХ СМИСЛІВ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Спрямованість когнітивної поетики не лише на розкриття креативних механізмів художньої творчості, а й встановлення взаємодії раціонального й емоціонального аспектів породження смислів, ролі художньої уяви і наукової рефлексії та виявлення й пояснення свідомих і несвідомих когнітивних операцій осмислення тексту в процесі його прочитання та занурення у різні контексти зумовлює великий інтерес до виявлення прихованих компонентів смислу – імплікатів, які формують імплікативний простір як окремий поетичний текст, так і американську поезію ХХ століття загалом. На основі теоретичних положень когнітивної поетики, психологічного, соціологічного, культурологічного підходів розроблено методику інференційного аналізу імплікатів, яка включає комплекс послідовних лінгвокогнітивних операцій із опрацювання інформації, що міститься на різних текстових рівнях.

Парадоксальна невідповідність між основною функцією мови виражати думки та маскувати їх не є випадковою. Однозначна відповідність між висловленням, його змістом і смислом призвела б до різкого збільшення одиниць мовного коду і ускладнила б використання і вивчення мови. Більшість слів у процесі функціонування в художньому тексті можуть мати прихований смисл. У сучасній лінгвістиці дослідження імпліцитності здійснюється з позицій різних підходів.

При вивченні міждисциплінарної природи імпліцитності (філософської, психологічної, соціологічної та лінгвістичної) основна увага фокусується на механізмах породження і розкриття прихованого смислу поетичних текстів. Встановлено, що носіями прихованого смислу у поетичному тексті є індикатори імплікатів (архетипні, алегоричні образи, слова-символи, параболічні образи, заголовки, стилістично марковані одиниці та специфічні синтаксичні конструкції). Побудовано інтегративну когнітивну модель імплікативного простору шляхом розкриття механізмів формування його складників на різних рівнях поетичного тексту. Окреслено конфігурацію й наповнення імплікативного простору віршованих текстів американської поезії модерну і постмодерну.

Ключові слова: імпліцитність, імплікат, індикатор імплікату, смисл, імплікативний простір.

Постановка проблеми. Лінгвокогнітивний аналіз поетичного тексту спрямований на розкриття дотекстової, текстової, позатекстової інформації, закодованої у семантиці його одиниць, мовне вираження яких має експліцитний та імпліцитний характер. Імпліцитна інформація формує імплікативний простір поетичного тексту, який є системою взаємопов'язаних імплікатів. Виокремлення імплікатів як компонентів імплікативного простору здійснюється шляхом когнітивної обробки різних видів інформації, закодованої у поетичних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розмаїття теоретичних тлумачень природи імпліцитності, викликане багатоплановістю їх семантико-когнітивного породження, пояснюється постійною увагою науковців до проблеми, дослідження якої у кожній новій науковій парадигмі висвітлює нові грані й перспективи вивчення.

Дослідження проведено в руслі новітніх надбань когнітивної поетики, спрямованих не лише на розкриття механізмів художньої творчості [31], а й встановлення взаємодії раціонального й емоціонального аспектів породження смислів, ролі художньої уяви і наукової рефлексії, виявлення й пояснення свідомих і несвідомих когнітивних операцій осмислення тексту під час його прочитання та занурення у різні контексти [5, с. 25]. Відсутність системного підходу до вивчення проблеми виникнення прихованого смислу в художньому тексті зумовлює необхідність подальшого всебічного аналізу природи імпліцитного з використанням новітніх методів, орієнтованих на проникнення в глибинні механізми мовної творчості.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення лінгвокогнітивних механізмів виявлення прихованого смислу у художніх текстах. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити

такі завдання: систематизувати різні погляди на проблему виникнення імпліцитності з метою обґрунтування власного, уточнити визначення понять «імпліцитність», «значення», «зміст» і «смысл» на основі аналізу різних наукових підходів, виявити мовні й позамовні чинники, які впливають на реалізацію імпліцитності в художньому тексті.

Поставлені завдання вирішувалися за допомогою комплексної **методики** аналізу поетичних текстів, яка включає низку **методів**: метод компонентного аналізу для визначення семантичної структури номінативних одиниць, які входять до складу індикаторів імплікатів; контекстуального аналізу для встановлення способів реалізації індикаторів імплікатів у межах мікро- або макроконтраксту; виявлення механізмів формування індикаторів імплікатів здійснено методом інтерпретаційно-текстового аналізу з використанням лінгвостилістичного аналізу тропів і фігур; метод концептуального аналізу, спрямований на дослідження природи індикаторів імплікатів шляхом з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, задіяних у їх формуванні; на основі кількісного аналізу визначено домінанті імплікати, інференційний аналіз семантики поетичного тексту застосовано для виявлення імплікатів на різних його рівнях.

Актуальність наукового дослідження полягає у тому, що в ньому вперше дається картина імплікативного простору американської поезії модерну і постмодерну. Новою є розроблена на основі положень когнітивної лінгвістики, психолінгвістики комплексна методика інференційного аналізу імплікатів. Уперше визначено лінгвокогнітивні механізми формування імплікатів у поетичному тексті, виявлено низку когнітивних операцій, які забезпечують вилучення імплікатів на дотекстовому, текстовому і позатекстовому рівнях.

Виклад основного матеріалу. Дослідження імпліцитності у вітчизняній лінгвістиці бере початок із вчення О. О. Потебні [17]. Його концепція про внутрішню форму слова як імпліцитний спосіб подання смислу була розроблена Л. С. Виготським як психологічна концепція глибинних планів мовлення [8].

Проблема імпліцитності привертає увагу не тільки лінгвістів, а й літературознавців, філософів, психологів, логіків, соціологів. Із розвитком когнітивного підходу, який базується на інтеграції знань із психології, філософії, культурології, антропології і лінгвістики, почався пошук нових шляхів до розкриття специфіки використання і функціонування мовних одиниць із неявно вираженим смислом [5], механізмів кореляції

імплікаційно-експлікаційних зв'язків у семантиці художнього тексту [25], засобів вербалізації інтендованих імпліцитних смислів [31], факторів, які призводять до активації прихованого потенціалу смислу [17]. У контексті нашого дослідження імпліцитність розглядається як результат співвіднесення неоднозначних компонентів значення номінативних одиниць зі змістом художнього тексту, що призводить до виникнення прихованого смислу. При цьому важливим є розмежування понять значення, змісту і смислу.

Проблема виникнення і виявлення прихованих смислів формує імплікативний простір, дослідження якого є необхідною умовою для адекватного сприйняття художнього тексту. При цьому важливим є розмежування понять значення, змісту і смислу. Одним із ключових у мовознавстві є поняття «значення», яке з плином часу не втрачає своєї актуальності. Велика кількість визначень зумовлена еволюцією поглядів на природу значення. Так, референтна теорія основний акцент робить на вивчення зв'язків між словом і тим об'єктом, на який це слово вказує [3, с. 30]. З позиції білатеральної теорії значення – це те, що «знаходиться у відношенні відповідності (contrepartie) з акустичним образом. Все відбувається між акустичним образом і поняттям у межах слова, яке розглядається як дещо замкнене у собі» [19, с. 147].

Понятійна теорія значення, відома з часів Аристотеля, була розвинута багатьма відомими філософами, психологами, лінгвістами (Дж. Локком, Г. Стерном та іншими) [21]. Засновник функціональної концепції значення Л. Вітгенштейн зазначав: «У більшості випадків використання слова значення – хоча і не для всіх – це слово можна тлумачити так: значенням слова є його використання у мові». Слова використовуються мовцями нескінченними, як на це вказує Л. Вітгенштейн, різними способами, по-різному пов'язаними одне з одним, тому виявити значення слова здебільшого можна тільки з огляду на контекст або безпосереднє оточення слова [9, с. 97].

Біхевіористська трактовка значення сформульована Л. Блумфільдом. «Значення лінгвістичної форми – це ситуація, у якій мовець її вимовляє, і реакція, яку вона викликає у слухача» [6, с. 142].

Когнітивний підхід до проблеми значення базується на фундаментальних положеннях когнітивної граматики [29], на теорії прототипової семантики [30], когнітивної метафори та метонімії [28], концептуальної інтеграції [32], на теорії аналогового мапування в осмисленні лінгвістичних одиниць [25]. Ключове положення

когнітивної лінгвістики полягає у тому, що значення слів і будь-яких мовних одиниць містяться не у цих одиницях, а є продуктом когнітивного процесу в голові людини, який виникає як результат осмислення нею певного досвіду (як фізичного, так і інтелектуального) [29]. За словами Дж. Лакоффа, «значення – це те, що є значущим для істоти, яка мислить і функціонує» [28, с. 30]. Це сукупність значень, підпорядкованих одній темі, одному сюжету, які піддаються однозначній інтерпретації, формують зміст тексту. Зміст – те, про що оповідається, предмет, тема. *Content – the material dealt with in a speech, literary work, etc. as distinct from its form or style* [24]. Зміст впливає із загальноприйнятого значення слів і граматичних конструкцій, тому він є експліцитним. Зміст конструює поверхневу структуру тексту, у той час як смисл – глибинну. Зміст є експліцитним, а смисл – імпліцитним [4, с. 181].

Смисл є міждисциплінарним поняттям, яке використовували філософи, лінгвісти та мистецтвознавці, починаючи з другої половини XIX століття. У першій половині XX століття зі зростанням інтересу до суб'єктивної реальності людини, її практичного існування і безпосередньо до її свідомості поняття смислу набуло більшого розповсюдження, зокрема у наукових працях Ф. Ніцше, Е. Шпрангера, Е. Гуссерля, Ж.-П. Сартра, М. Мерло-Понті, М. Вебера, Г. Фреге [23]. При цьому майже ніхто з дослідників не розглядав це поняття як таке, що потребує чіткого визначення, тому різні автори розуміють термін «смисл» по-різному.

Суттєвий внесок у дослідження проблеми смислу зробила так звана «аналітична філософія», що бере початок від Б. Рассела, який основним завданням вважав аналітичний аналіз мови. Результатом логічного підходу стало розмежування смислу й імені, позначуваних предметів [23]. Один із представників цього напрямку – Г. Фреге став засновником логічної семантики, пов'язаної з поняттями смислу, значенням та їх відношенням до позначення (іменування). Г. Фреге протиставляв значення смислу (*Bedeutung – Sinn*). Ці поняття він розглядав у напрямі «від значення до смислу». Вихідним поняттям є «мовне значення», яке постає в мовленні у вигляді «смислу», наприклад, значення *Venus* (Венера – назва планети) може актуалізуватися в мовленні у вигляді смислів *Вечірня Зірка*, *Вранішня Зірка* (*Abendstern*, *Morgenstern*) [26, с. 44].

Особливість феноменологічного підходу до вивчення проблеми смислу полягає у відведенні

центрального місця особистості, яка осмислює світ і робить свій наповнений смислом вибір. Г. А. Чупина, аналізуючи погляди Г. Гуссерля, доходить висновку, що смисл – це актуальна цінність, значимість предмету для суб'єкту. Отже, смисли є функціональними: предмет, дія, висловлювання набувають смислу в рамках цілого – життєвої ситуації або життєдіяльності загалом, якщо це є значущим для її самозбереження, розвитку [22, с. 62–69].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики у зв'язку з необхідністю вирішення низки актуальних завдань як теоретичного, так і практичного характеру поняття «смисл» має ключове значення, що вимагає уточнення його визначення. Якщо у період, коли домінувала абсолютизація мови як самодостатньої автономної сутності, смисл часто виступав лише як деяке факультативне явище та знаходився на периферії дослідницьких інтересів, то з розвитком когнітивного підходу він починає розглядатися як одна із фундаментальних категорій.

Більшість визначень поняття смислу вказують на його ментальну природу. Смисл – це «особливий зміст, яким людина наділяє вияви своєї життєдіяльності, предмети та явища об'єктивного світу в процесі його духовно-практичного освоєння і внаслідок цього надає їм певного значення в системі людської культури, в ієрархії суспільних цінностей [23, с. 349].

Скептичне ставлення з боку вчених до проблеми смислу, як зазначає О. І. Новіков, хоча і не позбавлене певних засад, однак дає більше підстав для того, щоб у результаті інтенсивних досліджень наблизитися до розуміння сутності цього нечіткого, загадкового явища. Така необхідність стає тим більш відчутною, чим до більш високого рівня належать досліджувані одиниці [16, с. 140]. Про це свідчить, наприклад, досвід дескриптивістів, які відмовилися від дослідження значення мовних форм, від смислової сторони мови. Цей принцип деякою мірою вдавалося реалізувати при аналізі одиниць фонологічного рівня. При переході на морфологічний рівень, який має двосторонній характер, необхідним ставало звернення до смислової сторони мови [2, с. 195–200].

У дослідженнях із лінгвістики тексту основна увага зосереджена на формальних засобах зв'язку між реченнями і виокремленні на підставі цього цілісних фрагментів (надфразових єдностей). Смисл відіграє другорядну роль, ототожнюючись із тією інформацією, яка повідомляється у таких цілісних утвореннях, зі знанням, які містяться у них. При цьому смисл надфразових єдностей

протиставляється цілому тексту. І. Р. Гальперин розглядає смисл як те, що повідомляється в окремому фрагменті [10, с. 18–23]. Стосовно цілого тексту, на його думку, доцільно користуватися терміном «зміст»: «Поняття «зміст» стосовно тексту є термінологічно обґрунтованим, на відміну від понять «смысл» і «значення». Зміст як термін граматики тексту будемо відносити лише до тексту в цілому; смысл – до думки, повідомлення, які містять речення або надфразова єдність; значення – до морфеми, слова, словосполучення» [10, с. 20].

З позиції комунікативного підходу протиставлення смислу і значення здійснюється на основі протиставлення мови і мовлення. У рамках такого підходу сформувалося уявлення про те, що значення (як мовна категорія) характеризує номінативні одиниці на противагу комунікативним одиницям. У такому випадку категорію значення замінює категорія смислу. Однак ні категорія значення, ні категорія смислу не можуть існувати окремо. Як зазначає Е. Д. Сулейменова, «значення і смысл формуються і функціонують тільки у єдності, при цьому вони є взаємопов'язаними не тільки генетично, а й функціонально» [20, с. 144]. Дослідниця виділяє основні характеристики смислу: недоступність прямого спостереження смислу, інваріантність, актуальність, ситуативність, суб'єктивність, неповна експліцитність смислу, недоступність повного сприйняття, концептуальність смислу, його включення у єдину (загальнолюдську) систему знань (картину світу) і можливість існування над мовами [20, с. 144–147].

У дослідженнях із семасіології смисл розглядається як категорія особистісна, як надбання індивіда. М. В. Нікітін зазначає, що смисл мовних одиниць є рухомим і мінливим, він змінюється від людини до людини, від тексту до тексту, від одного місця тексту до іншого. На долю смислу, а не значення випадає різниця у розумінні одних і тих же одиниць мови та їх сполучень у тексті різними людьми, різниця у пов'язаних із ними уявленнях, асоціаціях і оцінках. Смисл утворюється за рахунок «нашарувань» на значення, що зумовлено особливостями індивідуального досвіду та психіки [15, с. 57].

Із розвитком психолінгвістики увага до проблеми породження смислу зосередилася на його ментальній природі. За словами О. О. Леонтєва, смисл є «відображенням фрагменту дійсності у свідомості крізь призму того місця, яке цей фрагмент дійсності займає в діяльності суб'єкта. Поняття смислу ширше за поняття значення, тому що, крім «об'єктивних» особливостей структури діяльності, які залежать від предметно-ситу-

ативної детермінації цієї діяльності, існують «суб'єктивні» особливості, детерміновані психологічною специфікою цієї діяльності» [12, с. 162].

Когнітивний підхід, який спирається на дані з психології, філософії і лінгвістики, дає можливість внести уточнення у визначення наведених вище термінів і виявити співвідношення значення, змісту і смислу. Загалом під значенням у лінгвістиці розуміють об'єктивний зміст, а під смислом – зміст, пов'язаний з індивідуальною інтерпретацією значення [4, с. 15]. Смисл виступає єдністю інтелектуальних та афективних процесів, оптимального сполучення раціонального й емоційного, що робить його повноцінним [14, с. 55].

Смисл формується при взаємодії різних видів значень номінативних одиниць і контексту. Як зазначає Г. Вайнріх, смисл – це «результат складання значень і віднімання детермінацій», тобто нерелевантних у ситуації вживання ознак значення; контекст створює своє уявлення зі значення слова. Він ніби вирізає з широкого значення шматки, які не пов'язані із сусідніми значеннями у реченні. Те, що залишається після усіх відсікань, і є уявлення [7, с. 53], тобто смисл [4, с. 16].

У дослідженнях вчених, які займаються проблемою імпліцитності, розмежовуються поняття «імпліцитний» та «експліцитний смисли» [4; 14]. Так, під імпліцитним смислом Л. В. Лисоченко розуміє інформаційний зміст, призначений мовцем для повідомлення, висловлений або опосередкований шляхом експліцитного вираження деякого іншого змісту, з якого за законами логіки впливає прихований. При цьому той інформаційний зміст, який в одних висловлюваннях виражений імпліцитно, в інших може складати їх експліцитний смисл [13, с. 36].

На думку Ю. Н. Скребнева, статус імпліцитного й експліцитного смислів визначається їх відношенням до імплікації та експлікації в області функціонування мовних одиниць. Під експлікацією розуміється область прямого, вербального вираження значень, а під імплікацією – область непрямого, опосередкованого вираження значень і смислів [18, с. 18].

Співвіднесення понять «значення», «зміст» і «смысл» уможливило дослідження особливостей імплікативного простору. Значення номінативної одиниці – це опредметнені знання про світ, форма мовного знання про типізовані або конкретні об'єкти дійсності [1]. Під значенням тексту в лінгвістиці розуміють експліцитний зміст, під смислом – зміст, пов'язаний з індивідуальною інтерпретацією значення [4].

Спираючись на ключові ознаки та основні параметри простору, розмежування понять «значення», «зміст» і «смісл», виявляємо імплікативний простір, під яким розуміємо систему імплікатів, парадигматично пов'язаних та упорядкованих між собою в єдине смислове ціле. Імплікат – це компонент смислу, прихований у художньому (поетичному, прозовому) тексті й актуалізований за допомогою індикаторів. Індикатори імплікатів – це стилістично марковані одиниці поетичного тексту.

Як зазначає Л. Р.Безугла, індикатори імпліцитного смислу – це вербальні і невербальні засоби, які вказують на наявність у тексті імпліцитного смислу [4, с. 120]. Декодування імплікату відбувається шляхом інференції. У когнітивній лінгвістиці поняттю «інференція» відповідає, за визначенням О. С. Кубрякової, когнітивна операція, яка дозволяє людині вийти за межі буквального значення одиниць і побачити прихований за мовною формою смисл [11]. Дослідження тексту або дискурсу є не можливим без звернення до процесів інференції, вивідного знання.

У контексті нашого дослідження інференція розглядається як комплекс лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення імплікатів на різних рівнях поетичного тексту. Першим етапом є ідентифікація індикатору імплікату, а саме сприйняття вербального сигналу, який уповільнює когнітивний процес обробки інформації. Другий етап передбачає розкриття механізмів формування індикаторів, а саме опис лінгвокогнітивних операцій (конкретизація, спеціалізація, модифікація) і процедур (узгаляння, заміщення розширення, ідентифікація, компресія, інтертекстуалізація) утворення «висунених» (foregrounded) вербальних засобів, які вказують на наявність у тексті імплікатів.

Третій етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють екстеріоризації та експлікації смислів. Як приклад розглянемо поетичний текст Р. Фрост “After Apple Picking”:

My long two-pointed ladder's sticking through a tree
Toward heaven still,
And there's a barrel that I didn't fill
Beside it, and there may be two or three
Apples I didn't pick upon some bough.
But I am done with apple-picking now...
For I have had too much
Of apple-picking: I am overtired
Of the great harvest I myself desired [27, p. 1095].

Зміст наведеного фрагменту («завершення збору яблук») об'єктивується через аналіз сукупності значень номінативних одиниць, підпорядкованих одній темі – «збирання врожаю яблук». Вживання слів у їх

прямому (денотативно-референційному) значенні сприяє однозначній інтерпретації та вказує на його експліцитність. Лінгвокогнітивний аналіз словесних поетичних образів дозволяє відстежити та експлікувати неоднозначні компоненти поетичного тексту, які виходять за рамки його змісту: “ladder's sticking through a tree / Toward heaven”. Використання номінативної одиниці “heaven” замість “sky” порушує однозначне сприйняття фрагменту тексту та слугує індикатором наявності у ньому імплікату – прагнення слави, оскільки активує архетип ПОВІТРЯ. На позатекстовому рівні виявляємо інтертекстуальний зв'язок із Біблією, а саме зі сказанням про Вавилонську вежу, метою будівництва якої було поєднання неба і землі заради пізнання найвищого блага. Такий макроконтекст дозволяє розкрити прихований компонент смислу наведеної строфи – прагнення пізнання.

На текстовому рівні неологізм “apple-picking”, значення якого в результаті багаторазового повтору переосмислюється, у контексті вірша виступає індикатором імплікату «повсякденні життєві турботи». Останні слова кожного рядка: “too much, overtired, desired” виступають індикаторами периферійного імплікату дотримання міри. Напруження нарощується завдяки повтору синонімічного компоненту наведених вище номінативних одиниць: «занадто багато, занадто втомлений, занадто бажати».

Змістом наступної строфи є «перелік стадій формування плодів яблук від цвітіння дерева до збору врожаю»:

Magnified apples appear and disappear,
Stem end and blossom end [27, p. 1096].

Імпліцитний смисл наведеного фрагменту виявляємо шляхом архетипного аналізу номінативних одиниць “tree, stem, apples, blossom” – символів архетипу СВІТОВЕ ДЕРЕВО. Концептуальна імплікація цього архетипу – система координат – активує у свідомості читача / інтерпретатора асоціацію з вимірністю, яка стає поштовхом до екстеріоризації імплікату – життя від початку до кінця. Цей імплікат займає центральну позицію в імплікативному просторі поетичного тексту “After Apple Picking”, оскільки він представлений більшою кількістю індикаторів: “tree, stem, apples, blossom”. Отже, спеціально відібрані, певним чином організовані номінативні одиниці, інтерпретація значення яких не обмежується однозначним сприйняттям буквального змісту, дозволяють із залученням лінгвістичних та енциклопедичних знань передати прихований у них смисл.

У процесі проведеного нами дослідження ми дійшли таких висновків: поетичний текст

характеризується різними площинами мовного вираження думки про світ: експліцитною, імпліцитною. Наявність різних видів інформації зумовлюється тривимірною семантичною структурою: змістово-фактуальною, змістово-концептуальною та підтекстовою, або імпліцитною. Вилучення імпліцитних смислів передбачає когнітивну обробку тексту з урахуванням його передконцептуальної, концептуальної та вербальної іпостасей.

Визначення особливостей формування і специфіки виокремлення складників імплікативного простору є необхідною умовою адекватного сприйняття та розуміння неявно вираженого смислу як окремого поетичного тексту, так і сукупності текстів певного літературно-стильового напрямку, поетичної школи американської поезії ХХ століття.

Залучення методологічного апарату когнітивної лінгвістики, теоретичних положень психолінгвістики уможливило вилучення приховані у поетичному тексті смисли, визначити їх місце в імплікативному просторі американської поезії ХХ століття. Суспільні, економічні, індустріальні, політичні зміни, потрясіння та війни, які доводилося переживати людині протягом ХХ століття, знайшли своє відображення в американській поезії ХХ століття. Як на початку, так і наприкінці століття поезія характеризується:

- антропоцентричність, яка відображається в імплікатах (цінність особистості, свобода особистості, своєрідність людської особистості, молодість, самотність, старість, пошук віради, прагнення до мети, втрата стійкості, спокуса, неприємності, підтримка, подолання негод, відсутність страху перед перешкодами, риси характеру: впевненість, скритність, прагнення до мети);
- соціологізацією людини (пошук себе, значення рідного дому для людини, взаємовідносини, одноманітність буднів, жага нових вражень);

– сприйняттям людини як невід'ємної частки природи (гармонія природи і людини, внутрішнього і зовнішнього світу, непереможна сила часу, боротьба за виживання, жага до життя, безцінність краси природи);

– визначенням людини як головної руйнівної сили природи (знецінення життя, безвідповідальність за свою діяльність, необхідність заборони атомної зброї, необхідність мирного існування, всезнищуюча сила атомної зброї).

Лінгвокогнітивний аналіз індикаторів імплікатів дозволив виявити загальні напрями розвитку поезії ХХ, що позначилися на особливостях вилучених імплікатів: нова образність, на яку вплинула урбанізація. Переважання образів, взятих із повсякдення великих міст, характер асоціацій і метафор, на яких позначилося світосприйняття, що склалося в індустріально розвинутому суспільстві, яке динамічно розвивається; перебудова поетичного словника: як широке використання побутової, повсякденної лексики, так і багатозначних слів-символів.

Висновки і пропозиції. Лінгвокогнітивний аналіз віршованих текстів американських поетів ХХ століття дозволив окреслити імплікативний простір поезії модерну і постмодерну, у якому знайшли своє відображення як особисті переживання, так і суспільно-політичні події минулого століття. При цьому перспективним є вивчення імплікативного простору на поетичному матеріалі інших хронологічних зрізів і літературно-стильових напрямів, зокрема пісенного дискурсу початку ХХІ століття. Виявлення імплікативного простору окремих авторів може слугувати основою для аналізу їх когнітивного стилю. Перспективним напрямом є поглиблення теорії образності в її концептуальному і передконцептуальному вимірах.

Список літератури:

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики. М. : Гнозис, 2005. 326 с.
2. Алпатов В. М. История лингвистических учений : [учебное пособие]. М. : Языки славянской культуры, 2001. 368 с.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка [пер. с фр.]. М. : Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
4. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія]. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 331 с.
5. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : [монографія]. Херсон : Айлант, 2004. 376 с.
6. Блумфилд Л. Язык: [пер. с англ.]. М. : Либроком, 2009. 608 с.
7. Вайнрих Х. Лингвистика лжи. Язык и моделирование социального взаимодействия: переводы. М. : Наука, 1987. С. 44–87.
8. Выготский Л. С. Мышление и речь. М. : Педагогика, 1982. Т. 2. 504 с.
9. Витгенштейн Л. Философское исследование. М. : Наука, 1985. С. 79–128.

10. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : Наука, 1981. 139 с.
11. Кубрякова Е. С. Еще раз о значении термина «когнитивный». Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. [Сб. ст., посвящ. юбилею Г. А. Золотовой]. М. : Эдиториал УРСС, 2002. С. 90–94.
12. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. М. : Эдиториал УРСС, 2003. 307 с.
13. Лисоченко Л. В. Высказывание с имплицитной семантикой: логический, языковой и прагматический аспекты. Ростов н/Д., 1992. С. 27–44.
14. Нефёдова Л. А. Когнитивно-деятельный аспект имплицативной коммуникации. Челябинск : Челяб. гос. ун-т., 2001. 151 с.
15. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. М. : Научный центр проблем диалога, 1996. 760 с.
16. Новиков А. И. Смысл: семь дихотомических признаков. Теория и практика речевых исследований. М. : МГУ. 1999. С. 132–144.
17. Потебня А. А. Теоретическая поэтика. М. : Высшая школа, 1990. 331 с.
18. Скребнев Ю. М. Очерк теории стилистики. Горький, 1975. 175 с.
19. Соссюр Ф. де. Курс загалної лінгвістики. К. : Основи, 1998. 324 с.
20. Сулейменова Э. Д. Понятие смысла в современной лингвистике. Алма-Ата : Мектеп, 1989. 160 с.
21. Хитров А. В. Дж. Локк, Л. Стерн и метафоры сознания в философской психологии. М. : Философский факультет МГУ, 2007. С. 45–54.
22. Чупина Г. А. Философия осознания: проблема смысла. Проблема сознания в отечественной и зарубежной философии XX века. Иваново : Центр Пресс, 1994. С. 62–69.
23. Філософський словник. Відп. ред. В. І. Шинкарук. К. : Українська енциклопедія, 1986. 452 с.
24. Dictionary of English language ABBYY Lingvo. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://lingvo.yandex.ru/en?text=FLY&st_translate=1&lang=en&dAB=on.
25. Freeman M. Metaphor and metonymy as conceptual mappings. 6-th International Cognitive Linguistics Conference. Stockholm : Stockholm University Press, 1999. P. 58–59.
26. Frege G. Uber Sinn und Bedeutung. Ders. Funktion, Begriff, Bedeutung. Gotingen, Vandenhoeck, 1980. P. 40–65.
27. Frost R. The Norton Anthology of American Literature; Eds.: N. Baym, R. Gottesman, L. B. Holland. N. Y., L.: W.W. Norton & Company, 1989. P. 1083–1111.
28. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. N.-Y. : Basic Books, 1999. 624 p.
29. Langacker R. Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar. Berlin; N.-Y. : Mouton de Gruyter, 1990. 546 p.
30. Rosch E. Classification of real-world objects: origins and representations in cognition. Thinking: Readings in Cognitive Science. Cambridge; L.; N.-Y. : Cambridge University Press, 1983. P. 212–222.
31. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1992. 549 p.
32. Turner M. Conceptual integration and formal expression. Metaphor and Symbolic Activity, 10 (3). Lawrence : Erlbaum Association, 1995. P. 183–204.

Grinyak O. A. COGNITIVE ASPECTS OF THE CREATION OF IMPLICATIVE SENSES IN AMERICAN VERSES OF THE XX CENTURY

This article presents a cognitive study that aims to reveal linguistic and cognitive properties of the formation of the implicative space of American poetic texts of the XX century. On the bases of the fact that implicitness is an interdisciplinary phenomenon. The cognitive linguistics focuses on researches of the category of implicitness from the point of the specific of human mind such as gnostic function to explicate the hidden, inner, clandestine, latent information. The development of cognitive studies based on the integration of philosophic, psychological, sociological, culturological and linguistic approaches has gained recently the special actuality. The semantic and cognitive multistructure of the theoretic explanation of the implicitness is in question for scientists. Each new paradigm gives more to throw light on its new sides and perspectives of its investigation.

The diversity of theoretical interpretations of the nature of implicitness caused by the multiplicity of its semantic-cognitive creation is due to the constant attention of scientists to the problem, the study of which in each new scientific paradigm highlights new facets and prospects of study. To explicate hidden senses the first task is to define the concepts: implicitly, implicative space, implicate, implicate indicator; the second step is to detect symbol words that influence the realization of implicates in poetic texts, the third is by means of the inferential method of analysis to explicate the underlying information.

The role and place of the components of implicit senses are defined according to the quality and quantity of their indicators. Archetypal symbols, allegorical images, symbols, parables, titles, stylistically marked or salient units of the text, its specific syntactic constructions are considered as indicators of implicates. The integrative model of the implicative space grounds on the mechanisms employed in the formation of its components on different levels of a poetic text. This model helps to define linguistic and cognitive aspects of construing the reality in the American texts of the XX century.

Key words: *implicitness, implicate, indicator of implicate, sense, implicative space.*

Гришина О. Д.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Статкевич Л. П.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена вивченню основних способів вираження модальності в англійській та українській мовах, визначенню мовних засобів модальності. Спілкування є невід'ємною частиною життя людини. При цьому вчені давно дійшли висновку, що спілкування не зводиться виключно до передачі інформації. У процесі комунікації кожна зі сторін – свідомо чи несвідомо – переслідує власну ціль, вибудовує свою промову, а мова в цьому процесі є потужним знаряддям впливу. У той же час мовленнєвий вплив є сучасною наукою, предметом якої виступає ефективність спілкування.

Становлення цієї науки є ще однією ознакою розвитку сучасного наукового знання, яке орієнтоване на практичні потреби суспільства. Ефективність комунікації залежить від того, чи досягається ціль кожного з комунікантів у результаті спілкування, що залежить від вибору оптимальної комунікативної стратегії і конкретних тактик. Модальність і оцінка об'єднані спільною позицією у висловлюванні – модусі, тобто функціонально-прагматично вони виконують ролі кваліфікації – диктум. Оцінка, як і модальність, виражає ставлення мовця до вислову.

Модальність і оцінка можуть перебувати в диктальній частині висловлювання, фіксуючи об'єктивні параметри змісту. Вивчення модальності стимулювало спроби створити відповідні моделі для аналізу модальних засобів. Модальність, орієнтована на реципієнта, співвідноситься з існуванням внутрішніх і зовнішніх умов для реципієнта (суб'єкта пропозиції) щодо здійснення і завершення дії, яка виражається головним предикатом. Існує тенденція висловлювати модальність, орієнтовану на реципієнта (повинність, необхідність і бажаність), за допомогою лексичних або вільних граматичних морфем.

Ключові слова: модальність, категорія, лексичні засоби, граматичні засоби, дієслово.

Постановка проблеми. Модальність як категорія охоплює велику кількість понять у різних областях науки – в логіці, філософії, семантиці, синтаксисі, дискурсному аналізі. Незважаючи на загальний предмет дослідження, залежно від рамок конкретної науки цю категорію аналізують з різних сторін, що і слугує підставою для її різних інтерпретацій. Актуальність цієї проблеми не зникає. Численні роботи, присвячені різним аспектам опису та аналізу модальності, свідчать про те, що багато питань все ще вимагають ретельного розкриття. Йдеться про такі загальні проблеми як семантичний статус і обсяг модальності, форми її вираження і функції в українській та англійській мовах.

З'ясування характеристик модальності як лексико-граматичної та прагматичної категорії відноситься до найбільш складних завдань сучасного мовознавства. Актуальність роботи зумовлена зростаючим інтересом до інтерпретації семантичної структури модальних дієслів і відсутністю

повного й адекватного лінгвістичного опису логіко-семантичної типології його колокацій у сучасній науці, а також необхідністю детального комплексного вивчення питань порівняльного аналізу засобів вираження модальності в англійській та українській мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження слугували праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, які зробили внесок у розробку проблеми модальності загалом (В. В. Виноградов, О. С. Ахманова, І. І. Мещанінов, Ш. Баллі, Г. фон Врігхт, Є. І. Беляєва, О. Есперсен, С. С. Вауліна, А. Вежбицька, Г. А. Золотова, Ф. Р. Palmer, В. А. Плунгян), лексичної семантики (Д. А. Cruse, L. Talmy), когнітивної лінгвістики (Н. Болдирев, Е. С. Кубрякова, Л. А. Манерко) і фреймової семантики (Ch. Fillmore, В. В. Лазарев, Л. В. Правікова), семантики можливих світів (Я. Хінтікка, Р. Фейс), порівняльних досліджень

(В. Ярцева, В. Г. Гак, Ю. А. Дубовський, J. Bybee, S. Fleischman), корпусної лінгвістики (К. Aijmer, B. Altenberg, W. Chafe, D. Biber et al., J. Sinclair) і теорії перекладу (D. Slobin, E. Tabakowska, E. Nida, Л. А. Манерко).

Постановка завдання. Мета статті – визначити способи вираження модальності в сучасній англійській та українській мовах.

Виклад основного матеріалу. Модальність є невід'ємним компонентом мовної тактики переконання. Висловлення своєї позиції, в якій є прагнення переконати співрозмовника, може претендувати на те, що висловлюється «істина» або «одна з точок зору» [8, с. 19]. Також воно може виявляти більшу або меншу гнучкість при викладі своєї позиції, тобто володіти різним ступенем впевненості у своїй позиції. Переконуючі повідомлення можуть відрізнятися за ознаками об'єктивності / суб'єктивності і за ступенем. При переконанні співрозмовника можуть бути задіяні епістемічні й оптативні модальності, тобто викладені ним факти оцінюватимуться як ймовірні / неймовірні і бажані / небажані. Вибір модальності впливає на ефективність досягнення поставленої мовцем мети – вплинути на співрозмовника і переконати його прийняти викладену точку зору.

Українська та англійська мови мають схожі засоби висловлення модальності у тексті, але ці засоби не повністю співпадають, є відмінності у їх використанні та пріоритетності при вираженні модальності, тому українсько-англійський переклад модальності не може бути зведеним до дослівного копіювання. Модальне дієслово в контексті одного тексту може виконувати різні функції.

О. С. Ахманова визначає модальність як понятійну категорію зі значенням ставлення мовця до висловлювання і вираженого до дійсності [1, с. 237]. Дослідники модальність визначають як граматичну, синтаксичну або семантичну категорію. Так, Т. П. Ломтева, Р. А. Будагов розглядають модальність як граматичну категорію; Л. С. Єрмолаєва вважає модальність синтаксичною категорією, зазначаючи, що за межами синтаксичної модальності залишаються лексичні засоби [13, с. 183]. Як семантичну категорію модальність розглядають В. В. Виноградов, Г. В. Колшанський, І. Б. Хлебнікова, оскільки модальний сенс може бути виражений різними мовними засобами. До них відносяться граматичні (морфологічні), лексичні (модальні слова), лексико-граматичні (модальні дієслова) й інтонаційні засоби [4, с. 83]. Широта в розумінні концепції модальності призводить до необхідності впорядкувати і диферен-

ціювати систему значень, які входять до її складу.

Нині більшість лінгвістів дотримується класифікації, яка виділяє два аспекти модальних відносин:

1. Ставлення, яке встановлює зміст висловлювання і дійсність з точки зору реальності / ірреальності – об'єктивна модальність.

2. Ставлення мовця до змісту висловлювання – суб'єктивна модальність [11, с. 79].

Об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання і однією з категорій, яка формує предикативну одиницю – речення. Вона виражається в мові за допомогою особливої категорії дієслова – дійсного, наказового, умовного способів. Форми дійсного способу відносять висловлювання до категорії реальних, тоді як умовний (бажаний, спонукальний) нахил відносить висловлювання до бажаного, необхідного [7, с. 17].

Залежно від того, що піддається оцінці позамовна дійсність чи саме висловлювання, вчені виділяють два типи модальності: об'єктивну і суб'єктивну. В. Д. Шинкарук вважає, що модальність як категорія модусу, подібно до інших його категорій (персуазивності, оцінності, авторизації), «безпосередньо пов'язана з використанням речення у мовленнєвому акті. Вона прямо залежить від інтенції мовця, тому що значення, які становлять модус речення, здебільшого є інтенційно-комунікативними. Ці значення накладаються на власне значення, модифікують його і забезпечують актуальне прив'язання речення до референтної ситуації, введення його до тексту» [10, с. 21].

Мовознавець протиставляє три рівні речення (формальний, семантичний і комунікативний), розмежує модус і комунікативний аспект та вважає, що суб'єктивність модусу і комунікативного аспекту різні. У модусі виявляється суб'єктивність «в інтересах мовця», а в комунікативному аспекті – «суб'єктивність в інтересах слухача» [10, с. 23].

Суб'єктивна модальність властива будь-якому висловлюванню, яке функціонує в межах координат «адресант – адресат», оскільки мовець у той чи інший спосіб виявляє своє ставлення до повідомлюваного. Вона є однією з категорій, які формують висловлювання. Функціонально-семантична категорія, яка утворює функціонально-семантичне поле (за В. М. Ткачуком), є суб'єктивною модальністю. Найкраще семантичну доміную функціонально-семантичного поля модальності окреслює слово «оцінка», тобто підкреслюється гіпотетичність чи ірреальність, необхідність чи можливість, вказуючи на специфічне існування певного конструкту свідомості [7, с. 48].

Семантичний обсяг суб'єктивної модальності ширший за семантичний обсяг об'єктивної модальності. Значення суб'єктивної модальності продукують модальні слова та частки, які становлять її ядро. Вони не змінюють основного модального значення висловлювання, а надають йому особливого забарвлення. За допомогою модальних слів і часток мовець оцінює своє висловлювання щодо ставлення до об'єктивної дійсності.

Для вираження суб'єктивної модальності різні мови мають набір лексико-граматичних засобів (набір модальних дієслів, інші слова). На думку М. Я. Блоха, «будь-яке слово, яке виражає оцінку з навколишньою реальністю, повинно визначатися як модальне» [2, с. 98]. Відповідно до думки Є. І. Беляєвої, категорія модальності семантично обмежена трьома видами відносин:

- 1) відношенням змісту висловлювання до дійсності з позиції реальності / ірреальності;
- 2) ставленням мовця до висловлювання з точки зору оцінки його достовірності / недостовірності;
- 3) відношенням між об'єктом дійсності і його ознакою (можливість, необхідність, бажаність) [2, с. 19].

Широко відомі концепції, які розробляють вітчизняні лінгвісти. Так, Г. А. Золотова виділяє три аспектуальні плани модальності:

- 1) відношення змісту висловлювання до дійсності з точки зору мовця;
- 2) ставлення мовця до змісту висловлювання;
- 3) відношення суб'єкта дії до дії.

Останній аспект має особливе значення, оскільки він виражається модальними дієсловами («повинен», «може», іншими) [4, с. 175].

Перший і другий типи модальності у вітчизняній лінгвістиці відносять до «зовнішньої модальності», а третій тип – до «внутрішньої модальності» [5, с. 27]. У словнику лінгвістичних термінів наводяться такі види модальності:

- 1) модальність гіпотетична (hypothetical (suppositional) modality) – уявлення змісту висловлювання;
- 2) модальність дієслівна (verbal modality) – модальність, яка виражається дієсловом;
- 3) модальність ірреальна (unreal modality) – зміст висловлювання як не можливий;
- 4) модальність заперечна (negative modality) – уявлення змісту висловлювання як неспіввідносного дійсності.

Одним зі спеціальних засобів вираження модальності і основним у випадку з об'єктивною модальністю є граматична категорія. Вона визначається як «значуща опозиція повторюваних

дієслівних форм, які виражають модальні значення граматичним способом» [8, с. 20]. Основними засобами вираження реальної об'єктивної модальності є часові форми дієслів дійсного способу. Ірреальні об'єктивно модальні значення виражаються формами умовного способу дієслів. Англійський умовний спосіб здебільшого розглядається у комплексі, хоча має три різновиди, що відрізняються своїми типовими конструкціями:

1. Subjunctive Mood (умовний спосіб), який позначає уявну дію, що є не можливою (взагалі або у певній ситуації). Ця форма утворюється тими ж дієслівними формами, які використовуються в *Past Indefinite* (і *Past Perfect Indefinite*). Наприклад: *If I were you, I would call her* (На твоєму місці я б подзвонив їй); *I wish I were present* (Хотів би я бути там).

2. Conditional Mood вживається для позначення дій, які не відбуваються або не відбулися, тому що для цього не було відповідних умов чи ці умови у певній ситуації були не можливими, тобто нереальними. Він утворюється за допомогою допоміжних дієслів *would / should / i* інфінітива смислового дієслова. Наприклад: *What would you answer if you were asked?* (Що б ти відповів, якби запитали тебе?).

3. Suppositional Mood вживається для вираження дії, яка, можливо, відбудеться в майбутньому, проте впевненості в реальності цієї події немає. Він утворюється за допомогою допоміжного дієслова *should* для всіх осіб і інфінітива. Наприклад: *Should you meet him, tell him to come*. Функціонування у простому реченні найчастіше пов'язано з бажанням мовця зняти категоричність висловлювання і з формулами ввічливості, хоча і в цих випадках можливий вираз нереалізованої дії, умова виконання якої впливає із загального контексту: *I should say so* (Я б сказав так); *Would you be so kind as to tell me?* (Чи не будете такі ласкаві сказати мені); *You can not start now: you would get lost in the dark* (Ти не можеш вирушити зараз: ти заблукаєш) [12, с. 134].

Лексичні засоби вираження модальності

Одним зі засобів вираження суб'єктивної модальності в англійській мові є модальні слова (лексичні засоби вираження модальності) і дієслова (лексико-граматичні засоби вираження модальності). На лексичному рівні модальність виражається за допомогою модальних слів *certainly, of course, no doubt, surely, apparently, indeed, evidently, naturally, obviously, really, actually, happily / unhappily, luckily / unluckily, fortunately / unfortunately* та інших. Модальні слова передають

суб'єктивне ставлення мовця до вислову, висловлюють оцінку мовця, відношення між затвердженням у реченні і реальністю. Ця оцінка може бути представлена різним ступенем впевненості, сумніву, бажаності дії, вираженої в реченні [5, с. 161].

Модальні слова виражають ставлення мовця до реальності та можливості дії, про які йдеться. Суть модальних відносин полягає у тому, як думає, розуміє, кваліфікує своє повідомлення той, хто його говорить, як він ставиться до дійсності, щоб забезпечити дієвість, актуальність основного засобу спілкування. Згідно з Н. Є. Петровим, модальні слова можна поділити на:

- 1) слова, які виражають впевненість: *certainly, no doubt, surely, apparently, undoubtedly*;
- 2) слова-«інтенсифікатори»: *evidently, obviously, really, actually*;
- 3) слова, які виражають невпевненість: *perhaps, maybe, probably*;
- 4) слова, які виражають схвалення і несхвалення: *happily / unhappily, luckily / unluckily, fortunately / unfortunately* [6, с. 27].

Крім діалектів, модальні значення в англійській мові також можуть виражатися за допомогою інших частин мови: іменників: *There is a slight possibility that Sandy is home* (Є невелика вірогідність, що Санді зараз вдома); прикметників: *It is far from necessary that Sandy is home* (Санді зовсім не обов'язково зараз сидить удома). Однак спеціальним засобом вираження модальних значень у мові є клас модальних дієслів.

Лексико-граматичні засоби вираження модальності

На лексико-граматичному рівні модальність виражається за допомогою таких модальних дієслів: *can, may, must, should, shall, will, would, need, ought to, dare, to be to, to have (to have got to)*. Модальні дієслова відображають ставлення мовця до дії, вираженої інфінітивом, у поєднанні з яким вони формують складники модальних присудків. Отже, вони можуть висловлювати дію, стан або процес, які розглядаються мовцем як можливі, обов'язкові, сумнівні, точні, дозволені, бажані [5, с. 160].

В англійській мові модальні дієслова здатні передавати відтінки деонтичної (дозволене / заборонене) й епістемічної (ймовірне / неймовірне) модальності. Деонтичне значення модальних дієслів: модальне дієслово *can* має дві форми: *can* – для теперішнього часу і *could* – для позначення минулого часу. Обидві форми можуть використовуватися для вираження теоретичної можливості, пов'язаної з допуском повної свободи для дії; з деяким зна-

ченням здібності, дозволу. Наприклад: *A nutritionist says changes in diet can cause cancers to regress* (Дієтолог каже, що дотримання дієти може змусити рак відступити) [5, с. 161]. Модальне дієслово *may* має дві форми: *may* і *might* і позначає можливість факту, дії, пов'язану з ідеєю відсутності перешкод; при цьому присутні такі відтінки значень як невпевненість, дозвіл. Наприклад: *The plan may be implemented in half a year* (План може бути реалізований протягом півроку) [5, с. 164].

Модальність в англійській мові може також виражатися синтаксичними засобами. Насамперед це різні вступні слова і конструкції (слово-сполучення і речення), які висловлюють оцінку співрозмовника щодо змісту повідомлення. Наприклад: *to my mind, in my opinion, I believe, I assume, I suppose, to tell the truth, frankly speaking, it is common knowledge*. Очевидно, що названі засоби вираження модальності є скоріше семантико-синтаксичними.

До синтактико-інтонаційних засобів вираження модальності в англійській мові відносять різні типи питань, вимовлені з певною інтонацією. Так, спадна інтонація в розділових питаннях (*tag questions*) означає більший ступінь впевненості мовця у викладенні ідеї – настільки великий, що він, по суті, не очікує відповіді на своє питання [11, с. 95].

Інтонаційні засоби вираження модальності

Перераховані вище засоби вираження модальності відносяться до експліцитних засобів. Різні відтінки модальності у мові можуть передаватися й імпліцитно, тобто невербально. Імпліцитним засобом вираження модальності у мові є інтонація. Емоційно-експресивна оцінка, весь спектр «відносин суб'єктивно-об'єктивного характеру» і емоційно-вольових виявів беруться за основу при вивченні модальності у просодії; те, що у багатьох зарубіжних авторів позначається терміном «ставлення» (*attitude*) і що становить основу і суть «модальної», «*attitudinal*» або «емоційно-експресивної» функції інтонації [10, с. 13].

Очевидно, що інтонація тісно пов'язана з емоційною промовою, у якій своєрідним інтонаційним оформленням передаються різні емоційні відтінки. Крім емоційно насиченої мови, вона властива й емоційно нейтральній мові, в якій ступінь емоційності незначний. Інтонація емоційно нейтральної мови дає змогу встановити певні критерії інтонаційного ладу мови взагалі, визначити функції мовної інтонації. Оскільки інтонація є основним засобом вираження емоцій у мові, то її змістовний репертуар здатний відображати десятки модальних значень.

Н. Ю. Шведова зазначає, що суб'єктивно-модальні значення можуть бути марковані такими засобами:

1) спеціальними синтаксичними конструкціями (*Будинок як будинок; Чим не подарунок!; Йому не до розмов*);

2) повторенням слів (*І в ту ж хвилину по вулицях кур'єри, кур'єри, кур'єри; Обіцяв: куплю, куплю велосипед, а сам все не купуєш*);

3) порядком слів (*Зрозуміє (зрозумів) він тебе! (Звичайно, не зрозуміє); Полювання йому (була) їхати в таку погоду!; Гарний хлопчик!*);

4) побудовами із частинками (*Поговори мені ще!; Покричить ще у мене; Всє ти винен; Тільки він знає*);

5) побудовами із дієслівними формами, говірками та узгодженими словами, які виконують функції модальних часток (*Дивись, не шумить у мене!; У нас народ чого не знаю так радіє; – У тебе відпустка? – Яка там відпустка!*);

6) побудовами з вигуками (*Повернутися на виробництво при твоїй амбіції тобі буде, ой, нелегко!; Гей, напоумити!; Фу, який сором!*);

7) вступними словами, сполученнями слів і речень (*Сюди, як кажуть, їде делегація; Воля твоя, я не згоден*);

8) інтонацією. Крім того, у структурі речень може спостерігатися безліч комбінацій цих засобів (*Так би, здається, взяв та й поїхав, а виїхати-то саме і можна*) [9, с. 43].

Отже, існують різні суб'єктивно-модальні значення. Це не тільки значення впевненості або невпевненості (*Здається, доц; Начебто доц*), але і значення згоди, прийняття або незгоди, неприйняття (*Їхати так їхати; Мало (чи) куди кличуть!*), позитивної або негативної оцінки (*Ай да молодець!; Ох вже ці родичі!; А ще друг!*), різних видів волевиявлення (*Поговори мені ще!; Дай звільнюся, тоді поговоримо*), значення множинності, повноти, інтенсивності (*Нагорі туман, туман, туман. Внизу величезні камені, камені, камені. Єдиності та винятковості (Тільки й радості, що в дітях)*), значення високого ступеня ознаки (*Ось голос так голос!*) і багато інших.

Отже, можна зробити висновок, що в українській мові засоби вираження суб'єктивної модальності вирізняються різноманітністю. Так, існують лексичні (оцінна лексика), граматичні (вступні конструкції, парцелювання і приєднувальні конструкції, риторичне питання, спеціальні синтаксичні конструкції), лексико-граматичні (побудови з частинками, побудови з вигуками, суфікси суб'єктивної оцінки (демінітивні суфікси), деякі

спеціальні синтаксичні конструкції), пунктуаційні (три крапки), графічні (в лапках слова), а також конвергенція засобів для реалізації всього різноманіття суб'єктивно-модальних значень.

Граматична категорія способу створює своєрідні внутрішні резерви, які дозволяють цим дієсловом вживатися в якості форм вираження модальності [9, с. 43]:

1. Інфінітиви: *Він – бігти. Стояти!*

2. Дієслівні вигуки: *Санька відразу бух в калюжу!*

3. Вигуки недієслівного походження: «*Тс-с*», – *прошепотів мій друг*.

4. Іменники в називному відмінку: *Ніч*.

5. Іменники в родовому відмінку: *Справ-то, справ-то!*

Засоби вираження модальних значень (модальності) можна розділити на два види: універсальні неуніверсальні. Перші характерні для всіх висловлювань (інтонація). Другі присутні лише в деяких висловлюваннях. Призначення засобів вираження модальності – зв'язувати і форми і способи її вираження.

Неуніверсальні засоби вираження модальності використовуються з метою створення для тієї чи іншої форми умов, щоб вона стала формою вираження модальності. До цих засобів відноситься наявність конструкції з прямим порядком слів (*Я – реготати*), наявність односкладних конструкцій (*Сидіти!*), наявність структури складного речення (*Прийди він вчасно, нічого б не сталося*). Це структурні засоби. Якщо дієслівний спосіб використовується для вираження невластивого йому модального значення, то в якості засобу вираження цього значення вживаються частки: *Щоб завтра ж ти звідси пішов!* Це лексико-граматичні засоби вираження модальності [9, с. 454].

Суб'єктивно-модальні форми (вставні та вставлені компоненти, частки й вигуки) мають свою специфіку у передачі суб'єктивно-модальних значень, конкретизуючи загальне поняття «ставлення мовця до повідомлюваного». Речення можуть ускладнюватися вставними і вставленими словами, словосполученнями і реченнями, які граматично не пов'язані з членами речення, хоча надають усьому реченню чи окремим його членам різних смислових відтінків, виражають додаткові повідомлення, уточнення [2, с. 347]. Ускладнюючі компоненти не вступають з іншими словами в реченні ні у підрядний, ні в сурядний зв'язок, характеризуються відносною відокремленістю та інтонацією, що на письмі передається через розділові знаки – кому, тире, дужки [2, с. 347].

Вставні слова і словосполучення – один із поширених засобів суб'єктивної модальності [4, с. 376]. За значенням вставні слова і словосполучення можна поділити на такі розряди:

1) вставні слова і словосполучення, які виражають модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (впевненість, невпевненість, передбачення, можливість, сумнів тощо): *безсумнівно, без сумніву, зрозуміло, правда, безперечно, розуміється, може, може бути*;

2) вставні слова і словосполучення, які виражають почуття мовця у зв'язку з повідомленням (радість, здивування, співчуття, застереження): *на щастя, на жаль, як на біду, на диво*;

3) вставні слова і словосполучення, які привертають, активізують увагу співрозмовника: *чуєте, майте на увазі, зверніть увагу, прошу вас, даруйте, між нами кажучи*;

4) вставні слова і словосполучення, які вказують на джерело повідомлення: *кажуть, як кажуть, повідомляють, за висловом, на думку, на мою думку, по-моєму, по-твоєму*;

5) вставні слова і словосполучення, які допомагають упорядкувати думки, пов'язати їх між собою, вказати на послідовність викладу: *наприклад, отже, словом, значить, виявляється, зокрема, зрештою, повторюю, насамперед*;

6) вставні слова і словосполучення, які виражають емоційність вислову, підкреслюють його експресивність: *даруйте, пробачте, легко сказати*;

7) вставні слова і словосполучення, які вказують на оцінку міри того, про що йдеться, а також на міру його звичайності: *найменше, у крайньому випадку, буває, бувало*;

8) вставні слова і словосполучення, за допомогою яких робиться висновок, зв'язок із попередньою думкою, підбиваються підсумки: *отже, взагалі, словом, значить, виходить, навпаки* [10, с. 43].

Оскільки вставні слова надають значенню основного речення додаткового відтінку, це означає, що вони за змістом пов'язуються з ним. Про цей зв'язок свідчить факт розташування вставних слів у межах того чи іншого речення, а також інтонаційне об'єднання порівняно з усім текстом. Отже, вставні слова лише з формально-граматичного погляду ізольовані від речення; з комунікативного погляду вони пояснюють основне речення загалом [9, с. 48].

Висновки і пропозиції. Отже, модальність – це комплексна семантико-синтаксична категорія, яка ґрунтується на ідеї двобічності змісту речення. Особлива роль у передачі оціночних значень припадає на суб'єктивно-модальні форми – вставні та вставлені компоненти, вигуки і частки, які спеціалізуються на передачі суб'єктивної модальності. Необхідно чітко розрізняти поняття «вставні» та «вставлені конструкції». Вставні конструкції виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і виражають різні модальні значення (можливості, сумніву) чи оцінку висловлювання, а вставлені – передають додаткові, побіжні повідомлення, розкривають і пояснюють смислове значення якогось із членів речення або речення загалом, уточнюють або доповнюють його новою інформацією. І вставлені, і вставні конструкції з основним реченням граматичного зв'язку не мають.

Список літератури:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е. М. : Советская энциклопедия, 1999. 608 с.
2. Беляева Е. И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1995.
3. Блох М. Я. Теоретические основы грамматики. 4-е изд., испр. М. : Высшая школа, 2012. 160 с.
4. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка. РАН Институт русского языка имени В. В. Виноградова, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова. Филологический факультет. М., 1998. 528 с.
5. Кобрина Н. А. Грамматика английского языка: Морфология : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». М. : Просвещение, 1995. 287 с.
6. Петров Н. З. О содержании и объеме языковой модальности. Новосибирск : Наука, 1992. 161 с.
7. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. 240 с.
8. Хомутова Т. Н. Модальность и наклонение в современном английском языке / Вестник ЮУрГУ. Серия: Лингвистика. 2008. № 1. С. 19–23.
9. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. Москва : Издательство АН СССР, 1990. 377 с.
10. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : монографія. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
11. Auwera J. van der, Plungian V. A. Modality's semantic map // Linguistic Typology. 1998. № 2. P. 79–124.
12. Palmer F. R. Modality and the English Modals. New-York : Routledge, 2013. 220 p.

**Hryshyna O. D., Statkevych L. P. WAYS OF EXPRESSING MODALITY
IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES**

This article is devoted to the study of the main ways of expressing modality in English and Ukrainian and the definition of linguistic means of modality. Communication is an integral part of human life. At the same time, scientists have long come to the conclusion that communication is not limited to the transfer of information. On the contrary, in the process of communication each of the parties – consciously or unconsciously – pursues its own goal, accordingly builds its speech, and language in this process is a powerful tool of influence. At the same time, speech influence is a modern science, the subject of which is the effectiveness of communication.

The formation of this science is another sign of the development of modern scientific knowledge, which in turn is focused on the practical needs of society. The effectiveness of communication depends on whether the goal of each of the communicators is achieved as a result of communication, which in turn depends on the choice of optimal communication strategy and specific tactics. Modality and evaluation are united by a common position in the statement – mode, that is, functionally and pragmatically, they perform the role of qualification – dictum. On the one hand, evaluation, like modality, expresses the speaker's attitude to expression.

However, it should be noted that both modality and evaluation can be in the dictation part of the statement, thereby fixing the objective parameters of the content. The study of modality stimulated attempts to create appropriate models for the analysis of modal means. Agent-oriented modality is correlated with the existence of internal and external conditions for the agent (subject of the proposal) in relation to the implementation and completion of the action, which is expressed by the main predicate. In addition, there is a tendency to express agent-oriented modality (duty, necessity, and desirability) using lexical or free grammatical morphemes.

Key words: *modality, category, lexical means, grammatical means, verb.*

УДК 811.111'34
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/08>

Гуменюк І. Л.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ТОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ІНТОНАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ СТАТИЧНИХ ОПИСІВ ПРИРОДИ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ

У статті наведено результати вивчення функціонування тональних параметрів під час актуалізації англomовних сільських статичних описів природи. Спираючись на лінгвістичні ознаки описів природи в англomовній прозі, автор пропонує загальне визначення опису природи як одного з композиційних елементів художнього твору. Дослідження тональних параметрів їхньої інтонації здійснено шляхом аудитивного аналізу описових фрагментів. Під час експерименту аудиторі-фонетисти послуговувалися 1) класифікацією лінгвістичних ознак описів природи, 2) моделлю графічної інтерпретації взаємодії одиниць різних мовних рівнів у процесі реалізації описів 3) комплексною програмою й методикою експериментального дослідження. Задля визначення рівня емоційно-прагматичного потенціалу описів було застосовано Критерій Калити-Тараненко. Отримані дані дали змогу виокремити тональні просодичні ознаки, які дають змогу безпомилково визначати опис природи за типом (сільський) і видом (статичний). Зазначені вище ознаки здатні сформуувати інваріантну інтонаційну модель сільських статичних описів природи, до якої входять: середньо підвищений початок шкали, поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю, поступово спадна ступінчаста шкала, алотони спадного термінального тону, широкий і розширений тональний діапазон, нульовий і негативний широкий міжсинтагменний інтервал, позитивний середній інтервал між передтактом і тактом, нульовий і негативні середній та вузький інтервали між шкалою і ядром, на ділянці «ядро-затакт» – нульовий і позитивний звужений інтервали. Описані у праці результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого дослідження англomовних описових фрагментів різних за типовою та видовою належністю на матеріалі інших мов у різних аспектах лінгвістики й експериментальної фонетики зокрема.

Ключові слова: аудитивний аналіз, інваріантна модель, інтонація, емоційно-прагматичний потенціал, тональні параметри, сільські статичні описи, усна актуалізація.

Постановка проблеми. Питання визначення, класифікації опису як однієї з композиційно-мовленевих форм художнього тексту, виокремлення його лексико-граматичних особливостей та з'ясування його ролі й місця в тексті не є новими в царині філологічних досліджень. Опис природи, зокрема, привертая увагу багатьох дослідників й розглядався ними в різних аспектах – як у мовознавчому, так і художньому. Проте вивчення описів природи не втратило актуальності у плані їхнього інтонаційного оформлення, позаяк саме під час усної реалізації слухач має можливість повністю сприйняти багатобарвність картини природи, яка передається за допомоги комбінації просодичних засобів. Зважаючи на це, ми вбачаємо важливим розглянути в нашій праці своєрідність функціонування тональних параметрів інтонації сільських статичних описів природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пейзажний опис як компонент композиційної структури художнього твору розглядається в загальному розумінні як будь-який незамкнений простір зовнішнього світу, географічний

ландшафт [9, с. 272]. У більш вузькому розумінні опис тлумачиться як картина, написана в певному образотворчому жанрі [1, с. 200] або словесний опис картин природи як композиційний компонент художнього твору [1, с. 308–309]. У нашій праці ми розглядаємо опис природи як композиційний компонент художнього твору, що має різне художнє значення залежно від авторського стилю, літературної течії, жанру, ідейного задуму й епохи написання твору і є одним із елементів його образної системи, що часто виконує в ньому роль тла.

Розглядаючи опис природи як окрему комунікативно-мовленеву форму тексту [7], дослідники виокремлюють його граматичні [5, с. 72–75; 6, с. 75–77], лексичні [10, с. 16–23; 11, с. 43–49; 13], стилістичні характеристики [12; 13]. Проте інтонаційний складник згаданого вище виду описів не отримав достатнього висвітлення в наукових джерелах.

Постановка завдання. Завданням статті є встановлення тональних параметрів інтонації сільських статичних описів природи в англomовних прозових творах шляхом аудитивного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Задля отримання адекватних даних аудитивного аналізу ми послуговувалися комплексною програмою та методикою експерименту [3, с. 161–165], згідно з якими було визначено диференційні тональні інтонаційні характеристики сільських статичних англомовних описів природи. Теоретичним підґрунтям розроблення методики проведення аналізу стали класифікація лінгвістичних ознак описів природи [4, с. 165–169], модель графічної інтерпретації взаємодії одиниць різних мовних рівнів у процесі реалізації описів [3, с. 161–169], алгоритм визначення емоційно-прагматичного потенціалу (далі – ЕПП) описів природи [2, с. 21–24; 8]. Програмою експерименту було передбачено: підбір експериментального матеріалу та дикторів, аудитивний аналіз сільських статичних фрагментів аудиторамі-фонетистами, узагальнення й лінгвістичну інтерпретацію отриманих результатів.

Результати аудитивного аналізу, проведеного на основі вищезазначених програми й методики, дали змогу стверджувати, що сільським статичним описам природи притаманні певні тональні інтонаційні параметри.

Так, отримані під час експерименту цифрові показники розподілу тонального рівня початку шкали свідчать, що найчастотнішим у ній є середній підвищений рівень. Водночас сільські статичні пейзажні описи вирізняються перевагою середнього підвищеного такту (46,48 %) та дещо нижчою частотою середнього зниженого такту (31,92 %). Середньо підвищений початок шкали в аналізованих описах віддзеркалює зростання динамічного складника в уривках із високим рівнем ЕПП, де середньо підвищений такт позначає інтоногрупи, що містять нову, важливу інформацію або основну думку тексту. Досить високий відсоток середнього зниженого початку шкали в досліджуваних описах є ознакою статичності описів природи. Цей вид такту маніфестує інтоногрупи, які асимілюються з тональним рівнем ядерної ритмогрупи попередньої інтоногрупи або не є інформаційними чи емоційними центрами. Загальною тенденцією руху тону на такті шкали в сільських статичних описах постає зростання частоти висхідного й спадного рухів. Водночас збільшення частоти висхідного і спадного руху тону на початку шкали свідчить про зростання ступеня динамічності й емоційного рівня інтоногрупи.

Зафіксовані особливості функціонування типів шкали в інтоногрупах сільських статичних описів природи свідчать, що в таких фрагментах

переважають повні шкали, серед яких найбільш рекурентною є поступово спадна ступінчаста шкала (40,38 %). Наприклад: "About 'two 'miles from 'Tarry Town ξ is a 'little 'hollow – ξ or 'valley – ξ be'tween some 'high 'hills. || A 'small 'river 'runs 'through this 'valley. || The 'valley is a 'very 'peaceful 'place. || 'Everyone who 'goes there ξ 'soon 'feels 'peaceful. || They 'quickly for'get their 'troubles. || And 'everyone who 'lives there ξ 'always 'feels 'sleepy. || Because of 'this 'strange 'peaceful 'feeling, ξ the 'valley is 'called 'Sleepy 'Hollow. ||" [16, с. 6]. У наведеній вище замальовці Сонної Лощини зафіксовано інтоногрупи, реалізовані переважно з поступово спадною ступінчастою шкалою, дещо прискореним темпом і помірною гучністю. Таке інтонаційне оформлення ілюструє відчуття спокою в гостей і сонливості в жителів села та надає цій картині сільської місцевості середнього рівня ЕПП.

Не менш рекурентною в сільських статичних описах є поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю (47,20 %), яка підвищує ЕПП фрагментів до високого. Досить високий відсоток зазначеної вище шкали пояснюється наявністю оцінних лексем (означень, епітетів) в описах досліджуваного виду, а також необхідністю виокремлення найвагомшого слова чи слів в інтоногрупі. Підтвердженням цьому може стати такий приклад: "... 'while the 'moon ξ se'rene and de'tached, in the 'cloudless 'sky ξ 'did 'what she' could ξ 'though so $\uparrow$ far 'off ξ to 'help them in their' quest, | 'till her 'hour 'came ξ and she 'sank her 'threads re'luctantly ξ and left 'them, | and 'mystery ξ 'once 'more 'held, ξ 'filled in 'river ||." [15]. Чарівність картини нічного неба підсилюється за допомоги персоніфікації небесного світила. Тут місяць набуває людських рис і допомагає героям у їхніх пошуках. Він освітлює їм дорогу, незважаючи на віддаленість (... 'though so $\uparrow$ far 'off ξ), яка позначається епітетом *far*, виділеним на фонетичному рівні спеціальним підйомом та підсиленим дистриб'ютором *so* на лексичному. Аналізована інтоногрупа сприймається на перцептивному рівні як така, що вимовляється з підвищеною гучністю завдяки виділенню спеціальним підйомом лексеми *far* та логічному фразовому наголосу на прислівнику *off*, оформленому середнім спадним тоном. Така інтонаційна організація цієї інтоногрупи виокремлює її серед інших і надає їй емоційного

навантаження, яке сприяє підвищенню ЕПП фрагмента.

Рух тону в термінальній інтоногрупі статичних описів села характеризується переважанням різновидів спадного тону. Їхнє функціонування унаочнює такий приклад: "-The 'scene be fore him § 'looked ·like an i↑ddyliа ,campus. || A 'grassy ,slope § 'cascaded ,downward § 'onto an ex↑pansive loneliness, | where `clusters § of ,sugar ,maples § 'dotted `quadrangles § 'bordered by ↑brick ,dormi ,tories and ,footpaths ||." [14]. Тут середній спадний термінальний тон ('cascaded ,downward § 'onto an ex↑pansive loneliness |) у поєднанні зі спадними тонами різного тонального рівня й оформленням інтоногрупи (where `clusters § of sugar ,maples §) ковзною шкалою, внутрішньосинтагменною паузою та виділенням лексем expansive і brick (...↑pansive loneliness, |; ...↑brick ,dormi ,tories and ,footpaths. ||) спеціальним підйомом (що підкреслює контрастність рельєфу, де схил пагорбу переходить у великий рівнинний простір, а на лоні незайманого клаптика природи височіє цегляний кампус, зведений руками людини) передає середній рівень ЕПП опису.

Високий спадний термінальний тон зареєстровано також у сільських статичних описах (19,39 %). Саме цей тон із великою швидкістю зміни напрямку його руху та різкі перепади тональних рівнів на стику ритмогруп і сприяють підвищенню рівня ЕПП, що можна проілюструвати таким прикладом: "Al ,ready § the 'north shore § was `sinking on the ho ,rizon, | and the `shores § to the 'east and ,west § were 'opening ,outwards | as if to fa`cilitate our de ,parture. || Be before my ,eyes § there 'stretched a ↑'vast ,sea; | the 'grayish ,shadows § of 'great ,clouds § 'swept across its ,surface, | and 'seemed to ↑weigh down § on the 'gloomy waters. || The 'silvery `beams § of the e'lectric `light, § reflected ,here and ,there § by'drops of →spray, | pro'duced ↑luminous ,points § in the ,eddies § cre'ated by the ,raft ||." [18, с. 176]. Крім того, високий спадний тон у суміжних інтонаційних групах (The 'silvery `beams § of the e'lectric `light. §) підсилює почуття захоплення головних героїв від споглядання незвичайного світлового явища – електричного підземного освітлення. Цей

світловий ефект інтенсифікується виділенням сенсоризму ↑luminous спеціальним підйомом. Емоційності аналізованому опису додає також різкий перепад тональних рівнів на стику ділянок "передтакт-ядро" (Al ,ready §).

Серед параметрів тональної підсистеми інтонації під час аудитивного аналізу досліджувався також тональний діапазон. Варто зазначити, що сільським статичним описам властивий середній діапазон (49,32 %), що є цілком природним, оскільки їм притаманні здебільшого середні показники всіх інтонаційних параметрів. Зона звуженого тонального діапазону в сільських статичних описах є мінімальною (6,84 %), оскільки інтоногрупи або цілі висловлення зі звуженим діапазоном містять тільки додаткову або другорядну інформацію.

Наступним інтонаційним параметром, який досліджувався в сільських статичних описах став тональний інтервал між інтоногрупами. Варто зазначити домінування нульового міжсинтагменного тонального інтервалу (47,42 %). Наявність цього тонального інтервалу на стиках інтоногруп у поєднанні з короткою або перцептивною паузою, оформленням інтоногруп висхідними термінальними тонами забезпечує смислову зв'язність описів.

Зауважимо, що ступінь емоційності та семантична вага інтоногруп залежить від зміни тонального інтервалу на стику суміжних інтоногруп у бік його розширення. Цим пояснюється і підвищення показників позитивних і негативних широкого й розширеного інтервалів та зменшення частки їхніх звужених і вузьких різновидів у пейзажних описах. Водночас сільські статичні описи вирізняються досить високими показниками позитивного розширеного інтервалу (9,55 %), зафіксованого на стиках між інтоногрупами, оформленими низьким або середнім висхідним термінальним тоном, та інтоногрупами з високим передтактом. Такий інтервал маніфестує перехід до інтоногрупи, що є інформаційним або емоційним центром висловлення. Середні позитивний (12,13 %) та негативний (7,72 %) тональні інтервали мають вагому частку в сільських статичних описах. Такий розподіл показників свідчить насамперед про їхню статичну природу, де середній інтервал, як і нульовий його різновид, на стиках інтоногруп є одним із засобів забезпечення їхньої семантичної зв'язності та передачі низького ступеня їхньої емоційності.

Актуалізація тонального інтервалу на стику ділянок інтонаційного контуру «передтакт-такт»

свідчить, що рекурентними в сільських статичних описах є позитивні середній (34,96 %), розширений (30,87 %) і широкий (21,77 %) тональні інтервали.

У поєднанні з модифікаціями інших просодичних параметрів (гучності, темпу, ритму) тональний інтервал на цій ділянці передає контраст між спокоєм і тишею нічного села та відчуттям страху й небезпеки героїні під час утечі з полону, наприклад: "*She 'rounded a ,corner* § *and 'came* ·into ·what was 'evidently the ↑*main ,street*. || ...*Narrow* § *and 'heavily ,ruted*, | *it 'ran* ·through a ,*village* § *of mud- ,brick ,houses*, § *uniformly ,pale* § *in the ,moonlight*. || *Palms 'peered* ·over ,*walls*, | *'dogs* ,*sarled and ,barked*. || *Vic'toria* ·took a ↑*deep ,breath* | *and ,ran*. || *Dogs con'tinued* to ,*bark*, § *but 'no* ·*human 'being* ·took ↑*any ,interest* § *in this ,possible* ,*night ma ,rauder*. || *Soon* § *she 'came* ·out on a ↑*wide ,space* § *with a 'muddy ,stream* | *and a de'crepit* ,*hump- backed ,bridge* ,over it. || *Be ,yond*, § *the ,road*, § *or ,track*, § *'lay 'heading to ,wards*·what 'seemed ,*infinite ,space* ||" [17]. В ініціальних і медіальних інтоногрупах зазначеного опису зафіксовано розширений і широкий тональні інтервали на ділянці «передтакт-такт». На початку опису розширений і широкий інтервал між передтактом і тактом (*She 'rounded...; Vic'toria...*) сигналізує про асиміляцію тонального рівня передтакту з тональним рівнем попередньої інтоногрупи й підвищення тонального рівня такту. Такий початок інтоногрупи в поєднанні з прискореним темпом оформлює перехід до нової думки, а саме – звільнення головної героїні від переслідувачів. Широкий тональний інтервал у комбінації з широким тональним діапазоном, модифікаціями темпу (від прискореного до помірного й сповільненого) на зазначеній ділянці медіальних інтоногруп передає перехід від статичності (... *and 'came* ·into ·what was 'evidently the ↑*main ,street*. ||; ...*it 'ran* ·through a ,*village* § *of mud- ,brick ,houses*, §) до динаміки (... *Vic'toria* ·took a ↑*deep ,breath* | *and ,ran*. ||; ... *but 'no* ·*human 'being* ·took ↑*any ,interest* § *in this ,possible* ,*night ma ,rauder*. ||; ... *she 'came* ·out on a ↑*wide ,space* § *with a 'muddy ,stream* | *and a de'crepit* ,*hump- backed ,bridge* ,over it. ||).

Отже, зростання показників тонального інтервалу від вузького до широкого у сполученні з модифікаціями інших згаданих вище просодичних параметрів впливає на виокремлення

інформаційних або емоційних центрів висловлення. Водночас домінування позитивного середнього інтервалу в сільських статичних описах із середніми показниками перцептивних параметрів є цілком природним для передачі статичності.

Переважання позитивних середнього й домінування розширеного та широкого тонального інтервалу між передтактом і тактом сільських статичних описів також є ілюстрацією кореляції між видом тонального інтервалу та ступенем емоційності або виділенням інтоногруп, які несуть нову важливу інформацію.

Більш повний спектр різновидів тонального інтервалу має місце на стику ділянок інтонаційного контуру «шкала – ядро». Зокрема, в інтоногрупах із рівним або висхідним рухом тону в передтермінальній ритмогрупі домінує нульовий інтервал (38,13 %), що пов'язано з відсутністю тонального перепаду на вказаній ділянці та оформленням ядерного складоносія спадним термінальним тоном із малою швидкістю зміни його руху.

Досить частотним зареєстровано й негативний середній тональний інтервал на цій ділянці (14,83 %). У сільських статичних описах рекурентним є негативний вузький інтервал, показники якого становлять 14,41 %.

Зміна інтервалу між шкалою та ядром впливає на емоційне забарвлення і рівень ЕПП сільських описів так: чим ширший тональний інтервал між передтермінальною частиною та ядром, тим емоційніше й динамічніше актуалізується опис, і навпаки – звуження або наявність нульового тонального інтервалу на стику зазначених ділянок інтонаційного контуру робить звучання описів більш статичним і надає їм низького або середнього рівня ЕПП.

Аналіз тонального інтервалу між ядром і затактом у сільських статичних описах природи свідчить про рекурентність нульового тонального інтервалу (65,85 %), який зафіксовано між спадними або рівними термінальними тонами й низьким рівним затактом. Серед спадних термінальних тонів низький визначено як найчастотніший і такий, що асоціюється із завершеністю й категоричністю звучання інтоногрупи. Встановлено, що розширення тонального перепаду (вузький → звужений → середній → розширений → широкий) на аналізованій ділянці інтонаційного контуру свідчить про різкі перепади тонального рівня його ділянок, що підвищує рівень ЕПП описів і віддзеркалює конфігурацію спадних і висхідних

Список літератури:

1. Азаров А. А. Русско-английский энциклопедический словарь искусств и художественных ремёсел. Киев : Прогресс, 1989. 800 с.
2. Гуменюк І. Л. Варіювання рівня емоційно-прагматичного потенціалу в англійських прозових описах природи. *Science and Education a New Dimension. Philology II (4)*. 2014. Issue 24. P. 21–24.
3. Гуменюк І. Л. Експериментально-фонетичне дослідження англійських прозових описів природи. *Вісник Черкаського університету, Серія: Філологічні науки*. 2011. Вип. 213. С. 161–165.
4. Гуменюк І. Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англійської прози. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2009. Вип. 81 (2). С. 165–169.
5. Головацька Н. Г. Кореляція сенсорних фазових дієслів у художньому тексті. *Актуальні проблеми германської філології* : матеріали III міжнар. наук. конф., 10–12 квітня 2008 р. Чернівці : Книги XXI, 2008. С. 72–75.
6. Гонтаренко Н. М. Семантична геометрія дієслів руху сучасної англійської мови. *Актуальні проблеми германської філології* : матеріали III міжнар. наук. конф., 10–12 квітня 2008 р. Чернівці : Книги XXI, 2008. С. 75–77.
7. Калинин Е. А. Композиционно-речевая форма «описание» в научно-фантастическом тексте (на материале научно-фантастических произведений английских и американских авторов XX ст.) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Одесск. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. Одесса, 1999. 211 с.
8. Калита А. А. Энергетика речи: монография. Киев : Кафедра, 2016. 291 с.
9. Кожевников В. М., Николаев П. А. Литературный энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия, 1987. 752 с.
10. Корнева В. В. Ландшафтная лексика в языковом сознании этноса (по данным ассоциативного словаря). *Вестник Воронежского государственного университета. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2006. № 1. С. 16–23.
11. Мацевко-Бекерська Л. В. Топос дороги: поетика, рецепція (мала проза Володимира Винниченка). *Вісник Львівського університету. Сер. філологічна*. 2004. Вип. 33. Ч. 2. С. 43–49.
12. Павкін Д. М. Образ чарівної країни в романах Дж. Р. Р. Толкіна: лінгвокогнітивний аналіз : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Черкас. держ. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2002. 165 с.
13. Пасічник Г. П. Лексико-семантичні та структурні особливості тематично-описового дискурсу «природа» у творах письменників XVIII – поч. XX ст. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2005. 212 с.
14. Brown D. The Da Vinci Code [DVD]. London : Books on Tape, 2001.
15. Grahame K. The Wind in the Willows. URL: <http://www.audiobooktreasury.com/wind-in-the-willows> (дата звернення: 30.07.2020).
16. Irving W. The Legends of Sleepy Hollow and Rip Van Winkle. London: Macmillan Publishers Limited, 2005. 56 p.
17. Christie A. They Came to Baghdad. [CD]. Київ : ТОВ «СідіКом», 2004.
18. Stoker B. Dracula. London: Penguin Books, 1994. 449 p.

Humeniuk I. L. TONAL PARAMETERS OF INTONATION OF RURAL STATIC LANDSCAPE DESCRIPTIONS IN ENGLISH PROSAIC FICTION WORKS

In the article the author gives the results of studying the role of tonal parameters of intonation in actualizing English rural static landscape descriptions. Basing on the linguistic features of English rural static landscape descriptions the author gives a general definition of landscape description as a compositional element of a literary text.

Tonal parameters of landscape descriptions were researched by means of the auditory analysis of the fragments selected from English literary texts. It was performed by phoneticians who in the course of the analysis considered 1) the classification of linguistic features of landscape descriptions, 2) the mechanism of different multilevel linguistic means' interaction in descriptions' realization and 3) the program and methodology of carrying out the experiment. The obtained data enabled the author to distinguish the prosodic features, which let correctly define a description according to its type and kind. The aforementioned features can form the invariant intonation pattern of rural static landscape descriptions, namely: a mid-raised head, a descending broken scale, gradually descending stepping scale, falling terminal tones, wide and widened pitch range of a sense group, zero or negative wide pitch interval at the juncture of intonation groups, zero, mid, narrow or narrowed variants of positive and negative pitch intervals within the segments of an intonation group. The Kalyta-Taranenko K-criterion was applied for the evaluation of the fragments' level of emotional-and-pragmatic potential. The presented results can serve as a ground for further profound studying of descriptions different in type and kind in other languages. Landscape descriptions can be studied in various linguistic aspects and experimental phonetics in particular.

Key words: auditory analysis, emotional-and-pragmatic potential, intonation, invariant intonation pattern, oral actualization, rural static landscape descriptions, tonal parameters.

Humeniuk N. H.

Borys Grinchenko Kyiv University

STYLISTIC ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II CORONAVIRUS DISCOURSE (04.05.2020)

The following work deals with the investigation of the Expressive means and Stylistic devices used by Queen Elizabeth II within Her coronavirus discourse on Sunday, the fifth of April, 2020. It is pointed out that Her Majesty coronavirus discourse, as Queen Elizabeth II special speech, is created with the purpose to support the people at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease.

It is stated that Her Majesty coronavirus discourse is an argumentative discourse with the main pragmatic purpose to convince the interlocutor (the inhabitants of the UK and Commonwealth realm) in the correctness of the addressor's view point and actions, in the necessity to act in the way proposed by the addressor of information (Queen Elizabeth II). It is underlined that achievement of the pragmatic purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is possible with the help of the Expressive means and Stylistic devices usage.

It is stressed that a certain system of the interrelated Expressive means and Stylistic devices in the form of epithets, parcellation, parallel constructions, detachments, enumerations, climax, anticlimax, repetitions, intensifiers, degrees of comparison of Adjectives, inversion is used to provoke addressee's attention to the ideas given in Her Majesty coronavirus discourse by appealing to the feelings and emotions of addressee, by foregrounding of the information important for addressor – Queen Elizabeth II. It is pointed out that the system of the interrelated Expressive means and Stylistic devices used by Queen Elisabeth II forms Her Majesty individual style of their usage. It is underlined that it is perspective to investigate Queen Elisabeth II individual style of the Expressive means and Stylistic devices usage, dealing with a certain number of Her speeches, with a certain number of Her discourses, as well as to make Her Majesty discourse portrait with regard to Her thesaurus, pragmaticon, lexicon.

Key words: *Stylistic devices, Expressive means, foregrounding of information, the Queen Elizabeth II coronavirus discourse, argumentative discourse.*

Problem statement. It is known that Expressive means and Stylistic devices are used in any type of discourse to provoke addressee's attention to the ideas given in it by appealing to the feelings and emotions of addressee, by foregrounding of the information important for addressor [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8]. In other words, the usage of the Expressive means and Stylistic devices is connected with the achievement of the pragma-communicative purposes of its creator. In our work we try to unite the investigation of the system of the interrelated Expressive means and Stylistic devices with the pragma-communicative purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse, 04.05.2020.

Literature review. The given work continues a series of research findings [9; 10; 11] dealing with the usage of the interrelated Expressive means and Stylistic devices within the different types of discourse, within the achievement of the discourse creator pragmatic purposes. The differentiation of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse as

newly coined discourse and necessity of its further investigation makes the given scientific research acute.

The aim of the paper is to investigate Expressive means and Stylistic devices used by Queen Elizabeth II during Her fifth special address to the nation on the coronavirus problems, 04.05.2020, with the purpose to support the people at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease. To realize the aim of the given work, method of simple calculation, discourse analysis method, method of immediate constituents, pure sampling and comparative method are used.

The material of the article. In our work we define the Queen Elizabeth II coronavirus discourse as Her fifth special speech to the nation [12] devoted to the problems of the coronavirus outbreak, which was recorded at Windsor Castle and broadcasted by radio, TV, internet on Sunday, the fifth of April, 2020,

with the purpose to support the people of the UK and the Commonwealth realm at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease.

The specific feature of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is the fact that it is given in the form of monologue and the usage of the pronoun “you” transforms it into the form of polylogue with the silent addressee. The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is not given spontaneously, it is planned and prepared beforehand. The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is not Her Majesty ceremonial speech, but special one, which Queen Elizabeth makes only “at key moments in the life of the nation – predominantly at times of crisis and grief” [12].

It is known that the local coronavirus outbreak happened suddenly and later was transformed into global crisis in the form of coronavirus pandemic. The people were not prepared for such situation, they were shocked, because the every-day life was ruined and they were involved in the new unpleasant transformations. So, as the feelings of despair, of unnecessary, of abandonment took possession of people, Queen Elizabeth II as a God agent, as an intermediary between God and people, made Her special address to the nation.

The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is an argumentative discourse with the main pragmatic purpose to convince the interlocutor (the inhabitants of the UK and Commonwealth realm) in the correctness of the addressor’s view point and actions, to convince the interlocutor in the necessity to act in the way proposed by the addressor of information (Queen Elizabeth II) [3]. In other words, creating the argumentative coronavirus discourse Queen Elizabeth II tries to convince the people of the UK and Commonwealth realm to act in the way Her Majesty proposes: to be united, to be patient, to be helpful and supportive, to be strong and resolute.

In order to achieve the purposes of Her Majesty coronavirus discourse – to calm down the UK and Commonwealth realm community in the period of coronavirus pandemic, to direct the people of it to be patient, united and supportive to each other in order to overcome the disease – Queen Elizabeth II uses Expressive means and Stylistic devices to provoke addressee attention to the given ideas, to appeal to the feelings and emotions of addressee, to represent information important for the addressor.

The analysis of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse shows that a great number

of epithets are used to make Her Majesty speech more expressive, vital and vivid with the main purpose of the speaker to attract the attention of the addressee to the given problems of the speech – the problems of the coronavirus overcoming: *enormous, challenging, day-to-day, essential, normal, selflessly, vulnerable, sparing, united, resolute*.

With the same purpose to attract the attention of the addressee to the given problems of the coronavirus, to stress some ideas, Her Majesty uses intensifiers and degrees of comparison of Adjectives. So, within the word combination “*increasingly challenging time*” the intensifier “*increasingly*” is used to stress the idea of the coronavirus pandemic as an extremely difficult time, as a time with challenges of the highest rank. The usage of the comparative degrees of Adjectives not only makes Her Majesty speech vivid and expressive, but shows the increase of quality in the described phenomena.

So, within the sentence “*and every hour of your hard work brings us closer to a return to more normal times*” the comparative degree of the Adjectives “*close*” and “*normal*” is used not only to stress the idea of people returning back to the previous norms of their life before the coronavirus, to the usual ways of their living, but to show the increasing tendency of this returning, which is very important at the period of people’s despair, at the period of their feelings of unnecessary and abandonment during the coronavirus pandemic, to calm them down.

The usage of the comparison “*Britons of this generation were as strong as any*” is used by Her Majesty to identify the essential role of the people, living during the challenging coronavirus period, in the history of their nation, to show their activity during the pandemic as a part of the nation heroic past, as a part of the nation heroic destiny, to show their strength in overcoming the coronavirus disease, which is very important to uplift their spirit at the challenging time of coronavirus:

And those who come after us will say the Britons of this generation were as strong as any” [13]. Her Majesty uses a lot of repetition to stress the ideas given to the repeated words, to pay addressee’s attention for them as key, essential ideas of the speech: *nation (national), challenge (challenging), time (times), return*. It is known that usage of the enumeration makes it possible to present something in details, by adding the new details of the described phenomenon to the previous information about it, by enriching the information about the described phenomenon with the help of enumerated features of it.

So, Her Majesty uses enumerations to achieve the pragmatic purposes of Her coronavirus discourse:

That the attributes of self-discipline, of quiet good-humoured resolve and of fellow-feeling still characterise this country [13].

The enumerated features of British nation such as self-discipline, quiet good-humoured resolve and fellow-feeling are mentioned and stressed by Queen Elisabeth II as very important features to overcome the coronavirus disease, as nation potential to return back to the norms of the everyday life. We also can state that Queen Elisabeth II uses a very interesting Stylistic Device, which is a combination of climax and anticlimax within the limited space of the given sentence:

A time of disruption in the life of our country: a disruption that has brought grief to some, financial difficulties to many and enormous changes to the daily lives of us all [13]. It is known that climax is used to show the increase of quality / quantity within the described phenomenon, while anticlimax is used to demonstrate the decrease of quality / quantity within the described phenomenon.

Thus, the anticlimax in the example given above is represented by the combination of three elements: *grief*, *financial difficulties*, *enormous changes*, where the word *grief* has the strongest meaning, while the word combination *enormous changes* is the weakest element of the given anticlimax. Within the given example we can observe the usage of climax, which is represented by the combination of three elements: *some*, *many*, *us all*, where *some* is the weakest element and *us all* is the strongest element of it.

In this case, the usage of anticlimax is very important to show the decrease of disruption in the life of the country during the challenging time of coronavirus pandemic in order to calm the people down, to uplift their mood, their spirit, to support them at the challenging time and to make them believe in disease overcoming, in returning back to the conventional norms of daily life.

The usage of climax makes it possible to show the quantity increase of the number of the people involved into the process of coronavirus pandemic. The usage of climax and anticlimax within the limited space of the given sentence makes it possible to demonstrate that the problem of coronavirus involves more and more people, but its consequences have the tendency to decrease. Such presentation of the coronavirus challenge is very important to calm the people down, to explain situation, to support them by stating the idea, that quantity increase of people involved in the coronavirus is not dangerous, because this disease has the decrease ratio in the quality of its consequences.

Her Majesty uses parallel constructions to achieve the pragmatic purposes of Her coronavirus discourse:

1. *I want to thank everyone on the NHS front line, as well as care workers and those carrying out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all* [13].

2. *I also want to thank those of you who are staying at home, thereby helping to protect the vulnerable and sparing many families the pain already felt by those who have lost loved ones* [the same].

The usage of the parallel constructions with the repeated initial part of it “*I want to thank*”, known as anaphoric parallel constructions, and the usage of the parallel constructions with the repeated final part of it “*who*”, known as epiphoric parallel constructions, makes the given utterances within the Queen Elisabeth II coronavirus discourse more emotionally stressed and informationally tensed, as final and initial positions are known as strong positions in the process of perceiving information.

In such way, by using anaphoric and epiphoric parallel constructions, Her Majesty tries to stress two main ideas. The first one is that Queen Elisabeth II wants to thank people living and struggling under the challenging time of coronavirus pandemic. The second one is that staying at home and fulfilling day-to-day duties of NHS are equally important to return back to normal life.

Inversion is used within the Queen Elisabeth II coronavirus discourse to stress some ideas, to pay addressee’s attention to them:

Together we are tackling this disease, and I want to reassure you that if we remain united and resolute, then we will overcome it [13].

It is known that English sentences have fixed word order. Inversion as a deviation of this word order norm has the main purpose to strike addressee of information by its unusual position. So, within the sentence given above the Adverb of manner “*together*” is used in its unusual position at the beginning of the given sentence, making the idea of nation being together, of “*being united and resolute*”, the main source of nation overcoming the coronavirus disease.

Detachments are widely used within the Queen Elisabeth II coronavirus discourse:

1. *Across the Commonwealth and around the world, we have seen heart-warming stories of people coming together to help others, be it through delivering food parcels and medicines, checking on neighbours, or converting businesses to help the relief effort* [13].

2. *And though self-isolating may at times be hard, many people of all faiths, and of none, are discovering that it presents an opportunity to slow down, pause and reflect, in prayer or meditation* [the same].

3. *But now, as then, we know, deep down, that it is the right thing to do* [the same].

4. *But for now, I send my thanks and warmest good wishes to you all* [the same].

Some of the detachments are used to give the additional information, the details of the described events. So do the detachments “*Across the Commonwealth and around the world*”, “*and of none*”, “*in prayer or meditation*”, “*as then*” within the given sentences. Some of them are used to express the user’s opinion to the described events. So does the detachment “*deep down*” expressing Queen Elisabeth II attitude to the events of 1940, when children had been evacuated from their homes and sent away for their own safety.

Some of the detachments are used to fulfil the text forming function, uniting the structures of the text into a unity. So does the detachment “*But for now*”, uniting the previous informative block of the given message about the Queen Elisabeth II prediction of the happy end of the challenge under the title “coronavirus” with the final part of Queen Elisabeth II message in the form of the Her Majesty thanks and wishes to the inhabitants of the UK and Commonwealth realm.

Segmentation of the utterances into several intonationally isolated parts (known as parcellation) is used within the Queen Elisabeth II coronavirus discourse:

And those who come after us will say the Britons of this generation were as strong as any. That the attributes of self-discipline, of quiet good-humoured resolve and of fellow-feeling still characterise this country [13].

So, within the given above example sentence “*That the attributes of self-discipline, of quiet*

good-humoured resolve and of fellow-feeling still characterise this country” is intonationally isolated from its main clause “*And those who come after us will say*” and also isolated from the other subordinate clause “*the Britons of this generation were as strong as any*”. Such segmentation of complex sentence into independently isolated parts makes it possible to transform the subordinate sentence into independent one, makes it possible to make it more valuable and stressed as it is pronounced after some pause.

Conclusions. Summing up the material, we can state that a system of the interrelated Expressive means and Stylistic devices are used within the Queen Elisabeth II coronavirus discourse: epithets, parcellation, parallel constructions, detachments, enumerations, climax, anticlimax, repetitions, intensifiers, degrees of comparison of Adjectives, inversion. The usage of Expressive means and Stylistic devices makes it possible to achieve Her Majesty purposes to calm the people down, to explain situation, to convince the people to be united and patient, supportive and helpful to each other during the period of coronavirus to return back to the conventional norms of the everyday life.

The system of the interrelated Expressive means and Stylistic devices forms Her Majesty individual style of their usage. In this case, it is perspective to investigate Queen Elisabeth II individual style of the Expressive means and Stylistic devices usage, dealing with a certain number of Her speeches, with a certain number of Her discourses, as well as to make Her Majesty discourse portrait with regard to Her thesaurus, pragmaticon, lexicon.

References:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Л. : Просвещение, 1981. 295 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів : Світ, 2003. 432 с.
3. Белова А. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. докт. філол наук: 10.02.04. Київський університет імені Тараса Шевченка. К., 1998. 287 с.
4. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. М. : Либроком, 2010. 336 с.
5. Мацько Л. І. та ін. Стилiстика української мов : підручник за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Мороховский А. Н., Воробьёва О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского язык. Киев : Высшая школа, 1984. 241 с.
7. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2000. 248 с.
8. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., испр. М. : Астрель, 2003. 221 [3] с. (на англ. яз.).
9. Humeniuk N. H. Stylistic aspect of the Boris Johnsons’ ideological discourse of his first speech as a Prime Minister, 07.04.19. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series “Philology” (Linguistics)*. № 12, 2019. P. 39–42.
10. Humeniuk N. H. Stylistic aspect of the Jeremy Corbyn realization of the discrediting opponents tactics within the UK Prime Minister Question Time discourse, 09.04.19. *Humanities science current issues:*

Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers, ed. M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya. Drohobych : Publishing House „Helvetica”, 2020. Iss. 30. Vol. 2. P. 136–142.

11. Humeniuk N. H. Stylistic aspect of the Boris Johnsons realization of the discrediting opponent tactics within the UK Prime Minister Question Time discourse (09.04.2019). *Scientific Notes of the Taurida V. I. Vernadsky National University. Series: Philology. Social Communications*. Vol. 31 (70). № 2. Publishing House „Helvetica”, 2020. P. 73–79.

12. Ryan M. Coronavirus: the four other times the Queen has addressed the nation. BBC News. 5 April, 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-52173825>.

13. The Queen’s coronavirus speech transcript: “We will succeed and better days will come”. The Telegraph, 5 April, 2020. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/05/queens-coronavirus-speech-full-will-succeed-better-days-will>.

Гуменюк Н. Г. СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДИСКУРСУ КОРОЛЕВИ ЄЛИЗАВЕТИ II З ПРОБЛЕМ КОРОНАВІРУСУ (05.04.2020)

Ця робота присвячена дослідженню виразних засобів і стилістичних прийомів, використаних королевою Єлизаветою II в межах її дискурсу про коронавірус у неділю, п’ятого квітня 2020 року. Вказується, що дискурс Її Величності з проблем коронавірусу як спеціальна промова королеви Єлизавети II створений з метою підтримати людей у складний час, заспокоїти їх, пояснити ситуацію та спрямувати на те, щоб вони були сильними, терплячими та підтримувати один одного, були єдиними як нація для подолання проблем коронавірусної хвороби.

Зазначається, що дискурс Її Величності з проблем коронавірусу – це аргументивний дискурс з основною прагматичною метою переконати співрозмовника (мешканців Великобританії та Співдружності) у правильності точки зору та дій адресанта, у необхідності діяти так, як запропоновано адресантом інформації (королевою Єлизаветою II).

Підкреслюється, що досягнення прагматичних цілей дискурсу Королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу можливе за допомогою використання виразних засобів і стилістичних прийомів. Використовується певна система взаємопов’язаних виразних засобів і стилістичних прийомів у вигляді епітетів, парцеляції, паралельних конструкцій, відокремлень, переліків, клімаксу, антиклімаксу, повторень, підсилювачів, ступенів порівняння прикметників, інверсії з метою викликати увагу адресата до ідей, які піднімаються у дискурсі Її Величності з проблем коронавірусу, апелюючи до почуттів та емоцій адресата, висуваючи на перший план інформацію, важливу для адресата. Вказується, що система взаємопов’язаних виразних засобів і стилістичних прийомів, які використовуються королевою Єлизаветою II, формує індивідуальний стиль Її Величності з їхнього використання. Підкреслюється, що перспективою є дослідження індивідуального стилю Її Величності з використанням виразних засобів і стилістичних прийомів з її виступів, а також створення дискурс-портрету Її Величності з огляду на її тезаурус, прагматикон, лексикон.

Ключові слова: стилістичні засоби, виразні засоби, висування інформації, дискурс королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу, аргументивний дискурс.

Гура В. М.

Херсонський державний університет

ФЕНТЕЗІ ЯК ЖАНР ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ: ТЕКСТ-ТИПОЛОГІЧНІ ТА НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ

Наукову розвідку присвячено дослідженню текст-типологічних властивостей художніх текстів жанру фентезі та їхнього нарративного моделювання. Матеріалом дослідження послуговував твір популярного англійського письменника К. С. Льюїса «Хроніки Нарнії: Лев, Біла Відьма та шафа». Головну увагу сфокусовано на таких засадничих поняттях як фентезі, художній час і простір (хронотоп), теорія можливих світів, портал і персонажні образи.

У статті охарактеризовано фентезі як літературний жанр, окреслено основні положення теорії можливих світів, продемонстровано конструювання реального та фентезійного світу у тексті фентезі. Визначено засоби створення головних персонажів: Аслана, білої чаклунки та фавна. Виділено хронотопні маркери, виявлено просторові індикатори подій.

Головною умовою нарративного конструювання художнього тексту жанру фентезі є створення двовимірного хронотопу – реального та фентезійного, який може паралельно існувати, проте мати різний відлік часу. Події у фентезійному творі розгортаються по чергово у реальному та фентезійному світах, а головні персонажі можуть переміщатися між світами через умовну часово-просторову щілину, якою є портал.

*Головними героями досліджуваного фентезійного твору постають антропні, анімалістичні, міфологічні та чарівні персонажі. У фентезійному тексті такі персонажі взаємодіють у вторинному світі, вони наділені чарівними можливостями. Головною текст-типологічною ознакою фентезі є ефект вагання і нереальності подій. У дослідженні встановлено маркери-індикатори вагання та здивування, якими постають номінативні одиниці *odd, strange, amazement, frightened, inquisitive, excited*. Такі лексичні індикатори у різних нарративних епізодах відбивають невпевненість персонажів щодо реальності світу, у якому вони опинилися, їхні вагання у власних силах, домінуванні добра, можливому порятунку.*

Ключові слова: фентезі, художній час і простір (хронотоп), теорія можливих світів, портал, персонажні образи, нарративне моделювання.

Постановка проблеми. Художні тексти жанру фентезі давно привертають увагу дослідників у царині лінгвістичних і літературознавчих досліджень [7; 17; 18]. Жанрова специфіка таких текстів, їхня аудиторія читачів та особлива сюжетно-композиційна побудова спонукають до залучення методології сучасного поетико-нараторологічного напрямку досліджень художніх нарративів [2; 11; 19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фентезі як жанр літератури для дітей давно знаходиться у фокусі уваги науковців [4; 5; 7; 8; 10; 12; 13; 17; 18]. Зокрема, здійснено компаративний аналіз жанру фентезі та суміжних жанрів (літературної казки [9; 10], наукової фантастики [18]), вивчено еволюцію становлення фентезі як типу тексту [13]. Основою нарративного конструювання художніх текстів жанру фентезі є створення двовимірного хронотопу, у якому розгортаються реальні та фентезійні події, учасниками яких є антропні або антропоморфні персонажі [11; 13, с. 171–200].

Постановка завдання. У нашому дослідженні і в подальших наукових пошуках ми прагнемо визначити особливості нарративного конструювання фентезійних текстів і виявити всі нарративні механізми їхнього творення, що дозволило б розкрити їх інтралінгвістичну природу. Насамперед звернемося до визначення фентезі як літературного жанру та розкриємо історичну ретроспективу його становлення. Метою нашого дослідження є виявлення основних типологічних характеристик фентезі як художнього жанру, виявлення особливостей побудови двовимірного хронотопу та особливого перехідного простору – порталу; характеристика персонажів фентезійного твору, а також виділення індикаторів (текстових маркерів), які визначають жанрову унікальність такого типу тексту.

Виклад основного матеріалу. Літературознавча енциклопедія надає таке визначення поняттю: фентезі (англ. *fantasy* «ідея», «вигадка») – жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва,

магії, рицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією [3, с. 529], змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню як належні до наукової фантастики, тому при їхньому аналізі не використовують жодних мотивувань. Натомість визначальними для них є фатум, бінарна етична опозиція «добро – зло», винагорода за зусилля, подолання перешкод, диво, «трансцедентне бачення» як вияв свободи, на чому наголошує К. Кастанеда [3, с. 529].

Сам термін виник у 20-30-ті ХХ ст. в англійській літературі, а жанр утвердився у 60-ті. Він був започаткований, за поширеною версією, романом «Володар кілець» професора Оксфордського університету Дж. Р. Р. Толкіна (1954) [10, с. 200–201]. Нині жанр розвивається на основі віртуального гіпертексту, модельованого комп'ютером, надалі у творах використовуються елементи архаїчного міфу, чарівної казки, рицарського роману з кодексом честі, героїчних пісень, окультно-містичної літератури. У таких творах ставлять вимоги до створення світів «за межею», від'їзду на пошуки пригод, використання поетичної мови, застосування рольових ігор та сценарності, втечі у світ мрій. Романтичний принцип двох світів набуває багатовимірної перспективи, в якій самореалізується самотній герой, приречений здійснювати Квест (шлях), тобто мандри (насамперед у власній душі) в пошуках власної ідентичності, гармонії [3, с. 529].

У літературознавчій царині фентезі часто визначають як метажанр або синкретичний жанр, який охоплює елементи міфів, фольклорних і чарівних казок (казки Я. та В. Грім, Е. Т. А. Гофмана, Г. Х. Андерсена [17, с. 141]), хоррору (В. Бекфорд, Е. А. По [17, с. 204]) та наукової фантастики (Р. А. Хайлайн, П. Андерсон, А. Нортон, М. Ц. Бредлі) [17, с. 363].

Корінням жанр фентезі сягає ХІХ ст. і доби Романтизму. Найвидатнішими художніми текстами, які містять елементи жанру фентезі, у Британії того періоду є романи «Франкенштейн» Мері Шері, «Дракула» Брема Стокера та одна із найпопулярніших англійських казок усіх часів «Аліса в країні чудес» Льюїса Керрола [9, с. 191–192].

Однією з засадничих робіт, присвячених фентезі як літературному жанру, є наукова розвідка «Вступ до фантастичної літератури» Ц. Тодорова [5], у якій науковець зазначає, що фентезі як особливому типу тексту, передовсім властиво викликати сумніви щодо можливості/реальності подій, ситуацій, у яких опиняються герої, як у самого персонажа, так і у читача.

Для виявлення текст-типологічних характеристик фентезі як жанру звернемося до засадничої категорії художнього тексту – хронотопу (художнього часу і простору) та головних елементів наративної структури тексту – персонажних образів. Для визначення жанрових особливостей фентезі важливим є дослідження його сюжетно-композиційної організації.

Хронотоп є категорією художнього тексту, яку ввів у науковий обіг М. Бахтін [1]. Хронотоп визначає художню єдність літературного твору із реальною дійсністю. Тому хронотоп у творі завжди включає в себе ціннісний момент, який може бути виділений із художнього хронотопу тільки в абстрактному аналізі. Усі часово-просторові визначення в мистецтві і літературі невід'ємні один від одного і завжди емоційно-ціннісно забарвлені. У хронотопі зав'язуються і розв'язуються сюжетні вузли. Можна стверджувати, що їм належить основне сюжетоутворюване значення. Час набуває чуттєво-наочно характеру; сюжетні події у хронотопі конкретизуються, можна дати точні вказівки про місце і час його звершення. Він слугує переважною точкою для розгортання «сцен» у романі, у той час як інші «сполучні» події, які знаходяться далеко від хронотопу, наводяться в формі сухого інформування та повідомлення [1].

Інтродукція художнього тексту “*The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe*” розпочинається із введення наратором читача у фентезійний світ за допомогою ідентифікації художнього часу і простору подій, які переміщуються із реального місця Лондона до невизначеного місця, яким згодом виявиться фентезійний світ Нарнії: “*They were sent to the house of an old Professor who lived in the heart of the country, ten miles from the nearest railway station and two miles from the nearest post office*” [14, с. 9].

У фентезійних текстах здебільшого наявні два світи – світ реальний і світ фентезійний [8; 15; 16]. Науковець Г. В. Лейбніц першим вжив термін «можливі світи», розвинув ідею їх створення у своїх працях. Теорія можливих світів – сучасна адаптація Лейбніцької концепції, яка спочатку була розроблена як засіб для вирішення проблем формальної семантики [цит. за 16, с. 39]. Дослідження ментальних образів, які виникають у читача в процесі читання твору, є однією з проблем теорії можливих світів (А. Bell, М. Ryan, Е. Semino) [6; 15; 16]. У теорії можливих світів центральний світ розглядається як реальний, альтернативні світи вважаються нереальними, але

можливими. Теорія можливих світів може використовуватися для опису внутрішньої структури тексту та розвитку сюжету.

М.-Л. Раян, спираючись на теорію У. Еко, описує всесвіти художнього тексту як модальні системи, виділяючи реальний світ тексту та світи персонажів, які розподіляються на світи-знання, світи-еталони (бажання, зобов'язання) та світи-фантазії. Вона запропонувала розгорнуту класифікацію можливих світів художнього твору [15]. Філософська концепція можливого світу – офіційний семантичний інструмент, вторинний від інтуїтивного поняття: те, що Девід Льюїс описав як дофілософське переконання, що «речі можуть бути інакшими, ніж є». В основі теорії можливих світів лежить думка, що реальність утворює «модальну систему». Ця система була розроблена Саулом Кріпке. Вона відома як *M-модель* або *структура моделі* [15].

Концепція можливого світу застосовується у чотирьох галузях літературної теорії:

1. Теорія та семантична функціональність.
2. Жанрова теорія / типологія вигаданих світів.
3. Наративна семантика, яка включає теорію персонажів.
4. Поетика постмодернізму [15].

Хронотопними маркерами реального світу, у якому мешкають головні персонажі Пітер, Сьюзан, Едмунд і Люсі постають назви конкретних міст, наприклад, Лондон: “*This story is about something that happened to them when they were sent away from London*” [14, с. 9]; незвичайний будинок, до якого приїхали діти: “*It was the sort of house that you never seem to come to the end of, and it was full of unexpected places*” [14, с. 11].

У будинку було багато різних кімнат, переходів і балконів. Простір подій має детальну дескрипцію незвичних деталей інтер'єру: “*The first few doors they tried led only into space bedrooms, as everyone had expected that they would; but soon they came to a very long room full of pictures and there they found a suit of armour; and after that was a room all hung with green, with a harp in one corner; and then came three steps down and five steps up, and then a king of little upstairs hall and a door that led out on to a balcony, and then a whole series of rooms that led into each other and were lined with books – most of them very old books and some bigger than a Bible in a church. And shortly after that they looked into a room that was quite empty except for one big wardrobe; the sort that has a looking-glass in the door. There was nothing else in the room at all except a dead blue-bottle on the window-sill*” [14, с. 11–12].

Будинок, у якому опинилися герої, постає дивним, містичним і незвичайним для них, що опредметнено у номінативних одиницях: *unexpected place, larger house with long passages and rows of doors leading into empty rooms, wonderful place for birds, a magic wardrobe*.

Вторинним фентезійним, світом, у якому розгортаються події, є всесвіт Нарнії (Land of Narnia). Простір постає нечітко визначеним та усвідомлюється жителями Нарнії за допомогою абстрактних локацій: “*Narnia – all that lies between the lamp-post and the great castle of Cair Paravel on the eastern sea*” [14, с. 17]. Нарнія не має чітких кордонів і координат, а точкою перетину різних напрямів руху є ліхтарний стовп *lamp-post*. У тексті створюється альтернативна карта світу, яка має свої географічні точки, відсутні у реальному світі. Такими локаціями постають *Cair Paravel* (Кейр Паравель), *Mr. Tumnus's cave* (печера містера Тумнуса), *Beavers dam* (зрубля бобрів), *Witch's palace* (палац чаклунки), *Stone Table* (кам'яний стіл).

Початок історії є досить типовим для текстів фентезійного жанру *Once*, що корелює із абстрактним часом перебігу подій. Уже в наступному фрагменті автор надає відносно чіткі часові параметри перебігу подій історії – події розгортаються під час війни та бомбардування: “*The war because of the air-raids*” [14, с. 9]. Часовими маркерами у фентезійному тексті постають номінативні одиниці: *Once, next day, tomorrow, next time, next moment, winter / spring, hours later, a few minutes, now, later, same day / same hour*.

Час у Нарнії має свій окремий відлік. Час у двох світах має абсолютно різну значимість, тобто у фентезійному світі може пройти сотня років, а у реальному часі не мине і жодної секунди: “*... the other world had a separate time of its own; so that, however long you stayed there it would never take up any of our time*” [14, с. 48]. Тому, коли після всіх пригод у Нарнії діти повертаються додому, ніхто не помічає їхньої відсутності: “*It was the same day and the same hour of the day on which they had all gone into the wardrobe to hide. Mrs. Macready and the visitors were still talking in the passage; but luckily they never came into the empty room and so the children weren't caught*”. Час ніби зупиняється, контрастність усвідомлення часу відбито у семантиці номінативних одиниць *hours and hours* та *a moment ago*. У такий спосіб стає зрозуміло, що пригоди у світі Нарнії в реальному часовому вимірі тривали всього якусь мить.

У фентезійному творі наявні антропні персонажі (*Peter, Susan, Edmund and Lucy*), анімалістичні

персонажі (*Beavers, Birds, Lions, Wolves, Bears, Foxes, Bulls with the head of a man, Pelicans, An eagles, Dogs, Leopards, Reindeer*), міфологічні (*Fauns, Red Dwarfs, Centaurs, Unicorns*) та чарівні (*White Witch, Aslan*), флористичні (*Dryads*), гідронімічні (*Nymphs*).

На початку історії Пітер, Сьюзан, Едмунд і Люсі подорожують до містечка, в якому живе старий професор. Ззовні професор схожий на дивакуватого чарівника: *“He himself was a very old man with shaggy white hair which grew over most of his face as well as on his head, and they liked him almost at once; but on the first evening when he came out to meet them at the front door he was so odd-looking that Lucy was a little afraid of him, and Edmund wanted to laugh and had to keep on pretending he was blowing his nose to hide it”* [14, с. 9]. Саме завдяки йому діти знайомляться із фентезійним світом Нарнії, який послугував для них порятунком від жахів, які точилися в їх реальному світі.

У світі фентезії також панує добро і зло, є друзі, помічники, є й вороги. Серед жителів лісу Нарнії фавнів Люсі знайшла справжнього друга. Ззовні фавн був схожий на людину (*from the waist upwards he was like a man*), проте його ноги були немов козячі (*but his legs were shaped like a goat’s*), а позаду виднівся хвіст (*He also had a tail*). *А ще у фавна була коротка гостра борідка та кучеряве волосся, де стирчали коротенькі ріжки (With a short pointed beard and curly hair, and out of the hair there stuck two horns, one on each side of his forehead)* [7, с. 15].

Персонажний образ чаклунки постає у тексті справжнім злом. Більшість жителів Нарнії боялися навіть потрапити їй на очі. В епітетах *proud, cold, stern* наскрізно віддзеркалено домінуючі характеристики білої чаклунки: її гордовитість, крижаний холод і жорстокість. Колір *white* є символом її магічних сил, за допомогою яких вона перетворила весну Нарнії на нескінченну зиму (*“Not that it isn’t always winter now”*) [14, с. 21].

Щодо зовнішності Аслана можна сказати, що той, хто ніколи не був у Нарнії, не зможе уявити, що в світі існують створіння, прекрасні та жахливі водночас: *“People who have not been in Narnia sometimes think that a thing cannot be good and terrible at the same time”* [14, с. 115–117]. В анімалістичному образі лева Аслана втілено сакральні смисли про творця світу Нарнії. Варто було лише глянути на Асланове обличчя, як засліпляло сяйво його золотої гриви, а його величні бездонні очі немов зазирали у душу: *“For when they tried to look at Aslan’s face they just caught a glimpse*

of the golden mane and the great, royal, solemn, overwhelming eyes, and then they found they couldn’t look at him and went all tremble” [14, с. 117].

Однією з текст-типологічних властивостей художніх текстів жанру фентезії є наявність порталу, тобто умовного місця, яке є точкою перетину реального й фентезійного світу. Фентезійний портал – це місце, через яке відбувається перехід між первинним (реальним) і вторинним (уявним) світами. Порталом можуть бути будь-які елементи, які відкривають шлях до світу фентезії [17, с. 323].

Тунелі, дзеркала, картини, шафи є одними з найпоширеніших порталів до світу Нарнії. У творі *“The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe”* таким порталом є платтяна шафа, на яку діти випадково натрапляють в одній із кімнат величезного будинку: *“And shortly after that they looked into a room that was quite empty except for one big wardrobe; the sort that has a looking-glass in the door”* [14, с. 11]. У той момент, коли Люсі зазирає у платтяну шафу, вона опиняється у фентезійній країні: *“... stooping down to feel it with her hand. But instead of feeling the hard, smooth wood of the floor of the wardrobe, she felt something soft and powdery and extremely cold”*; *“A moment later she found that she was standing in the middle of a wood at night-time with snow under her feet and snowflakes falling through the air”* [14, с. 13].

У своїй розвідці Ц. Тодоров зазначає, що фантастичне виникає лише в момент сумніву – сумніву як читача, так і героя, які повинні вирішити, чи належить сприймані явища до «реальності» в тому вигляді, в якому вона існує в загальній думці. Наприкінці тексту читач все ж приймає те чи інше рішення, залишаючи сферу фантастичного. Якщо він вирішує, що закони реальності не порушені і дозволяють пояснити описані явища, тоді ми відносимо твір до іншого жанру – жанру незвичайного. Якщо ж читач вирішує, що варто припустити існування інших законів природи, за допомогою яких можна пояснити явище, то ми вступаємо в сферу чудесного. Фантастичне – не автономний жанр, а скоріше межа між чудесним і незвичайним. В обох випадках виникає перехідний жанр між фантастичним і незвичайним, між фантастичним і чудесним. До цих піджанрів можна віднести твори, в яких тривалий час підтримується коливання, характерні для фантастичного, але врешті-решт вони потрапляють до категорії чудесного або незвичайного [5, с. 39].

За словами Ц. Тодорова, для фантастичного характерне сильне почуття коливань. Суть фентезії полягає у ваганнях головного героя (і читача),

зіткнутого з надприродним, яке може бути будь-чим, що виходить за рамки природних законів. Як тільки сумніви розсіюються, у читача не залишається ні моторошного, ні дивовижного почуття. Суттєва відмінність казкового героя від фантастичного героя полягає у тому, що останній часто не має героїчних рис, може злякатися і навіть неохоче виконувати завдання, а іноді йому і не вдається зробити цього. На відміну від казок, кінцевою метою фентезі рідко є шлюб і сходження на престол; у сучасній філософсько-етичній фентезі це здебільшого питання духовного дорослішання [18].

Текстовими маркерами, які слугують індикаторами вагань персонажів щодо реальності подій, учасниками яких вони стають, є номінативні одиниці із семантикою здивування: *odd, strange, amazement, frightened, inquisitive, excited*. Жанровою ознакою художніх фентезійних текстів є герої, для яких характерні вагання і невпевненість у власних силах. Такі персонажі тяжіють до психологічного портрету реальної, а не ідеалізованої людини, схильною вагатися і переживати. Саме такими і постають герої “The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe”. Спершу Едмунд не вірить у саму Нарнію: “... because he wanted to go on teasing her about her *imaginary country*” [7, с. 30], а потім і Пітер та Сьюзан: “*I’d say the same as Peter, but this couldn’t be true – all this about the wood and the Faun*” [14, с. 47].

Коли жителі Нарнії заявили, що саме вони повинні допомогти Аслану врятувати країну від білої чаклунки та посісти на трон, діти не вірять у те, що це мають бути саме вони: “*So things must be drawing near their end now he’s come and you’ve come*” [14, с. 76]; “*Down at Cair Paravel – that’s the castle on the sea coast down at the mouth of this river which ought to be the capital of the whole country if all was as it should be – down at Cair Paravel there are four thrones and it’s a saying in Narnia time out of mind that when two Sons of Adam and two Daughters of Eve sit in those four thrones, then it will be the end not only of the White Witch’s reign but of her life*” [14, с. 77].

Висновки і пропозиції. У нашому дослідженні визначені текст-типологічні властивості художніх текстів жанру фентезі. У статті розкрито визначення фентезі як літературного жанру, встановлено основні положення теорії можливих світів, продемонстровано конструювання реального та створеного можливого світу у тексті фентезі.

У науковій розвідці визначено засоби створення головних персонажів на матеріалі твору К. С. Льюїса «Хроніки Нарнії: Лев, Біла Відьма та шафа». Встановлено хронотопні маркери та просторові індикатори подій. У дослідженні встановлено жанрові маркери-індикатори фентезі як типу тексту, а саме номінативні одиниці із семантикою вагання та здивування.

Список літератури:

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет.* Москва : «Художественная литература». 1975. С. 234–407.
2. Белехова Л. І., Цапів А. О. Когнітивна ігрова модель нарації «Квест» у казці Роалда Дала «Чарлі та шоколадна фабрика». *Psycholinguistics. Психолінгвістика : збірник наукових праць.* 2019. С. 11–30.
3. Ковалів Ю. І. *Літературознавча енциклопедія: у двох томах.* Т. 2. К. : ВЦ «Академія». 2007. 624 с.
4. Ковтун Е. Н. *Поэтика необычайного: художественные миры фантастики, волшебной сказки, утопии, притчи и мифа.* М. : Изд-во МГУ, 1999. 308 с.
5. Тодоров Ц. *Введение в фантастическую литературу.* М. : Дом интеллектуальной книги. 1999. 144 с.
6. Bell A. Possible worlds theory and contemporary narratology. *Digital Fictionality: Possible Worlds Theory, Ontology, and Hyperlinks* / Ed. Bell A., Ryan M.-L. Lincoln. London : University of Nebraska Press. 2019. P. 249–272.
7. Gates P. S., Steffel S. B., Molson F. J. *Fantasy literature for children and young adults.* Lanham, Maryland, Oxford : The Scarecrow press Inc., 2013. 177 p.
8. Gavins J. *Text world theory. An introduction.* Edinburgh : Edinburgh University Press. 2007. 208 p.
9. Haase D. *The Greenwood encyclopedia of folktales and fairy tales.* London, 2008. 1161 p.
10. Hahn D. *The Oxford companion to children’s literature.* New-York : Oxford University Press. 2017. 704 p.
11. Herman D. Jahn M. Ryan M.-L. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory.* 2005. 934 p.
12. Lauter P. *A companion to American literature and culture.* UK : Wiley-Blackwell. 2010. 708 p.
13. Levy M., Mendlesohn F. *Children’s fantasy literature: an introduction.* UK : Cambridge University Press, 2016. 361 p.
14. Lewis C. S. *The Lion, the Witch and the Wardrobe. Book 2.* 2015. 176 p.
15. Ryan M.-L. *Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory.* Bloomington : Indiana University Press, 1991. 308 p.

16. Semino E. Text worlds. *Cognitive poetics: Goals, Gains and Gaps* / Ed. G. Bronte, J. Vandaele. Berlin, New-York : Mouton de Gruyter, 2009. P. 33–77.
17. Stableford B. *Historical Dictionary of Fantasy Literature*. Lanham. Maryland. Toronto. Oxford. 2005. 567 p.
18. Todorov T. *Introduction to poetics* (6th ed.). Minneapolis : University of Minnesota Press. 1997. 83 p.
19. Tsapiv A. O. Narrative modelling of American and Australian fairy narratives for children in a cultural perspective. *Traditions and innovations in teaching philological disciplines : collective monograph* / Ed. A. Wrobel, J. Skiba. Lviv – Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 299–316.

**Hura V. M. FANTASY AS A GENRE OF LITERATURE FOR CHILDREN:
TEXT-TYOLOGICAL AND NARRATIVE FEATURES**

The article is devoted to the investigation of text-typological properties of the fantasy genre and their narrative construction. The case study of the article is the novel of a popular English writer C. S. Lewis “The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe”. The main attention is focused on such basic concepts as fantasy, fiction space and time (chronotop), the theory of the possible worlds, portal and the characters. Fantasy is viewed as a literary genre in the article.

The main characteristics of the theory of possible worlds have been outlined, as well as the modelling of the real and fantasy world in the text has been demonstrated. The means of creating the main characters of Aslan, the Witch and the Faun are determined. Chronotop markers are highlighted and space indicators of events are revealed. The main condition for the construction of an artistic text of the fantasy genre is the creation of a two-dimensional chronotope – real and fantasy, which can coexist, but have a different time measure.

The events in the fantasy world unfold alternately in the real and fantasy worlds, and the main characters can move between the worlds through an imaginative space-time gap, which is a portal. The main characters of the given fantasy text are anthropic, animalistic, mythological and magical characters.

In a fantasy text, such characters interact in the secondary world; they are allotted with magical abilities. The main text-typological feature of fantasy is the effect of hesitation and unreality of events. The study ascertained markers-indicators of hesitation and surprise, which are the nominative units with the semantics of oddness, strange, amazement, fright, curiosity, excitement. Such lexical indicators in various narrative episodes reflect the characters’ uncertainty about the reality of the world in which they find themselves, their hesitations in their own strength, the dominance of good, possible salvation.

Key words: *fantasy, fiction space and time (chronotop), theory of the possible worlds, portal, characters.*

Дахмани А.

Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ И ПЕРЕВОДА ПАССИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

У статті розглядаються способи і методи максимально точного перекладу термінів з англійської мови на російську у складі пасивних конструкцій. З цією метою автор широко досліджує поняття «термін» у загальному і лексичному контекстах, виділяє його основні характеристики, визначає граматичні та лексичні особливості, вивчає пасивні конструкції, у складі яких найчастіше використовуються слова-терміни.

Окреслені труднощі, що виникають у процесі перекладу термінів з англійської мови на російську, зокрема граматичні та синтаксичні. Визначаються найбільш проблемні елементи англійської мови: герундій, відсутність дієприслівників, категорії роду іменника та прикметника. Ще одним елементом англійської мови, який викликає труднощі у процесі перекладу, є речення. Це пояснюється тим, що обидві мови належать до різних структурних типів мовних сімейств. Оскільки слова-терміни найчастіше використовуються в науково-технічних текстах, у статті детально вивчаються пасивні конструкції, наявність яких є їх основною особливістю.

Автор зазначає, що при перекладі науково-технічних термінів найбільш важливим засобом можна назвати пошук точної лексичної відповідності, однак необхідно пам'ятати і про наявність безеквівалентних одиниць. Їх можна зустріти, наприклад, в області архітектурно-будівельної техніки, а переклад таких одиниць здійснюється за допомогою пошуку лексичних еквівалентів.

Результати дослідження показали, що перекладачеві необхідно не тільки досконало володіти мовами, з якими він працює, а й розбиратися в тій сфері, з якої взято ці терміни, необхідно або знати точне слово-еквівалент, або шукати його аналоги, що не можливо здійснити без глибоких знань. Зазначається, що перекладач у своїй роботі з пасивними конструкціями і словами-термінами повинен уникати синонімів і багатозначності, використовувати найбільш підходящі дотонами та інтернаціоналізми, відмовитися від мимовільних скорочень і дотримуватися встановлених державою стандартів.

Ключові слова: переклад, пасивні конструкції, термін, труднощі перекладу, науково-технічна лексика.

Постановка проблеми. Термины представляют собой идеальное средство передачи информации, адекватной конкретному фрагменту практической деятельности. Их использование делает сообщаемую информацию точной, объективной, достоверной. Использование терминов характеризует научно-технические тексты, а переводчик должен найти способы и методы максимально точного перевода с английского на русский в составе пассивных конструкций.

Анализ последних исследований и публикаций. Понятие «термин» относительно новое. Его изучением занимались лингвисты А. Хаютин, Ж. Вандриес, И. Смит, А. Вюстер, Р. Пиотровский, Г. Винокур, В. Даниленко. Работы, которые были посвящены исследованию способов перевода научно-технических терминов, принадлежат В. Комиссарову, Л. Латышеву, В. Карабану, Ю. Апресяну.

Постановка задания. Целью работы является исследование способов перевода пассивных кон-

струкций английских терминологических единиц в научно-техническом тексте. В соответствии с целью работы **объект исследования** – термины естественных и точных наук. **Предмет исследования** – пассивные конструкции терминов естественных и точных наук в фокусе переводоведения.

Изложение основного материала. В зарубежном языкознании теория термина, по мнению А. Хаютина, зарождается лишь в начале XX века. Учредителем терминоведения как науки стал выдающийся австрийский ученый А. Вюстер, который в 1931 году опубликовал свою докторскую диссертацию на тему: «Международное нормирование речи в технике, в частности в электротехнике», в которой он заложил основы науки о терминах. На основании положений этой работы действует и по сей день Международный терминологический комитет. Дело А. Вюстера продолжил Фельбер – автор первого международного учебного пособия по терминологии (“Terminology Manual”) [4, с. 77].

Этот термин трактуется как «слово с определенным выраженным содержанием, с фиксированным для специальной научной отрасли значением, что дает возможность точно и ясно представить себе определенную вещь, определенное действие и определенный процесс» [4, с. 77].

Специальных работ, в которых подавалось бы определение термина, выяснение его специфики, в лингвистической литературе очень мало. Во всех приведенных определениях подчеркивается отличие термина от общеупотребительного слова. Однако первый имеет не только специфические по сравнению с обычным словом черты, но и общие с ним. На это сходство термина с другими словами указывал Р. Пиотровский: «В термине, как и в любом другом слове, происходит сложный процесс обобщения» [5, с. 416]. Отличительные же черты термина по сравнению со словом, по мнению ученого, заключаются в том, что:

1) по структуре термина можно определить классификационную соотнесенность одного понятия с другим соподчиненным;

2) термин может выражать научную оценку;

3) теряя бытовую выразительность, он приобретает новое качество – своеобразный оттенок специального контекста.

В трудах Г. Винокура отмечено, что «в роли термина может выступать каждое слово, каким бы оно ни было тривиальным, и что термины – это не особые слова, а слова в особой функции». Он также подчеркивает и характерную «интеллектуальную чистоту», то есть отсутствие образных, эмоциональных переживаний и отличие от номенклатурного знака [5, с. 417].

В тех немногих существующих специальных монографических исследованиях термины определяются «как номинанты системы понятий (реалий) науки, техники, официального языка и их отражение в производстве, общественной жизни или их отдельных сферах; причем каждый термин в конкретной отрасли имеет общественно осознанное значение».

Анализ современных исследований показывает, что термином называют, в частности, некоторые группы лексики и диалектологии; группы лексики, связанные с профессией людей, кроме науки и техники; специальную лексику промыслов и ремесел; специальную лексику науки, техники, сельского хозяйства; научные термины (то есть собственные термины). На сегодня в науке выделяются такие признаки термина:

1) термин имеет тенденцию к однозначности;

2) термин точный и безразличный к контексту;

3) значение термина равно понятию в объеме познанного;

4) термин стилистически нейтральный;

5) термин системный;

6) наличие у термина четкой дефиниции;

7) у термина не должно быть синонимов или омонимов. С трудами В. Даниленко в литературу вошла противоположная точка зрения, согласно которой синонимия в терминологии рассматривается как естественное проявление законов развития лексики литературного языка;

8) краткость в плане выражения. Терминологам давно стало понятно, что этот критерий скорее желателен, чем реален. Процесс дифференциации понятий науки и техники является объективной предпосылкой к использованию многословных терминов, стремящихся к точному обозначению определенного понятия [4, с. 32].

Поскольку перевод англоязычных научно-технических текстов должен полностью удовлетворять общепринятые нормы русского языка, то неотъемлемой частью переводческого акта становятся грамматические трансформации. Остановимся более подробно на факторах, которые вызывают необходимость применения этих трансформаций, то есть на грамматических трудностях перевода. Все грамматические трудности, возникающие при переводе англоязычных научно-технических текстов на русский язык, мы разделяем на такие группы:

1) трудности, обусловленные различиями в строении языков, в наборе их грамматических категорий, форм и конструкций;

2) трудности, связанные с различным объемом содержания сходных в двух языках форм и конструкций;

3) трудности, обусловленные наличием грамматических явлений в языке текста оригинала, которые имеют отличные от соответствующих грамматических явлений языка перевода, функциональными характеристиками;

4) трудности, связанные с грамматическими явлениями, которые имеют различные частотные характеристики и вызванные различиями в языково-стилистических нормах текстов на языках оригинала и перевода [2, с. 11].

Принадлежность английского и русского языков к разным ветвям индоевропейской семьи языков (английский – к германской, русский – к славянской), а также в различных структурных типах языков (английский язык – преимущественно аналитическая, где грамматические отношения в предложении передаются свободными грамма-

тическими морфемами, русский язык – синтетическая, где грамматические значения и отношения передаются с помощью флексий – связанных грамматических морфем) составляет крупнейший комплекс грамматических проблем перевода.

Так, в языке оригинала (английском языке) нет деепричастий, категорий рода существительных и прилагательных, а в языке перевода (русском) отсутствуют артикли, которые в английском предложении сигнализируют об особенностях распределения информации, отсутствует в русском языке также герундий и временные формы глагола групп Continuous и Perfect, сложные подлежащие и дополнительные инфинитивные конструкции.

Герундий является наиболее своеобразной безличной формой в системе английского глагола, он не имеет аналогов в других языках [4, с. 54]. С точки зрения сравнительной типологии русского и английского языков герундий является алломорфной безличной формой глагола, а потому не может быть сопоставлен любым русским безличным формам глагола [2, с. 12].

В. Комиссаров относит герундий к безэквивалентным грамматическим единицам, то есть таким единицам, которые не имеют регулярных соответствий в языке перевода. Однако отсутствие однотипного соответствия для герундия в русском языке не является препятствием для установления отношений эквивалентности между высказываниями в языке оригинала и языке перевода. Это лишь означает невозможность использования аналогичной формы или дословного перевода и поэтому требует применения трансформационного перевода [3, с. 7].

Так, в функции подлежащего или дополнения герундий переводится преимущественно отглагольным существительным (*Accumulating data is obviously not an aim in itself* – *Накопление данных – это, разумеется, не самоцель*), а в различных обстоятельственных функциях – различными формами глагола (в частности, деепричастием) или придаточным предложением. Таким образом перевод герундия зависит от его функции в предложении. Кое-где сама герундиальная форма может даже не переводиться, например: *Providing an unequivocal definition of the notion is not easy.* – *Четкое определение этого понятия – дело нелегкое.*

Различие в синтаксической системе английского и русского языков также вызывают довольно значительные трудности при переводе научно-технического текста. Поскольку центральным элементом текста является предложение, то основные проблемы перевода сконцентрированы

в рамках этой категории. В главных закономерностях строения предложения русского и английского языков много общего, в частности подобные элементы, из которых состоят предложения и аналогичные функции этих элементов. Но эти общие закономерности в каждом из языков имеют и свою специфику. Это удобнее всего рассмотреть на примере четырех основных типов предложения: повествовательного, вопросительного, побудительного и восклицательного.

Так, для английского повествовательного предложения характерен фиксированный (прямой) порядок слов, что может требовать перестройки предложения при переводе. В русском повествовательном предложении порядок слов основывается на другом принципе: от известного к новому. Твердый порядок слов английского предложения в отношении места подлежащего (слева от сказуемого), сказуемого и дополнения (справа от сказуемого) обусловлен отсутствием в английском языке падежных окончаний [5, с. 417].

Подобные формы и конструкции в сравнительных языках имеют разный объем содержания, в частности форма настоящего времени глагола сказуемого в русском языке соответствует по своему содержанию английским формам Present Indefinite, Present Continuous, хотя в русском языке информация о том, что действие в настоящем времени происходит в момент говорения грамматически не выражена, а Present Perfect – форма родительного падежа русского существительного может отвечать по своим грамматическим значением английской предложно-именной конструкции “of + N” или форме общего падежа существительного в препозиции к другому существительному.

В английских и русских предложениях передаваемая информация синтаксически может подаваться по-разному. Это обусловлено особенностями языков относительно подачи тематических и рематических элементов предложения, традициями речи относительно представления информации об агентах и обстоятельствах обозначенных в предложениях действий. По этой причине при переводе приходится делать определенные изменения в порядке слов [1, с. 4].

Проанализировав требования Л. Латышева и В. Карабана к структуре перевода предложения, следует заметить, что их взгляды совпадают. Если переводчик прибегнет к оптимальному компромиссному решению, он избежит искажаемости материала. Лучший вариант перевода английского предложения, которое заканчивается сказуемым, –

вынесение сказуемого на начало предложения в том случае, если подлежащее не обозначено. Например: *In particular, two general models are tested. В частности, проверяются две общие модели.*

Для избежания неточностей во время работы переводчик должен хорошо владеть терминологией той сферы науки, которую переводит, избегать синонимов и многозначности терминологических единиц, употреблять тот денотат, который наиболее точно подчеркивает и выражает лексему, отказываться от самопроизвольного сокращения, придерживаться тех стандартов, которые установлены государством, употреблять интернационализмы для заполнения терминологических лакун. Например: *Little has been definitively concluded about its relation to other reconstructed forms. Пока еще мало конкретных выводов относительно его отношения к другим реконструированным формам* (во время перевода было перестроено структуру предложения, осуществлена замена одних частей речи другими, выбраны наиболее точные денотаты).

Главным средством перевода научно-технических терминов является нахождение точного лексического соответствия. Не стоит использовать слова иноязычного происхождения для обозначения термина, если в родном языке уже такие существуют. К конкретизации следует прибегать, переводя многозначные термины.

Характерной особенностью научно-технических текстов является передача содержания с помощью пассивных конструкций. Пассивные конструкции разделяются на прямой пассив (The Direct Passive), косвенный пассив (The Indirect Passive), предложный пассив (The Prepositional Passive). Из-за стилистической нейтральности пассивные конструкции являются наиболее употребительными в научно-технических текстах. Однако не всегда удается передать смысл оригинала через пассивный оборот. В таком случае перевод можно осуществить с помощью эмоционально-нейтрального подрядного утвердительного предложения [5, с. 417].

Механическое заучивание терминов и отсутствие фоновых знаний могут привести к грубым ошибкам во время перевода. Распространенным явлением в научно-технических текстах есть элемент новизны, который еще не зафиксирован в словарях, что создает серьезные трудности для переводчика. В таком случае необходимо детально исследовать новообразование и передать его устойчивыми терминами, которые являются общепринятыми в науке. Научно-технические тексты характеризуются частой повторяемостью

терминов, поэтому нужно внимательно исследовать все случаи их употребления и выбрать наиболее близкий эквивалент в языке перевода [2, с. 14].

При переводе любые лексические единицы разделяют на две группы: 1) единицы, в которых есть эквивалент в языке перевода: *temple-храм, corbel – консоль, gable-фронтон*; 2) безэквивалентные единицы. Таких единиц было найдено немало при переводе профессиональных текстов из области архитектурно-строительной техники: *heavy – duty floors – полы под значительными эксплуатационными нагрузками; Doric leaf dormerwindow – слуховое окно.*

Можно утверждать, что одним из главных приемов перевода архитектурно-строительных терминов является перевод с помощью лексического эквивалента. Термины, имеющие эквиваленты в родном языке, играют важную роль при переводе. Они служат опорными пунктами в тексте, от них зависит раскрытие значения других слов, они дают возможность выяснить характер текста. Поэтому следует уметь находить соответствующий эквивалент в родном языке и расширять знания терминов-эквивалентов.

Эквивалентные единицы подразделяются на одноэквивалентные – те, которые имеют один ответ: *ball-flower ornament – готический орнамент в виде цветка с шариком в середине*; многоэквивалентные – те, которые имеют более одного соответствия: *bower – дача; коттедж; беседка, помещение.* При переводе многоэквивалентных терминов большое значение имеет контекст, который помогает переводчику выбрать правильное значение среди ряда вариантов: *drum – подушка капители, стержень колонны, барабан, купол, цилиндрический блок.* Одним из основных трансформационных приемов перевода терминов из области архитектурно-строительной техники является прием калькирования – передача не звукового, а комбинаторного состава слова, когда составные части слова или фразы переводятся соответствующими элементами языка перевода.

Предпосылкой для правильной передачи слов, выражающих реалии материального быта, является знание предметов, стоящих за этими словами, правильное представление о них. Действительно, архитектурная терминология включает слова и понятия, значение которых далекое от повседневного обихода и может представлять определенные трудности даже для самого носителя языка. Поскольку мы принимаем как обязательное условие для успешного перевода знания самих предметов и правильное представление о них, то приходим к необходимости

объяснения многих слов из этой области. Для этого переводчик должен пользоваться справочниками на своем родном языке [2, с. 14].

При переводе термина с одного языка на другой для переводчика важны два семантических аспекта: прямые связи «термин – его иноязычный эквивалент» и идентификация, то есть установление связи с денотатом по схеме «термин – определение денотата – иноязычный эквивалент». Выбор наиболее адекватного способа или приема возможен только при знании эквивалентов в языках и умении выделить обозначаемый ими денотат из окружающей действительности. Успех в определении денотата зависит от компетентности переводчика в определенной области знаний. Иногда

подобное полное знание предмета перевода может требовать серьезной предварительной подготовки к выполнению перевода на заданную тему [1].

Выводы. Итак, процесс воспроизводства терминосистемы в переводе любой сферы науки и техники требует индуктивного подхода, поскольку она функционирует по своим специфическим законам. При этом степень качества перевода, ориентированного на реципиента, в основном профессионального работника этой сферы, значительно возрастает при условии владения переводчиком не только навыками перевода научно-технической литературы, но и набором знаний об отрасли, для которой эта литература предназначена.

Список литературы:

1. Апресян Ю. Терминологическое обеспечение научно-технического прогресса. Омск : Изд-во гос. ун-та, 1987. 198 с.
2. Борсукова М. А. Лексические закономерности научно-технического перевода. Москва : Академия Наук СССР, 1988. 112 с.
3. Головин Б. Н. Лингвистическое учение о терминах. Москва : Высшая школа, 1987. 103 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Вид. «Нова Книга», 2001. 301 с.
5. Петренко О. Способи творення англійської та німецької науково-технічної термінології. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 416–422.

Dahmani A. FEATURES OF APPLICATION AND TRANSLATION OF PASSIVE CONSTRUCTIONS IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

This article analyzes the ways and methods of the most accurate translation of terms from English into Russian as part of passive constructions. For this purpose, the author investigates the concept of "term" in the general and lexicological context, highlights its main characteristics, determines grammatical and lexical features, and also studies passive constructions, in which word-terms are most often used.

The article also outlines the difficulties that arise in the process of translating terms from English into Russian, in particular grammatical and syntactic ones. Moreover, the most problematic elements of the English language are noted, such as the gerund, the absence of participles, categories of the gender of the noun and adjective, etc. Another element of English that causes difficulties in the translation process is the sentence, which is explained by the fact that both languages belong to different structural types of language families. Since word-terms are mostly used in scientific and technical texts, the article studies in detail passive constructions, the presence of which is their main feature.

The author points out that in translating scientific and technical terms, the most important means can be called the search for exact lexical correspondence, remembering, however, the presence of non-equivalent units. These units can often be found, for example, in the field of architectural and construction technology, and their translation is performed using a search for lexical equivalents.

The results of the study showed that the translator needs not only to be fluent in the languages which he works with, but also to understand the area from which these terms are taken, since he needs to either know the exact equivalent word, or look for its analogues, which impossible to accomplish without deep knowledge. It is also noted that the translator, in his work with passive constructions and word-terms, should avoid synonyms and ambiguity, use the most appropriate detonations and internationalisms, abandon spontaneous abbreviations and adhere to standards established by the state.

Key words: translation, passive constructions, term, translation difficulties, scientific and technical vocabulary.

Євтушенко Н. І.

Криворізький державний педагогічний університет

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ІНФОРМАТИКА І МОВА» (БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ)

У статті розглянуто сучасну методика предметно-мовного інтегрованого навчання. Проаналізовано вплив освітніх практик Європейського Союзу на активність впровадження досліджуваного підходу до методики викладання іноземної мови в українських вищих закладах освіти. Виокремлено методичні аспекти в освітній діяльності, де застосовується цей підхід до викладання інформатики. Зазначено переваги та недоліки під час формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів інформаційного освітнього спрямування за допомогою методики інтегрованого навчання. Охарактеризовано доцільність заміни традиційної форми навчання предметно-мовним інтегрованим навчанням, що дасть змогу сформувати вміння іншомовного професійного спілкування в ІТ-сфері. Зазначено, що використання методики CLIL в освітньому процесі дає можливість викладачам інтегрувати вивчення іноземної мови з інформатикою. Наголошено на наявності головної переваги, якою є підбір цікавого наповнення навчального матеріалу для формування лінгвістичної професійної бази, яку в подальшому необхідно самостійно розвивати протягом усього життя. У статті проаналізовано можливості CLIL-технології як засобу підвищення професійної компетентнісної складової частини в освітньому процесі закладу вищої освіти. Наголошено на тому, що методика предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL сприяє вдосконаленню та систематизації отриманих раніше знань з англійської мови та інформатики, зростанню індивідуального академічного рівня, поглибленню практичних навичок, активізує ІТ-підготовку студентів. Охарактеризовано методичні прийоми з використанням CLIL-технології на бакалаврському рівні підготовки студентів для використання в освітньому процесі вищого закладу освіти для студентів в межах вищої інформатичної освіти. Відзначено, що процес формування навичок засвоєння інформатики англійською мовою за методикою CLIL забезпечує зв'язок та дає можливість досягнення практичних результатів впровадження принципів нових освітніх програм.

Ключові слова: методика CLIL, зміст навчання, двомовна освіта, методологічний підхід, педагогічна інновація, освітній простір.

Постановка проблеми. Інтегрованість визначається фундаментальністю самої науки інформатики та характером основних об'єктів її вивчення; вміння працювати з інформацією належить до загальнонавчальних умінь, а роль інформатики в інформатизації освітнього процесу незаперечна. Інформатика та англійська мова тісно пов'язані між собою. Мовою інтерфейсу багатьох комп'ютерних програм, особливо складних інтегрованих і графічних пакетів, є англійська мова. Мовою програмування високого рівня, якою подаються службові слова, є англійська. Викладання інформатики англійською мовою дає змогу студентам поглянути на англійську мову з інформаційної точки зору. Це допомагає в систематизації знань, появі нових асоціативних зв'язків, сприяє розвитку сис-

темно-діяльнісного підходу, на підставі якого проєктуються універсальні навчальні дії.

Впровадження CLIL у закладах вищої освіти є потребою сьогодення. Нині здійснено більше досліджень щодо питання вивчення зарубіжного досвіду з використання CLIL та організації освітнього процесу, надання рекомендацій стосовно підбору матеріалу для різних видів робіт. Однак для ефективного застосування CLIL-технології потрібно проаналізувати її важливість, умови та можливі труднощі під час реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея використання принципу предметно-мовного інтегрованого навчання виникла в результаті зростання вимог до рівня володіння іноземною мовою в умовах обмеженого часу, відведеного на її вивчення. З цією проблемою знайомі вчителі

практично в усіх країнах. Проблему предметно-мовного інтегрованого навчання у своїх роботах розглядали вітчизняні (Г. Гусєва, Л. Потенко, М. Тадєєва, О. Ходаковська) та зарубіжні (М. Аллен, Л. Коллінз, Д. Марш) дослідники. Цей підхід дає змогу здійснювати навчання за двома предметами одночасно, хоча основна увага може приділятися мовному або немовному предмету.

Постановка завдання. У зв'язку зі зростанням освітньої ролі іноземних мов в умовах глобалізаційних процесів продемонстрували переваги застосування методики предметно-мовного інтегрованого навчання англійської мови та інформатики. Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі завдання: розкрити сутність технології CLIL; розглянути можливості практичного застосування технології CLIL під час навчання студентів за спеціальністю «Інформатика та мова»; виявити переваги технології CLIL під час викладання іноземної мови студентам немовних спеціальностей, а також можливі складнощі, з якими на практиці може зіткнутися викладач.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика Європейського Союзу сприяє багатомовності як частині реалізації мети, якою є покращення вивчення мови для сприяння доступу громадян ЄС до всього спектру культурних, соціальних та професійних можливостей по усій Європі. З розширенням Європейського Союзу різноманітність мови та необхідність спілкування розглядаються як центральні проблеми. Україна, яка прагне стати частиною Європейського Союзу, вибрала одним із сучасних напрямів реформування вищої освіти перехід на викладання дисциплін англійською мовою як основу формування двомовного середовища. Серед прогресивних методик інтегрованого вивчення англійської мови та інших предметів дослідники виділяють методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL).

CLIL дає можливість опановувати іноземну мову комплексно, непомітно під час розгляду тем з інформатики або спостереження за розробками іноземною мовою. Так, на уроці, де застосовуються технології CLIL, іноземна мова виступає вже не метою, а засобом вивчення іншого курсу в межах програми. Студенти спостерігають за діями вчителя, вдосконалюють слуховимовні навички, сприймаючи певну інформацію, реагують на побачене й почуте мовленнєвими діями без страху припуститися помилки, отримати низький бал, бо вивчають не іноземну мову, а інший предмет, використовуючи іноземну мову лише як інструмент для отримання інформації або інструк-

цій для виконання певних дій. Процес опанування іноземною мовою стає більш осмисленим, мотивованим, адже є засобом вирішення конкретних завдань на різних заняттях [4].

Інформатика фактично є метапредметним курсом у початковій, основній та старшій школі і забезпечує цілісність загальнокультурного особистісного й пізнавального розвитку та саморозвитку студентів, наступність усіх ступенів освітнього процесу. Інтеграція предметів «Інформатика» та «Англійська мова» особливо доцільна й успішна.

Навчання за такою методикою дає можливості змістовної взаємодії та активного навчання, використання навичок спілкування та грамотності, формування предметних та мовних компетенцій. CLIL не тільки дає змогу ефективно спілкуватися з використанням іноземної мови в різних сферах життя, але й удосконалює всі мовні навички. Цей підхід розвиває критичне мислення, творчий потенціал, підвищує мотивацію учнів та їх самооцінку. CLIL не потребує додаткових годин навчання й може бути частиною загальної освітньої програми.

Відповідно до методу CLIL, студенти отримують знання про предмет з навчального плану за одночасного вивчення та використання іноземної мови. Методика CLIL має перевагу у вирішенні проблеми «переповненого навчального плану», оскільки дає змогу поєднати один або кілька аспектів навчального плану та збільшує час для вивчення мови. Проте існують важливі чинники, які необхідно враховувати, перш ніж впроваджувати програми CLIL, до яких належать:

- наявність кваліфікованого викладацького складу;
- необхідність співпраці викладачів різних дисциплін;
- забезпечення студентів ключовим термінами й поняттями іноземною мовою;
- можливість зміни розкладів, необхідних для реалізації програми CLIL (включаючи час планування освітніх програм) [10].

Особливі вимоги висуваються до підбору навчального матеріалу й розроблення завдань до нього. Вибір навчальних матеріалів буде залежати від структури курсу, певного закладу освіти. Існує три такі базові моделі курсу:

- розширення мовної освіти (одна або дві години на тиждень присвячуються роботі з матеріалами з окремих тем предмета або декількох предметів);
- модульне викладання (на різних етапах навчального процесу включаються модулі

вивчення окремого або декількох предметів іноземною мовою);

– часткове злиття з предметом (до 50% навчальних занять з іноземної мови проводяться у форматі методики CLIL).

За змістом навчальний матеріал може повторювати або доповнювати матеріал, вивчений на основних заняттях з предмета [1].

Значну роль в успішній реалізації CLIL, безперечно, відіграє особистість викладача. До його завдань належить відбір цікавих навчальних завдань та матеріалів, які тісно пов'язані з реаліями життя та майбутнім фахом студентів, добір цікавих текстів, що відповідають рівню володіння мовою студентів. Перед виконанням завдання викладачем та студентами складається список основних лексичних одиниць, які можуть бути корисними під час виконання завдання. Викладач також може надати приклади виконання завдання студентами старших курсів, демонструючи те, яких саме результатів очікує від студентів [11].

Заняття, що проводиться за методикою предметно-мовного інтегрованого навчання, передбачає роботу з текстовим матеріалом. Вважається доцільним супроводжувати тексти ілюстраціями, щоб студенти могли візуалізувати те, що вони читають. Під час роботи з автентичним матеріалом студентам необхідно виокремити структурні маркери в текстах. Це можуть бути лінгвістичні маркери (заголовки, підзаголовки), а також схеми, діаграми тощо. Після визначення основних маркерів можуть бути проаналізовані структура тексту та змістове наповнення [2].

Метод сценарію (“storyline method”) базується на поєднанні запланованих навчальних змістів з інтересами та ідеями студентів. Отримуючи «імпульси» від викладача (так звані ключові питання), студенти роблять свій внесок у створення певної історії. Цей метод обходиться без текстових підручників, оскільки йдеться про креативне планування, підбір гіпотез, переживання, систематизацію та презентацію роботи. Спроектвана історія містить також елементи драми і рольової гри. Викладач установлює лише рамки дії та представляє окремі епізоди, а студенти ставлять власні питання і знаходять на них відповіді.

Метод симуляцій цілком виправдано популярний серед викладачів завдяки його ефективності у процесі навчання іноземній мові студентів немовних спеціальностей. Під час практичних занять метод симуляцій набуває форм різноманітних симуляцій (ділових ігор), які дають змогу студентам відпрацьовувати свої навички, засто-

совувати знання задля вирішення того чи іншого завдання в певному середовищі, яке імітує реальні ситуації. Симуляція, на наш погляд, дає можливість студентам спробувати себе в різних ролях. Завдяки симуляції формуються навички стратегічного планування у студентів, розвивається вміння працювати в команді, проводити перемовини, переконувати [5].

Метод “Mind-Map” є простою технологією запису думок, ідей, розмов, що відбувається швидко й асоціативно. “Mind-Map” (інтелектуальна карта, ментальна карта, карта пам'яті, карта думок) – це графічний інструмент, який застосовується для представлення слова, поняття, завдання, зображення або інших предметів, пов'язаних один з одним і розташованих навколо центрального ключового слова або ідеї [8].

Іншомовне занурення може бути трьох видів. Його найвищим видом є повне занурення (“total immersion”) [9]. Повне іншомовне занурення – це звичайні академічні заняття з фахових дисциплін з єдиною різницею в тому, що вони проводяться не рідною мовою студентів, а іноземною мовою без будь-яких «послаблень» з огляду на рівень володіння цією мовою тими, хто навчається. Це означає, що студенти, які вивчають спеціальні дисципліни за методикою повного іншомовного занурення, повинні мати високий рівень володіння ІМ (принаймні B2, якщо не C1, за Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти [3]). Більш того, такий високий рівень мовної підготовки повинен стосуватися не тільки і не стільки загальнонавчальної мови, скільки саме підмови для професійного спілкування. Таким чином, повне іншомовне занурення – це найвищий рівень підготовки з ІМ для професійного спілкування майбутніх фахівців.

Немає сумнівів, що вивчення мови та навчання мові є паралельними процесами, але реалізація предметно-мовного інтегрованого навчання, безумовно, вимагає переосмислення традиційних концепцій мовної аудиторії та вчителя мови. Безпосередніми перешкодами їх впровадження є протистояння мовній діяльності викладачів-предметників, експериментальність більшості сучасних програм CLIL, потреба у високому рівні володіння мовою у вчителя-предметника, відсутність програм для навчання вчителів, відсутність доказів, які дають змогу припустити, що розуміння змісту не знижується відсутністю мовної компетенції, неприродність деяких аспектів (наприклад, оцінювання літератури та культури власної країни, що вивчається, через іншу мову) [7].

Реалізація цілей та стратегій імплементації CLIL-методики неможлива без використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які спрямовані на забезпечення максимально повного й глибокого пізнавального, соціального та особистісного розвитку студента, покликані бути основними засобами розвитку концепції студентоцентрованості, впровадження «гнучких навчальних траєкторій» та педагогічних методів, забезпечення якості надання освітніх послуг і формування навчального середовища у вищій освіті, що визначено необхідними умовами забезпечення якості освіти [6, с. 5].

Незважаючи на труднощі впровадження технології CLIL, вона дає змогу вирішувати значно розширене коло освітніх завдань. Вивчення іноземної мови та інформатики одночасно є додатковим засобом для досягнення освітніх цілей і має позитивні сторони для вивчення як іноземної мови, так і інформатики. Суттєвою особливістю використання CLIL є міжнаочна інтеграція. На

підставі міжнаочної інтеграції стає можливим подолання предметно центрованої системи викладання й посилення її гуманістичної орієнтації.

Висновки і пропозиції. Таким чином, формування навичок засвоєння інформатики англійською мовою за методикою CLIL забезпечує мета-предметний зв'язок і дає можливість досягнення практичних результатів впровадження принципів нових освітніх програм, а саме розвиває культурну обізнаність, інтернаціоналізацію, мовну компетентність, готовність не тільки до навчання, але й до застосування нових знань у житті і, відповідно, підвищення життєвої мотивації, націленості на успіх, що, зрештою, приводить до досягнення основної мети, якою є формування професійної компетентності майбутніх випускників, підвищення їх мобільності і здатності адаптуватися у швидко мінливих життєвих ситуаціях.

У подальших розвідках варто акцентувати увагу на особливостях використання методики CLIL під час дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Гусєва Г. Можливості профілізації викладання іноземних мов на інтегрованій мовній платформі CLIL. *Сучасні підходи до навчання іноземної мови. Шляхи інтеграції школи та ВНЗ* : Матеріали V Міжнародної конференції (Харків, 17 квітня 2015 р.) Харків, 2015. С. 28–30.
2. Євтушенко Н. Особливості використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) при підготовці студентів-філологів педагогічних вузів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Т. 1. № 26. С. 77–82.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Інновації у професійній діяльності педагога: проблеми, теорія, практика : Матеріали III Регіональної науково-практичної конференції (21–22 травня 2020 р., м. Нікополь). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2020. 348 с.
5. Потенко Л. Інноваційне навчання як запорука підвищення ефективності освітніх процесів у вищій школі. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 3. С. 20–24.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
7. Стиркіна Ю. Переваги та проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання. *Scientific World Journal*. 2020. № 4. С. 39–46.
8. Тадеєва М. Білінгвізм у мовній освіті європейських країн: досягнення і проблеми. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. 2009. № 1. С. 111–115.
9. Тарнопольський О. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови*. 2011. № 3. С. 23–27.
10. Ходаковська О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/63.pdf> (дата звернення: 15.10.2020).
11. Яременко Н. Сутність предметно-мовного інтегрованого навчання під час вивчення англійської мови немовних факультетів. *Проблеми теорії і методики навчання іноземних мов*. 2019. № 1. С. 134–139.

Yevtushenko N. S. THE USE OF THE CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING METHOD (CLIL) IN THE PROCESS OF TRAINING STUDENTS IN THE SPECIALTY “COMPUTER SCIENCE AND LANGUAGE” (BACHELOR DEGREE LEVEL)

The article considers the modern methodology of content and language integrated learning. The influence of educational practices of the European Union on the activity of introduction of the researched approach to the methods of teaching a foreign language in Ukrainian higher educational institutions is analyzed.

Methodological aspects in educational activity, where this approach to teaching computer science is applied, are singled out. The advantages and disadvantages in the formation of foreign language communicative competence in students of informational educational direction using the methods of integrated learning are noted. The expediency of replacing the traditional form of teaching with content and language integrated learning is characterized. This will allow forming the skills of foreign language professional communication in the IT sphere. It is stated that the use of CLIL methodology in the educational process provides an opportunity for teachers to integrate foreign language learning with computer science. The main advantage, that is, the selection of interesting content of educational material for the formation of a linguistic professional base, which in the future must be developed independently throughout life, is emphasized. The article analyzes the possibilities of CLIL-technology as a means of improving the professional competence component in the educational process of higher education. It is emphasized that the methodology of content and language integrated teaching CLIL contributes to the improvement and systematization of previously acquired knowledge of English and computer science, growth of individual academic level, deepening of practical skills, activates IT training of students. The instructional techniques with the use of CLIL-technology at the bachelor's level of student preparation for use in the educational process of a higher educational institution for students within the higher information education are described. It is emphasized that due to the rational organization of educational process students are able to solve professional problems. It is noted that the process of developing skills of mastering computer science in English according to the CLIL method provides communication and provides an opportunity to achieve practical results in implementing the principles of new educational programs.

Key words: *CLIL methodology, teaching content, bilingual education, methodological approach, pedagogical innovation, educational space.*

Zabotnova M. V.

Borys Grinchenko Kyiv University

MENTAL SPACES AS A WAY OF MEMES' IMPLEMENTATION IN POLITICAL DISCOURSE

The article is devoted to the mental spaces as a way of memes' implementation in political discourse. It highlights the specificity of analyzing mental spaces as well as the contextual component they represent in the process of verbalizing Internet-memes in political discourse. The article is aimed at distinguishing main principles of forming mental spaces in memes with contextual component in political discourse basing on the presidential elections in the United States of America 2020. The urgency of the article is formed due to the challenges which may arise in the process of interpreting Internet-memes which are involved into verbalization of political discourse. The author points out the core aspects of mental spaces, Internet-memes and political discourse including detailed analyzes of the latest researches in the mentioned fields. To achieve the aim of the article there have been distinguished the correlations between mental spaces and political discourse, the peculiarities of contextual component of the Internet-memes and direct interactions between mental spaces as well as Internet-memes. The author highlights six types of mental spaces. The article presents a number of practical examples of Internet-memes with contextual component which illustrates the presidential elections in the United States of America 2020 and is devoted to the confrontation between the representative from the Democratic Party Joe Biden and current President of the United States of America Donald Trump from the Republican Party. All the practical material has been purposefully selected from official news agencies presented in social network such as Instagram: BBC, Fox News, ABC, and CBS. Additional attention has been payed to comparison of posted in the mentioned resources Internet-memes to distinguish the difference between contextual components chosen to be presented by different news agencies. In conclusion the author has stressed on the possibility of contextual component of Internet-memes to form the mental spaces.

Key words: Internet-memes, mental spaces, political discourse, presidential elections 2020, contextual component, news agencies.

Description of the problem. The number of means which are used to cooperate on the Internet constantly increases. This area of communication eases the process not just of individuals' chatting, but of political interaction. People throughout the Internet learn about the politicians and their campaigns from the information gained from cyberspace, mainly from numerous official sites as well as from ordinary Internet-users. The core means of this information presentation are memes which may have contextual component to inform the worldwide community. This contextual component of Internet-memes which implement the political discourse may be interpreted as mental spaces.

The urgency of the article is formed due to the challenges which may arise in the process of interpreting Internet-memes which are involved into verbalization of political discourse.

The analyses of recent researches on the topic. Numerous scientists have devoted their works to Internet-memes (R. Dawkins [9], P. Davison [8], etc.), political discourse (T. van Dijk [16], A. Kulkarni [14],

etc.), and mental spaces (G. Fauconnier [14], Todd Oakley and Anders Hougaard [15], etc.).

The concept "mental spaces" has been firstly introduced by G. Fauconnier in 1985 in his book "Mental Spaces". The scientist pointed out that "mental spaces – the connections linking them, the linguistic, pragmatic, and cultural strategies for constructing them – are a significant part of what is happening backstage, behind the scenes, in the cognitive background of everyday speaking and commonsense reasoning" [12, p. 19]. Later in 2008 Todd Oakley and Anders Hougaard in their work "Mental Spaces in Discourse and Interaction" highlighted that "mental spaces represent distinct physical, social, and/or introspective scenes and situations where attention is focused on a few salient elements therein" [15, p. 29]. The researchers have distinguished that mental spaces are essential part of on-going discourse.

Mental spaces, which are formally depicted as well-ordered factors with the elements as well as correlations among them, are opened to be added

with new elements as well as correlations relatively, they help to organize the whole process of mental building of political discourse. From the contextual point of view mental spaces are the model of discourse understanding which are created, clarified and are constantly changed in the process of communication on the Internet. Mental spaces are not stable and they are not to keep the sequence namely that reflects the specificity of human communication and allows to modulate the process of language understanding in more adequate way. G. Fauconnier and M. Turner [11] stressed on the fact that communication involves numerous aspects not just linguistic means – everything is connected and to get to the core of each utterance (oral or written) it is quite important to see and comprehend all the levels and features which may influence the meaning and understanding of this meaning. Thus, mental spaces are correlated with discourse due to the multitude of aspects they have in common in the process of implementing interaction.

Mental spaces are fundamental means of modern political discourse. In the core of political discourse there is the Netherland scholar T. van Dijk who has pointed out in his work “Discourse and Power” that for political discourse it is inherent to have counterarguments, exaggerations and situational semantics [16, p. 220–222] that can work with political memes. “Political discourse can solve the question by itself only – it can depict what is true and what is false. Political discourse declares namely its ideas to be the best when the ideas of others are the examples of lie” [1, p. 142]. Digital interaction on the Internet can be divided into mental spaces that will definitely ease the interpretation of the discourse component of the communicative process. According to G. Fauconnier and M. Turner [11] linguistic units which represent contextual component of memes throughout the Internet discourse implementation are the instructions and due to them it becomes possible to carry out any mental building of the situation: real, hypothetic or imaginary (for example, contextual basis of memes, political video-fragments, etc.). D. Crystal in his work “Language and the Internet” sets out that the peculiarity of Internet interaction is: structural organization of the text which is highlighted from the side of such factors as: consequence, urgency, paragraph structure and logical way of idea spreading [7]. All above-mentioned is an essential part of Internet-memes which have become a vital element of political campaigns and politicians’ “wars”.

The first definition of the concept “meme” has been proposed by the English ethologist Dr. R. Dawkins on biological level. In his work “Selfish Gene” in 1976 the scientist has pointed out that meme is a unit which has the replicating element of cultural heritage which, due to its similarity, can be multiplied and transmitted to future generations. Modern philological view on this concept significantly differs from the first one – memes have become an essential part of the Internet and includes not only pictures, but also video-fragments, emojis, and GIFs. Later P. Davison in his work “The Language of Internet Memes” highlights that “Internet memes is a unit of culture, mainly a joke, which may have an influential power due to its ability to spread online”. In our papers of 2017 [17], we propose to define memes as a cultural, linguistic phenomenon which depends on emotional and educational possibilities of its author and further Internet-users, it is realized as a linguistic unit in the process of digital interaction.

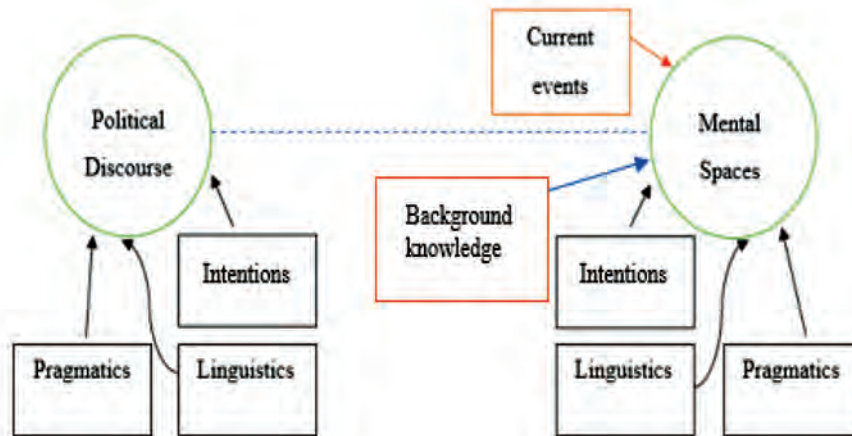
Task posing. The goal of this work is to distinguish the main principles of forming mental spaces in memes with contextual component in political discourse basing on the presidential elections in the United States of America 2020.

To achieve the goal of the article there have been worked out the following **tasks**:

- 1) to distinguish the correlations between mental spaces and political discourse;
- 2) to figure out the peculiarities of contextual component of Internet-memes;
- 3) to highlight direct interactions between mental spaces as well as Internet-memes.

Practical material has been purposefully selected from Instagram official news agencies such as BBC, Fox News, CBS, and ABC.

The main body of the article. Mental spaces and political discourse have quite common model of analysis. They can be discussed paying attention to three main features: pragmatic aspects, intentional aspects and linguistic aspects which will be represented by the contextual components of Internet-memes. Nevertheless, it is important to keep in mind that mental spaces are not stable and can be easily changed by any current event both linguistic and pragmatic as well as by any differences in recipients’ background knowledge. Thus, it is possible to consider that spaces are broader than discourse itself (pic. 1) due to the fact that discourse analysis is to be conducted using the implemented unit when mental spaces’ analyses will vary from day to day, from one researcher to another because of scholars’ individual factors which can influence the final outcome.

Pic. 1. Correlations between mental spaces and political discourse

Nowadays plenty of news agencies address their readers on the Internet using memes which can provide the audience with vital political information as well as background pictures at the same time. Such units are mostly neutral, but sometimes there may appear the situation when Internet-memes are purposefully presented in negative or positive way.

According to Danish scientist L. Brandt [5] there are 6 components of mental space:

- semiotic space that is understanding of symbols;
- presentation space which replaces symbols/signs with definite objects, situations, etc.;
- reference space which correlates objects from the presentation space with the same objects in reality;
- virtual space which slightly combines semantic components of semiotic space as well as of presentation space;
- meaning space which represents latent semantics of the virtual space;
- relevance space which is an interpreter him/herself and his/her surrounding at the definite moment of time.

Pragmatically aspect of Internet-memes represented in this article is realized being based on the presidential election in the United States of America in 2020. This run up has occurred between Joe Biden who is the representative from the Democratic Party and the 46th President of the USA Donald Trump. Intentions of Internet-memes provided by the English-speaking news agencies vary due to the view they support. That can be seen from the range of features detected from the chosen practical material: graphics, emotions reflected on the character that is depicted on the memes' backgrounds, contextual component which illustrates politicians' words, accurate information as well as hidden political position of news agencies.

On the 8th of November official page of BBC News in Instagram has posted informative memes (pic. 2) which represent the words of congratulation to the recently elected President of the USA Joe Biden.

Pic. 2. BBC News [3]

Both memes consist of background and contextual components. They depict famous politicians – Boris Johnson who is the current Prime Minister of Great Britain and Barack Obama – the 45th President of the USA. Even if the contextual component is connected directly with Joe Biden, the background can be easily correlated with Donald Trump – Boris Johnson due to the similarity in appearance (pic. 3) and Barack Obama due to the great differences in political activity (pic. 3). Thus, meaning space can be bound not just with the key figure of mentioned Internet-memes, but with his opponent due to memes created earlier and which reflect the similar as well as different features of the politicians.

Internet-memes from BBC News with Boris Johnson represent only the short abstracts from the congratulation letter which includes the direct addressing to Joe Biden and to new Vice-President of the USA Kamala Harris. The positive appeal of the meme is realized with the help of nouns:

“congratulations” and “historic achievement”. The word-combination “historic achievement” applies to gender as well as to the color of skin since Kamala Harris is the first dark-skin woman who has occupied this position. Internet-meme with Barack Obama provides the users with the short passage which has words directed to the winner of the presidential election. Moreover, Barack Obama addresses to recently elected President “Joe” without using his last name that shows personal relations with Joe Biden. As well the contextual component has the phrases “got what it takes to be President” and “already carries him that way”. These statements help to interpret the message from the positive side due to the presentation space which illustrates to Internet-users the assurance in the future President because this passage is presented like: “Joe carries himself as the President”.

Pic. 3. Similarities between Donald Trump, Boris Johnson [4] and Barack Obama [10]

Another example of Internet-memes devoted to the presidential election in the USA is presentation of information by news agency Fox (pic. 4). Memes presented below have occurred on the official page of Fox News. On the 16th of November there was posted meme concerning the coronavirus vaccine and on the 12th of November the page presented meme on the veterans devoting it to the Veterans Day on the 11th of November.

Pic. 4. Fox News [13]

Both memes have been posted after the official announcement of the victory of Joe Biden

(the 7th of November), but news agency still uses signing “President” addressing to Donald Trump waiting for inauguration on the 20th of January that will be the official end of the presidential tenure of Donald Trump. Nevertheless, some other news agencies (BBC, CBS) present Internet-memes with Donald Trump addressing to him using only his last name. Contextual component of both memes is presented in more official style. The meme on coronavirus vaccine is made in inspiring as well as informative way – “on my watch”, and “great discoveries” – both statements create relevance space which is to be interpreted as if Donald Trump is responsible for health matters of his nation and does all his best to succeed in this issue. Relevance space can vary from one user to another due to his/her attitude to the politician and circumstances under which he/she gets familiar with this post.

Internet-meme which represents an abstract from the speech of Donald Trump devoted to the Veteran Day (pic. 4) is formed using the bright statement: “We enjoy the privileges of peace, prosperity, and freedom because of our veterans, and we are forever indebted to them beyond measures”. The passage consists of numerous words which create positive atmosphere around the speaker: “privileges of peace”, “prosperity”, “freedom”, “forever indebted”, and “beyond measures”. As well, Donald Trump twice uses personal pronoun “we” that appeals to his unity with the nation and veterans respectively. Moreover, not the last role is given to the chosen background – both memes present Donald Trump as a serious politician especially that has positive effect with news concerning the vaccination.

Internet-memes which have been proposed by CBS (pic. 5) news agency on the 22^d of November and on the 14th of November, demonstrate two urgent pieces news – coronavirus vaccine and recounting of election results in Pennsylvania.

Pic. 5. CBS News [6]

These examples address Donald Trump using only his last name that may influence the formation of relevance space, because the position “president”

is omitted and that shows the personalized attitude to the 46th President of the USA, at the same time CBS addresses Joe Biden using his full name (pic. 6). Both memes (pic. 5) represent negative pieces of news – the first one gives negative information directly to the politician, the second one shows personal attitude to the current Governor of New York – Andrew Cuomo, who has bad relations with Donald Trump. Such presentation of meme’s contextual component creates negative sense of political suicide by Donald Trump – “*but not to New York*” demonstrates that personal arrogance is more valued by the politician than the wealth of nation (this informative meme differs from the one presented by Fox (Pic. 4)). Another aspect of this meme is graphics – all letters are capitalized that forms semiotic space and adds emotional marking. The phrase “*Judge dismisses Trump campaign’s latest attempt*” uses semi-official style, but it has much in common with black humor and can be compared with the saying: “*you can’t make up for lost time*”.

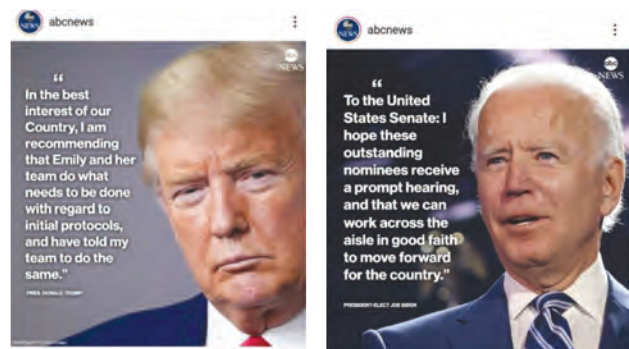
Pic. 6. CBS News. Joe Biden [6]

CBS News agency demonstrates Internet-memes with Joe Biden which differ from their posts devoted to Donald Trump. They present direct addressing to Joe Biden using “*President-elect Joe Biden*” as well as full name “*Joe Biden*”. Another essential aspect of the meme’s contextual component is repetition: “*I am not going to shut down the economy. I am going to shut down the virus*”. Moreover, this passage has two nouns which have become so urgent in the world of pandemic: “*the economy*” and “*the virus*”, these words can themselves build reference space as well as relevance space. The second meme strengthens the positive appeal to the politician stressing on “*Joe Biden the winner of the Presidential election*”, that is such a word-game. Thus, comparing CBS News which addresses to Joe Biden and Donald Trump it is possible to highlight that all political memes reflect the agency’s attitude to the politicians that influence the process of mental spaces creation and the way people interpret them. Choosing background pictures

for Internet-memes with Donald Trump and Joe Biden there is a need to stress on the fact that the recently elected politician is presented as soft person what cannot be said about the 46th President of the USA.

The last examples (pic. 7) we would like to work out are the Internet-memes posted by ABC News agency. On the 25th of November and on the 23rd of November they have presented memes which contain abstracts from the direct speeches of Donald Trump and Joe Biden. News agency uses official signings for both politicians such as “*Pres. Donald Trump*” and “*President-elect Joe Biden*”.

ABC News forms all its Internet-memes following official style and chooses abstracts with neutral presentations of the politicians. But looking inside the communicative means of the speakers it is seen that Donald Trump more often uses the pronoun “*I*” while Joe Biden uses “*we*” stressing on the cooperation.

Pic. 7. ABC News [2]

Donald Trump verbalizes his ability to do everything by himself: “*I am recommending*”, “*I have told my team to do*”, when Joe Biden is in for collaboration “*we can work*”, “*move forward for the country*”. Such speech presenting forms completely different mental spaces due to the differences in political intentions and views.

Conclusions and propositions. Social media has to be neutral, but it seems that it is not. All the analyzed Internet-memes have different intentions formed by news agencies. In the frames of presidential election in the United States of America in 2020 it turned out that for social media it is quite hard to be neutral and not to show personalized attitude to any of the politicians. Such approach to presenting informative memes makes it possible to create and change mental spaces depending on definite attitude. Thus, only two agencies (BBC, ABC) of four discussed (BBC, Fox News, ABC, and CBS) have proposed neutral approach to memes’ formation. Mental spaces are to be interpreted and understood basing on the general presentation of Internet-memes.

Internet-memes can verbalize political discourse and, at the same time, can have influence on the process

of mental spaces creation. That happens due to the way social media produces news and the attitude to the politicians they show. Number of linguistic means is used to form a required mood in the nation: appeal to cooperation, appeal to unity, repetition, personalized response to the medical challenges

of 2020, etc. Nevertheless, there is a need to pay attention not just too contextual component, but to the graphics – background pictures, form of letters (capitalization, etc.), dominant colors (bright, soft, dark, etc.). All those factors influence the formation of reference, meaning, and relevance spaces.

List of literature:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 244 с.
2. ABC News. URL: <https://www.instagram.com/abcnews>.
3. BBC News. URL: <https://www.instagram.com/bbcnews>.
4. “Birds of a feather”: Netizens are loving these Donald Trump and new UK PM Boris Johnson comparison memes. URL: <https://www.republicworld.com/amp/world-news/us-news/birds-of-a-feather-netizens-are-loving-these-donald-trump-and-new-uk-pm-boris-johnson-comparison-memes.html>.
5. Brandt L. Language and Enunciation. A Cognitive Inquiry with Special Focus on Conceptual Integration in Semiotic Meaning Construction. Aarhus : Aarhus University Press, 2010. 513 p.
6. CBS News. URL: <https://www.instagram.com/cbsnews>.
7. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press. UK. 2004. 272 p.
8. Davison P. The Language of Internet Memes. 2012. P. 120–134. URL: <https://veryinteractive.net/library/the-language-of-internet-memes>.
9. Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford University Press. UK. 2006. 236 p.
10. Evon. D. Does This Meme Accurately Show ‘Trump and Obama by the Numbers’. 2018. URL: <https://www.snopes.com/fact-check/trump-and-obama-by-the-numbers>.
11. Fauconnier G., Turner M. The Way we Think. Basic Books, 2002. 440 p.
12. Fauconnier G. Mental Spaces. The Massachusetts Institute of Technology. US, 1985. 240 p.
13. FOX News. URL: <https://www.instagram.com/foxnews>.
14. Kulkarni. A. Internet Meme and Political Discourse: a Study on the Impact of Internet Meme as a Tool in Communicating Political Satire. *Journal of Content, Community and Communication*. 2017. Vol. 6. P. 13–17.
15. Mental Spaces in Discourse and Interaction. Edited by Todd Oakley and Anders Hougaard. John Benjamins Publishing Company. US, 2008. 273 p.
16. Teun van Dijk. Discourse and Power. British Library. UK. 2008. 308 p.
17. Zabotnova M. The Role of Memes in the World of Developing Internet Communication. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 30. Т. 20. Серія «Філологія». С. 169–173.

Заботнова М. В. МЕНТАЛЬНІ ПРОСТОРИ ЯК СПОСІБ ВІДТВОРЕННЯ МЕМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена ментальним просторам як способам відтворення інтернет-мемів у політичному дискурсі. У статті висвітлено особливості дослідження ментальних просторів і контекстуального змісту, який вони реалізують у процесі вербалізації інтернет-мемів у політичному дискурсі. У роботі поставлено за мету визначити основні принципи формування ментальних просторів у мемах з контекстуальним компонентом у політичному дискурсі з огляду на президентські вибори у Сполучених Штатах Америки у 2020 році. Актуальність статті зумовлена викликами сучасності, які виникають у процесі тлумачення інтернет-мемів, що залучаються у відтворення політичного дискурсу. У статті зазначено ключові аспекти ментальних просторів, інтернет-мемів і політичного дискурсу, включаючи деталізований аналіз останніх досліджень у зазначених сферах. Для досягнення мети встановлено зв'язок між ментальними просторами й політичним дискурсом, виявлено особливості контекстуального компоненту інтернет-мемів, визначено прями відносини між ментальними просторами та інтернет-мемами. Авторка висвітлює шість типів ментальних просторів, розглянувши ключові аспекти кожного з них. У статті представлено практичні приклади інтернет-мемів з контекстуальним компонентом, який ілюструє президентські вибори у Сполучених Штатах Америки 2020 року, які присвячені конфронтації між представником демократичної партії Джо Байденом і чинним президентом Сполучених Штатів Америки від Республіканської партії Дональдом Трампом. Увесь практичний матеріал вибрано з офіційних новинних сторінок соціальної мережі Instagram, а саме BBC, Fox News, ABC і CBS. Додаткову увагу у статті приділено порівнянню інтернет-мемів зазначених ресурсів задля виявлення різниці між контекстуальними компонентами, вибраними для публікації новинними гігантами. У висновках авторка наголосила на можливості контекстуального компоненту інтернет-мемів формувати ментальні простори.

Ключові слова: інтернет-меми, ментальні простори, політичний дискурс, президентські вибори 2020, контекстуальний компонент.

Zirka V. V. Center for Scientific Research and Teaching of Foreign Languages
of the National Academy of Sciences of Ukraine**Vukolova K. V.**

Dnipro State University of Internal Affairs

PSYCHOLINGUISTIC COMPONENT IN THE STUDY OF THE PITTSBURGH SPEECH EFFICIENCY DECODING

The given article continues the series of scientific works on investigation of Pittsburgh Speech under the influence of the extra-linguistic factors. It covers three main level of the language: phonetic, lexical and grammar. Namely, the dynamism of the phonetic system of Pittsburgh Speech, which is constantly evolving under the influence of linguistic and extra-linguistic factors (gender, ethnicity, social identity of the informant, age), is realized both in the form of modification of the phonetic structure of words and in the form of variation of their accent patterns. The objectives of the study are quite various and include the following ones: summary of the basic features of Pittsburgh Speech; identification of the percentage of the Pittsburgh Speech apprehension by listening; determination of perception level of Pittsburgh Speech by visual examination of the questionnaire.

Thus the authors present the practical research of the perception of the speech used in the investigated territory by non-native speakers in the frames of the experiment held in one of the Ukrainian university. This is to understand that the psycholinguistic aspects such as thinking and cognition of speakers. All this could help in enhancing the adequacy and the effectiveness in the decoding of the English language by communicants and enriching the norm of the American English. The experiment consisted of two parts: listening (aural comprehension) and questioning (visual recognition). This two-part strategy lets us gain the purpose of the research – to discover Pittsburgh Speech state in the context of globalization processes and reaches all the tasks at hand. The data obtained indicate that Pittsburgh Speech is rather difficult to comprehend by non-native speakers. The difficulty is the specific pronunciation of words that observe such phonetic processes peculiar for the Pittsburgh Speech.

The results of the given study reveal the uniqueness and identity of this dialect and the dependence of the variation of linguistic units on the social characteristics of the society within the given region.

Key words: Pittsburgh Speech, perception level, phonetic features, listening, questioning.

Problem statement. The modern development of linguistics is characterized by a gradual changes in the paradigms of language learning, when the study of its static features is inferior to the place of consideration of its dynamic characteristics, carried out in the framework and in terms of synergetic, socio-ecolinguistics, as well as the interrelationships between psychology of language, thinking and cognition of speakers due to the psycholinguistics.

It is clear that in this aspect, the **relevance of the given study** related to peculiarities of the Pittsburgh Speech units' functioning in terms of the impact of a number of extra-linguistic factors, as well as the comprehension of Pittsburgh Speech by representatives of other macro- and microenvironment within the psycholinguistic aspects is also due to the fact that the results of the given research and the results of such scientific investigations will allow us to solve such current questions as practice in international

political, cultural and professional communication, namely (1) enhancing the adequacy and, therefore, the effectiveness in the decoding of the English language by communicants and (2) enriching the norm of the American English by replacing the inherent linguistic features with those elements of dialects that are more natural to humans.

Analysis of the recent investigations and publications. It is well known that the English language has been studied both: as a result of the development and interplay of its national variants, and in terms of systematization of their convergent and divergent features (Yu. Zatsny, 2014; M. Kolesnyk, 2014; J. K. Chambers, 2005; D. Jones, 1997; I. Trevian, 2007; P. Trudgill, 1992 etc.). Specificity of sociological and cultural variation of speech within the psycholinguistics is presented in the works of A. Zalevskaya, 2000; T. Ushakova, 2006 (Psycholinguistics), David Corina, 1998 (Psycholinguistics and Neurolinguistics),

Dale J. Barr, 2013 (Meaning in Language Use), Rolf A. Zwaan, 2012 (Discourse Comprehension), Deffine Dahan, 2006 (Spoken Word Recognition), David A. Balota, 2004 (Visual Word Recognition), Jennifer S. Pardo, 2006 (Perception of Speech), Akhutina, 2005, 2016; Kovalenko, 1999; Leontiev, 1999; Chepeleva, 1992, 2015; Novikov, 1999, 2007; Marks, 2005; Foucart, Romero-Rivas & Gort, Costa, 2016; Hubers, Snijders & Hoop, 2016; Akimoto, Takahashi, Gunji, Kaneko, et al., 2017; Bitan, Kaftory, Meiri-Leib, Eviatar & Peleg, 2017; Bosco & Gabbatore, 2017; Sharon & Thompson-Schill, 2017; de Freitas, Peruzzi & Deacon, 2018; Giustolisi, Vergallito, Cecchetto, & Lauro, 2018; Hahne, Goldhammer, Kröhne & Naumann, 2018; Houghton, 2018; Mason, Scrimin, Zaccoletti, Tornatora, & Goetz, 2018; Ohadi, Brown, Trub & Rosenthal, 2018 (Listening Comprehension as a Subject of Psycholinguistic Studies) etc. Sociolinguistic variation of speech in the framework of Pittsburgh Speech with its influence on the microenvironment of Pittsburgh represents a particularly interesting task for special study.

Objectives statement. The prospect of this study requires a thorough detailing, systematization of theoretical observation foundations of psycholinguistic and socio-cultural factors, which are the vectors for development and state of language functioning in a particular area. The purpose of the investigation is the discovery of Pittsburgh Speech state in the context of globalization processes. The objectives of the study are as follows: 1) to summarize the basic features of Pittsburgh Speech; 2) to identify the percentage of the Pittsburgh Speech apprehension by listening; 3) to determine the level of perception of Pittsburgh Speech by visual examination of the questionnaire; 4) to systematize the obtained data and generalize it according to the stages of the experiment.

Research methods. To achieve the goal of the study, a set of methods and techniques have been used: 1) standard interview and observation to obtain material for further study; 2) descriptive and comparative methods for the classification and interpretation of the language units under the study; 3) continuous sampling from lexicographic sources; 4) mathematical analysis of frequency in usage of the language units to be analyzed; 5) a method of graphical and linguistic interpretation of the study results to systematize the data obtained and outline the features of their variation; 6) methods of psycholinguistic analysis to observe the components of speech activity on the example of the learned dialect.

Research results. Pittsburgh Speech is a very heterogeneous formation, which is characterized by

a high degree of differentiation within the phonetic, lexical and grammar levels although in some cases structural differences can also be detected [8].

The dynamism of the phonetic system of the English language, which is constantly evolving under the influence of linguistic and extra-linguistic factors, is realized both in the form of modification of the phonetic structure of words and in the form of variation of their accent patterns.

So, Pittsburgh Speech is demonstrated in deviations from the standard American English at all language levels [1]. The residents of Pittsburgh have the following phenomena in their speech:

- changing the vowel [ɔ] by [ɒ];
- quantitative and qualitative reduction of the stressed vowels before /l/;
- quantitative reduction of vowels before [r];
- changing in pronunciation of the vowel core of the diphthong [əʊ];
- lowering the tongue [ʌ];
- vocalization of the consonant [l];
- monophthongization of /ai/ and /aʊ/.

Within the framework of sociolinguistic research there has been found the features in pronunciation of the speakers with the purpose to define the presence or absence of interaction between phonetic features and extra-linguistic factors. The data corpus of authentic writing and speaking material made it possible to discover the reduction of the long vowels [o:], [u:], changing the vowel [ɔ] by [ɒ]; raising and lowering of the tongue in the pronunciation of the vowels [æ] and [ʌ] respectively, vocalization of the consonant [l]. Monophthongization of /ai/ and /aʊ/ in Pittsburgh citizens' speech have been found [7].

The lexical structure of Pittsburgh Speech covers a wide range of phenomena and concepts that represent speech outlook of Pittsburgh residents and is distributed in accordance with the following classification:

- names of people (sex, age, profession or occupation, nationality or ethnic affiliation, moral qualities);
- names of objects (clothing, footwear, accessories, food, alcoholic and non-alcoholic beverages, currency, vehicles, buildings, facilities, furniture, objects, etc.);
- names of actions (physical human actions, actions related to professional activities, households, hobbies);
- names of appraisal adjectives and adverbs (weight and size, color, nationality, appraisal (positive / negative) ;

– auxiliary part of speech (conjunctions, prepositions) [8].

In everyday communication Pittsburgh Speech is distinguished by significant demonstration of peculiar features in relation to a speaker's *gender, ethnic affiliation, social status and age* [2].

Thus, it is clear that representatives of other micro- and macro-environments may find it difficult to understand Pittsburgh Speech, in particular non-native speakers. In order to determine the psycholinguistic component of the Pittsburgh residents' speech, we have conducted an experiment to identify the perception level of Pittsburgh Speech among the University students. The participants of it were students-philologists of Alfred Nobel University (3–4 year of studying). The purpose of the experiment was to determine the percentage of Pittsburgh Speech perception by non-native speakers.

During our experiment, participants were asked to listen to audio recordings of authentic speech by a Pittsburgh resident with the usage of lexical units inherent in a purely Pittsburgh Speech (**Task 1**). At the same time, the informants should complete the questionnaire we had developed in advance (**Task 2**), which contained 5 sentences. They were doubled in audio recordings [8]. Each sentence has three interpretations, where the only one is correct. Participants had to emphasize the correct version of the sentence (annex 1).

The materials offered are units of phonetic and lexical levels taken from the authentic audio by Pittsburgh native speakers (interviews, reading passages, speech and visual perception).

Annex 1. Identification of Pittsburgh Speech perception level.

QUESTION: WHICH OF THE GIVEN OPTIONS IS CORRECT?

1) “Quit jaggin around with dat jumbo” implies that:

- *someone is sticking thorns into his food;*
- *someone is holding a very big weapon;*
- *someone is playing with his food.*

2) “Dawn is rillynebbly” means that:

- *the sunrise is really nice;*
- *don's reel is very sharp;*
- *don is a really nosy fellow.*

3) “What yinzdoinen at?” translates as:

- *what are you two eating today;*
- *what are the youths doing;*
- *tell me everything that you two are doing.*

4) What action do you take when you hear: “Get aht, dere's a fahr in da filled!”:

- *laugh and smell the pretty flower;*

– *look carefully at the filled sections;*

– *leave the field and call emergency.*

5) “If yinz wants served, raise your hans” translates as:

- *if you want service, lift some Germans;*
- *if the youths want to play tennis, they should raise their hands;*
- *if you want to be served, raise your hands.*

The target group of the experiment consisted of 56 Philology students from Alfred Nobel University, aged 19–21 (3–4 years of studying). Such a number of respondents are scientifically substantiated: according to V. Labov's theory, 25 informants are sufficient to study the socio-phonetic variability of pronunciation [4]. L. Verbitskaya believes that recordings of 20 people are enough to get reliable results [6].

As a result, 56 questionnaires have been analyzed. According to the data obtained, all informants have been divided into the following groups relatively to the level of Pittsburgh Speech perception:

- recordings were understood in full;
- recordings were understood in part;
- recordings were not understood at all.

Because of the fact that the experiment consisted of two parts: listening (aural comprehension) (1) and questioning (visual recognition) (2), the data obtained have been also divided into two steps.

According to the results of the experiment, it can be stated that the majority of students have showed a higher understanding of the material after visual contact with it than by listening only. This is due to the fact that most participants are prone to visual perception of information.

The results of the analyzed material (audio perception – 56 questionnaires) are summarized in fig. 1.

The vertical axis determines the number of students who understand the suggested sentences spoken by Pittsburgh native speakers. The horizontal axis indicates the number of questions in the questionnaire.

Thus, the number of students who have understood all the expressions is 10.7%; the proportion of students who have not understood this dialect was 5.3%. The largest proportion of informants was students who have understood two thirds of the information heard (30.3%).

The data obtained indicate that Pittsburgh Speech is rather difficult to competence by non-native speakers.

Let us note that the most understandable were sentences 3 and 5 from our questionnaire:

What yinz do in enat? =Tell me everything that you two are doing! ma

If yinz wants served, raise your hans = If you want to be served, raise your hands.

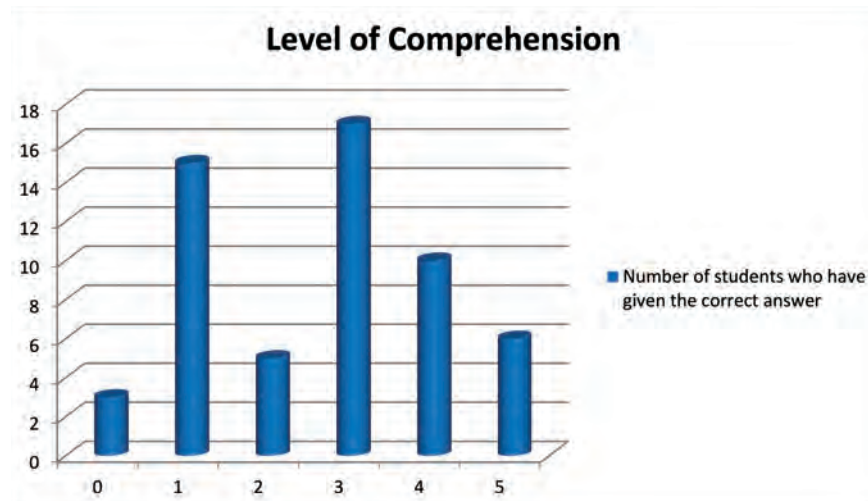

Fig. 1. The level of comprehension of Pittsburgh Speech

It is necessary to emphasize that both sentences contain the pure dialect lexeme *yinz*, which has the meaning of *you guys*, that is, *you are – 2 people, plural*. This may be due to the fact that the context of both expressions, with the exception of a specific lexeme, has a more Standard English, which is accustomed to the informants and which they have been learning for several years.

It should also be noted that the least clear was the sentence 4 of the suggested questionnaire:

Getaht, dere's a fahrindafilled! = *Leavethefieldandcallemergency* [8].

This sentence has the greatest number of phonetic features inherent in Pittsburgh Speech, namely monophthongization of the diphthong /aʊ/ and /aɪ/.

Conclusion and propositions. Pittsburgh Speech as one of the dialects of Midland American English was formed under the influence of extra-linguistic (socio-cultural, demographic and biological) and linguistic (interaction with other languages, dialects and variants) factors of broad sociolinguists. This dialect is characterized by specific phonetic and lexical features, capable of demonstrating context-

driven variability and presenting difficulties in understanding and comprehension of dialectal units not only by non-native speakers but also by representatives of the American English conglomerate.

Interest in studying features of Pittsburgh Speech is based on the definition and analysis of realizations of phonetic and lexical variables under the influence of extra-linguistic parameters (gender, ethnicity, social identity of the informant, age). The results of the given study reveal the uniqueness and identity of this dialect

and the dependence of the variation of linguistic units on the social characteristics of the society within the given region.

A new perspective is the analysis of the variability of speech and its comprehension by non-native speakers to determine comprehension level, consistent with the current state of linguistic and psycholinguistics development, and increasing interest in revealing the influence of social factors on the functioning of speech in different territories. This article is quite interesting in the light of the importance of the socio-cultural role of Pittsburgh Speech in the overall linguistic picture of the United States of America.

The data presented by the experiment has showed that the most difficult in decoding the speech of Pittsburgh residents by non-native speakers is the specific vocabulary inherent in this territory. Of particular difficulty is the specific pronunciation of words that observe such phonetic processes as the monophthongization of the diphthongs /aʊ/ and /aɪ/, which is the so-called feature of Pittsburgh Speech.

List of literature:

1. Eberhardt M., Gooden S. Local Identity and Ethnicity in Pittsburgh AAVE. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. 2007. Vol. 13. P. 81–94. URL: https://www.researchgate.net/publication/44117752_Local_Identity_and_Ethnicity_in_Pittsburgh_AAVE [in English].
2. Johnstone B., Baumgardt D., Eberhardt M., Kiesling S. *Pittsburgh Speech and Pittsburghese*. Berlin/Boston : Mouton de Gruyter, 2015 [in English].
3. Jones D. *An Outline of English Phonetics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997 [in English].
4. Labov W. The three dialects of English. *New Ways of Analyzing Sound Change*. San Diego: Academic Press. 1991. P. 1–44. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-three-dialects-of-English-Labov/45181d681381e16b099341a624bae3d356b416d4> [in English].
5. Trudgill P. *Introducing language and society*. Penguin Books Ltd. 1992. 79 p. URL: <https://catalogue.nla.gov.au/Record/330180> [in English].

6. Вербицкая Л. А., Игнаткина Л. В., Литвачук Н. Ф. и др. Региональные особенности реализации русской речи (на фонетическом уровне). *Вестник ЛГУ*. 1984. № 8. Вып. 2. С. 71–80.
7. Вуколова Е. В. Питтсбургский диалект: фонетические, лексические и грамматические особенности. *Одесский лингвистический вестник*. 2014. Вып. 4. С. 36–38. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2574/Vukolova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
8. Вуколова К. В. Соціолінгвістична варіативність мовлення носіїв пітсбургського діалекту : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 ; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 281 с.

Зірка В. В., Вуколова К. В. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ВИВЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕКОДУВАННЯ ПІТСБУРЗЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Стаття продовжує цикл наукових робіт з дослідження пітсбургського діалекту під впливом позалінгвістичних факторів. Дослідження охоплює три основні рівні мови, такі як фонетичний, лексичний і граматичний. Саме динамізм фонетичної системи пітсбургського діалекту, який постійно розвивається під впливом лінгвістичних та позамовних факторів (стать, етнічна приналежність, соціальна ідентичність мовця та його вік), реалізується як у формі модифікації фонетичної будови слів, так і у формі варіації їх акцентів. Цілі дослідження досить різноманітні і включають такі: короткий зміст основних особливостей пітсбургського діалекту; визначення відсотка сприйняття вивченого мовлення шляхом прослуховування; визначення рівня сприйняття мовлення м. Пітсбург шляхом візуального огляду анкети.

Таким чином, автори представляють практичне дослідження сприйняття мови, що використовується на досліджуваній території не носіями мови в рамках експерименту, проведеного в одному з українських університетів. Цей експеримент необхідний для розуміння таких психолінгвістичних аспектів, як мислення та сприйняття мовців. Все це могло би сприяти підвищенню адекватності та ефективності декодування англійської мови комунікантами та збагаченню норми американського варіанта сучасної англійської мови. Експеримент складався з двох частин, таких як слухання (розуміння на слух) та анкетування (візуальне сприйняття). Ця стратегія, що складається з двох частин, дає нам змогу досягти мети дослідження, якою є виявлення стану мовлення, характерного для мешканців м. Пітсбург в контексті глобалізаційних процесів. Отримані дані вказують на те, що мова Пітсбурга досить важка для сприйняття не носіями мови. Складність полягає у специфічній вимові слів, що включають фонетичні процеси, характерні для мовлення пітсбургжан.

Результати дослідження виявляють унікальність та ідентичність цього діалекту, а також залежність варіацій мовних одиниць від соціальних характеристик суспільства в межах цього регіону.

Ключові слова: *пітсбургський діалект, рівень сприйняття, фонетичні особливості, слухання, анкетування.*

Іваненко Д. О.

Херсонський державний університет

МУЛЬТИМОДАЛЬНА СТИЛІСТИКА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Наукове дослідження присвячено теоретико-аналітичному огляду лінгвістичних доробків з вивчення питання становлення та розвитку мультимодальної стилістики. Своїми витоками мультимодальна стилістика сягає формальної лінгвістичної школи, представниками якої є Віктор Шкловський, Роман Якобсон; функціональної лінгвістики, видатним представником якої є Майкл Халлідей; когнітивної стилістики, представниками якої є Дж. Гевінс, К. Емот. Основні положення мультимодальної стилістики базуються на постулатах класичної стилістики тексту, мультимодальної лінгвістики, теорії текстових світів, когнітивної поетики, теорії концептуальної метафори.

Першозасновниками мультимодальної стилістики вважають датську дослідницю Ніну Норгаард, яка спиралась на дослідження з мультимодальної лінгвістики, розроблені Г. Крессом і Т. ван Льовеном. Основним із ключових понять мультимодальної лінгвістики є мультимодальний/креолізований текст та один з його різновидів, а саме відеовербальний текст. Г. Кресс виділив чотири основні категорії мультимодальності, такі як модус, семіотичний ресурс, модальна сумісність, інтерсеміотична взаємодія модусів. Мультимодальна стилістика – це досить нова галузь стилістики, яка має на меті розширити способи та засоби масової інформації, до яких можна застосувати стилістичний аналіз. Мультимодальні стилісти розширюють концепцію, наприклад, роману, включаючи не лише розповідь про формулювання та можливі візуальні образи, типографування та макет, але й обкладинку книги, якість паперу та інші аспекти матеріальної реалізації книги.

Метою нашого дослідження є систематизація та узагальнення лінгвістичних теорій, які послуговували підґрунтям появи мультимодальної стилістики та її розбудови. Об'єктом нашої розвідки є теоретичні доробки та практичні дослідження у царині мультимодальної лінгвістики та її відгалуженні, якою є мультимодальна стилістика.

Ключові слова: мультимодальність, мультимодальна лінгвістика, мультимодальна стилістика, модус, мультимодальний текст.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній царині досліджень панує тенденція до вивчення різноманітних процесів, засобів і способів творення смислів за допомогою вербальних та невербальних семіотичних модусів [3; 5; 10; 17]. Мультимодальна стилістика постає відгалуженням мультимодальної лінгвістики, фундамент якої закладено Г. Крессом, Т. ван Льовеном [11; 12] та М. Халлідеем [14]. Останнім часом на теренах України з'являється все більше наукових розвідок, присвячених саме вивченню мультимодального конструювання смислів у різних типах текстів [3; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундатором мультимодальної стилістики постає датська дослідниця Ніна Норгаард, чії роботи “Multimodal Stylistics of the Novel” та “Key Terms in Stylistics” є засадничими у цій царині [17; 18]. У своєму підґрунті мультимодальна стилістика базується на дослідженнях з класичної стилістики

тексту (І. Арнольд, В. Кухаренко, О. Мороховський) [1; 2; 4] та мультимодальної лінгвістики Г. Кресса та Т. ван Льовена (Kress, Leeuwen, 2001) [14].

Постановка завдання. Метою статті є виявлення витоків мультимодальної стилістики та окреслення основних здобутків класичних наукових шкіл, що формують її підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Мультимодальна стилістика постає найсучаснішим напрямом лінгвістичних досліджень. У вузькому розумінні у компетенцію мультимодальної лінгвістики входить стилістичний аналіз способів конструювання значення і породження смислів зі словесними та іншими семіотичними кодами, а саме візуальними, аудіальними, які є єдиним цілим. У річищі лінгвостилістичних досліджень панує думка про те, що творення смислів є складним когнітивно-прагматичним процесом [5; 17].

Лінгвостилістика постає «парасольковою» наукою, що охоплює здобутки мовознавства,

теорії літератури, філософії, культурології, соціології, історії та психології. Дослідники лінгвостилістики використовують лінгвістичні моделі та теорії як свої аналітичні інструменти для того, щоб описати та пояснити, як і чому працює текст, як ми «переходимо» від слів на сторінці до усвідомлення їхнього значення. Аналіз, як правило, орієнтується якісно або кількісно на фонологічні, лексичні, граматичні, семантичні, прагматичні чи дискурсивні особливості текстів, когнітивні аспекти, що беруть участь в обробленні читачем цих ознак, а також на різні їх поєднання. Нові розробки стилістики підкреслюють, що виробництво сенсу потрібно сприймати як подвійну вправу, що охоплює стільки ж текстових висновків, скільки розумових процесів, що дають змогу зрозуміти текст [18, с. 1].

З цього випливає, що стилістику часто розглядають як лінгвістичний підхід до літератури, оскільки досі більшість лінгвостилістичних досліджень вибирає художній текст як матеріал для аналізування. Проте за останні десятиліття діапазон типів текстів, які постають у фокусі досліджень з лінгвостилістики, значно розширився. Лінгвостилістичні дослідження охоплюють публіцистичні тексти та їхні піджанри, масмедійний тексти, тексти реклами та новин тощо. Спираючись на здобутки лінгвістики тексту, стилістика характеризується інформаційним, систематизованим, доступним та (як правило, також) контекстуальним аналізом, який є чітким, послідовним та відкритим. Важливо зауважити, що, незважаючи на стурбованість стилістів щодо чіткого інструментарію, жоден стилістичний аналіз не може бути абсолютно об'єктивним, адже на нього завжди впливатиме безліч факторів, таких як індивідуальні вподобання стиліста, а також мовна парадигма, що використовується для аналізу або вибраної методології. Стилiстика є міждисциплінарною за обсягом, очевидно, вона є об'єднанням мовознавства та літературознавства. Проте різнопланові претензії в цій галузі також дають змогу різноманітним поглядам, запозичених з таких дисциплін, як філософія, теорія культури, соціологія, історія та психологія, знайти шлях до стилістичного аналізу літератури [18, с. 2].

Своїми витокami мультимодальна стилістика сягає досліджень формальної лінгвістичної школи, представниками якої є Віктор Шкловський ("Art as technique" (1988 рік) [6]), Роман Якобсон ("Closing statement: Linguistics and poetics" (1960 рік) [7]). Формалісти хотіли зробити літературне дослідження більш науковим,

грунтуючись на чітких спостереженнях щодо формальних мовних особливостей текстів. Вони присвятили своє стилістичне вивчення фонологічним, лексичним та граматичним формам. Свої стилістичні дослідження науковці зосереджували майже виключно на поезії. У своєму видатному "Closing statement: Linguistics and poetics" (1960 рік) Р. Якобсон стверджував, що поетична функція мови є домінуючою у текстах, які «зосереджуються на повідомленні заради себе», тобто текстах, у яких мовний вибір відхиляється від норми й тим самим привертає увагу до себе та літературної природи тексту. У роботі "Art as technique" (1988 рік) В. Шкловський висунув аналогічний підхід до поетичної функції мови, ввівши в неї поняття очуднення або «остранення». На думку В. Шкловського, функція мистецтва полягає у продовженні процесу сприйняття шляхом очуднення знайомого. Репрезентативними творами формальної стилістики є "Standard language and poetic language" Я. Мукаржовського (1964 рік) та словесне мистецтво Р. Якобсона і Д. Шекспіра "The expense of Spirit" (1970 рік) [17, с. 7].

Тоді як ранній формалістичний підхід до літературних досліджень вирізнявся науковцями, які хотіли ґрунтовно базувати свій аналіз літератури на помітних мовних особливостях тексту, інші критикували цей підхід за занадто механістичний і позбавлений реального літературного розуміння. Крім того, формалістичний підхід дедалі частіше критикували за те, що він приділяв занадто мало уваги функціям та наслідкам перевірених формальних ознак та нехтував значенням екстралінгвальних факторів, таких як соціальний, історичний та культурний контекст. Разом із функціональним трендом у лінгвістиці наприкінці 1970-х років виник новий напрям стилістики, який вирішив деякі виявлені недоліки формальної школи. Як випливає з назви, лінгвісти та стилісти функціонального напрямку говорять про перевагу функції та значення над формою, отже, інтегрують формальний опис із міркуваннями щодо функції описаних мовних особливостей.

Науковці зацікавлені у використанні мови та визнають роль, яку відіграє контекст у формуванні значень [17, с. 8]. Крім того, функціональна тенденція в мовознавстві викликала посилений інтерес до розроблення інструментів для аналізу, а саме довших відрізків тексту [11], що дало змогу стилістам легше розширити сферу їх аналізу з поезії до довших текстів, таких як оповідна проза та ігрові тексти. Видатним є діяч функціональної лінгвістики М. Халлідей, що запровадив підхід

до мови, відомий як «системна функціональна лінгвістика» [12]. Функціональна стилістика додала до теоретико-поняттєвого апарату такі терміни, як «категорії», «методологія». М. Халлідей відстоює соціальний семіотичний погляд на спілкування, що означає, що мова та всі інші види людського осмислення розглядаються як соціальні практики, які, відповідно, мають бути проаналізовані в мультимодальній стилістиці. З цього випливає, що велике значення для лінгвістики має функціональний або прагматичний аспект використання мови, а це означає, що лінгвісти з цієї школи особливо зацікавлені у функціях вибору, який люди роблять під час використання мови, тобто сенс, який ці рішення створюють у контексті. Концепція вибору є абсолютно центральною для лінгвістики, а вибір вважається тісно пов'язаним із соціальним контекстом, у якому він зроблений. Крім того, сенс, який реалізується, впливає не лише з фактичного вибору формулювання, але й з його протиставлення тому, яке могло бути вибране замість цього. Щоб розкрити цю смислову складність мови, М. Халлідей називає три метафункції мови, а саме експериментальну, міжособистісну та текстову. Кожен пункт усвідомлює одночасно експериментальний сенс (значення, що стосується представлення досвіду), міжособистісне значення (значення, яке стосується відносин між співрозмовниками) та текстове значення (значення, що стосується організації тексту) [17, с. 9].

Остання тенденція стилістики, яку слід згадати, – це те, що в стилістиці часто називають «когнітивним рухом», який розпочався на початку 1990-х років. У своїй роботі прихильники когнітивної стилістики спираються на розуміння когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, а також суміжних галузей теорії концептуальної інтеграції, теорії схем та теорії концептуальної метафори, теорії текстових світів Д. Гевінс [9], К. Емотт [8], Е. Семіно [19]. Дослідники когнітивної стилістики розширюють фокус свого аналізу, щоб включити читацьке та людське пізнання як абсолютно центральне у змістотворчому контексті, досліджуючи, як читачі мають сенс чи концептуалізують цей текст, наскільки мовні аспекти тексту підказують конкретні концептуалізації. Застосування теорії концептуальної метафори в стилістичному аналізі є показовим прикладом цього. Ще однією ключовою теорією когнітивної поетики є теорія текстових світів [8; 9; 19]. Теорія текстових світів стосується того, як люди будують розумові уявлення (тобто текстові світи) у своїй свідомості під час оброблення дискурсу, орієн-

туючись на властивості світобудови (мовні підказки щодо часу, місця, об'єктів та персонажів), які дають можливість читачам концептуалізувати окремі світи, включаючи світ дискурсу автора та читача [11, с. 11].

Досі більшість досліджень з когнітивної стилістики було зосереджено на вивченні виключно мовних/мовленнєвих явищ. Однак згодом науковці починають вивчати когнітивні аспекти читацького сприйняття багатомодальних або мультимодальних літературних текстів. Лінгвістичний інтерес до дослідження вербальних та невербальних засобів, які відіграють провідну роль під час творення інформації та смислів, зумовлений тим, що сучасні тексти дедалі частіше охоплюють не лише вербальну складову частину, але й графічні/візуальні зображення або окремі елементи. Як вербальні, так і графічні ресурси беруть участь у передачі думок та ідей і не лише виконують формальну роль, але й постають посередником між відправником та одержувачем, беруть активну участь у формуванні змісту тексту загалом і його окремих складових частин зокрема, впливають у такий спосіб на його перцепцію і комунікативно-прагматичну спрямованість.

Цілком закономірно, що останніми роками спостерігається підвищений інтерес учених до поліаспектного дослідження не лише мовних, але й позамовних засобів, які співіснують в одному комунікативному просторі. Наукова робота Г. Кресса і Т. ван Льовена “Reading Images: The Grammar of Visual Design” (1996 рік) [14], присвячена проблемі мультимодальності та модусам її репрезентації, заклала підґрунтя мультимодальної лінгвістики. Це дало поштовх багатьом сучасним дослідникам вивчати інноваційні аспекти невербальної комунікації [3, с. 100; 17, с. 14].

У своїх наукових роботах Г. Кресс і Т. ван Льовен фокусуються на вивченні ролі таких невербальних модусів, як звук, колір та типографування [13; 14; 15; 16]. На думку дослідників, «загальні семіотичні принципи діють у різних режимах і в різних напрямках. Наприклад, у разі експериментальної метафункції сенс створюється за допомогою конфігурацій учасників, процесів та обставин у мові» [16].

Доцільність у виокремленні мультимодальної лінгвістики вбачається в її універсальності. Не існує фактично такого жанру, який би не був нею охоплений (комікси, карикатури, романи, посібники користувача, художні книги, музейні експонати, фільми, картини тощо). Говорячи про мультимодальність, мультимодальний текст

та мультимодальний дискурс, спостерігаємо неоднозначність у трактуванні понять, якими оперують дослідники під час аналізу. Йдеться про мультимодальність, модус, семіотичні ресурси, модальність тощо, тому одне з першочергових питань стосується категорійно-поняттєвого апарату цієї вузькоспеціальної галузі лінгвістики [13, с. 101].

Основним із ключових понять мультимодальної лінгвістики є мультимодальний/креолізований текст та один з його різновидів, а саме відеовербальний текст. Вперше термін «мультимодальний/креолізований текст» був розроблений вченими Г. Крессом і Т. ван Льовеном у спільній статті “Multimodal Discourse” [3, с. 56; 13]. Під цим поняттям вони розуміють текст, який поєднує різні семіотичні системи для того, щоб отримати більш детальну інформацію. Г. Кресс виділив такі чотири основні категорії мультимодальності: модус (англ. *mode*) як результат культурного формування матеріалу через його використання в щоденній соціальній взаємодії людей; семіотичний ресурс (англ. *semiotic mode*), що показує взаємодію між репрезентаційними ресурсами та їх реалізацією; модальна допустимість (англ. *modal compatibility*) – це поняття, пов’язане з матеріальним, культурним, історичним аспектом використання модусу, саме ця категорія відповідає за адекватне використання модусу; інтерсеміотичність модусів (англ. *intersemiotic modes*) – сполучуваність модусів у певному контексті [13, с. 14]. Поняття «модус» не має однозначного трактування, тому потребує додаткових уточнень та обґрунтувань. У мультимодальній комунікації для реалізації поставлених цілей поєднують одночасно кілька модусів. Прикладами можуть слугувати рисунок і вербальний текст, рисунок і текстовий підпис-пояснення до нього, текст та інші невербальні графічні засоби, усний вербальний текст і міміка співрозмовника, відстань між комунікантами, вербальні засоби на телебаченні чи в Інтернеті разом з ілюстраціями або іншими графічними об’єктами, що рухаються та виконують певні дії. Промінантною є думка Г. Кресса і Т. ван Льовена про те, що всі модуси впливають на значення, формуючи його сутність. Це стосується засобів (візуальних, мовних, писемних тощо), використання яких обмежується можливістю окремих каналів зв’язку й тематичною спрямованістю кожного конкретного інформаційного блоку [3, с. 105].

Інші дослідники схиляються до думки про те, що модус (візуальний або семіотичний ресурс)

(від лат. *modus* – міра, спосіб, образ, вид) – це засіб передачі інформації, під яким розуміють текст, звук, відеоряд, характерною та ключовою ознакою якого є можливість уміщувати й передавати значення. Очевидним є той факт, що до одного комунікативного акту залучено декілька модусів одночасно, завдяки яким формується мультимодальність. Зазначимо, що, говорячи про модус, К. Джевїтт удається до детального трактування семіотичних ресурсів. Отже, модус – це певний набір ресурсів, які належать до однієї системи і здатні передавати значення, сполучаючись як з одиницями цієї системи, так і з тими, що належать до інших систем. Окремими групами модусів є вербальні одиниці, цифри, знаки пунктуації, фотосвітлини, піктограми тощо [3, с. 107]. Семіотичний ресурс – це одне з ключових понять у мультимодальній лінгвістиці, під яким Т. ван Льовен розуміє продукти людської діяльності, які використовують з комунікативною метою та які продукуються фізіологічно. Наприклад, наш артикуляційний апарат чи мускули уможливають відповідні вирази обличчя й жести. До технічних комунікативних ресурсів належать ручка, чорнило чи комп’ютерне апаратне та програмне забезпечення. Не менш важливим поняттям мультимодальної лінгвістики є модальна сумісність, у межах якої, власне, визначається доцільність використання того чи того модусу з урахуванням преференцій, традицій і звичаїв етнічних спільнот. Модальна сумісність – це ключове поняття, яке визначає ступінь інтерсеміотичної кореляції різних модусів, зокрема кількох невербальних і вербального або лише кількох невербальних та паравербальних одночасно. Під модальною сумісністю розуміємо можливість семіотичних ресурсів сполучатися між собою, не суперечачи один одному як щодо вираження, так і стосовно змісту [3, с. 107].

Мультимодальна лінгвістика та мультимодальна стилістика покликані полівекторно досліджувати конвергенційні і інтеракційні процеси, що реалізуються в результаті використання вербальних, невербальних і паравербальних засобів у різножанрових площинах незалежно від вибраного каналу й середовища [3, с. 132]. З цього випливає, що мультимодальна стилістика – це досить нова галузь стилістики, яка має на меті розширити способи та засоби масової інформації, до яких можна застосувати стилістичний аналіз. Таким чином, інструментарій мультимодальної стилістики дає змогу вивчити як роль і значущість слова у творенні смислів, так і засоби типографування, колір,

компонувannya, візуальні зображення (Н. Норгаард, 2010 рік) [17; 18]. З цієї стилістичної точки зору вся комунікація та всі тексти вважаються мультимодальними, навіть звичайні літературні оповіді без спеціальних візуальних ефектів, оскільки написана словесна мова автоматично і без винятку включає як формулювання, так і типографію (або графологію), а також реалізацію в просторі з точки зору композивання.

Висновки і пропозиції. Отже, об'єктом дослідження мультимодальної лінгвістики та її відгалуження, якою є мультимодальна стилістика, є поєднання вербальних, невербальних та параверб-

бальних засобів, які співіснують в одній площині. Предметом дослідження мультимодальної лінгвістики в усному мовленні є різноманітні комунікативні акти з урахуванням темпу, тембру мовця, просторових і часових характеристик та інших екстралінгвальних факторів. Предметом дослідження мультимодальної лінгвістики у писемному мовленні є структурно-функціональні, комунікативно-прагматичні й соціокультурні особливості вербальних, невербальних та паравербальних компонентів. Предметом дослідження мультимодальної стилістики є прийоми, техніки та механізми продукування стилістичних засобів [3, с. 132].

Список літератури:

1. Арнольд И. Стилистика современного английского языка. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1981. 300 с.
2. Кухаренко В. Интерпретация текста. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
3. Макарук Л. Мультимодальність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 ; Запорізький національний університет. Луцьк, 2019. 40 с.
4. Стилистика английского языка : учебник / ред. А. Мороховский, А. Воробьева, Н. Лихошерст, З. Тимошенко. Київ : Вища школа, 1991. 247 с.
5. Цапів А. Поетика нарративу англійськомовних художніх текстів для дітей : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 ; Харківський національний університет імені В. Каразіна. Харків, 2020. 40 с.
6. Шкловский В. Избранное. Москва : Художественная литература, 1983. 640 с.
7. Якобсон Р. Работы по поэтике. Москва : Прогресс, 1987. 464 с.
8. Emmott C. Narrative comprehension: a discourse perspective. New York : Oxford University Press, 1997. 344 p.
9. Gavins J. Text world theory. An introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. 208 p.
10. Gibbons, A. "I contain multitudes". Narrative multimodality the book that bleeds. *New perspectives on narrative and multimodality* / ed. R. Page. New York, London : Routledge Taylor & Francis Group, 2010. P. 99–114.
11. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English. London and New York : Longman, 1976. 374 p.
12. Halliday M. Halliday's introduction to functional grammar. 4th ed. London ; New York : Routledge Taylor & Francis Group, 1994, 2014. 808 p.
13. Kress G. Multimodal Discourse: the modes and media of contemporary communication. London : Edward Arnold, 2002. 152 p.
14. Kress G., van Leeuwen T. Reading images: The grammar of visual design. 2nd ed. London ; New York : Routledge Taylor & Francis Group, 2006. 310 p.
15. Kress G. Multimodality: Challenges to thinking about language. *TESOL Quarterly*. 2000. № 34 (2). P. 337–340.
16. Kress G. Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication. New York ; London : Routledge Taylor & Francis Group, 2010. 212 p.
17. Nørgaard N. Multimodal Stylistics of the Novel More Than Words. New York : 711 Third Avenue, 2019. 348 p.
18. Nørgaard N., Montoro R., Busse B. Key Terms in Stylistics. London : The Tower Building, 2010. 276 p.
19. Semino E. Text worlds. *Cognitive poetics: Goals, Gains and Gaps* / ed. G. Bronte, J. Vandaele. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2009. P. 33–77.

Ivanenko D. O. MULTIMODAL STYLISTICS: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

The research is devoted to the theoretical and analytical review of the linguistic works on the study of the formation and development of multimodal stylistics. The origins of multimodal stylistics go back to the formal linguistic school, represented by Victor Shklovsky, Roman Jakobson; functional stylistics, a prominent figure of functional linguistics – Michael Halliday; cognitive stylistics, represented by J. Gavins, Emot. The main provisions of multimodal stylistics are based on the postulates of classical text stylistics, multimodal linguistics, and the theory of text worlds, cognitive poetics, and the theory of conceptual metaphor.

The founders of multimodal stylistics are considered to be the Danish researcher Nina Nørgaard, who in turn relied on research on multimodal linguistics developed by G. Kress and T. van Leeuwen. The main key concept of multimodal linguistics is multimodal/creolized text and one of its varieties – video verbal text. G. Kress identified four main categories of multimodality: mode, semiotic resource, modal admissibility,

intersemiotic modes. Multimodal stylistics is a fairly new branch of stylistics, which aims to expand the ways and means of mass media to which stylistic analysis can be applied. Multimodal stylists expand the concept of, for example, a novel, including not only the narrative of wording and possible visual images, typography and layout, but also the book cover, paper quality, and other aspects of the book's material realization.

The aim of our research is to systematize the scientific research of multimodal stylistics. The object of our article was the texts and film texts of English-language fairy tales of the XXI century, which will make it possible to clarify the specifics of their textual and multimodal structure. The article is devoted to the problem of research of multimodal stylistics

Key words: *multimodality, multimodal linguistic, multimodal stylistics, mode, multimodal text.*

Іванотчак Н. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Павлюк О. Б.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЖІНКА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано засоби об'єктивації концепту ЖІНКА у сучасному англomовному пісенному дискурсі. Матеріалом дослідження є дані, отримані методом суцільної вибірки з масиву англomовних пісень. Дискурс англійської пісні використаний як ресурс для відтворення ключових цінностей, що знаходять своє відображення в мові. У досліджених фрагментах пісенного дискурсу ЖІНКА виступає універсальним опорним концептом, який створює загальний контекст. Змодельовано структуру концепту ЖІНКА в сучасному пісенному дискурсі. Виявлено когнітивні ознаки змістового шару концепту шляхом компонентного аналізу. Описано ознаки оцінної, енциклопедичної, утилітарної, та соціально-культурної зон інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА. Інтерпретаційне поле концепту ЖІНКА неоднорідне, вміщує декілька зон, які наділені внутрішньою змістовою єдністю та об'єднують близькі за змістом когнітивні ознаки. Воно належить до структурованої частини концепту й аналогічно змістовому шару може бути описане як перелік ознак. Оцінна зона об'єднує когнітивні ознаки, в яких втілена загальна оцінка концепту та містить лексеми на позначення зовнішності та внутрішніх оцінних ознак концепту ЖІНКА. Утилітарна зона частково переплітається з енциклопедичною та включає лексеми на позначення соціального становища жінки в суспільстві. Соціально-культурна зона концепту ЖІНКА досить вузька та виражається переважно усталеними словосполученнями та лексемами. Дослідження асоціативного уявлення концепту ЖІНКА в англomовних піснях дало змогу різнобічно представити ознаки інтерпретаційного поля як результат тлумачення дійсності у рамках соціально вироблених пізнавальних моделей, де асоціація постає емоційно-забарвленим і суб'єктивним знанням про концепт. В сучасних англomовних піснях концепт ЖІНКА вербалізується великою кількістю лексем, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки, а також описують жінку як матір, переважно створюючи образ успішної жінки.

Ключові слова: концепт ЖІНКА, пісенний дискурс, мікрополе, змістовий шар, інтерпретаційне поле, асоціативний експеримент.

Постановка проблеми. В контексті антропоцентричної парадигми особливе зацікавлення викликає відображення в мові ментальних процесів та засобів вербалізації концептів. Пізнання людини є невід'ємним від пізнання мови, адже когнітивні закономірності знаходять своє відображення в мові. Семантичне наповнення концептів в різних мовах відрізняється, тому системний опис концептів важливий для розуміння культурної і мовної специфіки певної нації. Текст пісні є невід'ємною частиною сучасної культури, вона дає змогу виразити себе та сформувати власний погляд на світ, оскільки пісні можуть впливати на особисті цінності. Відповідно до певного історичного періоду, пісенний текст несе певну програму духовного виховання людини. Концепт ЖІНКА, вербалізований у пісенному творі, передає актуальні смисли,

значимі для того чи іншого періоду історичного розвитку культурної спільноти та часто виступає універсальним опорним концептом, який створює загальний контекст пісенного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявні лінгвістичні дослідження концепту ЖІНКА здійснювались на матеріалі німецької, української, російської мов та стосувались аналізу фразеологічних виразів та паремій, а також вивчення метафоричного вираження концепту. Серед дослідників варто відзначити Ю. Андрущенко, Я. Калініну, В. Калько, Т. Сукаленко [1; 4; 5; 10]. Проаналізувавши їхній дослідницький доробок, доходимо висновку, що, попри універсальне значення, концепт ЖІНКА у різних лінгвокультурах набуває національно-специфічного забарвлення.

Актуальним залишається вивчення вербалізації концепту ЖІНКА на матеріалі англomовного пісенного дискурсу, який є багатим ресурсом для відтворення ключових цінностей і концептів лінгвокультури.

Постановка завдання. Метою статті є визначення концептуальної структури та засобів об'єктивації концепту ЖІНКА у сучасному англomовному пісенному дискурсі. Теоретичною основою дослідження виступають роботи представників культурологічного (С. Воркачев, В. Карасік [2; 6]), та семантико-когнітивного (З. Попова, І. Стернін [8; 9]) підходів до аналізу концептів. Польова модель концепту в межах підходу, запропонованого З. Поповою та І. Стерніним, виглядає таким чином: ім'я концепту, загальнокультурна або індивідуальна одиниця предметного коду; базовий змістовий шар, або шари, які розміщуються навколо ядра та містять загальноприйнятні концептуальні ознаки; інтерпретаційне поле концепту, яке містить оцінки й трактування змісту ядра концепту в межах індивідуальної, групової чи національної свідомості [9, с. 64].

Виклад основного матеріалу. Змістовий шар концепту включає мінімум когнітивних ознак, які визначають основні та найважливіші відмінності концептуалізованого предмета і явища, що є обов'язковими для виконання основної функції. Таких диференційних ознак небагато, оскільки вони стосуються того мінімуму, який визначає сутність концепту. Джерелом побудови змістового шару концепту ЖІНКА, вираженого іменником *woman*, є лексичні одиниці з англomовних пісень і дані компонентного аналізу лексеми-імені концепту. Далі було виділено найбільш частотні ознаки, на основі яких формуємо змістовий шар концепту (рис. 1).

1) Однією з головних ознак, що описують жінку, є її приналежність до людського роду – *female human, female person, female human being*. Незважаючи на різні формулювання, приналежність до людського роду згадується у всіх виділених лексемах, що доводить значимість цієї ознаки для характеристики концепту *woman*.

2) Характеристика вікових особливостей. Вікова характеристика є однією з головних для опису концепту *woman* та розмежування синонімічного ряду. Так, словосполучення *a young woman, an adult female, an elderly woman* описують жінку у фізіологічному плані, вказуючи на певний період на життєвому шляху (зрілість, дорослішання, розвиток).

3) Соціальна роль жінки в суспільстві. Сюди входять оцінні ознаки за декількома напрямками місця жінки в суспільстві:

– місце жінки по відношенню до чоловіка (*a female spouse, wife, girlfriend, female sexual partner, female lover*);

– місце жінки у структурі сім'ї (*a female relative, sister, daughter, mother*); соціальний статус (*fair maid, working female, housewife*).

Рис. 1. Змістовий шар концепту ЖІНКА в англomовному пісенному дискурсі

Інтерпретаційне поле концепту ЖІНКА включає когнітивні ознаки, які в тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту. Когнітивні ознаки інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА в англomовному пісенному дискурсі подано на рис. 2.

Аналіз інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА будемо проводити за методикою М. Полюжина [7, с. 58–59], який стверджує, що в інтерпретаційному полі виділяється кілька зон – таких ділянок інтерпретаційного поля, які мають певну внутрішню змістовну єдність та об'єднуються близькими за змістом когнітивними ознаками (оцінна, енциклопедична, утилітарна, регулятивна соціально-культурна, пареміологічна). Воно належить до структурованої частини концепту і аналогічно змістовому шару може бути описано як перелік ознак.

1) Оцінна зона, що об'єднує когнітивні ознаки, в яких втілена загальна оцінка концепту. Сюди відносимо лексеми та словосполучення на позначення зовнішності та внутрішніх оцінних ознак, що характеризують концепт WOMAN: оцінка характеру (*kindness, confident, witch, devil incarnate, Eve, Eve's daughter*), естетичні ознаки (*not worthy, dirty, breath-taking, hot, beauty, beautiful, lovely, pretty, perfect, sexy, young, grace, elegance, good*

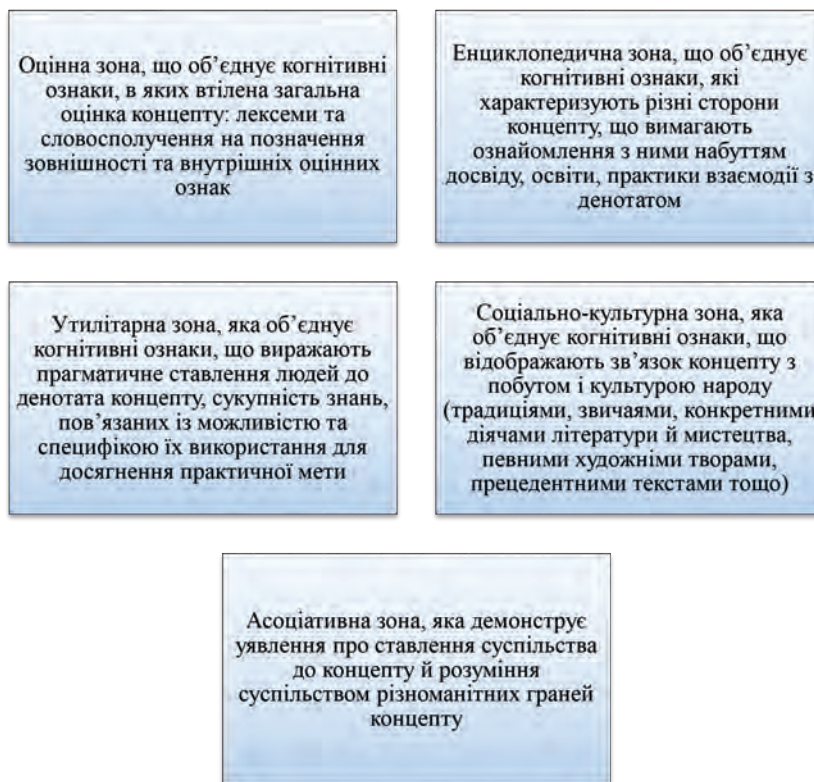

Рис. 2. Групи когнітивних ознак інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА в англійських піснях

looking), емоційні ознаки (*sweet, crazy, nice, wild thing, fire, thunder, mystery, happy*), інтелектуальні ознаки (*smart, empower, stupid, wise*), моральні ознаки (*tender, mean, mad*).

2) Енциклопедична зона, що об'єднує когнітивні ознаки, які характеризують різні сторони концепту, що вимагають ознайомлення з набуттям досвіду, освіти, практики взаємодії з денотатом. Для концепту *woman*, втіленому в англійських піснях, енциклопедичною зоною буде сукупність таких ознак: *an adult female human or female humans in general; human opposite to man; human who has reproductive ability of giving birth to children*. Аналіз англійських пісень показав, що ці ознаки втілені в таких лексемах: *female, mother, mama, expecting, pregnant, loving arms, two hearts*.

3) Утилітарна зона, яка об'єднує когнітивні ознаки, що виражають прагматичне ставлення людей до денотата концепту, сукупність знань, пов'язаних із можливістю та специфікою їх використання для досягнення практичної мети. Для концепту WOMAN утилітарна зона частково переплітається з енциклопедичною через ознаку *human who has reproductive ability of giving birth to children* (лексеми *mother, mama, expecting, pregnant* тощо), а також включає лексеми на позначення соціального становища жінки в суспільстві

(*not worthy, stupid, witch, devil incarnate, Eve, Eve's daughter, confident, dignity, power, respect, girl power, fight, worth it, ability, impact, influence, capacity, female, fighter, smart, empower, persuasion, vengeance, proclaim, get money, spirit, authority, superwoman*).

4) Соціально-культурна зона, що об'єднує когнітивні ознаки, як відображають зв'язок концепту з побутом і культурою народу (традиціями, звичаями, конкретними діячами літератури й мистецтва, певними художніми творами, прецедентними текстами тощо). Аналіз англійських пісень показав, що в пісенному дискурсі соціально-культурна зона концепту WOMAN досить вузька та виражається переважно усталеними словосполученнями та лексемами (наприклад, лексеми *girl power, superwoman*).

5) Асоціативна зона. Зазвичай в інтерпретаційному полі концепту виокремлюють пареміологічну зону, тобто сукупність когнітивних ознак, що об'єктивуються прислів'ями, приказками, афоризмами, тобто сукупність тверджень та уявлень про явище, відображене концептом у національних пареміях. Втім, у рамках аналізу концепту WOMAN через призму дослідження англійських пісень пареміологічну зону будемо інтерпретувати шляхом асоціативних уявлень щодо концепту WOMAN, адже С. Воркачов виділяє в структурі концепту, крім образного (концептуальні метафори, що формують концепт у свідомості), поняттєвого (ознакова та дефініційна структура) та ціннісного складників, також значеннєвий складник (асоціативні характеристики концепту) [3, с. 7].

Для виявлення асоціативної зони досліджуваного концепту було проведено асоціативний експеримент (опитування). Для проведення опитування створено анкету для респондентів за допомогою сервісу Google-форми. В цю анкету респонденти мали змогу вносити свої варіанти відповідей (було запропоновано надати не менше трьох асоціацій до лексеми WOMAN, пов'язаних з пісенним дискурсом). Мета проведення анкетування полягала у встановленні асоціативних

ознак концепту WOMAN. В результаті поширення анкети серед англomовних респондентів шляхом мережі Інтернет було отримано 73 заповнені анкети, в яких респонденти запропонували 247 асоціацій з урахуванням повторів. Отримані асоціативні реакції можна розділити на такі тематичні групи.

1) Соціальне становище жінки (всього 85 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *feminist* – феміністка (27 асоціацій); *femme fatale* – фатальна жінка (3 асоціації); *girl power* – влада дівчат (4 асоціації); *harem* – гарем (1 асоціація); *husband* – чоловік (7 асоціацій); *housewife* – домогосподарка (11 асоціацій); *careerist* – кар'єристка (10 асоціацій); *unmarried* – незаміжня (2 асоціації); *patriarchal* – патріархат (6 асоціацій); *empowered* – з розширеними можливостями (1 асоціація); *married* – заміжня (4 асоціації); *rights* – права (2 асоціації); *equality* – рівність (2 асоціації); *disadvantaged* – неблагополучна (1 асоціація); *respectable* – та, яку поважають (2 асоціації); *assaulted* – ображена (1 асоціація); *fashionable* – модна (3 асоціації).

2) Репродуктивна здатність (всього 17 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *midwife* – акушерка (1 асоціація); *childbirth* – пологи (2 асоціації); *pregnancy* – вагітність (2 асоціації); *abortion* – аборт (1 асоціація); *pregnant* – вагітна (2 асоціації); *reproductive* – репродуктивна (4 асоціації); *fetus* – плід (1 асоціація); *fertility* – родючість (1 асоціація); *maternity* – материнство (2 асоціації); *womb* – матка (1 асоціація).

3) Фізіологічні ознаки (всього 36 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *beauty/beautiful* – краса/красива (9 асоціацій); *attractive* – приваблива (3 асоціації); *blonde* – блондинка (5 асоціацій); *plump* – пухка (2 асоціації); *young* – молода (4 асоціації); *tattooed* – татуйована (1 асоціація); *skinny* – худа (3 асоціації); *lovely* – приваблива (2 асоціації); *charming* – чарівна (1 асоціація); *pretty* – гарненька (1 асоціація); *adorable* – чарівна (1 асоціація); *old* – стара (1 асоціація); *handsome* – красивий (2 асоціації); *good looking* – симпатична (1 асоціація).

4) Сексуальність (всього 31 повтор асоціацій в анкетах респондентів): *gare* – звалтування (3 асоціації); *intercourse* – статевий акт (5 асоціацій); *breast* – груди (4 асоціації); *sexu* – сексуальність (9 асоціацій); *transgender* – трансгендер (2 асоціації); *whore* – повія (2 асоціації); *naked* – роздягнена (1 асоціація); *prostitution* – проституція (1 асоціація); *nude* – оголена (1 асоціація); *lesbian* – лесбійка (2 асоціації); *seduce* – спокуса (1 асоціація).

5) Риси характеру (всього 68 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *confident* – впевнена (17 асоціацій); *modesty* – скромна (7 асоціацій); *smart* – розумна (5 асоціацій); *weeping* – плач (1 асоціація); *sensible* – розумна (3 асоціації); *temperance* – темпераментна (1 асоціація); *abusive* – ображаюча (1 асоціація); *hysterical* – істерична (5 асоціацій); *sensual* – чуттєва (3 асоціації); *hearted* – сердешна (1 асоціація); *power* – владна (11 асоціацій); *loving* – любляча (7 асоціацій); *crazy* – божевільна (5 асоціацій); *screaming* – та, що кричить (1 асоціація).

6) Зовнішність/прикраси (всього 10 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *dress* – сукня (3 асоціації); *skirt* – спідниця (2 асоціації); *blouse* – блузка (1 асоціація); *shawl* – шаль (1 асоціація); *petticoat* – нижня спідниця (1 асоціація); *veil* – вуаль (1 асоціація); *earring* – сережка (1 асоціація).

Інтерпретаційне поле належить до найменш структурованої частини концепту й може бути описане як перелік ознак. Характерною його рисою є співіснування в ньому суперечливих когнітивних ознак. Так, наприклад, під час виявлення інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА нами було виявлено, що оцінна зона цього концепту включає оцінки *crazy* та *nice*, а утилітарна зона включає в себе оцінки *superwoman* та *not worthy*. Таку суперечливість ознак в інтерпретаційному полі концепту ЖІНКА можна пояснити тим, що інтерпретаційне поле містить оцінні компоненти, що утворились у різних умовах та різними носіями мови.

Висновки і пропозиції. Концепт ЖІНКА – це етноментальне утворення, базовий концепт, що існує в національній свідомості різних гендерних, соціальних і вікових груп. У формуванні змісту концепту ЖІНКА, крім лінгвістичних чинників, важливу роль відіграють екстралінгвістичні особливості. До них належать культурно-історичні чинники та соціальні ролі разом із біологічними характеристиками жінки. В результаті проведеного аналізу було визначено змістовий шар концепту ЖІНКА, представленого англomовною лексемою WOMAN. Лексеми, що виражають основні когнітивні ознаки для позначення досліджуваного концепту, згруповано, а також виділено три мікрополя. В сучасних англomовних піснях концепт ЖІНКА вербалізується великою кількістю лексем, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки, а також описують жінку як матір, переважно створюючи образ успішної жінки. Цей образ продовжує зазнавати змін і розвиватися.

Список літератури:

1. Андрущенко Ю. Концепт «жінка» у вимірах сучасних гуманітарних наук. *Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна. Серія: Філологія*. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 54–59.
2. Воркачев С. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Волгоград : ВолГУ, 2007. 400 с.
3. Воркачев С. Счастье как лингвокультурный концепт Москва : Гнозис, 2004. 236 с.
4. Калініна Я. Концепт «жінка» та стереотипні уявлення про її соціокультурну роль у німецькому побутовому анекдоті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 25–31.
5. Калько В. Концепт «ЖІНКА» в українських пареміях. *Вісник Черкаського університету*. 2010. Вип. 193. С. 84–90.
6. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс . Москва : Гнозис, 2004. 389 с.
7. Полюжин М. Зміст і структура лінгвокультурного концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Когнітивна лінгвістика*. 2017. № 3.
8. Попова З, Стернин И. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ ; Восток-Запад, 2007. 314 с.
9. Попова З. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. Антология концептов / под ред. В. Карасика, И. Стернина. Москва : Гнозис, 2007. 512 с.
10. Сукаленко Т. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 20 с.

Ivanotchak N. I., Pavliuk O. B. VERBALIZATION OF CONCEPT WOMAN IN ENGLISH SONG DISCOURSE

The paper deals with the verbalization of concept WOMAN in modern English song discourse. The material of this study was the data obtained by sampling from English songs, as well as data from a free associative experiment. English song discourse is used as a rich resource to present key values and concepts of the English language and culture. The analyzed excerpts present WOMAN as a universal concept which creates the general context of the songs. The structure of concept WOMAN in modern song discourse is modelled. Cognitive features of the semantic layer of the concept are revealed by means of the componential analysis. The features of the evaluative, encyclopedic, utilitarian, social and cultural are of the interpretation field of the WOMAN concept are described. The interpretation field of concept WOMAN is heterogeneous and contains several areas, possessing internal semantic unity and embodying similar cognitive features. It belongs to the structured part of the concept and similarly to the semantic layer can be described as a set of features. The assessment area combines cognitive features presenting the overall assessment of the concept and contains lexemes to denote the appearance and character assessment of concept WOMAN. The utilitarian zone is partially intertwined with the encyclopedic one and includes the lexemes denoting the social standing of women in society. The socio-cultural zone of concept WOMAN is quite narrow and is mainly expressed by established phrases and lexemes. The study of the associative representation of the concept WOMAN in English songs allowed presenting the features of the interpretation field as a reflection of reality in socially developed cognitive models, where the association is the carrier of emotionally integrated and subjectively determined knowledge. In modern English songs, the concept WOMAN is verbalized by a large number of lexemes denoting the femininity, independence and autonomy of women, presenting them as mothers, and mainly creating the image of successful women.

Key words: *concept WOMAN, song discourse, microfield, semantic layer, interpretation field, associative experiment.*

Karachun Yu. G.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Borkovska I. P.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

DERIVATIVE COMPOUND TERMS-NOUNS AS A SPECIAL TYPE OF COMPOUND IN SCIENCE AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING

In recent decades technological progress has gained new rapid turns, resulting in various technical innovations that improve and facilitate human existence on the Earth. Such inventions include various gadgets, devices, appliances, mechanisms and part of them (e.g., air-distributor – повітродозподільник, antenna-indicator – індикатор антени, battery-inverter – перетворювач живлення батареї). The latest technological advances have led to the formation of scientific and technical terminology, particularly in electrical engineering, including derivative compound terms-noun to convey information in accurate and concise form. The article aims to analyze, systematize, and unify derivative compound terms-noun in electrical engineering by structural aspect. Moreover, it is relevant to study derivative compound term-nouns as specific lexical content of English electrical engineering texts. The article’s scientific novelty is in integrated and systematic research of derivative compound term-nouns in electrical engineering, in analyzing productive, less productive and nonproductive word-building models. Analysis of derivative compound terminological units in the English language shows that this method of word-building is characterized by high productivity in the science and technical literature, according to the result of the study. Having separated 675 derivative compound terms-nouns from various genres of English science and technical texts on electrical engineering: textbooks, manuals, scientific articles, contracts and instructions, it was determined that derivative terminological units occupied the first place between other ways of formation (word-building, stem-building and conversion). For detailed analysis, all chosen terminological units were divided into 33 word-building groups, due to the quantity of units, within which, in turn, each word-building model was analyzed. Borrowed element is the main feature in the structure of most word-building models in electrical engineering. Based on the research, we can say that productive word-building models are $V + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (155 units), $N + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (118 units), less productive are $V(\text{suf}) + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (53 units), $\text{auto} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (49 units), $\text{micro} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (48 units) and nonproductive are: $\text{phono} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (2 units), $\text{aero} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (2 units), $\text{poly} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (2 units), $N + \text{Prep.} + V(\text{suf}) = \text{CN}$ (1 unit).

Key words: derivation, derivative compound-noun, science and technical text, electrical engineering, denotative criterion, significate criterion, structural criterion, emotional and connotative criteria, pragmatic criterion.

Formulation of the problem. The research in electrical engineering is endless, since endless are the development and improvement in science and technology. Such active process of technological development has led to the formation of science and technical terminology and the appearance of derivative compound terms-noun in English texts on electrical engineering. As a result, scientists and linguists were in need of such terminological units which would be able to transmit the information in accurate and concise form such as derivative compound terminological units. The topicality of the research is in arranging, analyzing and unifying

derivative compound terms-noun in electrical engineering in the English language on structural level. All achievements are reflected in the language, that is why is vital to penetrate into the rules of the language, ways of word-formation, particularly in electrical engineering in Modern English.

Analysis of the latest researches and publications. Over the years, both Ukrainian and foreign linguists have studied derivative compound terminological units as constituent parts of scientific and technical texts. Modern linguistic studies focus on structural and semantic peculiarities of terminological units, the main works are: L. E. Azarova, N. Akulshyna,

I. V. Andrysiak, I. V. Arnold, Dz. Arthur, L. S. Barkhydarov, O. Berezhna, M. V. Boychuk, O. P. Vynnyk, E. M. Enikeeva, P. M. Karashchyk, A. A. Kulinich, O. Kurbatova, O. A. Lytvynko, A. Mattiello, O. D. Mieshkov, T. O. Mysyn.

Formulation of goal and tasks of the research.

The goal of the research is to analyze derivative compound terms-noun, extracted from texts in electrical engineering and concern productive, less productive and nonproductive word-building models within this way of formation.

Formulated object led to the task solving, such as:

– focus on such concepts as “word-building”, “word-building model”, “derivation”, “derivative compound term-noun”;

– analyze productive, less productive and nonproductive word-building models of derivative compound terms-noun in electrical engineering in the English language.

Object of the research are derivative compound terms-noun in the modern texts on electrical engineering.

Subject of the research are structural peculiarities of derivative compound terms-noun in the texts on electrical engineering in the English language.

The **material** of the research are 675 derivative compound terms-noun, taken from modern texts on electrical engineering by quantitative analysis. Main sources of the material are: science and technical literature (15 manuals, 9725 pages), 15 scientific articles (160 pages), 15 technical contracts (70 pages) and 15 technical instructions (341 pages).

Main material. The discussion of the derivative compound terms-noun as one of the types of compound terminological units is debatable today, as we have not found an unambiguous interpretation of it in the modern lexicology of the English language. According to the opinion of some scientists (I. V. Andrusiak [1], N. A. Zboykova [3]), derivative compound terms-noun cannot be considered as a separate part of compound terminological units, because, by definition, the components of the compound word, in contrast to derivative, cannot exist as free forms. However, another group of scientists (I. V. Arnold [2], G. K. Kyrchenko [6], I. Nazarenko [7]) insisted on opposite, pointing out that the compound and derivative terminological units are correlated according to the criteria of their formation of the denotative, structural, grammatical, syntactic and criterion of word-forming regularity) and can be considered as a special type of compound terminological unit.

Denotative criterion is conditioned by the need for a word, the need of individual to name objects,

phenomena and processes of extra linguistic reality (denotations) and is connected with the description of accurate phenomena and with nominative fixing on these phenomena of a set of noticeable characteristic features. However, all the features do not include into the meaning of the word that allow us to “recognize” the denoted object and distinguish a particular word from other, close in semantics, words in the process of ordinary, everyday communication. Thus, denotative component characterizes the correlation of a word with the object it denotes. In other words, the connection of the phonetic shell of the word with things of objective reality, and the denotations of compound terms-noun are the names of devices, phenomena, processes and actions, particular in electrical engineering.

Significant or conceptual-semantic component is used to denote the relation of a word to a concept, generalization of the mental idea of a class of subject that is simply called the meaning of a word. Significant meaning is a ration of a verbal sign to a signification (concept). The meaning of the lexical unit cannot be reduced only to recognizable nominal features. Significance is an abstraction of general features of a denotation, their ideal speech-thinking essence, a set of those basic features that a denotation must possess to be nominated by a certain word. Thanks to the signification, we can remind the name of the object that we can see. Set of noticeable features of the denotation in the significant component of lexical meaning of the word is expressed through the concept. The concept is one of the main forms of thinking, through which the reality is reflected in the human mind. It is a combination of content and scope. Content defines the class of certain concepts; scope defines the list of essential features of this concept. The content and the scope regulate the law of inverse relationship: the wider the content of the concept, the narrower its scope and vice versa. The content and the scope, as integral constituents of the concept, are in the relationship of independence, which are based on associations. Thus, the class of certain concepts (the scope of the concept) can actualize a set of their essential features (the content of the concept) in the human’s mind. The correlation between the words and concept is primarily revealed in the dependence of the content of words on the features that make up the content of the concept. The word and the concept form an inseparable unity, so the existence of any of them is impossible without interaction. The word is related to the concept by its meaning; the concept is becoming active in the word and can be transmitted by the word in the process of communication.

Emotional and connotative component is associated with emotional, expressive and evaluative reflection of an objects, subjects, processes and phenomena in the world. Connotative component is usually stylistically marked, that is revealed through the emotional expression of the speaker's attitude to a particular object, subject or phenomena of the reality. Scholars note that connotation – is an additional meaning of the word, phrase or expression, its accompanying semantic or stylistic coloring that is imposed on the main meaning and serve to express deferent emotional and evaluative features in the word.

Lexical meaning of the word is influenced by various factors of its formation: objects of reality, mental processes that accompany the nomination (feelings, the peculiarity of world perception, its evaluation) and certain linguistic relations between words (paradigmatic, syntagmatic and epidegmatic), at the same time defining the structural component of the lexical meaning of the terminological unit.

Structural meaning of the word is a relative meaning that indicates the relation of the word to others words in the language with which it can enter into syntagmatic and paradigmatic relationships. This component helps us to define the place of the word in the lexical system of the language by contrasting it with other words of this system. It can help to establish its role and relationship with all other lexical units of the language [4, p. 216].

Scholars differentiate two subtypes of structural meaning: syntagmatic structural meaning and paradigmatic structural meaning. The first one characterizes the linear relations of the word, its semantic distribution and valence, in other words, its ability to enter into semantic relations with other lexical units. The second one characterizes vertical relations of the word which belongs to a certain class. The pragmatic meaning can be understood as internal features of the word which it has trough certain words of lexical and semantic system of the language. This meaning indicates the place of the lexical units in the system of relation of “similarity/difference”, that are established on the basis of opposition/comparison of the unit.

Pragmatic component is additional information about the participants and the conditions of communication in the relation subject content. Derivative compound terminological unit is a complex structural and semantic feature of the language that has the relation to the motivated word. Pragmatic component is becoming an integral part in the lexical structure of the terminological units as it defines the pragmatic parameters of the word using and regulates broadening or narrowing not

only the semantics, but also contents of the word [5, p. 79]. In derivative compound terminological unit must an indication of the relationship between the components of this unit, which represent meanings already present in the language, so the meaning of the derivative compound terminological unit can be revealed through the meaning of its structural component. Both components are important in terms of lexical meaning of derivative compound term-noun, because one of its elements can express a broader meaning that defines a certain range of concepts, and the other – narrower, thereby narrowing the meaning of this terminological unit.

The formation of derivative compound term-nous is possible not only by simultaneously combining two or more stems or words with a derivational component, but also without its participation, then the newly formed unit is characterized by its semantic and graphical integrity and this proves again the theory of their correlation.

In accordance with mentioned above, in this paper we will adhere to the dame opinion and consider compound derivative term-noun as a kind of compound.

Under the derivative compound term-noun we mean holistic lexical unit, which is built according to the internal laws of particular language by combining two or more stems or independent words, abbreviation of the word based on the phrase or even whole sentence with or without word-building model, according to already established models in the language, corresponds to a certain part of speech and can act as an essential member in the science and technical text.

In the paper we consider derivative compound terms-noun as the unit that can be formed by adding, more often suffixes, and less often – prefixes to one of the stem of the terminological unit. Simultaneous adding suffixes and prefixes to the stem of the terminological unit are characterized by low productivity. In addition, it is possible to add “pure” compound word-building stems without using any of the derivational elements.

The research was based on 675 derivative compound terms-nouns which were taken from manuals, articles, contracts and instructions. These units were divided into 33 groups, according to the quantity of units, in each group productive, less productive and nonproductive word-building models were pointed out.

Based on quantitate analysis, the most numerous group is represented by word-building peculiarity of the second component of the terminological unit

which are formed by such structural model **V + V (-er, -or, -ment, -ant) = CN**. These terminological units are formed by adding suffixes **-er** to the second component of this unit. Such method is characterized by a high frequency and by forming nouns with the meaning “performer of an action” or “tool with which to perform this action”: *tap-changer – перемикач виходових навиток*; **-or**: *fuse-isolator – запобіжник-роз’єднувач*. Suffixes on the meaning of “object” or “processes” in electrical engineering have lower frequency: **-ment**: *print-equipment – помпове обладнання*; **-ant**: *vacuum stimulant – вакуум-стимулятор*. It should be noted the activity of word-building model where the second component is characterized by adding such derivational suffixes as: **N + V (-er, -or, -ment, -t(s)ion, -ness) = CN**: productive **-er**: *salad-spinner – електричний пристрій для нарізування салату*; **-or**: *piston-compressor – поршневий компресор*, less productive **-ment**: *engine-compartment – моторний відсік*; **-t(s)ion**: *coin-operation – пральня-автомат*; **-ness**: *engine-roughness – нерівномірна робота двигуна*. Word-building model **V (-er, -or, -t(s)ion) + V (-er, -or, -t(s)ion) = CN** is an example, where derivational suffixes are added to both components of the terminological unit: *shaker-washer – пральня машина*. The next is the group where derivative compound terms-noun are formed by adding suffix **-er** to the first component of this unit **V(-er) + N = CN**: *scanner-antenna – антена-сканер*. Within the next group we distinguish terminological units formed by combining the prepositions *under* or *over* with derived verb by such structural model **Prep.+V (-er, -t(s)ion)**: *under-utilization – недостатнє використання виробничого устаткування*. Less productive has structural model **V (-er) + N (-er) = CN**, where derivative suffixes are added to both components of the term-noun: *programmer-engineer – програмувальник*.

The suffix and prefix method of formation is shown on one of the component of the terminological unit formed by such word-building model **N + V(-t(s)ion, -ment, -or) = CN**: *engine-distributor – розподільний пристрій циліндрів поршневого двигуна*. Similar word-building model is characterized by adding of two verbs **V + (dis-) + V(-or) = CN**, where derivative elements are added to both components: *switch-disconnector – вимикач-роз’єднувач*. Structural model **(de-) V(-er) + V = CN** shows combination of two verbs, but derivational elements *de-*, *-er* are added to the first its component: *decoder-matrix – дешифратор*.

One more word-building model is **V(-or) + (de-) V(-or) = CN**, where both of the components are deriva-

tive: *modulator-demodulator – модем*. Word-building peculiarity of both components of terminological unit is simultaneous adding suffixes and prefixes to them **(en-) V(-er)+(de-)V(-er) = CN**: *encoder-decoder – модем*. It worth noting the existence of such word-building models where “pure” combination of simple and compound word-building stems is observed: **CN + N = CN**, *cutoff-current – знеструмлювання, відтин струму*; **N + CN = CN**, *light-output – світловихід*. Simple example of three-component’s terminological unit is *time-of-arrival – час надходження сигналу* that can be represented by such structural model **N + Prep. + V (-al) = CN**.

The next terminological units are characterized by borrowed stems in their structure **AUTO + N (-or, -er, -t(s)ion) = CN**: *autotimer – автотаймер*, **AUTO + V (-or, -er, -t(s)ion) = CN**: *autocollimator – автоколіматор*. Simple example of three-component terminological units is *autocellcounter – автоматичний лічильник клітин*, that is formed by **AUTO + CN(-er) = CN**.

Structural model **MICRO + V(-or, -er, -y) = CN** represents derivative compound terms-noun where the second stem is characterized by derivation: *microdispenser – мікророзподільувач*, *microdetector – мікродетектор*. Following group united terminological units formed by such word-building model as **RADIO + V (-er, -or, -ment, -t(s)ion) = CN**: *radioreflector – радіопередавач*, *radio-scanner – пристрій для сканування частот радіостанцій*, *автомобільний радар*. The next is the group where analyzed units are formed by adding suffixes to the second their component **PHOTO + V (-or, -er) = CN**: *photoresistor – фоторезистор*, *photoreader – фотоелектричний прилад для зчитування інформації*. Structural model **ELECTRO + V (-er, -or, t(s)ion, -y) = CN** shows the combination of the borrowed stem with derivative verb: *electroshatter – електророздрібноувач*, *electro-detonator – електродетонатор*. The next group represents such terms-noun which are formed due to structural model **STEREO + V(-or, -er) = CN**: *stereoprojector – стереопроєктор*. Word-building model **TURBO + V(-or, -er) = CN** is an example of combination borrowed stem with derivative verb: *turborefrigerator – турбоохолоджувач*, *turbodrier – турбосушарка*. Derivative terminological unit *turbosupercharger – турбонагнітач* is characterized by combination of two borrowed *turbo-* and *super-* with derivative verb. The next is the group where terminological units are formed by adding suffixes to the second structural component **STEREO + V(-or, -er, -y, -ent) = CN**: *stereoadapter – стереофонічна*

приставка. Derivative compound terms-noun form the group which are represented by such word-building model **AUDIO + V(-er, -or, -t(s)ion, -ent, -y) = CN**: *audioamplifier* – підсилювач частоти звуку; *audiorefraction* – рефракція звуку. The next group unites all terminological units that are formed by such structural model **VIDEO + V(-er, -or, -ent, -y) = CN**: *videoequipment* – відеотехніка. Terms-noun in the group are characterized by combination of borrowed stem with derivative verb **HYDRO + V(-er, -or) = CN**: *hydrovibrator* – гідровібратор. Terminological units formed by adding borrowed stem to the derivative verb represent such structural model as **MACRO + V(-er, -or, -y) = CN**: *macroexpander* – макророзширювач. Word-building model **MULTI + V(-or, -er) = CN** represents derivative terminological units formed by **MULTI + Adj. (-or, -er) = CN**: *multiadapter* – мультиадаптер, *multicooler* – багатофункційний охолоджувач. This group characterizes analyzed units by combination of stem with derivative verb or noun **TELE + V(-er, -or) = CN**: *teleindicator* – телеіндикатор or **TELE + N(-er, -or) = CN**: *telecruiser* – пересувна телестанція.

All terms-noun that are united in the following group are formed by **THERMO + V(-er, -or, -y, -ance, -t(s)ion) = CN**: *thermoresistance* – термоопір, *thermoconductivity* – теплопровідність. The group is characterized by adding to borrowed stem derivative verb **VIBRO + N(-er, -or) = CN**: *vibrobatcher* – вібродозатор. The next group unites all terminological units formed by adding borrowed stem to the derivative verb **PNEUMO + N(-or, -er) = CN**: *pneumobooster* – пневмонідсилювач.

And two last groups that are characterized by low quantity are **POLY + V(-er, -or) = CN**: *polyprocessor* – багатопроцесорна система and **AERO + V(-t(s)ion) = CN**: *aeronavigation* – аеронавігація.

Conclusions. Having analyzed word-building peculiarities of derivative compound terms-noun in electrical engineering, we can confirm that the most frequent way to form these terminological units in analyzed area is adding derivative suffixes to the second their component (derivative verb) in the structural model. By method of quantitative analysis it was established that productive suffixes are *-er, -or*, less productive *-ent, -t(s)ion, -ance, -y* and nonproductive *de-, dis-, en-*.

List of literature:

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
2. Арнольд І. В. Лексикологія сучасного англійського мови. Москва : Флінт, 2012. 376 с.
3. Збойкова Н. А., Рахімова Т. А., Сильман Ю. Ю. Сложный термин как особая единица научно-технического текста и единица перевода. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. № 3 (69). Ч. 2. С. 93–95.
4. Іщенко Н. Г. Лексичне значення словотвірних синонімів. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2009. Вип. 16. С. 213–218.
5. Іщенко Н. Г. Прагматичне значення похідних іменників. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2012. № 14 (249). С. 78–84.
6. Кириченко Г. С. Механізм утворення складних слів типу long-legged и car-driver в сучасному англійському мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Москва, 1982. 21 с.
7. Назаренко І. Словоскладання як один з найпоширеніших способів словотвору німецької мови. *Наукові записки*. 2016. Вип. 146. С. 505–509.

Карачун Ю. Г., Борковська І. П. СКЛАДНОПОХІДНІ ТЕРМІНИ-ІМЕННИКИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД СКЛАДНИХ СЛІВ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

За останні роки технологічний розвиток набув нових обертів, у результаті чого з'являються різні технологічні новинки, що полегшують існування людини на Землі. Це різноманітні пристрої, механізми та їхні частини (наприклад, *air-distributor* – повітророзподільник, *antenna-indicator* – індикатор антени, *battery-inverter* – перетворювач живлення батареї). Такий активний технологічний розвиток привів до формування науково-технічної термінології, зокрема в галузі електричної інженерії. Однією із причин формування таких термінологічних одиниць є прагнення передавати поняття у стислій та точній формі. Метою цього дослідження є систематизація, уніфікація та аналізування складнопохідних термінів-іменників з електричної інженерії на структурному рівні. Аналіз англійських складнопохідних термінів-іменників з електричної інженерії дав змогу говорити про те, що такий спосіб словотворення характеризується високою продуктивністю в науково-технічній літературі. Виокремивши 675 складнопохідних термінів-іменників із різножанрових англійських науково-технічних текстів, а саме навчальних підручників, наукових статей, інструкцій та контрактів, методом кількісного зіставлення

ми визначили, що складнопохідність посідає перше місце серед інших способів словотворення, таких як словоскладання, основокладання та конверсія. Для проведення детального аналізуванні усі дібрані термінологічні одиниці було поділено на 33 словотвірні групи за кількістю одиниць, у межах яких виокремлено та проаналізовано кожну словотвірну модель. Характерною особливістю словотвірних моделей є наявність запозиченого елемента в структурі всієї одиниці. На основі проведеного дослідження можемо говорити про те, що продуктивними словотвірними моделями, за якими утворено складнопохідні терміни-іменники, є такі: $V + V(suf) = CN$ (155 одиниць), $N + V(suf) = CN$ (118 одиниць), малопродуктивними вважаємо $V(suf) + V(suf) = CN$ (53 одиниці), $auto + V(suf) = CN$ (49 одиниць), $micro + V(suf) = CN$ (48 одиниць), а непродуктивними є: $phono + V(suf) = CN$ (2 одиниці), $aero + V(suf) = CN$ (2 одиниці), $poly + V(suf) = CN$ (2 одиниці), $N + Prep. + V(suf) = CN$ (1 одиниця).

Ключові слова: деривація, складнопохідний термін-іменник, науково-технічний текст, електрична інженерія, денотативний критерій, сигніфікативний критерій, емотивно-конотативний критерій, структурний критерій, прагматичний критерій.

УДК 811.111.659 (3)
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/18>

Костенко В. Г.

Українська медична стоматологічна академія

Сологор І. М.

Українська медична стоматологічна академія

МОВНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ АДРЕСОВАНОСТІ В ТЕКСТАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Спрямованість на адресата є невід'ємною умовою ефективного спілкування. Запропоноване дослідження присвячене визначенню структурно-лінгвістичних засобів реалізації категорії адресованості в текстах поінформованої згоди на стоматологічне лікування. Адресованість слугує базою когнітивної обробки й інтерпретації дискурсу реальним адресатом у процесі сприйняття повідомлення за допомогою мовних і позамовних сигналів. Аналіз текстів продемонстрував, що процес отримання/надання поінформованої згоди та письмова її фіксація у відповідному документі є конвенціалізованою формою партнерства лікаря й пацієнта в рамках інституційного спілкування. Досліджені тексти фіксують ключові етапи діалогу між його учасниками, спрямованого на порозуміння, визначення й ухвалення оптимального рішення стосовно здоров'я пацієнта. Поінформована згода є формою реалізації прав пацієнта, свідченням його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активної ролі в процесі лікування, що підтверджено результатами аналізу лексико-семантичних і граматичних засобів, за допомогою яких вибудовується модель адресата цієї комунікативної ситуації. Рубрикація тексту, засоби додаткової інтерпретації вказують на те, що адресант дбає про своїх клієнтів, слідкує за доступністю інформації, а отже, демонструє налаштованість на кооперативну взаємодію. Пацієнт постає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, який усю відповідальність за вибір лікування, його процес і наслідки покладає виключно на лікаря; він змодельований як суб'єкт, активно залучений у вирішення життєво важливих питань, про що свідчать когнітивні дієслова, уведені в його репліки. Тексти поінформованої згоди на стоматологічне лікування відображає обопільну відповідальність лікаря й пацієнта за ухвалення рішення та подальше дотримання його положень на всіх етапах взаємодії, яка ґрунтується на колегіально-контрактній моделі взаємодії «лікар-пацієнт», типовій для медичної практики в США.

Ключові слова: категорія адресованості, адресат, діалог, поінформована згода на лікування, мовні засоби.

Постановка проблеми. Значущість професійної діяльності в контексті соціальних практик зумовила потребу всебічного ретельного дослідження особливостей фахового спілкування, зокрема, у тих сферах, які нині є ключовими як для окремої людини, так і суспільства загалом. До таких, на думку багатьох сучасних учених [18; 19; 25; 26], належить насамперед медицина. У постіндустріальному суспільстві здоров'я, у тому числі стоматологічне, розглядають як «складну біомедичну, соціальну, філософську й економічну категорію, детермінанту суспільного розвитку та показник ефективності державного урядування» [15, с. 22]. Тож сучасна стоматологія, окрім суто медичних і технічних, охоплює низку естетичних, етичних, філософських, психологічних, економічних, деонтологічних, аспектів, і таке їх розмаїття та

взаємодія втілюються й закріплюються в дискурсі цієї професійної спільноти. Одним із основних компонентів сучасної системи морально-етичного та правового регулювання у сфері надання медичної допомоги й медичних послуг, визаним у всьому світі, є добровільна поінформована згода пацієнта на виконання медичного втручання, тобто на застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із суттєвим впливом на організм людини [8, с. 70]. Цей документ фіксує основні моменти спілкування між лікарем і пацієнтом, результатом якого має бути вільне, усвідомлене рішення особи погодитися на певне втручання чи відхилити його, певні зобов'язання з обох сторін, є двосторонньою угодою, яка, з одного боку, спрямована на захист основоположного права людини на недоторканність,

на таємницю та конфіденційність інформації про її стан здоров'я, на захист інформаційного права пацієнта, що полягає в отриманні повної, доступної інформації про стан здоров'я, методи діагностики та лікування тощо, а з іншого - підтверджує повноваження медичних працівників і слугує їм юридичним захистом, а в разі конфліктів є основою для експертної оцінки якості стоматологічної допомоги, об'єктом судової експертизи. Отримання/надання поінформованої згоди – це складна кооперативна дискурсивна діяльність, спрямована на досягнення консенсусу стосовно заходів, спрямованих на поліпшення стану здоров'я особи, яка звернулася по медичну допомогу. Незважаючи на соціальну значущість поінформованої згоди на медичне втручання в сучасному суспільстві, вона як продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, цілеспрямованої соціальної взаємодії, а також особливості її створення та сприйняття належно не висвітлені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спрямованість на адресата є невід'ємною умовою ефективного спілкування [1; 2; 6; 7; 14; 16; 21, 22], особливої ж значущості вона набуває в умовах ухвалення рішення стосовно життя та здоров'я людини. Процес отримання поінформованої згоди лікарем і прийняття рішення пацієнтом не може бути однобічно схарактеризований як «ситуація передачі інформації, або як ситуація розуміння/нерозуміння» [11, с. 91]: це соціальний діалог, тобто комунікативна діяльність, спрямована на «визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей і прийняття узгоджених рішень сторонами діалогу» [5, с. 81]. Досягнення єдності поглядів, когнітивного унісону значно вірогідніше за умов симетричної взаємодії, проте учасники окресленої ситуації суттєво відрізняються за своїми статусно-рольовими та ситуативно-комунікативними характеристиками. Лікар є комунікативним лідером, модератором ситуації, має більший комунікативний вплив, який ґрунтується на його високій відповідальності за життя і здоров'я пацієнта, авторитеті, професійних знаннях; лікар інформує, передає спеціальне знання, обираючи комунікативні стратегії, трансформує «наївну картину» сприйняття хвороби, так формуючи комплаєнтність – готовність пацієнта виконувати рекомендації, сумлінність і схильність до лікування. Принагідно варто підкреслити, що роль комунікативного лідера посилює його соціальну відповідальність.

Постановка завдання. Є чимало праць, у яких представлені моделі взаємодії професійної й непрофесійної мовної особистості в природному

і штучному мовному контексті [1; 2; 4; 6; 10; 20], висвітлені окремі аспекти асиметрії спілкування між лікарем і пацієнтом, окреслені напрями щодо зменшення непорозуміння [9; 12; 19; 20; 23]. Проте адресантно-адресатні відношення в ситуації отримання/надання згоди на стоматологічне лікування, особливості втілення категорії адресованості текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування втручання все ще залишаються поза дослідницькою увагою з боку вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Тому мета запропонованої розвідки – визначити структурно-лінгвістичні засоби реалізації категорії адресованості в згаданих текстах.

Матеріалом дослідження були 50 типових шаблонних форм поінформованої згоди, що їх використовують у медичних установах США, які мають ліцензію на виконання різних видів стоматологічних послуг (New York City Metropolitan Hospital Center, Alliance for Dental Care PLLC (Rochester, NH)), а також надають страхові медичні компанії (Dentists Benefits Insurance Company (DBIC), MedPro Group). Корпус досліджуваних форм укладений із використанням онлайн-ресурсів Open Dental Softwear, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation. Методи, використані в дослідженні, включали лінгвістичне спостереження, елементи дискурс-аналізу – для дослідження соціального контексту створення досліджуваного документного жанру, жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми й функції, що сприяє розумінню когнітивного структурування інформації; лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний і комунікативно-функціональний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Адресованість у запропонованій роботі розглядаємо як категорію дискурсивної практики інтенціональності, за допомогою якої матеріалізується уявлення про передбачуваного адресата комунікації та про особливості його інтерпретативної діяльності [1; 3; 14; 21; 23], тобто відбувається моделювання адресної аудиторії [13]. Адресованість слугує базою когнітивної обробки й інтерпретації дискурсу реальним адресатом у процесі сприйняття повідомлення за допомогою лінгвістичних сигналів, які містяться в дискурсі, і сприяє експлікації включеного в дискурс уявлення про його адресата.

Для досягнення комунікативної мети в окресленій ситуації отримання поінформованої згоди на стоматологічне лікування адресант має насамперед зважати на комунікативну компетенцію адресата – інтерпретативну спроможність оперувати соціальними та лінгвістичними знаннями [7, с. 26].

Оскільки в текстах поінформованої згоди представлена здебільшого спеціальна медична інформація, розрахована на посередню обізнаність пересічного пацієнта, «субординованого адресата» (його родичів, опікунів) [2, с. 24], непрофесіонала в галузі стоматології, який, імовірно, має базову чи повну середню освіту відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти [15], для її втілення варто добирати найоптимальніші мовні та позамовні засоби (максима манери за П. Грайсом [3, с. 125]), які б сприяли найповнішому й безперешкодному сприйняттю всього, що стосується конкретного стоматологічного втручання та пов'язаної з ним низки процедурних питань.

Орієнтація на конкретний тип адресата визначає особливості моделювання соціально-мовленнєвої взаємодії. Досить часто шаблони поінформованої згоди розроблені з урахуванням певного виду стоматологічних послуг, наприклад, *Informed Consent for Composite Restoration, Informed Consent for Tooth Extraction, Informed Consent for Orthodontic Treatment, Informed Consent for Periodontal Treatment, Informed* тощо, у яких чітко окреслюється предмет обговорення. Структурування, ієрархізація та уніфікація інформації в досліджуваних текстах полегшує процес її декодування адресатом, скеровуючи й концентруючи його увагу на важливих фактах чи положеннях, що виділяються окремими підзаголовками, рубриками, абзацами. Виявлено, що більшість аналізованих текстів (87%) являє собою документ, який містить такі обов'язкові структурні блоки, як, наприклад, інформація про рекомендоване стоматологічне втручання (*Recommended Treatment, Treatment plan, Work To Be Done*), ризики, пов'язані з процедурою (*Risks of The Recommended Treatment, Possible Side Effects and Complications*), прогноз щодо хвороби, стану за умови згоди на втручання (*Benefits, Possible Outcomes*) тощо. Отже, рубрикація тексту, яка є зовнішнім вираженням композиційної побудови документа поінформованої згоди, насамперед спрямована на адресата й допомагає йому розмежовувати інформацію та виділяти основну.

Лексичний шар проаналізованих текстів представлений значною часткою загальнозживаної лексики (73%), яка поєднується з термінологічною та фаховою лексикою стоматології та права, що становлять 21% і 6%, відповідно. Оскільки саме термінологія та фахова лексика позначають нові для адресата поняття, то для її чіткого й однозначного розуміння адресант уводить додаткові тлумачення, додатковий коментар до

основної, власне текстової інформації. Виявлено, що найуживанішим метатекстовим засобом є конкретизація, перехід від родового поняття до видового поняття, наприклад: *These procedures include, but are not limited to examinations, oral prophylaxes, restorations (amalgam or composite fillings and crowns)[28]. This may result in nerve disturbances such as temporary or permanent numbness, itching, burning, or tingling of the lip, tongue, chin, teeth, and/or mouth tissues [34].* Конкретизація як вид лексико-семантичної трансформації в досліджуваних текстах може стосуватися не лише окремого поняття: вона також вживається з метою пояснити складніші фрагменти основного тексту: *I realize the final opportunity to make changes in my new dentures (including shape, fit, size, placement, and color) will be the "teeth in wax" try-in visit [37].* Вдаючись до конкретизації, адресант також виходить із визнаного факту, що, «за законами сприйняття, абстрактне поняття, загальне, краще сприймається через конкретне, часткове» [10, с. 211].

Досить поширеним засобами тлумачення медичних чи стоматологічних термінів, які можуть викликати труднощі в адресата, є мовні синоніми, наприклад: *Risks and results associated with treatment include but are not limited increased mobility (looseness) of the teeth during the healing period [35]. Included (but not limited to) are complications resulting from the use of dental instruments, drugs, sedation, medicines, analgesics (pain killers), anesthetics and injections [27].*

Близькою до синонімів є перифраза, ключовою диференційною ознакою якої є описовість. За допомогою перифрази адресант уточнює значення певного стоматологічного поняття, указуючи на його істотні чи характерні риси, наприклад: *My gum will then be sutured into position and periopack (a periodontal bandage) may be placed [32].* В окремих випадках при перифразуванні поняття в текст уводиться більш чи менш суворе наукове визначення: *I understand that periodontal procedures (treatment involving the gum tissues and other tissues supporting the teeth). Also possible are thrombophlebitis (inflammation of the vein), injury to teeth present, bone fractures [31].*

Отже, зважаючи на недостатню базу спеціальних знань адресата, на додаткові вольові зусилля, яких він докладає для сприйняття й осмислення складного повідомлення, на основі якого буде ухвалене важливе рішення, адресант, використовуючи метатекстові засоби, скеровує та фасилітує комунікативну діяльність адресата.

Коллективний адресант документа поінформованої згоди (лікарі, представники адміністрації медичних закладів, юристи, які створюють документні форми) вибудовує своє бачення бажаної моделі поведінки пацієнта, створюючи окремі фрагменти тексту, так би мовити, від його імені: *After that, I understand that I will require a filling or a restoration which may consist of a simple filling and/or a crown [34].*

У досліджуваних текстах пацієнт як учасник комунікації постає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, а відповідальним суб'єктом, який активно залучений у вирішення життєво важливих питань. Суб'єктність пацієнта підкреслена когнітивними дієсловами *to understand, to know, to conclude, to infer, to realize, to acknowledge*, що мають виражену семантику активної дії й указують на розуміння та осмислення адресатом наданої інформації: *I understand that if no treatment is done, my dentist may not be able to place a proper restoration [32]. I know that it is important to perform excellent oral hygiene once instructed to [29].*

Здатність пацієнта обирати, надавати перевагу, вимагати, тобто демонстрація його волі, утілюються за допомогою дієслів *to agree, to approve, to authorize, to assume, to permit, to reject, to consent, to attest, to wish*, що експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітвнної суб'єктивної модальності: *I voluntarily assume any and all known possible risks, including the risk of substantial harm. In light of the above, I hereby authorize Dr. _____ to proceed with the root canal therapy [38].*

Використання займенника *I* також покликане посилити роль пацієнта й підкреслити усвідомлення ним своєї відповідальності за процес лікування, активної причетності до цієї справи: *I have a serious condition; I understand I may need further treatment; "I understand that root canal treatment is an attempt to save a tooth which may otherwise require extraction" [37].* Інклюзивний особовий займенник *we* підкреслює кооперативні стосунки між лікарем і пацієнтом: *We understand that dentistry is a stressful and worrying event [33].*

Тексти поінформованої згоди засвідчують існування певного кодексу соціальної поведінки між адресантом та адресатом, відповідно до якого вони регулюють свої взаємовідносини в процесі спілкування. Лексичними маркерами конвенціалізованості комунікативної події отримання/надання поінформованої згоди є мовні кліше, стандартизовані словосполучення, здебільшого запозичені з фахової мови: вони виникають унаслідок повторюваності однотипних комунікативних ситуацій

і закріплюються за ними як готові мовні формули. У більшості випадків такі формули підтверджують готовність пацієнта виконувати рекомендації лікаря, його сумлінність і схильність до лікування, тобто свідчать про досягнення комплаєнтності – єдиного погляду та взаєморозуміння стосовно важливості діагностичних, лікувально-реабілітаційних чи профілактичних заходів: *to grant consent, to give consent, to be sufficiently informed, for my best interest, to notify the doctor's office, to answer all of my questions to my satisfaction.*

Комунікативна ініціатива та керування комунікативною ситуацією з боку лікаря й суб'єктність пацієнта, його усвідомлена відповідальна активна роль в ухваленні рішення щодо лікування граматично втілені в активному стані предикативних центрів речень: *"I understand that the photographs and/or videos that may show my identity ... <...> ... and I approve and authorize this use by Abington Dental Associates" [30]. If I fail to show up for a scheduled appointment I take full responsibility for any serious consequences, such as hospitalization or death from infection [29].* Визначивши наявність у реченні однієї чи більшого числа предикативних одиниць, з'ясувавши, які з них є самостійними, а які входять до складу інших, ми проаналізували відношення дієслова-присудка до підмета (синтаксичний підхід) і відношення дії до суб'єкта/об'єкта (семантичний підхід) у кожному з предикативних центрів речень і виявили переваження конструкцій в активному стані 53,8% проти 47,2% у пасивному стані. Отже, категорію стану можна охарактеризувати як прагматично значиму, оскільки вживання конкретної станової форми є втіленням наміру адресанта підкреслити ранг комунікантів у ситуації соціальної взаємодії.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз текстів форм поінформованої згоди на стоматологічне лікування продемонстрував, що процес отримання/надання такої згоди та письмова її фіксація у відповідному документі є конвенціалізованою формою партнерства лікаря та пацієнта в рамках інституційного спілкування. Досліджені тексти фіксують ключові етапи діалогу між лікарем і пацієнтом, спрямованого на порозуміння, визначення й ухвалення оптимального рішення стосовно здоров'я останнього. Поінформована згода, з одного боку, – це форма реалізації прав пацієнта, свідчення його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активної ролі в процесі лікування, що підтверджено результатами аналізу лексико-семантичних і граматичних засобів, за допомогою яких вибудовується модель адресата цієї комуні-

кативної ситуації, а з іншого – документ, який підтверджує повноваження медичних працівників.

Рубрикація тексту, засоби додаткової інтерпретації вказують на те, що адресант дбає про своїх клієнтів, слідує за доступністю інформації, яку він надає, а отже, демонструє налаштованість на кооперативну взаємодію. Пацієнт постає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, який усю відповідальність за вибір лікування, його процес і наслідки покладає виключно на лікаря; він змодельований як суб'єкт, активно залучений у вирішення життєво важливих питань, про що свідчать когнітивні дієслова, введені в його репліки, переважання активного стану.

Тексти поінформованої згоди на стоматологічне лікування відображають обопільну відповідальність лікаря і пацієнта за ухвалені рішення й подальше дотримання його положень на всіх етапах взаємодії, яка ґрунтується на колегіально-контрактній моделі взаємодії «лікар-пацієнт», типовій для медичної практики в США.

Психолінгвістичний, соціолінгвістичний і лінгвокультурний аспекти адресованості поінформованої згоди на медичне втручання, на вакцинацію та участь у клінічних дослідженнях є досить актуальними, практично значущими, тому потребують ґрунтовного подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка.* Москва : Наука, 1981. Т. 40. № 4. С. 356–367.
2. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата: монография. Киев : Вища шк., 1993. 200 с.
3. Грайс Г. П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике.* Москва: Прогресс, 1985. Вып. XVI. С. 217–237.
4. Грушевская Е.С. Категория адресатности сквозь призму измерений институционального дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* Тамбов : Грамота, 2017. № 6. Ч. 3. С. 99–102. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-adresatnosti-skvoz-prizmu-izmereniy-institutsionalnogo-diskursa> (дата звернення: 28.10.2020).
5. Духневич В. М. Соціальний діалог з позиції когнітивного спілкування. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки».* 2013. Вип. 114. С. 80–84. URL: http://psy-lpr.at.ua/Materials/dukhnevich_v-m-socialnij_dialog_z_poziciji_kognitii.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
6. Каминская Т. Л. Образ адресата в текстах массовой коммуникации: семантико-прагматическое исследование : дисс. ... докт. филол. наук : 10.01.10 «Журналистика». Санкт-Петербург, 2009. 283 с.
7. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англomовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : монографія / Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк : РВВ «Вежа», 2006. 159 с.
8. Костенко В. Г., Беляева О. М., Сологор І. М. Жанрові параметри англomовного документа інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія».* 2019. Вип. 6 (74). С. 69–73.
9. Костяшина Е. А. Механизмы дискурсивных трансформаций коммуникативной модели «автор-адресат» в текстовом пространстве научно-популярного медицинского журнала. *Язык и культура.* 2010. № 2. С. 28–35.
10. Мачай Т. О. Текст і дискурс у спілкуванні фахівців: засоби вираження авторської особистісності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 «Проблеми граматики і лексикології української мови».* 2011. Вип. 7. С. 210–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2011_7_48. (дата звернення: 28.03.2020).
11. Милевская Т. В. Дискурс, речевая деятельность, текст. *Теория коммуникации и прикладная коммуникация. Вестник Российской коммуникативной ассоциации* : сборник научных трудов. Ростов-на-Дону : ИУБиП, 2002. Вып. 1. С. 88–91.
12. Первухина С. В. Адресат в адаптированном тексте медицинского дискурса. *Вестник КемГУ.* 2014. № 2 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/adresat-v-adaptirovannom-tekste-meditsinskogo-diskursa> (дата звернення: 28.08.2020).
13. Русакова О. Ф., Русаков В. М. PR-Дискурс : теоретико-методологический анализ. Екатеринбург : УрО РАН, Институт международных связей, 2008. 340 с.
14. Саттарова Р. В. Средства моделирования властных отношений в политическом дискурсе (на материале дискурса Д. Кэмерона) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Башкирский государственный университет. 2019. 21 с.
15. Семигіна Т. В. Охорона здоров'я в суперечливих умовах глобалізації-локалізації. *Наукові записки НаУКМА. Т. 121 : Політичні науки.* 2011. С. 21–25. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3605/Semyhina_Okhorona_zdorovia.pdf (дата звернення: 28.11.2019).

16. Bakhtin M. Questions of Literature and Aesthetics. Gallimard, 1987. 488 p.
17. Barro R., Lee J.-W. Educational Attainment Dataset [17 June 2013]. URL: <http://www.barrolee.com/> (дата звернення: 15.05.2020).
18. Bradby H. Medicine, Health and Society: A Critical Sociology. SAGE Publications Ltd, 2012. 200 p.
19. Farrer A., Rapley T. The New Old (and Old New) Medical Model: Four Decades Navigating the Biomedical and Psychosocial Understandings of Health and Illness. *Healthcare (Basel)*. 2017. № 5 (4). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5746722/> (дата звернення: 12.02.2020).
20. Kadam R. A. Informed consent process: A step further towards making it meaningful! *Perspect Clin Res*. 2017. № 8 (3). P. 107–112. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5543760/> (дата звернення: 15.04.2020).
21. Karasik V. I., Gillespie D. Discourse personality types. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*. 2014. № 154. P. 23–29. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.106> (дата звернення: 12.09.2020).
22. Lakoff R. T. Taking ‘responsibility’: From word to discourse. *Discourse and Responsibility in Professional Settings*. Equinox Publishing Home, 2016. P. 19–36. URL: <https://www.equinoxpub.com/home/view-chapter/?id=26837> (дата звернення: 15.10.2020).
23. Redeker G. Discourse markers as attentional cues at discourse transition. *Linguistics*. 1991. V. 29. P. 1139–1172. URL: https://www.researchgate.net/publication/292233616_Discourse_markers_as_attentional_cues_at_discourse_transitions (дата звернення: 17.01.2020).
24. Thornborrow J. Power talk: Language and interaction in institutional discourse. Routledge, 2016.
25. Stearns S., Nesse R., Govindaraju D. Evolutionary perspectives on health and medicine. *PNAS* 107 (suppl. 1). 2010. P. 1691–1695. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.0914475107> (дата звернення: 25.01.2020).
26. Young A. The Anthropologies of illness and sickness. *Annual Review of Anthropology*. 1982. Vol. 11. P. 257–285. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.11.100182.001353> (дата звернення: 25.01.2020).

Джерела ілюстративного матеріалу:

27. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf> (дата звернення: 14.09.2019).
28. Dental treatment consent form. URL: https://www.myclassicsmile.com/wp-content/uploads/2014/05/894_DENTAL_TREATMENT_CONSENT_FORM.pdf (дата звернення : 28.11.2019).
29. Informed Consent Discussion for Root Canal treatment. URL: <https://sa1s3.patientpop.com/assets/docs/226399.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
30. Informed Consent for amalgam (silver filling) replacement: URL: <https://dentistsbenefits.com/risk-management/informed-consentform-samples/> (дата звернення: 22.11.2019).
31. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. URL: https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent_for_Bone_Grafting_Procedure.pdf (дата звернення: 28.11.2019).
32. Informed Consent for Crown Lengthening Surgery: URL: <http://www.denver-perio.com/Portals/11/Documents/P%20CONSENT%20CROWN%20LENGTHENING.pdf> (дата звернення: 10.03.2030).
33. Informed consent for dental procedure: URL: <https://www.cda.org/MemberLogin/tabid/138/Default.aspx?returnurl> (дата звернення : 14.03.2020).
34. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%2004-20-02.pdf> (дата звернення: 30.11.2019).
35. Root Treatment Planning and Scaling. URL: <http://absolutdent.com/wpcontent/themes/biznizz/images/pdf/Informed%20Consent%20For%20Periodontal%20Root%20Planing%20and%20Scaling.pdf> (дата звернення: 07.04.2020).
36. Informed Consent for the Orthodontic Patient. URL <https://larson-orthodontics.com/docs/consentform.pdf> (дата звернення: 02.11.2020).
37. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsuranentsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf> (дата звернення: 07.04.2020).
38. Patient Information /Informed Consent Form for Dental Treatment: URL: www.mm3admin.co.za/documents/...04bb.../00031605.doc (дата звернення : 10.02.2020).

Kostenko V. G., Solohor I. M. LINGUISTIC TOOLS FOR INCORPORATING CATEGORY OF ADDRESSING IN TEMPLATES OF INFORMED CONSENT ON DENTAL TREATMENT

Considering the audience needs, or targeting, is one of key prerequisites of successful communication. This study aimed at detecting structural and linguistic tools employed to implement the category of addressing and identifying the audience profile in templates of informed consent for dental treatment. Addressing serves as

a basis for cognitive processing and interpretation of the discourse by an addressee when perceiving the message by means of linguistics and extra linguistic signals. The analysis of the texts studied has demonstrated that the process of obtaining/giving informed consent and its document recording is a conventionalized form of the partnership between the doctor and patient within the context of institutional communication. The templates of informed consent capture the main stages of the dialogue between the participants, which is to ensure the mutual understanding, discussing the best treatment option and making the voluntary decision on the further treatment.

Informed consent as a document is created to guarantee the patients' rights and to ensure the protection of their health; this document is also an evidence of patients' responsibility for own life choice, their understanding and active involvement in the treatment process that is supported by the analysis of lexical, semantic and grammatical means employed to create the addressee of this communicative situation and to direct his or her behaviour. Text structuring, using rubrication, metatextual devices demonstrate the respectful and careful doctor's attitude to the clients, doctor's responsibility for patient's comprehending the text, thus, the text show a willingness to cooperate. The patient modelled in the texts is not a passive object of medical manipulation, which shifts full responsibility for the choice of treatment option and its consequences solely onto the physician. The patient in the texts of informed consent studies is modelled as a subject actively involved in solving vital issues, as evidenced by the cognitive verbs. The texts of the informed consent for dental treatment reflect the mutual responsibility of the doctor and the patient for decision-making and further observance of its provisions at all stages of interaction, based on the collegial-contractual model of "doctor-patient" interaction, typical for medical practice in the USA.

Key words: *category of addressing, recipient, dialogue, informed consent for treatment, linguistics tools.*

Лисичкіна І. О.

Національна академія Національної гвардії України

Лисичкіна О. О.

Національна академія Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено результати дослідження щодо встановлення особливостей неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. Англійська мова, як будь-яка жива мова, характеризується постійним утворенням неологізмів, що відбивають зміни в соціальному житті людства, відповідають сучасній парадигмі знання та когнітивним механізмам опрацювання інформації. Оскільки пандемія COVID-19 справляє вплив на всі сфери життя людини (економічну, соціальну, політичну й духовну), а також на мову, за останній рік усі мови збагатилися новими лексичними одиницями на позначення пов'язаних із пандемією об'єктів і процесів, які виходять далеко за межі медичного дискурсу. З'ясовано, що особливості утворення досліджуваних неологізмів закладені в екстралінгвістичних чинниках. Серед неологізмів пандемії COVID-19 переважають семантичні інновації, що пов'язано з переосмисленням вже наявних понять на кшталт *lockdown*, *isolation*. Власне неологізмами за формою та змістом постають одиниці на кшталт *zoonosis*, *fomite*, *superspreader*. Установлено, що транснамінації характеризуються високою емотивністю, представлені сленговими одиницями (*covidiot*, *maskhole*) й okazіоналізмами. У межах дослідження встановлено найпродуктивніші префікси неологізмів пандемії COVID-19 (*anti-* (*anti-epidemic*), *self-* (*self-isolation*, *self-treatment*), *super-* (*superspreader*), *pre-* (*presymptomatic*)) і суфікси *-mania*, *-phobia*, *-phobe*, причому останні утворюють лексичні одиниці на позначення психологічних станів людини, пов'язаних зі змінами життя людини, привнесеними пандемією. Серед визначених у дослідженні номінативних моделей термінів-неологізмів пандемії COVID-19 найпродуктивнішою моделлю вторинної номінації є *A+N* (*airborne transmission*, *antipyretic therapy*). З'ясовано, що, на відміну від поширеної аббревіатури *COVID*, яка стала словотворчою основою для цілої низки неологізмів, інші аббревіатури пандемії COVID-19, зокрема *ACTT*, *COPD*, *CGR*, використовуються в спеціальних дискурсах і вимагають розшифрування для широкої аудиторії. Зауважимо, що наукова розвідка не претендує на вичерпність результатів, оскільки пандемія COVID-19 триває і зумовлює появу все більшої кількості неологізмів.

Ключові слова: неологізм, пандемія, семантична інновація, транснамінація, термін, номінативна модель, дискурс, екстралінгвістичний чинник.

Постановка проблеми. Згідно зі словником Колінз, словом 2020 року стало слово *lockdown* у новому значенні – *the imposition of stringent restrictions on travel, social interaction, and access to public spaces* [13]. Пандемія внесла зміни у звичайне життя людства, справила вплив на роботу, навчання, спілкування та розваги. Мова є відображенням навколишнього світу, з появою нових понять з'являються й новоутворення (неологізми), оскільки мова еволюціонує із соціумом.

Звернення до неологізмів пандемії COVID-19 є нині актуальним, оскільки з'ясування особливостей утворення неологізмів, пов'язаних із важливою подією світового рівня, відповідає часу та сучасним напрямкам розвитку лінгвістики,

зокрема щодо розгляду проблем лексикології в широкому соціальному контексті, і дасть змогу краще зрозуміти когнітивні механізми опрацювання інформації та номінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неологізми завжди привертала увагу лінгвістів-лексикологів. Не є винятком і сьогоднішня. Так, науковці досліджують проблеми появи неологізмів і їх закріплення в мові [3; 6], особливості неологізмів професійної сфери, зокрема пов'язаної з комп'ютерними технологіями [7], а також питання неологізмів у контексті викладання іноземних мов і перекладу [1].

Неологізми, пов'язані з COVID-19, також постають у фокусі лінгвістичних досліджень. Цікавими

та значущими є розвідки, присвячені цим неологізмам у контексті дослідження нової культури, яка формується під час пандемії [8; 10], у межах медичного дискурсу [11] і соціального впливу [12]. З'ясовано, що неологізмами пандемії COVID-19 найчастіше є конкретні терміни, що стосуються дій чи досвіду людей під час пандемії [9]. При цьому перспектива дослідження неологізмів пандемії COVID-19 залишається широкою, оскільки процес утворення таких неологізмів триває, що відкриває нові горизонти дослідження для науковців.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення особливостей неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. Предметом дослідження постають особливості неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. Матеріалом для дослідження слугували словники “Glossary on the COVID-19 Pandemic” [15], “Bundessprachenamt Coronavirus Glossary” [14] і словник “Lexicon for a Pandemic. The New Yorker” [16].

Виклад основного матеріалу. Одиницею еволюції мови є зміна номінації, тобто співвідношення між означуваним і тим, що воно означає. Визначаються чотири елементарних зміни в процесі найменування: використання цього знака для позначення нового об'єкта, введення нового знака для позначення об'єкта, що вже має назву в мові, введення нового знака з новим означуваним, нарешті, невживання знака у зв'язку з дезактуалізацією означуваного [2, с. 49]. Інакше кажучи, неологізмом є нове слово (стійке поєднання слів), нове або за формою, або за змістом (і за формою, і за змістом).

У межах дослідження, серед іншого, ми користувалися класифікацією В. І. Заботкіної, яка виокремлює такі типи неологізмів: 1) власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту); 2) трансномінації, які поєднують новизну форми слова зі значенням, уже передавали раніше іншою формою; 3) семантичні інновації, або переосмислення (нове значення позначається формою, уже наявною в мові) [4, с. 51]. Серед неологізмів пандемії COVID-19 переважають одиниці третьої групи, що пов'язано з переосмисленням уже наявних понять, зокрема *lockdown*, *isolation*. Так, *lockdown* (noun) – *an emergency protocol intended to limit movements and gatherings in a population for public health or safety reasons* – до періоду пандемії використовувалося виключно стосовно закриття державних об'єктів через неприйняття бюджету. Лексична одиниця *isolation* (noun) набула нового, додаткового значення, пов'язаного з пандемією (*a preventive measure against the spread of an infectious disease involving the separation of an infected person*

from non-infected people during the communicable period of the disease).

До власне неологізмів як лексичних одиниць, які характеризуються абсолютною новизною форми та змісту, можна, зокрема, зарахувати такі: *zoonosis* (*an infectious disease that can be transmitted from animals to humans either directly, indirectly or by a vector*), *fomite* (*an object or a surface that can harbour an infectious agent and can be a means of transmission*), *superspreader* (*a single contagious person who contaminates a disproportionately large number of people compared to the number of people contaminated by the average contagious person*).

Трансномінації, що з'являються в мові з метою надати нову, більш емоційну назву предмету, відображають тенденцію до вживання більш експресивних форм. До них належать сленгові одиниці, наприклад: *covidiot*, *maskhole* (*an individual who wears a mask in a way that makes it completely ineffective, e.g., below the nose, under the chin, on the back of the head*); *Someday*, *Noneday*, *Whoseday?*, *Whensday?*, *Blursday*, *Whyday?*, *Doesn'tmatterday* – *Days of the week*; *Face naked* – *the state of facial exposure that occurs when an individual declines to wear a mask in public*.

Вивчення неологізмів доповнює й уточнює наявні дані про словотвірну систему, а також показує характер змін, які відбуваються в словарному складі мови під впливом їх дій [5, с. 67]. Існує три основні способи утворення неологізмів в англійській мові: за допомогою моделей власної системи словотворення, шляхом запозичення слів з інших мов, а також за рахунок розширення обсягу значень уже наявних слів. Словотвірна система містить такі основні способи: афіксація, скорочення, конверсія, еліпсис [6, с. 56].

Серед морфологічних способів словотворення виділяють афіксальні (суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний), безафіксний, основоскладання, аббревіація [4, с. 48]. До неморфологічних способів творення належать морфолого-синтаксичний (набуття нового значення при переході слова з однієї частини мови в іншу), лексико-синтаксичний (нове слово утворюється в результаті зрощення слів словосполучення в одне слово) та лексико-семантичний (метафоричне переосмислення вже наявних у мові слів).

Згідно з дослідженням, найпродуктивнішими префіксами неологізмів пандемії є: *anti-* (*anti-epidemic measuresm antiviral prophylaxis*); *self-* (*self-isolation, self-treatment*); *super-* (*superspreader*); *pre-* (*presymptomatic*) тощо, та суфікси *-mania*, *-phobia*, *-phobe*.

Афіксальні неологізми утворюються за допомогою морфем за словотворчими моделями, які є в мовній системі. Наприклад: *seroprevalence* – the number of people in which antibodies specific to an infectious disease have been detected in a given population over a specific period of time; *pathogenicity* – the capability of a pathogen to cause a disease. note: even though they are different concepts, some authors use “virulence” to refer to pathogenicity; *hemoptysis* – the coughing up of blood originating from the lower respiratory tract; *superspreading* – the contamination by a single contagious person of a disproportionately large number of people compared to the number of people contaminated by the average contagious person.

Доцільно зазначити, що вторинна номінація є продуктивною у формуванні неологізмів пандемії COVID-19. Так, нове додаткове значення отримала значна кількість слів: *transmission* (noun) – the passage of a disease, usually infectious, from one person to another; *depression* (noun) – a prolonged period of severe recession that is characterized by a decrease in business activity, falling prices and an excessive unemployment rate; *pandemic* (noun) – an epidemic occurring worldwide or over a very wide area, crossing international borders, and usually affecting a large number of people; *quarantine* (noun) – a measure to prevent the spread of an infectious disease in which a healthy person who may have been in contact with an infected person is isolated during the incubation period of the disease; *vector* (noun) – an insect or a living carrier that transports an infectious agent from an infected person to a susceptible person, their food or immediate surroundings; *viral load* (noun) – the quantity of a virus in an infected person; *travel bubble* (noun) – a zone composed of at least two countries, provinces or territories where a given infectious disease has been contained, within which inhabitants are free to travel and there is no longer a mandatory quarantine period for travellers.

У межах дослідження встановлено номінативні моделі термінів досліджуваної сфери. Найпродуктивнішою моделлю вторинної номінації є A+N, наприклад: *airborne precautions* (*airborne transmission precautions*) [A+N]; *antipyretic therapy* (*a treatment to reduce fever*) [A+N]; *communicable period* (*the period during which an infectious agent may pass directly or indirectly from an infected person to another person*) [A+N]; *local transmission* (*the transmission of an infectious disease among a group of people that is linked to contact with a person returning from a known area of infection or with*

a person known to be infected) [A+N]; *serological test* (*a test that detects the presence of antibodies against a specific infectious agent in a blood serum sample*) [A+N]; *fist bump* (*the fist bump is a way of greeting each other without shaking hands*) [A+N]; *indirect contact transmission* (*Indirect contact transmission involves contact between a fomite and the person that becomes infected*) [A+N+N]; *effective reproduction number* (*the average number of secondary cases generated by an infected person in a population formed of people immune and people susceptible to the infectious disease*) [A+N+N].

Відповідно до структури англійської мови, ад’єктивованій іменник також є досить поширеним при створенні неологізмів пандемії COVID-19: *case definition* (*a set of criteria for determining whether a person has a given disease*) [Na+N]; *cluster site* (*a specific site where the number of cases of an infectious disease that occurs over a specific period of time is higher than the expected number*) [Na+N]; *community spread* (*the transmission of an infectious disease among a group of people that is not linked to contact with a person returning from a known area of infection or with a person known to be infected.*) [Na+N]; *oxygen therapy* [Na+N]; *health care provider* (*the term “health care provider” can refer to a professional or an organization*) [Na+N+N].

Серед проаналізованих неологізмів зустрічаються моделі з дієприкметниками: *confirmed case* (*a person that meets all the established criteria of the case definition for a disease or whose condition is confirmed by at least one laboratory method*) [P2+N]; *repositioned antiviral drug* (*an existing antiviral drug for which a use not previously approved has been identified and validated*) [P2+A+N].

Неологізми, які виражені одним іменником (складним чи похідним): *infectivity* (*the ability of an infectious agent to enter, survive and multiply in a host*) [N]; *outbreak* (*an epidemic limited to a localized increase in the incidence of a disease*) [N]; *spread* (*the contamination of an increasing number of people by an infectious disease*) [N].

Достатньо високий відсоток полікомпонентних одиниць, 3-, 4- і 5-складових, наприклад: *repositioned antiviral drug* (*an existing antiviral drug for which a use not previously approved has been identified and validated*) [P2+A+N]; *chain of transmission of infection* (*the chain of transmission of infection is composed of six links: the infectious agent, the reservoir, the portal of exit, the mode of transmission, the portal of entry and the susceptible host*) [N+of+N+of+N]; *drive-through screening clinic* (*a facility at which people*

are screened for a specific disease without having to leave their vehicle) [V+Adv+ G+N]; severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (the virus that causes the acute respiratory disease called COVID-19) [A+A+A+N+N].

Серед неологізмів пандемії зустрічаються й аббревіатури: COVID (The term COVID-19 was formed using elements of the words coronavirus, disease and 2019); ACTT (Adaptive COVID-19 Treatment Trial); COPD (Corona Data Donation App); CGR (Coronavirus Global Response); ECDC (European Centre for Disease Prevention and Control); CFR (case-fatality rate noun) – the proportion of all people with a disease who will die from it during a given period; FFP mask (filtering face piece mask). Редукована одиниця може використовуватися як рівноцінний субститут прототипової лексеми, брати участь у створенні складно-корочених слів, може перетворюватися з часом на словотворчий афікс [5, с. 112].

Серед неологізмів пандемії COVID-19 спостерігаємо певні групи слів, де означальним елементом є одне слово, яке при поєднанні з іншими словами створює нові поняття. Наприклад:

contact – контактний

а) *contact identification* – questioning a person having an infectious disease about their activities and their interactions with others to identify the people who have been in contact with them;

б) *contact listing* (noun) – communicating with people who have been in contact with a person having an infectious disease to inform them of the exposure, and to give them information about the importance of receiving early care if they develop symptoms and about measures to take to avoid the spread of the infectious disease;

в) *contact tracing* (noun) – the identification of people who may have been exposed to a person having an infectious disease to ensure that they are aware of the possible exposure and to follow up with them;

г) *contact transmission* (noun) – contact transmission includes direct contact transmission

and indirect contact transmission;

д) *contact follow-up* (noun) – getting in touch with the identified contacts of a person having an infectious disease to monitor their symptoms and ensure that proper measures are taken to avoid the spread of the infectious disease.

Висновки і пропозиції. На підставі отриманих результатів дослідження особливостей неологізмів, пов'язаних із пандемією COVID-19, можна дійти висновків, що особливості утворення досліджуваних неологізмів закладені в екстралінгвістичних чинниках. Так, бурхливий розвиток у медичній і сфері охорони здоров'я постає «каталізатором» для динамічних процесів словотворення в цій галузі. Для неологізмів пандемії COVID-19 характерні семантичні інновації як результат переосмислення існуючих понять, як-то *lockdown*. Трансномінаціями постають частіше емотивні сленгові одиниці на кшталт *covidiot* та okazionalizmi. Деривація здійснюється за рахунок префіксів *anti-* (*anti-epidemic*), *self-* (*self-isolationent*), *super-* (*superspreader*); *pre-* (*presymptomatic*) та суфіксів *-mania*, *-phobia*, *-phobe*. Найпродуктивнішою моделлю вторинної номінації є A+N (*airborne transmission*, *antipyretic therapy*). Поширена аббревіатура COVID є словотворчою основою для цілої низки неологізмів, тоді як інші аббревіатури пандемії COVID-19, зокрема *ACTT*, *COPD*, *CGR*, використовуються лише в спеціальних дискурсах і вимагають розшифрування для широкої аудиторії. Оскільки досліджувані неологізми за кількістю та швидкістю появи посідають чи не найперше місце, то можна зробити припущення, що багато з них згодом увійдуть до загального словникового складу англійської мови.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в установленні функціональних особливостей неологізмів пандемії COVID-19 у загальному наративі цієї пандемії та в порівнянні когнітивних механізмів утворення цих неологізмів у різних мовах.

Список літератури:

1. Волченко О. Індивідуально-авторські неологізми як перекладознавча проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 27. С. 116–124.
2. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций. *Языковая номинация: Общие вопросы*. Москва, 1977. 175 с.
3. Єнікеева С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови. Запоріжжя, 2006. 302 с.
4. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. Москва : Наука, 1991. 140 с.
5. Зацний Ю. В. Сучасний англійський світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
6. Кучумова Н. В. Способи утворення неологізмів у сучасній англійській медичній лексиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 46. С. 55–58.

7. Мирошниченко В. М., Шишкова І. С. Англійські лексичні новоутворення у сфері комп'ютерних технологій та особливості їх перекладу українською мовою. *Вісник національного технічного університету «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства»*. 2019. № 1. С. 87–92.

8. Adami E., Al Zidjaly N., Canale G., Djonov E., Ghiasian M.S., Gualberto C., Karatza S., Lim F.V., Pedrazzini A., Pirini J., Wildfeuer J. PanMeMic manifesto: Making meaning in the Covid-19 pandemic and the future of social interaction. *Working Papers in Urban Language and Literacies* no 273. 2020. Jul 29. P. 273. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/rtcov-20/125945666>.

9. Akut K. Morphological Analysis of the Neologisms during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of English Language Studies*. 2020. № 3. P. 1–7. URL: <https://doi.org/10.32996/ijels.2020.2.3.11>.

10. Alyeksyeyeva I. O., Chaiuk T. A., Galitska E. A. Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices Through Neologisms. *International Journal of English Linguistics*. 2020. № 10 (6). P. 202–212.

11. Katermina V. V., Lipiridi S. Ch. Reflection on the Social and Psychological Consequences of the Coronavirus Pandemic in the New Vocabulary of the Non-professional English Language Medical Discourse. *Research Technologies of Pandemic Coronavirus Impact (RTCOV 2020)*. Atlantis Press, 2020. P. 44–49.

12. Khalfan M., Batool H., & Shehzad W. Covid-19 Neologisms and their Social Use : An Analysis from the Perspective of Linguistic Relativism. *Linguistics and Literature Review*. 2020. № 2. P. 117–129.

13. 'Lockdown' named word of the year by Collins Dictionary. URL: <https://www.independent.co.uk/life-style/lockdown-word-of-the-year-collins-dictionary-b1720172.html>.

Джерела ілюстративного матеріалу:

14. Bundessprachenamt Coronavirus Glossary. URL: <https://app.coreon.com/5ea2adb797e1040100eb7ff3>.

15. Glossary on the COVID-19 pandemic. URL: <https://www.btb.termiumplus.gc.ca/publications/covid19-eng.html>.

16. Lexicon for a Pandemic. *The New Yorker*. URL: <https://chytomo.com/the-new-yorker-sklav-slovnkyk-epokhy-koronavirusu>.

Lysyckina I. O., Lysyckina O. O. FEATURES OF THE COVID-19 PANDEMIC NEOLOGISMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

This article highlights the research results aimed at defining the features of the COVID-19 pandemic neologisms in the English language. Like any living language, English is characterized by the ongoing formation of neologisms that reflect changes in the social life of mankind, correspond to the modern paradigm of knowledge and cognitive mechanisms of information processing. As the COVID-19 pandemic affects all spheres of human life (economic, social, political and spiritual) as well as any human language, over the last year all languages have been enriched with new lexical units to denote pandemic-related objects and processes that go far beyond medical discourse. It has been found that the peculiarities of the formation of the analyzed neologisms are embedded in extralinguistic factors. Among the COVID-19 pandemic neologisms, semantic innovations predominate, associated with the existing concepts rethinking, such as: lockdown, isolation. Pure neologisms by form and content are units like zoonosis, fomite, superspreader. It has been established that transnominations are characterized by high emotionality, represented by slang units (covidiot, maskhole) and occasionalisms. The research has identified the most productive prefixes of the COVID-19 pandemic neologisms (anti- (anti-epidemic), self- (self-isolation, self-treatment), super- (superspreader), pre- (presymptomatic)) and suffixes -mania, -phobia, -phobe, the latter form lexical units to denote the human psychological states which are associated with changes in human life, introduced by the pandemic. Among the nominative models of the COVID-19 pandemic neologisms, the most productive model of the secondary nomination is A + N (airborne transmission, antipyretic therapy). It has been found that, unlike the common abbreviation COVID, which has become the basis for a number of neologisms, other abbreviations of the COVID-19 pandemic, including ACTT, COPD, CGR, are used in special discourses and require decipherment for a wide audience. This research does not claim to be exhaustive, since the COVID-19 pandemic continues and causes an increasing number of neologisms.

Key words: neologism, pandemic, semantic innovation, transnomination, term, nominative model, discourse, extralinguistic factor.

Луньова Т. В.

Київський національний лінгвістичний університет

АВТОБІОГРАФІЧНИЙ НАРАТИВ ЯК ФОРМА МЕТАЕКФРАЗИСУ: КОГНІТИВНО-ПОЕТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕСЕ ЖЮЛЯ ОЛІЦЬКОГО ПРО ВЛАСНУ ТВОРЧІСТЬ

У статті розкрито основні когнітивно-поетологічні властивості автобіографічного наративу як форми метаекфразису в есе відомого американського художника-абстракціоніста Жюля Оліцького про власну творчість. Для розбудови методологічної основи дослідження залучено сучасні літературознавчі й психологічні дослідження автобіографії, наратологічні студії та теорію ментальних просторів. Текст Ж. Оліцького визначається як метаекфрастичний на основі критерію закорененості смислу цього есе в потенційно можливому і логічно необхідному екфразисі за відсутності власне екфразису. З'ясовано, що автобіографічному наративу як формі метаекфразису в есе Ж. Оліцького властиві вибірковість у подачі фактів власного життя, рефлексивність та іронічність. В есе порушено проблему тривалого невизнання митця, яка розглядається у двох вимірах: автобіографічно-особистісному й узагальнено-універсальному, і є семантичною віссю, навколо якої угруповуються ментальні метаекфрастичні простори есе: ментальний простір реального життя Ж. Оліцького, ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста, ментальний простір інтерпретації власного життя крізь призму певної культурної моделі, ментальний простір життя вигаданого художника, а також ментальний простір подій у вигаданому художником фільмі. Витворені в есе ментальні простори наповнюються певними наративами, які складаються з відібраних фактів реального життя художника або відображають зміст його уяви. Усі ментальні простори в есе перебувають між собою в тісному смислового зв'язку. Завдяки двовимірності порушеної в есе проблеми тривалого невизнання митця текст Ж. Оліцького набуває потенційного інтересу не лише для шанувальників і дослідників творчості художника, а й для ширшого кола читачів, яких хвилюють проблеми екзистенції митців.

Ключові слова: екфразис, метаекфразис, есе, образотворче мистецтво, автобіографія, наратив, ментальний простір.

Постановка проблеми. Дослідження екфразису, як і будь-якого іншого явища, безумовно, передбачає необхідність його відмежування від подібних, суміжних, споріднених явищ. На важливості встановити чіткі межі екфразису наголошує Л. Генералюк, розрізняючи екфразис і гіпотипозис [3]. Дослідниця визначає екфразис як «літературний опис творів візуальних мистецтв, супроводжуваний іноді естетичною оцінкою, іноді описом окремих технічних прийомів автора твору, його манери чи стилю» [3, с. 54], а під гіпотипозисом розуміє «опис настільки візуально достовірний, що він сприймається як зрима ілюзія реальності» [3, с. 53]. Є. Городницький указує, що «екфразис, на відміну від пейзажного опису, тісніше пов'язаний із сюжетними колізіями літературного твору, часто має в ньому сюжетотвірне значення» [4, с. 14]. Означений вище підхід до вичленовування екфразису з поля суміжних явищ зосереджений в основному на дескриптивному

екфразисі (у термінах О. Яценко [10]), який за своїм змістом, тобто «за тією домінантною, яку автор виділяє у візуальному творі» [10], протиставляється тлумачному екфразисові – «інтерпретації, спрямованій на з'ясування глибинного образно-символічного змісту твору» [10]. Якщо брати до уваги запропонований О. Яценко розподіл екфразису на дескриптивний і тлумачний, на який зважають [6, с. 293–294] чи якого дотримуються інші дослідники [5, с. 130], зринає питання розмежування тлумачного екфразису та суміжних явищ подібно до розрізнення дескриптивного екфразису й опису (гіпотипозису).

Необхідність такого розмежування тлумачного екфразису та словесних контекстів, котрі пов'язані за смислом з екфразисом, однак не є ні власне описами, ні тлумаченнями картин, постала перед нами в ході вивчення екфразису в сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво. Так, у тексті Жюля Оліцького про власну

творчість, який детально розглядатиметься в розвідці, є текстові фрагменти дескриптивного екфразису, наприклад: "... *he painted his pictures of tractors, buxom maidens, stalwart workers, Red Army heroes ...*" [15, с. 317], тлумачного екфразису, наприклад: "*Here was a breakthrough that would make the New York art scene spit*" [15, с. 317], контексти, які не можна зарахувати ні до дескриптивного, ні до тлумачного екфразисів, наприклад: "... *he [Mr. Egan, the gallerist] looked at my paintings and said, "Not bad, not bad – as good as any of these guys." He waved a hand at the paintings on the walls. A group show was on; I remembered a de Kooning and a Franz Kline among others.*" [15, с. 312]. У спільній з О. Воробйовою роботі ми запропонували розглядати такі контексти, які не є власне екфразисом, але мають із ним тісний семантичний зв'язок, як метаекфразис [18, с. 336, 341–343]. За нашими спостереженнями, метаекфразис є важливим смисловим компонентом сучасних англійських есе про образотворче мистецтво, а тому постає потреба вивчення його різних виявів і форм. Розвідка торкається питання когнітивно-поетологічних особливостей автобіографічного нарративу як однієї з форм метаекфразису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розгляду сформульованої вище проблеми видається доцільним інтегрувати напрацювання в царинах літературознавчих і психологічних досліджень автобіографії та інструментарію когнітивної поетики.

Сучасні літературознавчі студії автобіографії засвідчують, що автобіографії притаманні риси сконструйованості. Так, «залежності від вибраної системи відліку, системи цінностей життя однієї й тієї ж людини можна «перетворити» на кілька абсолютно різних біографій (чи автобіографій)» [1, с. 244]. Конструювання автобіографії здійснюється «з погляду певного завдання» [2, с. 35] і реалізується як побудова певного нарративу, адже автор автобіографії «ставить перед собою завдання: розповісти про власне життя, поєднати його розрізнені елементи та перегрупувати їх у єдиний сюжет, розташувати ці події у вигляді фільму відповідно до певного сценарію» [1, с. 248]. У процесі такої побудови автобіографії реальні події зазнають переосмислення: «Основним змістом автобіографічної прози стає висвітлення внутрішнього розвитку особистості; у свідомості автора заломлюється зовнішній, подієвий бік життя й перетворюється у факти його біографії, його внутрішнє життя» [8, с. 55]. Подібно й у рамках психологічного підходу до аналізу

автобіографії автобіографічний нарратив розглядається як «суб'єктивно впорядкований живий досвід життєвого шляху» [7, с. 67].

Автобіографічні тексти ХХ століття як тексти культурної епохи постмодерну мають свої визначальні риси, серед яких вагомою є «ускладнена рефлексія над шляхами реконструкції свого минулого, свого «Я» [9, с. 54], а також «хімерне поєднання фактографічних та вигаданих компонентів, які дозволяють сучасним авторам досліджувати глобальні проблеми репрезентації особистості, часу, простору, механізмів пам'яті» [9, с. 58].

Оперуючи поняттям нарративу, ми спираємося на його визначення як історії, яка повідомляється в нарративному дискурсі [13, с. 2], і послуговуємося тлумаченням нарративу як заснованого на причинно-наслідкових зв'язках, котрі накладаються на послідовність подій [13, с. 2]. Для дослідження важливо, що в наратологічних студіях уважається, що автобіографічним нарративам є питомий експланаторний процес [13, с. 1].

Оскільки когнітивна поетика відкрита до залучення інструментарію когнітивної лінгвістики [17, с. 235–236], для аналізу фактичного матеріалу ми послуговуємося теорією ментальних просторів [12]. Слідуючи за Ж. Фоконньє, ментальним простором уважаємо «конструкти, які відрізняються від мовних структур, однак вибудовуються в будь-якому дискурсі відповідно до ліній, прокреслених мовними виразами» [12, с. 16]. Застосована для аналізу текстів теорія ментальних просторів дає змогу пояснити когнітивні процеси слідування за певними сутностями, відносинами та процесами [16, с. 96]. Ментальні простори витворюються за допомогою низки мовних засобів, як-от: прийменникових фраз на кшталт *in 1929, at the factory, from her point of view*, прислівників, як-от: *really, probably* підметово-дієслівних комбінацій, наприклад, *Max believes _____, Mary hopes _____* тощо [12, с. 16–17], а також умовних конструкцій (*if, when*) [16, с. 97].

Постановка завдання. Завданням статті є з'ясувати когнітивно-поетологічні властивості метаекфразису, що має форму автобіографічного нарративу, в есе художника Жюль Оліцького про власну творчість.

Виклад основного матеріалу. Жюль Оліцький (інший варіант написання прізвища українською мовою – Олітські) – американський художник російського походження, якого зараховують до абстрактних експресіоністів; при народженні мав прізвище Деміковський (Demikovsky) [14]. Есе Ж. Оліцького про власну творчість розміщено

в збірці “Writers on Artists”, укладеній із вибраних текстів, опублікованих у журналі “Modern Painters” [19]. Лінгвістичним сигналом того, що текст художника є автобіографічним, є зворотній займенник *himself*, використаний у назві есе в змісті збірки. Так, у змісті, який побудовано за схемою «ім'я автора есе + про + ім'я художника», наприклад, “Julian Barnes on Edgar Degas” чи “A.S. Byatt on Patric Heron”, аналізоване есе зазначено так: “Jules Olitski on Himself” [19, с. 5]. У власне тексті есе сигналом автобіографічності є використання імені митця двічі: і як художника, про якого йтиметься в тексті, і як автора тексту: “Jules Olitski by Jules Olitski”, на противагу решті есе, у яких ім'я художника в заголовку та ім'я автора есе відрізняються, наприклад, “Edgar Degas by Julian Barnes” [19, с. 158], “Patric Heron by A.S. Byatt” [19, с. 244].

Смисловим центром аналізованого есе Ж. Оліцького є розгляд проблеми тривалого невизнання митця, а саме: “What I did not foresee was what it would feel like *time after time, year after year, for my art to be turned down*. In a piece I wrote for *Partisan Review* in 1978, I said: “There is value in long years of obscurity, if one doesn't go insane or become suicidal, in that, simply because nobody is looking, the habit of fooling around and trying things out gets ingrained...” True, but there must be a better way” [15, с. 310]. Наведений вище фрагмент можна зарахувати до метаекфразису, оскільки в ньому йдеться про багаторічне невизнання мистецьких творів (*time after time, year after year, for my art to be turned down; nobody is looking*) і реакцію митця на відсутність визнання (*if one doesn't go insane or become suicidal ... the habit of fooling around and trying things out gets ingrained*). Отже, аналізований фрагмент не є ні дескриптивним, ні тлумачним екфразисом, однак його смисл, з одного боку, тісно пов'язаний з імплікованим (потенційно можливим і логічно необхідним) екфразисом, з іншого боку, потребує екфразису, щоб реалізувати свою семантичну глибину. Автобіографізм наведеного вище фрагмента есе забезпечується розповіддю від першої особи (*I wrote*) про певну подію, а саме: написання тексту, опублікованого у відомому журналі (*a piece I wrote for Partisan Review*). Автор надає дані, які сприяють достовірності розповіді: рік (1978) і назву журналу (*Partisan Review*). Семантична глибина розглядуваного фрагмента забезпечується тим, що проблема тривалого невизнання митця сформульована в тексті у двох вимірах: автобіографічно-особистісному (*What I did not foresee was what it*

would feel like time after time, year after year, for my art to be turned down) та узагальнено-універсальному (*There is value in long years of obscurity, if one doesn't go insane or become suicidal...*). Автобіографічно-особистісний вимір актуалізується завдяки вживанню особового (*I*) та присвійного (*my*) займенників першої особи однини; узагальнено-універсальний вимір активується шляхом використання неозначеного займенника *one*. Розгорнута у двох вимірах проблема робить есе релевантним не лише як текст, що містить інформацію про творчий шлях художника-автора есе, а і як текст, який торкається більш загального питання екзистенції митців. Розглядуваному контексту притаманна критична рефлексивність, адже автор, процитувавши власну думку про сприятливий вплив тривалого невизнання на творче становлення художника (*There is value in long years of obscurity*), спершу потверджує істинність цієї думки (*True*), а затим висловлює вагання щодо доцільності слідувати такій моделі (*but there must be a better way*).

Означена вище проблема тривалого невизнання художника є семантичною віссю, навколо якої розташовуються ментальні метаекфразистичні простори есе, а саме: ментальний простір реального життя Ж. Оліцького, ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста, ментальний простір інтерпретації власного життя крізь призму певної культурної моделі, ментальний простір життя вигаданого художника; ментальний простір подій у вигаданому художником фільмі.

Ментальний простір реального життя Ж. Оліцького конструюється в есе завдяки часовій референції до певного року (“Starting out in 1940...” [15, с. 310]) та активується в тексті есе за допомогою вказівки на реальний історичний період (наприклад, “after two years in Paris, on the GI Bill” [15, с. 311]), свій вік (наприклад, “I was in my early thirties...” [15, с. 311]), реальне місто (наприклад, *New York, Paris* [15, с. 311]) чи реальну адресу (наприклад, “There was a cafeteria on 42nd Street...” [15, с. 311]). Цей простір розбудовується Ж. Оліцьким як наратив про власні поневіряння в бідності в той період, коли його творчість не визнавалася (наприклад, “Much as I liked peanuts and coffee, sooner or later I would get hankering after meat, drink, and cigarettes. I stole” [15, с. 311]; “...I could not sleep in the cold-water flat” [15, с. 311]) і численні невдалі спроби знайти підтримку арт-дилерів і галеристів (наприклад, “... he [Mr. Egan, the gallerist] went on to say, “I'm not gonna take you on”

[15, с. 312]). Деталі особистого життя подаються селективно й скупо, наприклад, про свій перший невдалий шлюб Ж. Оліцький зазначає лише таке: *“I was divorced. I had brought my infant daughter to my parents in Brooklyn to be taken care of until, euphemistically, as they put it, “You could get back on your feet””* [15, с. 311] – ні ім’я дружини та дочки, ні причини розлучення, ні інші обставити особистого життя в тексті не розкриваються. Більшу увагу приділено саме наративу про безрезультатні намагання Ж. Оліцького знайти арт-дилера/галериста, який би експонував і пропагував його картини. Такі наративи містять детальну інформацію про обставини зустрічі з певним арт-дилером (наприклад, *“My future took a promising turn at the Tibor de Nagy Gallery on West 57th Street. There I met John Bernard Myers. He was working with Tibor at that time”* [15, с. 313]), а також включають діалоги з арт-дилером/галеристом (наприклад, *“He [Mr. Egan] wasn’t taking on any new artist that year. / “How about next year?” / “No.” / “Two years, three years – five years. I don’t care how long it takes, just so I know.” / “Sorry”* [15, с. 312]) чи цитування слів арт-дилерів/галеристів (наприклад, *“Now I know it for sure,” she [Mrs. Poindexter] said. “I won’t risk showing you”* [15, с. 314]). Як видно з поданих вище текстових фрагментів, в есе наводяться відмови арт-дилерів/галеристів виставляти роботи Ж. Оліцького. Навіть коли, зрештою, у кінці есе розповідається про арт-дилера/галериста, який влаштував-таки виставку картин художника (*Mr. Iolas*), діалог із містером Іоласом закінчується емоційним «ні!» (наприклад, *“Mr. Iolas has had enough. “No!” he says. “No! I’ve never dealt with a living artist that I did not know personally. I won’t deal with you!””* [15, с. 319]), лише в останньому реченні есе підкреслено неемоційним тоном Ж. Оліцький повідомляє, що містер Іолас організував його персональну виставку (наприклад, *“About eight months later Mr. Iolas gave me my first new York show”* [15, с. 319]). Такий стилістичний прийом повтору відповідей-відмов унаочнює і драматизує проблему багаторічного невизнання творчості митця.

Ментальний простір реального життя Ж. Оліцького контрастує в есе з **ментальним простором бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста**. Сміслову значущість ментальному простору бажаного (омріяного) творчого успіху в есе надано шляхом його актуалізації на початку есе, а саме: *“When I was young I longed for Kahnweiler [...] What a Kahnweiler! He would understand my art, and he*

would love me ...” [15, с. 310]. У наведеному фрагменті ментальний простір бажаного (вимріяного) стану речей створюється завдяки вживанню дієслова *longed*, а також використанню умовного способу (*would be, would understand, would love*). Головною дійовою особою ментального простору бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера є вимріяний арт-дилер/галерист, прототипом якого є реальна особа – Даніель Анрі Канвейлер (*My Kahnweiler*). Д. А. Канвейлер як історична особа уславився тим, що експонував перші роботи кубістів і в подальшому мав тісну та довготривалу співпрацю з Пабло Пікассо [11]. В есе Ж. Оліцького найважливішою рисою арт-дилера/галериста, подібного до Канвейлера, є його здатність зрозуміти творчість художника й любити його (*He would understand my art, and he would love me*). Роль такого арт-дилера/галериста приміряється в есе на кожного реального арт-дилера/галериста, який висловлює принаймні певну зацікавленість роботами Ж. Оліцького, наприклад: *“And who knows, she might turn out to be the Bride of Kahnweiler”* [15, с. 314], *“This slim, dark, olive-skinned Greek dressed in a black, elegantly-cut Italian suit – my Kahnweiler?”* [15, с. 319]. У першому з наведених вище фрагментів ідеться про сподівання художника на те, що місіс Пуандекстер (*Mrs. Poindexter*) стане для нього таким арт-дилером/галеристом, яким Канвейлер був для кубістів. У другому описується спроба приміряти роль Канвейлера на містера Іоласа (*Mr. Iolas*).

Ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста критично відрефлексовується в есе, наприклад: *“... but I learned along the way that there never is, or likely to be, a Kahnweiler. Even the real Daneil Henry Kahnweiler, I suspect, was not a Kahnweiler”* [15, с. 310]. У наведеному вище фрагменті Ж. Оліцький зазначає, що він свідомий того, що Канвейлер його мрій відрізняється від реального Канвейлера (*the real Daneil Henry Kahnweiler, I suspect, was not a Kahnweiler*), а вимріяний Канвейлер не існує насправді (*I learned along the way that there never is, or likely to be, a Kahnweiler*). Окрім цього, автор автобіографічного есе критично оцінює власну наполегливість у плеканні мрії про Канвейлера, а саме: *“Many years ago I heard someone say: “The greatest cause of human misery lies in confusing expectations and reality.” I am a slow learner”. My childish fantasy lasted well into middle age...”* [15, с. 310]. Лінгвістичними засобами вираження критичної оцінки

в наведеному фрагменті є самохарактеристика як людини, котра повільно навчається розуміти важливі життєві принципи (*I am a slow learner*), і розгляд мрій про ідеального арт-дилера/галериста як вияв незрілості (*childish fantasy*).

Така рефлексивність може набувати іронічного забарвлення в контекстах, де Ж. Оліцький розкриває, як він коригував свої мрії, коли вони надто суперечили дійсності. Наприклад, у мріях про арт-дилера/галериста Ж. Оліцький наділив місіс Пуандекстер роллю вимріяної нареченої (*the Bride*), затим, довідавшись про існування її чоловіка (*Mr. Poindexter, Elinor's husband*), він був змушений придумати містерові Пуандекстерові таку роль, яка б якось узгоджувалася з роллю місіс Пуандекстер-Нареченої, наприклад: "*I learned there was a Mr. Poindexter, Elinor's husband. Maybe he would be, for me, a loving brother, or maybe a devoted uncle...*" [15, с. 314].

Ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста в тексті есе пов'язаний, з одного боку, з ментальним простором реального життя Ж. Оліцького. Так, усі мрії художника мають реальне підґрунтя, а саме: роль вимріяного Канвейлера приміряється на реальних людей, Ж. Оліцький вимірює подорож до міста, де він насправді народився (наприклад, "... *we would journey to Snovsk and find the house where I was born*" [15, с. 314]). З іншого боку, ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху пов'язаний із **ментальним простором подій у вигаданому художником фільмі**. Останній простір конструюється за допомогою слів *movie* та *fake plots* і містить оповідь про бідного художника та його рятівника арт-дилера/галериста, наприклад: "*When callers asked what movie was on and what it was about, I made up fake plots: usually about a starving artist in love with Jean Harlow; sentenced to die in the electric chair for killing a bank guard – the gun went off accidentally as the hero fainted – he is rescued by an art dealer named Kahnweiler, played by Paul Muni*" [15, с. 312]. Як бачимо, у сюжеті вигаданого художником фільму фігурує Канвейлер (*art dealer named Kahnweiler*), якому відведена роль рятівника (*rescued*) художника, що помирає з голоду (*starving artist*). Образ ідеалізованого Канвейлера пов'язує ментальний простір бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста та ментальний простір подій у вигаданому художником фільмі. Окрім цього, засобами зв'язку двох зазначених просторів є вживання імен відомих свого

часу акторки Джин Харлоу (*Jean Harlow*) та актора Пола Муні (*Paul Muni*), які в ментальному просторі подій у вигаданому художником фільмі згадані як актори, які (нібито) грають у цьому фільмі ролі коханої художника (*a starving artist in love with Jean Harlow*) та арт-дилера-рятівника (*an art dealer named Kahnweiler, played by Paul Muni*) відповідно. У ментальному просторі бажаного (омріяного) творчого успіху Джин Харлоу є коханою Ж. Оліцького, а вимріяний Канвейлер уявляється як Пол Муні, наприклад: "*But Kahnweiler stood by me, and when my art triumphed [...] and finally, finally, fame and fortune and an adoring Jean Harlow were mine, he was there, old and bald as a saint. I imagined Paul Muni in the part*" [15, с. 310].

У ментальному просторі інтерпретації власного життя крізь призму певної культурної моделі Оліцький постає як Робін Гуд, а саме: "*I fancied myself a sort of Robin Hood, stealing from the rich and giving to the poor: me. I was scared all the time, even when filching a five-cent Baby Ruth.*" [15, с. 311]. Наведеному вище текстовому фрагменту притаманна іронічність, оскільки Ж. Оліцький підкреслює, що постійно перебував у страху (*I was scared all the time*), навіть коли здійснював дуже дрібні крадіжки (*filching a five-cent Baby Ruth*), що є протилежністю образу безстрашного Робін Гуда. Окрім того, Оліцький-автор есе іронічно зазначає, що Оліцький-Робін Гуд вибрав об'єктом свого благодіяння лише себе, про якого думав як про втілення бідняків (*the poor*). Цей ментальний простір пов'язаний із ментальним простором подій у вигаданому художником фільмі за допомогою повтору ключових подій наративу про пограбування банку. Так, у сюжеті вигаданого художником фільму один із найдраматичніших моментів стосується невдалої спроби пограбування банку (*sentenced to die in the electric chair for killing a bank guard – the gun went off accidentally as the hero fainted*), примітивши роль Робін Гуда, Ж. Оліцький планує пограбування банку (наприклад: "*While I planned bank robberies down to the most exquisite details in my mind's eye ...*" [15, с. 311]) та усвідомлює, що не зможе це здійснити (наприклад: "... *I always saw myself, right in the middle of everything, pistol in hand, fainting away from terror on a cold marble floor*" [15, с. 311]). Оскільки розглядуваний ментальний простір містить наратив про вчинки, які Ж. Оліцький здійснював насправді (*stealing, filching a five-cent Baby Ruth*), він перебуває в тісному смислового зв'язку з ментальним простором реального життя художника.

Ментальний простір життя вигаданого художника розгортається як драматичний наратив про митця на ім'я Деміков (Demikov), котрий, захопившись забороненим у СРСР абстрактним мистецтвом, змушений був утікати до США й переховуватися від агентів ОГПУ, наприклад: *"The OGPU sniffed and scowled. They went looking for Demikov, enemy of the people. He fled. Hidden in a barrel, he was put ashore in Brooklyn"* [15, с. 317]. Ж. Оліцький розробляє цю історію в деталях, щоб переконати арт-дилерів/галеристів виставити картини Демікова, які насправді належать самому Ж. Оліцькому. Цьому ментальному простору також притаманна рефлексивність, адже Ж. Оліцький критично оцінює раціональність вигаданої історії про Демікова, а саме: *"What I had arrived at was a crazy answer, bizarre – though it seemed profoundly reasonable at the time"* [15, с. 316-317]. Засобами зв'язку цього ментального простору з ментальним простором реального життя Оліцького є вербальні – розповідь про те, як він насправді переповідав цю вигадану історію містеру Іоласу (наприклад, *"I tell Mr. Iolas Demikov's story..."* [15, с. 318]), і візуальні – текст есе супроводжується фоторепродукціями картин Ж. Оліцького, які мають назви *"Demikov – One"* [15, с. 311] і *"Demikov – Two"* [15, с. 319]. Також зазначені ментальні простори поєднує вербалізоване рефлексивне усвідомлення розбіжності вигаданої історії та реальності (наприклад, *"I suggested a PO box in Demikov's name (though how Demikov can use it if he never leaves his cellar. I hope Mr. Iolas won't ask)"* [15, с. 319]) і розповідь про спроби якоюсь мірою узгодити вигадку з реальністю (наприклад, *"When I finally did get a gallery to give me a show I wrote Mr. Barr that Demikov had disappeared, probably murdered"* [15, с. 317-318]).

Як ми зазначали вище, ключова для розглядуваного автобіографічного есе Ж. Оліцького проблема тривалого невизнання митця, порушена в його тексті у двох вимірах: автобіографічно-осо-

бистісному й узагальнено-універсальному. У тексті есе здійснюється повторна актуалізація обох вимірів, наприклад: *"Finally my art would be seen. I, too, would be seen. Bishop Berkeley had it right: "To be is to be perceived" – or something to that effect"* [15, с. 314]. У наведеному фрагменті автобіографічно-особистісний вимір проблеми тривалого невизнання митця актуалізується в ментальному просторі бажаного (омріяного) творчого успіху завдяки підтримці арт-дилера/галериста (*Finally my art would be seen. I, too, would be seen*), а узагальнено-універсальний вимір представлений цитатою, атрибутованою філософу Джорджу Берклі (*Bishop Berkeley had it right: "To be is to be perceived" – or something to that effect*), і належить до ментального простору реального життя.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що автобіографічному наративу як формі метаекфразису в есе Жюля Оліцького про власну творчість притаманні вибірковість у подачі подій власного життя, рефлексивність та іронічність. Витворені в есе ментальні простори наповнюються наративами, які становлять відібрані факти реального життя художника чи відображають зміст його уяви. Ж. Оліцький повною мірою використовує потенціал сучасного (постмодерного) рефлексивного підходу до написання автобіографічних текстів, щоб на прикладі власного життя як художника розкрити складні аспекти взаємодії омріяного, бажаного й реального в житті митця. У взаємодії метаекфразистичні ментальні простори в есе є засобом пояснення сутності проблеми тривалого невизнання митця. Завдяки тому що порушена в есе проблема тривалого невизнання митця розглядається у двох вимірах: автобіографічно-особистісному й узагальнено-універсальному, есе набуває значущості не лише для читачів, які цікавляться власне творчістю Жюля Оліцького, а й для більш широкого загалу, якому не байдуже питання непростой екзистенції митця. Перспективи дослідження вбачаються в розгляді інших форм метаекфразису в сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво, зокрема есе-щоденника.

Список літератури:

1. Болдырева Е. М. Автобиографизм и автобиография: самоконструирование и семиотизация субъекта. *Ярославский педагогический вестник*. 2017. № 4. С. 242–251.
2. Болдырева Е. М. Дифференциация фактуальных и фикциональных жанров автобиографической литературы конца XX – начала XXI в. *Верхневолжский филологический вестник*. 2018. № 4. С. 34–44.
3. Генералюк Л. Экфразис і гіпотипозис: проблеми диференціації. *Слово і час*. 2013. № 11. С. 50–61.
4. Городницкий Е. А. Экфразис в структуре литературного произведения: изобразительная и нарративная функции. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2014. № 2 (8). С. 13–18.
5. Ломагина А. В. Экфразис как средство реконструкции исторической эпохи в романах Й. В. Йенсена («Падение короля», 1901) и Х. Стангерупа («Брат Якоб», 1991). *Скандинавская филология*. 2018. Т. 16. Вып. 1. С. 116–137.

6. Мочернюк Н. Проблемы художнього простору в екфрасичних описах. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 291–296.
7. Сапогова Е. Е. Автобиографический нарратив в контексте культурно-исторической психологии. *Культурно-историческая психология*. 2005. Т. 1. № 2. С. 63–74.
8. Сапожникова Ю. Л. Жанр автобиографии: понятие и особенности. *Учёные записки ЗабГУ. Серия «Филология, история, востоковедение»*. 2012. № 2. С. 54–56.
9. Чемодурова З. М. Стратегии создания современного англоязычного автобиографического текста. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2019. № 192. С. 52–59.
10. Яценко Е. В. «Любите живопись, поэты...». Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель. *Вопросы философии*. 2011. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427.
11. Daniel-Henry Kahnweiler. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Daniel-Henry-Kahnweiler-French-art-dealer-and-publisher>.
12. Fauconnier G. *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 190 p.
13. Fludernik M. *An introduction to narratology* / trans. from German by P. Häusler-Greenfield and M. Fludernik. London/New York : Routledge. 2009. 190 p.
14. Jules Olitski *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Jules-Olitski>.
15. Olitski J. Jules Olitski. *Writers on Artists*. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg : DK Publishing, 2001. P. 310–319.
16. Stockwell P. *Cognitive poetics. An introduction*. London/New York : Routledge, 2002. 198 p.
17. Verdonk P. Painting, poetry, parallelism: Ekphrasis, stylistics and cognitive poetics. *Language and Literature*. 2005. Vol. 14. Issue 3. P. 231–244.
18. Vorobyova O., Lunyova T. Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020. Volume V. Issue 2. December. P. 335–381.
19. *Writers on Artists*. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg : DK Publishing, 2001.

Lunyova T. V. AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE AS A FORM OF META EKPHRASIS: A COGNITIVE POETIC ANALYSIS OF JULES OLITSKI'S ESSAY ABOUT HIS OWN ART

The article reveals the key cognitive poetic characteristics of the autobiographical narrative as a form of metaekphrasis in the essay by a famous abstract American painter Jules Olitski discussing his own art. The methodology of the analysis has been developed via synthesis of modern literary and psychological research on autobiography, narrative studies, and the mental spaces theory. Olitski's essay has been identified as metaekphrastic based on the criterion of its content being rooted in potentially possible and logically necessary ekphrasis though not being an ekphrasis per se. The analysis has revealed that Olitski's autobiographical narrative as a form of metaekphrasis has the following main features: it is reflexive and ironical, besides, the facts from Olitski's life were purposefully selected by the author for the narrative construction. Olitski's essay discusses the problem of a long-term neglect of an artist's artworks which is posed in two dimensions: as a personal challenge for Olitski and as an existential problem of artists. As such this problem is the semantic axis which holds together all the mental metaekphrastic spaces of the essay. The following essayistic metaekphrastic spaces have been identified: mental space of Olitski's real life, mental space of the desired (dreamed of) success as an artist achieved with the help of an art dealer/gallerist, mental space of the artist's interpretation of his life through a certain cultural model, mental space of the life of an imagined painter, as well as mental space of the events in the plot of the imagined film. All these mental spaces are filled with narratives that include either facts from Olitski's real life or pieces of his imagination. All the mental spaces in the essay maintain close semantic relationships with each other. It is the two-dimensional representation of the problem of a long-term neglect of an artist's artworks that makes Olitski's essay of an interest to the readers keen on learning more about his art as well as for the readers concerned with in the existential problems of artists.

Key words: ekphrasis, metaekphrasis, essay, visual art, autobiography, narrative, mental space.

Макарук Л. Л.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПОЛІФУНКЦІЙНІСТЬ ТА МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ЗНАКІВ ПУНКТУАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

У роботі проаналізовано розділові знаки як невербальні елементи, що є складниками однієї із груп, які загалом охоплюють невербальні та паравербальні компоненти, які функціонують у сучасному англомовному масмедійному комунікативному просторі. До аналізованої нами групи «Непунктографічні та нефотографічні елементи» входять знаки пунктуації; діакритичні знаки; типографічні й інші допоміжні знаки; цифри (числа); математичні символи; абрєвіатури. У цій розвідці докладно висвітлено специфіку крапки, дефіса, тире, апострофа, знака оклику, знака питання та лапок як інтегральних модусів масмедійного середовища.

Окреслено їхні семантичні та структурні особливості, ідентифіковано функційне навантаження, обґрунтовано їхню роль та призначення в сучасному англомовному масмедійному комунікативному просторі. Крім традиційного використання крапки, дефіса, тире, апострофа, знака оклику, знака питання та лапок у складі тексту, їм також притаманне й нетрадиційне. Встановлено, що три крапки можуть виконувати функцію імпліцитності чи експліцитності. Крапки також можуть доповнювати зміст статті та привертати увагу завдяки функції акцентування. Корпус фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що дефіси інтенсифікують зміст повідомлення та є засобом економії. Завдяки цьому можна лаконічно представити матеріал. Дефіси сприяють уникненню деталізованого опису та виконують функцію компресії. Двокрапці, апострофу та крапці з комою зазвичай належить традиційна роль – уточнення інформації або її специфікація.

Установлено, що в масмедійному просторі спектр потенційних можливостей лапок значно ширший, що й доводить їхню поліфункційність. Аналіз засвідчив, що в масмедійному писемному мовленні побутують різні за формою та розмірами як парні, так і непарні одиничні та подвійні лапки, яким притаманна поліфункційність. Обґрунтовано, що подвійні непарні лапки виконують функцію уточнення або додаткового пояснення з позитивною або негативною конотацією. Виявлено, що лапки використовують із декоративною метою, окрім атрактивної функції, вони вказують на початок і кінець речення. Лапки різні за формою, кольором та розмірами, слугують засобом графічної дублікації й інтенсифікації семантики тексту.

Ключові слова: масмедіа, комунікативний простір, лапки, крапки, функція.

Постановка проблеми. Знаки пунктуації не належать до англомовної алфавітної графічної системи, однак є важливими компонентами комунікації. Це окрема система знаків, які, як свідчить проведений аналіз, можуть функціонувати самостійно, не будучи залученими до симбіозу різних систем. Знаки пунктуації, на які звертаємо увагу в розвідці, не тільки виконують свою первинну функцію, а й здебільшого виступають у зовсім іншій ролі, цілком відмінній від загальноприйнятих стандартів і норм. У традиційному уявленні вони – невід’ємні складники тексту, виражають емоційний стан мовця, показують паузи під час писемної інтеракції або закінчення думки.

Корпус фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що такі невербальні елементи сприяють тому, що англомовний масмедійний простір є мультимодальним. У зв’язку із цим

особливої значущості набуває всебічний розгляд різних аспектів мультимодальності сучасного спілкування, дослідженню яких присвячені роботи вітчизняних і закордонних учених, серед яких Дж. Беземер [6], К. Джевіт [7], І. Кресс [8], Т. ван Лівен [11], С. Норріс [9], К. О’Халлоран [10], В. А. Єфименко [3], М. А. Карп [4], О. В. Білецька [1], О. С. Маріна [5], Н. Я. Град [2].

Незважаючи на значну кількість розвідок, присвячених англомовній масмедійній мультимодальній царині, відкритим залишається питання про функційні, структурні та семантичні особливості знаків пунктуації як важливих полісемантичних складників спілкування, що й зумовлює **актуальність** обраної проблематики.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у визначенні семантичного навантаження й іден-

тифікації функційного призначення знаків пунктуації як інтегральних компонентів масмедійного комунікативного простору, зумовлює потребу в розв'язанні таких *завдань*:

- здійснити вибірку ілюстративного матеріалу в англійських періодичних виданнях;
- виокремити елементи різних груп загалом та компоненти, які входять до групи «Непунктографічні та нефотографічні елементи», зокрема;
- проаналізувати знаки пунктуації з урахуванням їх структури, семантики та функційного навантаження.

Виклад основного матеріалу. Графічні компоненти, які функціонують у масмедіа, поділено на кілька груп: сегментація тексту та графічні процеси; шрифт і колір; непунктографічні та нефотографічні елементи; іконічні елементи (зображення); інфографіка.

Групу «Непунктографічні та нефотографічні елементи» поділяємо на: знаки пунктуації (крапка, кома, крапка з комою, знак оклику, знак питання, двокрапка, одиничні та подвійні лапки, дужки (круглі, квадратні, фігурні (однокомпонентні, двокомпонентні)), тире, апостроф, дефіс); діакритичні знаки (акут, циркумфлекс, гравіс, знак наголосу, макрон, тильда тощо); типографічні й інші допоміжні знаки; цифри (числа); математичні символи; аббревіатури, що поєднують суто невербальні одиниці чи вербальні й невербальні складники водночас.

У цій розвідці докладно обґрунтуємо специфіку функціонування крапки, дефіса, тире, апострофа, знака оклику, знака питання та лапок, що є інтегральними складниками масмедійного комунікативного простору.

У результаті проведеного аналізу крапки, коми, крапки з комою, двокрапки, знака оклику, знака питання, тире, апострофа і дефіса зазначимо, що, на відміну від лапок, цифр та дужок, первинне функційне призначення наведених вище компонентів однозначне і здебільшого не містить варіацій. Оскільки нетипове використання трапляється, наведемо приклади для ілюстрації їх можливостей, дистрибуції та семантичного навантаження.

З-поміж усіх знаків пунктуації крапки, окрім усталеної функції, також використовують і з іншою метою, однак це суттєво не впливає на зміст речення чи тексту. Здебільшого такі варіанти близькі до сталих. На рис. 1 три крапки в першому реченні свідчать, що компанією ще не все запропоновано споживачам. Складається враження, що читачу дають можливість домислити кінець. Проте у другому реченні завдяки

трьом крапкам ці можливості обмежені, адже реципієнт підсвідомо розуміє, що це продовження першого. Аналізовані елементи, сукупність яких у конкретному випадку є єдністю одного модусу, активізує увагу читача на початку другого речення і повертає до першого. Така комбінація сприяє тому, що інформація набуває статусу експліцитної. Тому можна вважати, що три крапки здатні виконувати функцію імпліцитності чи експліцитності.

Рис. 1 [30, с. 2]

Рис. 2 [27, с. 153]

Рис. 2 деякою мірою подібний до рис. 1, оскільки містить аналогічну побудову речень. Проте семантичне навантаження речень вагомніше завдяки повторенню лексеми “*imagine*”. Три крапки в перших реченнях спонукають до роздумів. Водночас речення наприкінці, розпочате із трьох крапок, є логічним завершенням попередніх і дає відповідь на них. Отже, крапки на початку речень або висловлювань є засобом, що веде до розв'язання проблеми, тобто тим містком, що порушує проблему (висловлює її) та пропонує вихід із ситуації.

Три крапки (рис. 3 та рис. 4) також є модусом, що виконує функцію протиставлення, підсилену сполучником *but*.

CHALKY, MAYBE ... BUT LOW-CARB!

Рис. 3 [28, с. 54]

Americans Don't Wear Speedos ... But I Do.

Рис. 4 [31, с. 42]

Рис. 5 [20, с. 63]

Рис. 6 [33, с. 13]

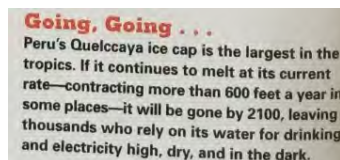

Рис. 7 [22, с. 26]

Рисунки 5–6 демонструють короткі речення, крапка в яких завершує висловлену думку. На рис. 6 простежуємо певну гру кольору, адже саме речення виконане в зовсім іншій кольоровій гамі на протизага крапці. Оскільки червоний відтінок правомірно вважають потужним інструментом впливу, то аналізований знак можна розглядати як засіб привернення уваги реципієнта. Крапки на рис. 7 – додатковий модус, що доповнює зміст статті.

Перелік функцій автомобіля марки «Тойота» відображає рис. 8. Крапка після кожного прикметника свідчить, що представлене авто настільки досконале, що кожне коротеньке речення (однослівне чи двослівне) закінчується крапкою, яка символізує завершений смисл. У цьому прикладі крапка є засобом акцентування уваги на характеристиці відповідної марки, якою компанія пишається.

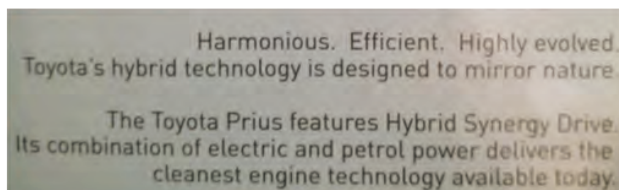

Рис. 8 [23, с. 22]

Крапки бувають різними за формою й розмірами. На рисунках 9 та 10 вони квадратні, на відміну від круглих, які були проаналізовані вище. Іноді, як на рис. 9, крапка є частиною назви компанії. На рис. 10 акцентовано увагу на проблемі забруднення навколишнього середовища.

Цей процес представлено кількома модусами, які уможливили лаконічність викладу. Характерно, що три крапки мають червоне забарвлення. Вони слугують невербальним сигналом, який застерігає людство від небезпеки, неощадливого споживання енергії, змушують замислитися над тим, як діяти.

Рис. 9 [18, с. 10]

Рис. 10 [22, с. 8]

Щодо тире, то вони виконують покладену на них функцію та виступають засобом пунктуації:

“The local saying – “*Al labor me voy, no sé si volveré* – translates as “*Off to work I go, I don't know if I'll make it back*” [25, с. 44]. Зауважимо, що дефіси інтенсифікують зміст, акцентують на найбільш важливих аспектах рекламованого, ефективності пропонуваного товарів та послуг (рис. 11, 12).

Рис. 11 [19, с. 132]

Рис. 12 [22, с. 141]

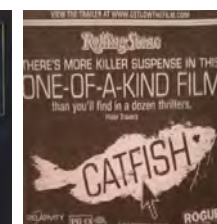

Рис. 13 [35, с. 17]

Вони також слугують засобом мовної економії, дають змогу лаконічно представити матеріал, рекламуючи відповідний продукт. Дефіси сприяють уникненню деталізованого опису та виконують функцію компресії (рис. 13–15).

Рис. 14 [22, с. 20]

Рис. 15 [13]

Двокрапці, апострофу та крапці з комою зазвичай належить традиційна роль – уточнення інформації або її специфікація (рис. 16).

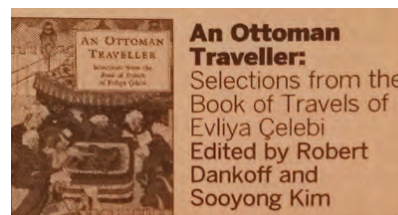

Рис. 16 [15, с. 10]

Рис. 17 представляє використання лапок у лексемі *it's*. Цей приклад вартий уваги, оскільки на тлі білих літер апостроф виділено червоним кольором. Він ідентичний до одного з обраних забарвлень, використаних у рекламному блоці. Його прагматичний потенціал свідчить про бажання максимально відповідати обраній гамі.

Рис. 17 [24, с. 3]

Знак оклику в англomовному комунікативному просторі може виконувати і традиційну, і нетрадиційну роль. Зазвичай він є компонентом окличних речень, репрезентує емоційний стан мовця, закликає його щось зробити, сфокусовує увагу на чомусь (рис. 18, 19).

Рис. 18 [26, с. 11]

Рис. 19 [26, с. 136]

В іншому прикладі (рис. 20) ключовим компонентом виступає нетипове використання знака оклику. Аналізований графічний засіб не належить до тих одиниць, що з'являються на екрані внаслідок натискання однієї із клавіш на клавіатурі комп'ютера.

В основі знака оклику лежать приблизно двісті позначок, які використовують на позначення людей незалежно від їхньої гендерної приналежності. Він виконує атрактивну функцію. Тематика рекламного блока є причиною такого вибору для привернення уваги осіб, що мають намір працювати у фінансовій сфері.

Абревіатура *ESG* на рис. 21 використана замість англomовного відповідника *Environmental Social and Governance*. В її основу покладено три критерії, що допомагають визначити майбутні фінансові показники компаній завдяки інвестиціям. Літеру *S* замінено знаком питання. Графічно за формою знак питання частково збігається із заміщеною літерою. У цьому разі залучення елемента зумовлено тим, що існують багато питань, на які складно дати відповідь. Частина компаній у сучасних умовах під загрозою, тому виникає фінансова потреба знайти можливі шляхи виходу із ситуацій, що склалися.

Рис. 20 [12, с. 80]

Рис. 21 [14, с. 19]

Лапки. Особливу роль у масмедіа відіграють лапки, які в писемному англomовному комунікативному просторі часто вживані та необхідні. Як відомо, ці графічні ресурси призначені для цитування. Відповідно до стандартного шрифту лапки, у яких використано цитати, – невеликі за розміром і мають «акуратний» вигляд, оскільки вони є частиною тексту і виконують свою типову, при цьому їм роль.

Принадібно нагадаємо, що ми виокремили кілька типів лапок, характерних для масмедіа:

одиночні лівосторонні, одиночні правосторонні, подвійні парні та подвійні непарні. Два останні типи найбільш поширені в сучасній англійській мові (див. також рис. 22 та 23): (1) *Christopher Beam, column, Slate*: “The current political climate is veritable petri dish for swine flu fears. For one thing, the debate over health care reform has already stirred up suspicious theta the government will use medicine to hurt the American people. <...> A caller recently told Glen Beck that if ‘this were five years ago I’d probably say definitely I’ll take this (the vaccine)’. Perhaps, there is a simpler, more elegant explanation for why members of both political extremes refuse to get vaccinated: natural selection” [32, с. 2].

(2) “I saw an absence of hope”, Milburn says. “Young people saying, ‘we want to have a stake in our communities but no one is showing us how to do it’” [32, с. 2].

Аналіз ілюстративного матеріалу дає підстави стверджувати, що подвійні непарні лапки уживають замість подвійних парних. Звідси випливає, що ці типи можуть бути взаємозамінними.

Рис. 22 [29, с. 13]

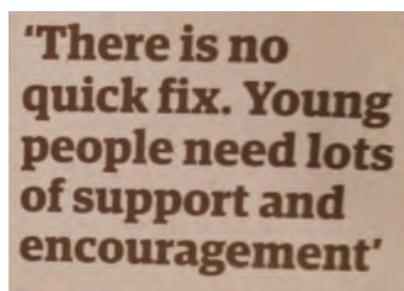

Рис. 23 [32, с. 2]

У масмедійному просторі спектр потенційних можливостей лапок дещо ширший і часто виходить за межі звичного цитування. У деяких ідентифікованих прикладах лапки виконують зовсім інші ролі. Відтак їм притаманна поліфункційність. Зауважимо, що вони різні за формою та розмірами. Одні з них більш насичені, інші менш. Подвійні непарні лапки також покликані виконувати функцію уточнення або додаткового пояснення з позитивною або негативною конотацією. Трапляються випадки, коли експліцитно висловити щось не вдається, тому доводиться вдаватися до імпліцитних змалювань ситуацій або явищ дійсності (рис. 24–26).

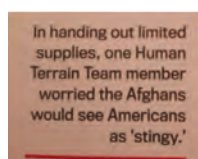

Рис. 24 [29, с. 17]

Рис. 25 [36, с. 9]

From luxe T-shirts to 'sculpture' for the wrist

Рис. 26 [16, с. 7]

Характерною для лапок є функція атракції. Зауважимо, що вони здатні виконувати кілька функцій водночас, які можна поділити на дві групи: ті, що впливають на зміст, та ті, що не впливають (тобто технічні або естетичні, які часто використовують із декоративною метою (рис. 27–29)).

Зазначимо, що їх можна вважати маркерами, які вказують на початок і кінець фрагментів англійського масмедійного комунікативного простору.

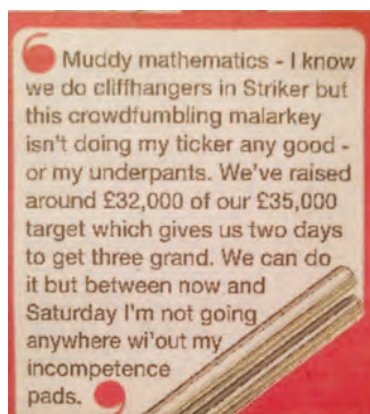

Рис. 27 [34, с. 18]

Рис. 28 [21, с. 9А]

Рис. 29 [17, с. 39]

Рис. 30 [35, с. 39]

На рис. 30 спостерігаємо дворазове використання подвійних непарних лапок, одні з яких є цитуванням слів особи. Частина тексту в лапках займає більше, ніж дві третини всього. Необхідно звернути увагу на заголовок, представлений у подвійних непарних лапках. Він є повним дублікатом слів, що також процитовано в інших лапках того ж тексту.

Невід’ємна частина сучасного англомовного комунікативного простору – цитування в подвійних парних та подвійних непарних лапках (рис. 31–34). У них відтворено зміст зазвичай одного ключового речення, ідентичного до того, яке представлено в тексті. Лапки різні за формою, кольором та розмірами і, на нашу думку, слугують засобом графічної дублікації й інтенсифікації семантики тексту (повторне наголошення на ключовій ідеї тексту). Принагідно зазначимо, що різна локація на шпальті є частиною тексту, яка корелює з ним.

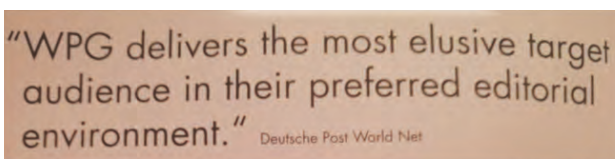

Рис. 31 [31, с. 2]

Рис. 32 [31, с. 23]

На рис. 35 у структурі тексту використано ліво-сторонні подвійні лапки, які є його ініціальною семантично навантаженою частиною. Трапляються випадки, коли лапки мають різні розміри

(рис. 36), однак виконують ідентичні функції. Крім того, як бачимо, поруч є цитата, взята із цього ж тексту. Англомовному комунікативному простору притаманне залучення декоративних елементів як частин тексту. Ідеться про різноманітні лінії, насиченість та кольорову гаму, які варіюються й залежать від кожного конкретного випадку.

Рис. 33 [31, с. 53]

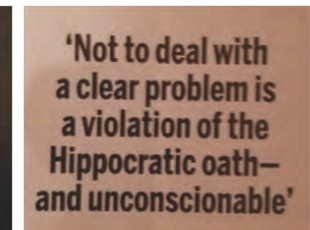

Рис. 34 [38, с. 18]

Рис. 35 [32, с. 2]

Рис. 36 [37, с. 80]

Рисунок 37 вартий уваги, оскільки лапки, що віділяють ту саму цитату, різні за розміром. Ті, що відповідають першій літері початку тексту, великі. Друга літера тієї ж лексеми, як і увесь текст загалом, мають однаковий розмір і, відповідно, лапки ідентичного розміру. Спостережено, що такі приклади нечастотні в англомовному комунікативному просторі. Їхню ліву частину можна вважати засобом атракції та декоративним елементом часопису. Як відомо, для редакцій важливе візуальне оформлення їхніх видань.

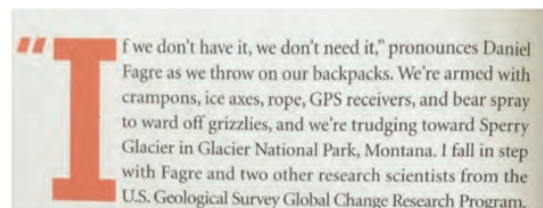

Рис. 37 [22, с. 14]

Висновки і пропозиції. Отже, проведений аналіз крапок, дефісів, тире, апострофів, знаків оклику, знаків питання та лапок як інтегральних модусів масмедійного середовища свідчить, що їм властива поліфункційність. Очевидним є те, що вони виконують традиційні ролі. Однак їм також притаманне атипове функціонування. Корпус ілюстративного матеріалу свідчить, що крапки доповнюють зміст повідомлення та є інструментом атракції, оскільки привертають увагу читачів. У процесі аналізу встановлено, що дефіси покликані уникати деталізованого опису та сприяти компресії інформації. Найнеординаршими з-поміж арсеналу знаків пунктуації є лапки,

які мають відмінні розміри, форми та кольорове забарвлення, можуть конкретизувати зміст та сприяти виявленню додаткової семантики. Для них також характерні функції дублювання чи підсилення інформації. Виявлені випадки, коли ними послуговуються з метою атракції.

Перспективними видаються подальші розвідки, спрямовані на дослідження невербальних та паравербальних компонентів, які належать до групи «Непиктографічні та нефотографічні елементи», зокрема: знаків пунктуації; діакритичних знаків; типографічних та інших допоміжних знаків; цифр; математичних символів; абrevіатур у руслі мультимодальної стилістики.

Список літератури:

1. Білецька О. В. Графічна форма постмодерністського художнього тексту крізь призму графічної лінгвістики. *Нова філологія*. 2014. № 60. С. 17–22.
2. Град Н. Я. Сучасні мультимодальні студії: модальна лінгвістика та мультимодальна стилістика. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2014_4_15 (дата звернення: 13.11.2017).
3. Єфименко В. А. Інтертекстуальні зв'язки між текстовими світами казкових творів. *Studia linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 322–326.
4. Карп М. А. Взаємодія засобів контамінованої лексичної когезії в тексті англійських мультимодальних літературних казок Філіпа Арда. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2016. Вип. 62. С. 136–139.
5. Маріна О. С. Семіотика парадоксальності у когнітивно-комунікативному висвітленні (на матеріалі сучасного англomовного поетичного дискурсу): монографія. Херсон: Айлант, 2015. 298 с.
6. Bezemer J. Multimodal Transcription: a Case Study. *Interactions, Images and Texts: a Reader in Multimodality*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2014. P. 155–170.
7. Jewitt C. Multimodal Classroom Research. *AERA Review of Research in Education*. 2008. № 32. P. 241–267.
8. Kress G. *Literacy in the New Media Age*. London; New York: Routledge, 2003. 208 p.
9. Norris S. Modal Density and Modal Configurations: Multimodal Actions. *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* / ed. by C. Jewitt. London; New York: Routledge, 2009. P. 78–91.
10. O'Halloran K. *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains: Routledge Studies in Multimodality*. 1st Edition. 2014. P. 1–41.
11. Van Leeuwen T. *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge, 2004. 320 p.
12. *Accounting & Business*. 2007. № 6. Vol. 10. June. 88 p.
13. Cause effect. URL: <https://causeeffect.asia/optimising-brickfields-asiacolleges-bac-facebook-ads-part-2/> (дата звернення: 03.09.2018).
14. *Financial News*. 2018. July, 30. 28 p.
15. *Financial Times*. 2009. № 37. Tuesday, October, 20. 38 p.
16. *Financial Times*. 2010. № 37. Thursday, September, 7. 68 p.
17. *FT Weekend Magazine*. 2008. № 288. December, 20–21. 48 p.
18. *FT Weekend*. 2010. № 37436. Saturday/Sunday, October, 9–10. 64 p.
19. *Hello!* 2009. № 1084. August, 10. 132 p.
20. *International Edition USA Today*. 2009. № 52. Wed/Thur, November, 25–26. 24 p.
21. *International Edition USA Today*. 2010. № 48. Fri/Sat/Sun, January, 29–31. 24 p.
22. *National Geographic*. 2004. № 3. Vol. 206. September. 141 p.
23. *National Geographic*. 2009. № 1. Vol. 215. January. 154 p.
24. *National Geographic*. 2009. № 1. Vol. 216. July. 142 p.
25. *National Geographic*. 2009. № 4. Vol. 215. April. 154 p.
26. *National Geographic*. 2009. № 4. Vol. 216. October. 132 p.
27. *National Geographic*. 2009. № 6. Vol. 216. December. 150 p.
28. *Newsweek*. 2003. № 12. September, 22. 68 p.
29. *Newsweek*. 2004. № 10. September, 6–13. 102 p.

30. Newsweek. 2004. № 13. March, 29. 66 p.
31. Newsweek. 2004. № 26. June, 28. 64 p.
32. The Guardian. 2011. Saturday, September, 24. 14 p.
33. The Sun. 2017. Friday, December, 29. 63 p.
34. The Sun. 2018. Monday, April, 16. 56 p.
35. The Sun. 2018. Thursday, May, 10. 60 p.
36. The Times. 2008. № 69. 508. Tuesday, December, 16. 84 p.
37. Time. 2003. № 7. Vol. 162. August, 18–25. 81 p.
38. Time. 2009. № 11. Vol. 174. September, 21. 54 p.

Makaruk L. L. MULTIFUNCTIONAL AND MULTIMODAL PROPERTIES OF PUNCTUATION MARKS IN THE MODERN ENGLISH MASS MEDIA COMMUNICATIVE SPACE

In this paper, as its title indicates, an analysis is presented of punctuation marks which fall into the general category of non-verbal and paraverbal elements in the modern English-language mass media communicative space. By way of background, it could be mentioned that these items have been singled out from the overall category which may be termed “Non-pictographic and non-photographic elements”, and which includes punctuation marks, as well as typographic and other auxiliary signs, and mathematical symbols, and abbreviations. As noted above, this study focuses in detail on the specific features of various types of punctuation marks as an integral modes within the media environment.

Their semantic and structural features are outlined, their functional load is identified, and their role in the modern English-language mass media communicative space are demonstrated. In addition to the traditional use of period, hyphen, dash, apostrophe, exclamation mark, question mark and quotation marks in the text, they are also unconventional. It is established that an ellipsis (three consecutive dots) can perform the function of implicitness or explicitness, and can complement the content of the article, attracting the attention of observers by means of an accentuating function. The corpus of factual material provides a basis for claiming that hyphens are likewise capable of intensifying the content of the message; in some contexts they might appear to permit some economy of space, whereas in fact, in a manner likely to arouse curiosity, they suggest the author’s unwillingness to openly present the omitted text string. The colon and semicolon usually are employed in their traditional function of adding clarity to a text by indicating the relationship between consecutive phrases. With regard to quotation marks as they sometimes are utilized in the mass media space, it is shown that a broader range of possibilities exists, illustrating their multifunctional potential. This may take the form of variation in terms of colour, shape or size, whether in relation to single or double quotation marks, and may even have a certain decorative function. When used to enclose a phrase that is inserted between paragraphs or within the text body as an image might normally be, they permit the author to repeat a phrase that will subsequently appear in the text, thereby drawing particular attention to that group of words.

Key words: mass media, communicative space, quotation marks, dots, function.

Межуєва І. Ю.

Приазовський державний технічний університет

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглядаються інтерактивні методи навчання англійської мови. В умовах, коли перед країною відкрилися можливості інтеграції до спільноти процвітаючих країн, основним завданням професійної вищої освіти на сучасному етапі є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня, який володіє іноземною мовою настільки гарно, що може використовувати її як засіб установлення особистих, наукових і культурних контактів з носіями мови й головним чином як інструментом налагодження професійного спілкування для ефективного обміну досвідом у майбутній практичній виробничій діяльності.

Сьогодні більшість викладачів вишів усвідомле необхідність вивчення й освоєння сучасних інтерактивних технологій, які можна використовувати на заняттях (телеконференції, електронна пошта, електронні книги, мультимедіа тощо) з метою реалізації пізнавальної та творчої активності учнів. Організаційні форми навчального процесу видозмінюються, збільшується кількість самостійної роботи студентів, практичних занять, які мають дослідницький характер. Сучасні освітні технології орієнтовані на індивідуалізацію, вони дають можливість підвищити якість освіти й ефективніше використовувати навчальний час.

Оволодіння студентами професійно-комунікативними вміннями неможливо без цілеспрямованого формування понятійно-термінологічного апарату спеціальності, розширення інформаційної бази на матеріалі автентичних текстів, оволодіння стратегіями навчання, вміннями інтерпретувати, вести дискусії, аргументувати, вирішувати типові стандартні та професійно-орієнтовані завдання. Вирішення зазначеного завдання, у свою чергу, неможливо без використання в навчальному процесі різних технологій, заснованих на принципах проблемності, інтерактивності, ситуативності. Необхідно так само відзначити, що сучасний світ диктує нам необхідність підвищення мотивації студентів до навчання.

Використання інтерактивних форм і методів навчання в процесі викладання іноземної мови в технічному виші дає змогу активно освоювати зміст майбутньої професійної діяльності у взаємозв'язку з практикою, будуть сприяти розвитку навичок спілкування, підвищити мотивацію до міжособистісної взаємодії в професійних ситуаціях.

Ключові слова: інтерактивні технології, мотивація, перевага, формування, ефективність.

Постановка проблеми. У сучасному світі Україна визнана державою з ринковою економікою. Перед країною відкрилися можливості інтеграції до спільноти розвинутих країн. Визначено перспективи соціально-економічного розвитку країни. Перетворення в системі суспільних відносин вимагають від системи освіти мобільності й адекватної відповіді на реалії нового історичного етапу. За цих обставин зростає роль і значення сучасної системи освіти, оскільки добре підготовлені мультиспеціалісти становлять основу, необхідну для формування економічної могутності й національної безпеки країни.

Протягом останнього часу в Україні зростає кількість професійних та академічних обмінів, іде поглиблення міжнародного співробітництва, і ці фактори стимулюють поступальний розвиток іншомовної освіти. У цих умовах соціальне замовлення в освітній галузі «іноземна мова» в системі

технічних вищих навчальних закладів полягає в підготовці фахівців, які володіють іноземною мовою як засобом установлення особистих, наукових і культурних контактів з носіями мови, як інструментом налагодження професійного спілкування для ефективного обміну досвідом у майбутній практичній виробничій діяльності. Отже, при навчанні студентів професійно-орієнтованого спілкування в технічному виші необхідно змінити зміст і структуру параметрів навчання іноземної мови.

Студенти повинні не тільки оволодіти здатністю розуміти і продукувати складну інформацію на теми особистих, громадських, навчальних аспектів життя; користуватися мовою побіжно, граматично коректно й ефективно в розмові на особисті та загальні теми, а й навчитися використовувати іноземну мову для цілей професійного спілкування в рамках конкретної спеціальності.

Інформаційні та комунікаційні технології поступово проникають у всі сфери освіти. Цьому сприяє глобальна інформатизація суспільства, поширення у ВНЗ новітньої комп'ютерної техніки та сучасного програмного забезпечення, створення державних і міжнародних програм, спрямованих на інформатизацію освіти.

Інтерактивні методи навчання можуть бути засобом підвищення інтересу студентів до вивчення іноземних мов, дадуть зробити цей процес більш захопливим і насиченим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерактивні методи навчання прийшли на зміну комунікативному методу навчання як високоефективні у зв'язку з тим, що підвищують мотивацію студентів, цілеспрямованість і дають змогу організувати заняття й залучити всі студентів у діяльність, в активну мовну практику. Організація занять за допомогою інтерактивних методів навчання сприяє формуванню мовної культури студентів, яка необхідна їм для здійснення успішної професійної діяльності. Початок історії розвитку й використання інтерактивних методів навчання припадає на 20-і рр. ХХ ст. У 60-ті рр. розробку інтерактивних методів можна знайти в працях В. О. Сухомлинського. 70–80-і рр. відзначені творчими пошуками в цій проблемі Ш. А. Амонашвілі, В. Ф. Шаталова, Є. М. Ільїна та ін.

Уперше терміни «інтерактивність», «інтерактивне навчання», «інтерактивні методи й методики навчання» стали з'являтися в статтях і роботах Т. Ю. Аветова, Б. Ц. Бадмаєва, Е. В. Коротаєвої, М. В. Кларін, Е. Л. Руднева [1].

Розкриємо сутність поняття «інтерактив». Ключовим поняттям, на думку А. Р. Рамазанової, що визначає зміст інтерактивних методів, є «взаємодія». Взаємодія розуміється як безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як його сприймає партнер по спілкуванню або група, відповідно, інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії [4]. А. В. Обських трактує це поняття як «посилена дію між ким-небудь» [3].

Дослідженням у галузі інтерактивного навчання присвячені наукові та науково-методичні праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Н. І. Алмазова, Б. Ц. Бадмаєв, А. В. Барібін, М. А. Бережна, А. Я. Гайсіна, М. Г. Євдокимова, Л. М. Єрмолаєва, І. Л. Колесникова, Е. В. Коротаєва, А. К. Крупченко, Д. А. Махотін, О. Г. Філатова вивчали такі аспекти інтерактивного навчання, як мовленнєва взаємодія, психологія взаємин викладача і студентів,

діалогове спілкування, процес спільного пізнання засобами діалогу (полілогу), залученість студентів у навчальну діяльність і її рефлексію. Автори досліджували можливості інтеграції інтерактивних методів з традиційними методами, а також розглядали питання впливу інтерактивного навчання на розвиток творчих здібностей студентів.

Зарубіжні вчені, такі як L. Abrahamson, B. S. Bloom, A. L. Brown, C. Burns і D. Myhill, N. Fleming і D. Baume, J. K. Hall і L. S. Verplaetse, J. D. Bransford, M. G. Jones, M. Lowe, C. W. Mario, W. M. Rivers, розглядали проблему інтерактивного навчання в рамках мовних актів; аналізували роль викладача в організації інтерактивного навчання; переймалися проблемою інтерактивного навчання в ключі мотивації студентів до спільної пізнавальної діяльності й приділяли увагу оволодінню компетенціями; розглядали інтерактивне навчання як двосторонній процес, у якому викладач стимулює студентів до прояву більшої активності; а також концентрували свою увагу на технологіях інтерактивного навчання іноземними мовами. Однак, незважаючи на таку кількість робіт, присвячених різним аспектам інтерактивного навчання, питання, що пов'язані з його використанням під час навчання іншомовному професійному спілкуванню в технічному ВНЗ, недостатньо досліджені.

Постановка завдання. Виявити інтерактивні технології, що забезпечують результативність навчання іншомовних професійних комунікацій у технічному вищі. Основним завданням професійної вищої освіти на сучасному етапі є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє своєю професією й орієнтований у суміжних галузях діяльності, здатен до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів.

Виклад основного матеріалу. Головне завдання освіти полягає не просто в тому, щоб дати студентові фундаментальні знання, а забезпечити для нього всі необхідні умови для подальшої соціальної адаптації, розвинути схильність до самоосвіти. Сучасна професійна підготовка націлена на розвиток у студентів компетенцій, що виходять за рамки вузькотехнічної спрямованості, і включає професійний саморозвиток студента, що передбачає в тому числі оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією. І в цьому педагогам прийшли на допомогу інтерактивні технології.

Інтерактивність (у контексті інформаційної системи) – це можливість інформаційно-комунікаційної системи по-різному реагувати на будь-які дії

користувача в активному режимі. Інтерактивні технології є неодмінною умовою для функціонування високоефективної моделі навчання, основною метою якої є активне залучення кожного з учнів в освітній і дослідницький процеси. Застосування новітніх технологій у навчанні підвищує наочність, полегшує сприйняття матеріалу, що сприятливо впливає на загальну ефективність навчання іноземної мови в умовах технічного вишу.

До найпоширеніших інтерактивних методів можна зарахувати:

- мозкові штурми (brainstorm);
- круглі столи (дискусія, дебати);
- Case-study (аналіз конкретних ситуацій, ситуаційний аналіз);
- ділові й рольові ігри;
- майстер-класи.

Однак є й інші популярні методики, наприклад, сократичні діалоги, обговорення в групі, тренінги, інтерактивні конференції та багато іншого. Усі ці методи об'єднані високою ефективністю й мають цілу низку переваг.

До переваг інтерактивних технологій у навчанні іноземної мови можна зарахувати такі:

- індивідуалізація навчання з урахуванням особливостей особистості, інтересів і потреб кожного студента;
- можливість емко і стисло представити будь-який обсяг навчальної інформації;
- покращення візуального сприйняття, що сприяє спрощенню процесу засвоєння навчального матеріалу;
- активізація пізнавальної діяльності учнів, вони отримують теоретичні знання та практичні навички.

Реалізація цих переваг можлива при такій організації інтерактивного навчання іноземної мови, коли активність педагога поступається місцем активності учнів, а завданням педагога стає створення умов для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Серед труднощів, що виникають перед викладачами в процесі застосування інтерактивних методів в освітньому процесі, можна визначити такі:

- незнання змісту методу;
- невміння застосовувати його на практиці;
- нерозуміння місця методу в структурі заняття;
- невіра в ефективність застосування інтерактивних методів у процесі навчання.

Під час вивчення теоретичного матеріалу ми звернули увагу на те, що найбільш часто використовуваними формами організації занять

з навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей, є ділові та рольові ігри. Не можна не погодитися, що ці методи є ефективним засобом моделювання різноманітних умов професійної діяльності й соціальної взаємодії. Гра знімає протиріччя між абстрактним характером навчального предмета (об'єкта) і реальним характером професійної діяльності, формує пізнавальні професійні мотиви й інтереси, розширює можливості як викладача, так і студентів, стимулює учнів до спілкування, до діалогу всередині групи на іноземній мові, дає змогу кожному студенту особисто познайомитися й випробувати реальні іншомовного спілкування, не виходячи зі стін навчального закладу.

Неможливо уявити заняття з іноземної мови без таких методів інтерактивного навчання, як робота в парах, карусель, незакінчені пропозиції, мозковий штурм, аналіз проблеми тощо. Ці та деякі інші методи ми використовували в нашій практичній роботі при організації навчання англійської мови студентів другого курсу за спеціальністю «Металургія». Під час вивчення теми «Metal forming processes» студенти із задоволенням залучалися до роботи: у процесі «мозкового штурму» згадали й відобразили у вигляді звичної схеми всі етапи гарячекатаного прокату, повторили за допомогою мультимедійної презентації відмінювання дієслів у Present Progressive, а для закріплення виконали під караоке пісню «Lemon tree». Заняття довело, що можливість поєднувати кілька методів навчання для вирішення проблеми, безсумнівно, сприяє кращому осмисленню студентами поставлених завдань, насамперед комунікативних. Прикладом використання інтерактивних методів на заняттях з англійської мови є також вивчення теми «Food you like», яке пройшло у вигляді інтерактивного уроку-узагальнення на першому курсі факультету транспортних технологій. Студенти обговорювали страви й напої, особливості харчування в різних країнах, говорили про смакові переваги, співали пісню «I like food and I like eating». За допомогою презентацій і відеороликів студенти закріпили використання обчислюваних і необчислювальних іменників в англійській мові. Але найбільший інтерес викликала комп'ютерна онлайн-гра, у якій студентам на час доводилося вибирати із запропонованих продуктів ті, які внесені в список покупок.

У процесі інтерактивного навчання студент навчається формулювати, правильно передавати й обґрунтовувати свої думки, вести дискусію, слухати інших, поважати й ураховувати інші думки й точки зору.

Наведемо приклади використання деяких інтерактивних методів навчання в організації навчального процесу. Серед методів активізації пізнавальної діяльності учнів, що найчастіше використовуються, можна виділити дискусії, круглі столи та конференції.

Перші дві форми вимагають додаткової самостійної підготовки студентів, проходять за складним сценарієм і сприяють поглибленому аналізу обраних проблемних і дискусійних питань. Конференції зручні при підведенні підсумків роботи студентів протягом семестру.

Під час проведення практичних занять з метою генерації різноманітних ідей, їх відбору та критичної оцінки можливе використання методу мозкового штурму і його модифікацій, що мають на увазі активне стимулювання творчого потенціалу учнів, колективне продукування нових ідей і виявлення нестандартних рішень.

Підвищенню ефективності проведення занять сприятиме застосування проєктивних методик, що дають змогу вивчати ставлення до різних явищ і процесів на більш глибокому рівні. Існують різні класифікації проєктивних методик. Можна виділити асоціації, процедури завершення, конструкції, експресивні методики, ранжування. Вони повинні бути ретельно відібрані відповідно до освітньої мети, а також логічно вбудовані в структуру навчального курсу, виконуючи різні функції: дослідницькі, зняття напруження, перемикання уваги, підтримки інтересу й активності учасників [2].

Цікавою інтерактивною освітньою подією став конференц-тиждень, проведення якого включало кілька етапів.

На установчому семінарі викладач озвучував тему, мету й завдання конференц-тижня, пропонував вибір тем презентацій, заснований на інтересах самих студентів. Студенти самостійно розробляли теми своїх презентацій, здійснювали пошук, вибір і визначення інформації, відповідно до обраної теми. Щодо труднощів, студенти зверталися за консультацією до викладача, яка здійснювалася контактним або дистанційно. Потім проводилися презентації, у режимі яких студенти повинні були продемонструвати такі іншомовні комунікативні та загальнокультурні компетенції: спілкування на професійному й діловому рівнях; орієнтування в іншомовному інформаційному просторі; соціокультурна обізнаність; грамотне структурування інформації.

Після презентації студенти оцінювали себе й усіх, хто виступає за допомогою листів експер-

тизи. Викладач підводить підсумки та вказує на типові граматичні, лексичні й фонетичні помилки, а також помилки, допущені за формою, змістом і поданням презентації. Отже, конференц-тиждень можна вважати освітньою подією, яка інтегрує діяльність на заняттях і самостійну роботу студентів. Саме освітні події є такою формою інтерактивного навчання, у яких проявляється інтерес та ініціатива студента, його максимальна самостійність, набувається важливий досвід публічних виступів іноземною мовою. Іншими словами, моделюється квазіпрофесійна ситуація, максимально наближена до майбутньої професійної діяльності фахівця.

Виходячи з того що навчання іноземної мови в технічному виші має не тільки комунікативно-орієнтований, а й професійно-спрямований характер, а метою дисципліни «Іноземна мова» є формування в студентів комунікативної та професійної компетенції, які забезпечують достатній рівень сприйняття, обробки й породження інформації англійською мовою у сфері майбутньої професії, застосування сучасних навчальних інтерактивних технологій є необхідною умовою для досягнення вищеперерахованих цілей та ефективності процесу навчання іноземної мови загалом.

Висновки і пропозиції. Інтерес до інтерактивних методів навчання серед викладачів вищих навчальних закладів зростає з кожним роком. Упровадження інтерактивних методів навчання іноземних мов дає змогу інтенсифікувати аудиторні заняття й активізувати самостійну роботу учнів, зробити процес навчання більш цікавим, що, у кінцевому підсумку, зумовлює зростання якості освітнього процесу загалом. Крім того, нове покоління, яке виросло в епоху комп'ютеризації, вимагає нових методів і підходів до навчання.

Під час використання інтерактивних методів роль викладача різко змінюється, перестає бути центральною, він лише регулює процес і займається його загальною організацією, готує заздалегідь необхідні завдання й формулює питання або теми для обговорення в групах, дає консультації, контролює час і порядок виконання наміченого плану.

Використання інтерактивних форм і методів навчання в процесі навчання у ВНЗ дадуть змогу набуту конкретному учневі досвід активного освоєння змісту майбутньої професійної діяльності у взаємозв'язку з практикою, розвинути навички спілкування, аналізу й самоаналізу, підвищити мотивацію до міжособистісної взаємодії не тільки в навчальних, а й у професійних ситуаціях.

Список літератури:

1. Коротаєва Є. В. Деякі питання інтерактивного навчання. Москва : Педагогіка, 2012. № 5. С. 100–111.
2. Межуєва І. Ю. Роль інтерактивних методів навчання в формуванні професійної компетенції. *Scientific and pedagogic internship “Innovative methods of teaching in higher education institution of Ukraine”* : Internship proceedings, November 18 – December 27, 2019. Baia Mare : North University Centre of Baia Mare. P. 31–34.
3. Обсков О. В. До проблеми організації інтерактивного навчання іноземної мови у ВНЗ. *Вісник ТДПУ. Серія «Педагогіка»*. 2012. № 11 (126). С. 120–124.
4. Рамазанова А. Р. Переваги інтерактивних методів навчання іноземних мов. *Студентський науковий форум* : матеріали статей V Міжнародної студентської електронної наукової конференції. 2013. URL: <https://scienceforum.ru/2013/article/2013005324>.

Mezhuyeva I. Yu. INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN LEARNING OF FOREIGN LANGUAGE AT THE TECHNICAL UNIVERSITY

The article discusses interactive methods of teaching English. Under conditions when the opportunity to integrate into the community of prosperous countries has been opened before our country, the main task of professional higher education consists in preparing such a skilled specialist who speaks and knows a foreign language so good that is able to use it as a means of establishing personal, scientific and cultural contacts with native speakers and, mainly as a tool for establishing professional communication for the effective exchange of experience in future practical production activities.

The purpose of this article is to identify interactive technologies that provide the effectiveness of foreign language teaching. The main strategy of modern education should be focused on the independent activity of each student, who becomes an active participant in the process of acquiring knowledge. In this regard, the introduction of interactive teaching methods, which stimulate the activity of participants in the educational process and contribute to the effective learning of professional knowledge, becomes topical.

The author underlines that the use of interactive forms and methods in teaching foreign languages at a technical institute will enable to master the content of future professional activities in conjunction with practice, contribute to the development of communication skills, and increase motivation to interpersonal interaction in professional situations.

Modern educational technologies are focused on individualization. The advantages and difficulties faced by teachers in the process of interactive methods use in the educational process are examined in the article. The author draws attention to the fact that using interactive methods dramatically changes the role of a teacher. His figure ceases to be central it only regulates the process and deals with its general organization.

The practical experience of using interactive technologies such as brainstorming and conference week was analyzed. It is concluded that the introduction of interactive methods of teaching foreign languages can intensify classroom activities and the students' independent work, make learning more interesting, which ultimately leads to an increase in the quality of the whole educational process.

Key words: formation, interactive technologies, motivation, advantages, efficiency.

UDC 811, 111
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/23>

Mykhaylenko V. V.
King Danylo University

ON DYNAMICS OF THE LEXICAL MEANING

The article is focused on an attempt to distinguish between the lexical meaning of the unit “architecture” and its contextual meaning that makes it possible to determine the shift of the components in the lexical meaning which can serve as a trigger to form a new domain and reveal the relationship of subsystems in the language conceptual system. The word “architecture” actualizes the dominant component of “art” related to the semantic domain of “architecture”. The word is usually embedded into various combinations in the sentence and it actualizes its components due to the lexical-grammatical and lexical-semantic combinability. The modifiers of the headword “architecture” may actualize its either dominant or periphery semantic components. This makes the hypothesis of semantic shifts in the lexical meaning of the unit evident. In accordance with the dynamic semantics the noun architecture “the art of building, tasteful application of scientific and traditional rules of good construction to the materials at hand”, developed from the borrowing in Middle French architecture (1560’s), and earlier from Latin architecture, from architectus “master builder, chief workman” (see architect). Since that time the word architecture has realized 7 components: (1) the art of planning, designing; (2) constructing buildings; (3) the style in which a building is designed and constructed; (4) the architecture of the city’s buildings. (5) the science, art, or profession of designing and constructing buildings, bridges (6) the internal organization of a computer’s components with particular reference to the way in which data is transmitted; (7) the arrangement of the various devices in a complete computer system or network. This expansion of the lexical semantics of the word “architecture” is due to its combinability with other units of the sentence and discourse.

Key words: semantics, lexical, contextual, dynamic, domain, concept, shift, discourse.

Preamble. The end-goal of our paper is to distinguish between the lexical meaning of the unit *architecture* and its contextual meaning that makes it possible to determine the shift of the components in the lexical meaning which can serve as a trigger to form a new domain and reveal the relationship of subsystems in the language conceptual system. The noun *architecture* actualizes its dominant component of “art” related to the semantic domain of *architecture*. As the word is usually embedded into various combinations in the sentence it begins to correlate with them and actualize its components due to the lexical-grammatical and lexical-semantic combinability. The modifiers of the headword *architecture* may activate its either dominant or periphery semantic components. This makes the hypothesis of semantic shifts in the lexical meaning of the unit evident. When a periphery component ousts the dominant one there occurs a transition of the unit to another semantic domain.

Discussion. In philosophy the conceptual analysis is still *ubi quotois* and undergoing a revival. But it is also used in accounting for such phenomena as categorization, meaning change and linguistic understanding [6, p. 25]. The term conceptual analysis, according to Kipper, is used in two senses: (i) to denote the process of analysing concepts and (ii) it considers the intended

results of such analysis [5, p. 9]. In my opinion, this analysis is complementary in investigating the word lexical meaning of the language-in-use. It is efficient in categorizing our worldview to represent it as a unity. A worldview is a mental model of reality – a framework of ideas and attitudes about the world, ourselves, and life, a comprehensive system of beliefs [11, p. 75].

Linguistic semantics studies the compositionality aspect of the word and is more concerned with literal meaning [2, p. 288; 13, p. 342]. We shall distinguish between several types of linguistic semantics.

In accordance with the dynamic semantics the noun *architecture* “the art of building, tasteful application of scientific and traditional rules of good construction” developed from the Middle French loan architecture (1560’s), and earlier from Latin *architectura*, from *architectus* “master builder, chief workman” (see architect). Since that time the word architecture has actualized about 7 components: (1) the art of planning, designing; (2) constructing buildings; (3) the style in which a building is designed and constructed; (4) the architecture of the city’s buildings; (5) the science, art, or profession of designing and constructing buildings, bridges (6) the internal organization of a computer’s components with particular reference to the way in which data is

transmitted; (7) the arrangement of the various devices in a complete computer system or network [Collins Dictionary]. This expansion of the lexical semantics of the word architecture is due to its combinability with other units of the sentence and the discourse. We argue that lexical or lexical-grammatical combinability reflects the “local context” of the unit, and the semantic combinability of the unit correlates with the notion of the “local context” of the unit and its global context in discourse, the both support the dynamic character of the word lexical meaning [see 8, p. 232; 9]. Traditionally lexical semantics is concerned with the components of the word meaning and their relationships with other words. According to Lyons the componential analysis “in lexical semantics defines the meaning of the word simultaneously in terms of external, interlexical and relational structures or semantic fields” [10, p. 107]. Adopting the lexical decomposition of word meaning into components and then establishing relations between these components can make words in the literary text more revealing of meaning than treating them as independent entities [2, p. 289].

Corpora analysis and comments. We shall consider the compositionality of the lexical meaning of the unit *architecture* registered in several encyclopedic dictionaries to prove its typology:

(i) We shall start with the entry in the Cambridge Dictionary and then the Oxford reflecting British English (1) the art or science of building *specifically*: the art or practice of designing and building structures and especially habitable ones; (2) formation or construction resulting from or as if from a conscious act; (3) a unifying or coherent form or structure; (4) architectural product or work; (5) a method or style of building; (6) the manner in which the components of a computer or computer system are organized and integrate different program *architectures*.

(ii) Oxford Dictionary: (1) the art or practice of designing and constructing buildings; (2) schools of architecture and design; (3) the style in which a building is designed and constructed, especially with regard to a specific period, place, or culture; (4) the conceptual structure and logical organization of a computer or computer-based system; (5) an orderly arrangement of different programs;

(iii) and we shall go on comparing the British English lexical meaning structure with the entries in two American dictionaries the: American Treasury and Merriam-Webster: (1) the art and science of designing and erecting buildings; (2) buildings and other large structures; (3) a style and method of design; (4) orderly arrangement of parts, structure;

(iv) Merriam-Webster: (1) the art or science of building *specifically*; (2) the art or practice of designing and building structures and especially habitable ones; (3) formation or construction resulting from or as if from a conscious act; (4) a unifying or coherent form or structure; (5) architectural product or work buildings; (6) a method or style of building; (7) the manner in which the components of a computer or computer system are organized and integrate different programs. The comparison of the British and American entries reveals the common semantic structure of the unit with slight differences in the periphery component arrangement. There are three principles of defining the componential analysis – general linguistic, semantic, and lexis classificatory [12, p. 83; see also 4, p. 109]. In this paper we share Leech’s definition of the term, componential analysis is “the method of reducing a word’s meaning to its ultimate contrastive elements” [7, p. 89].

First, the definitional and then componential analyses resulted in a set of components:

(i) the art and science of designing and erecting buildings, Linguistic semantics studies the compositionality aspect of the word and is more concerned with literal meaning. Linguistic semantics studies the compositionality aspect of the word and is more concerned with literal meaning. Linguistic semantics studies the compositionality aspect of the word and is more concerned with literal meaning;

(ii) education/profession, the various devices in a complete computer system or network;

(iii) erecting/building;

(iv) the style;

(v) urban complex;

(vi) the arrangement of programs.

When millions of linguistic facts are presented as a store of the language in-use its analysis makes the results reliable. The fact is that the corpus does not state the correct or wrong usage, it registers what is there in written and oral form. The analysis of the British National Corpus provided us with the following data: the total sample frequency of the *architecture lexeme* use is 2 953. We have considered 100 text fragments where 49 from 100 samples share the common component of *art (of design, building)*. The distributional analysis of the lexeme “*architecture*” (art) as the headword with modifiers in the preposition in the text fragments registered in the BNC, for instance:

(a) the names of streets, cities, countries:

Constitution Street are interesting examples of 19th century architecture.

What is a really important part of London architecture?

His designs borrow freely from both ancient Egypt and modern architecture's greatest hits.

European Alexandria lingers on in the Italianate architecture, the long lines of balconies along the seafront;

(b) periods in the life of the country:

When you think of sixties architecture what do you think of?

The organisers stress that this is not an exhibition about Ruskin's relationship to Victorian architecture.

With it's regency architecture and it's floral splendor cheltenham has all the looks of an affluent tow;

(c) time periods:

I should go to the design museum. (SP: PS47M) Ancient architecture's beautiful, you should.

I should go to the design museum. Ancient architecture's beautiful, you should.

Second, the British public needs to see exactly what good modern architecture styles:

The lay judges, like Stanhope and Stirling, probably appreciated the shortcomings of neo-classical architecture for modern building, and saw the French style as a suitable nineteenth-century alternative.

Prague was to develop an exciting and original form of late Gothic architecture.

The prepositional modifies as features of the "local context" and the "global" context of the discourse reveal the referred components (a, b, c, d) which can shift the lexeme to various semantic domains.

And 37 samples from 100 share the common component *systemic network* relating the given units to the systemic organization and it can organize the lexemes around the dominant component of another semantic domain, for instance:

Systems integration and support in compliance with Apple's Vital architecture.

Informix Inc, Ingres and Sybase Inc offer more open relational database architectures.

Here the Macintosh architecture looks after most of the conversion for you.

It introduced Informix-Gateway for Distributed Relational Database Architecture last month.

The component *computing* in the given context shifted from the periphery position to the dominant one which related the unit to another semantic domain and naturally to a different conceptual domain. The word lexical meaning and its contextual meaning change over time yet often appear to be and are experienced as stable [cf culture and communication: 1, p. 69].

The conceptual analysis reveals knowledge of current societal and linguistic practice which is verbally represented internally and externally [see

11, p. 85]. As for the contextual semantics, Ryle believes that one and the same word can represent different concepts, for instance, the concept designated by the word "architecture" would be quite different [see 14, p. 1–2]. According to the actualized components we can refer the item *architecture* to various conceptual domains like:

Art (planning, designing, construction):

The classic triad of the visual arts: architecture, painting and sculpture.

Artists working in media other than Vasari's chosen painting, sculpture and architecture.

Education (university level):

She holds a diploma in Landscape Architecture from Manchester Polytechnic.

Project which was run from the Department of Architecture and Building Science at the University of Strathclyde entitled 'User Education in the construction.

Profession (one of the oldest):

Architecture is very much like the oldest profession in the world.

In view of Tite's involvement in architecture as a profession, and his later attitude, this was an extraordinary suggestion.

Computing:

Downsizing by replacing their minicomputers with equivalent computing power based on PC architecture.

Enabling Mac applications to run on the Intel architecture would be a major task.

The relationship between language and the world is not straightforward, but the language shapes the human perception which again reflects the world. And due to the componential structure of the word lexical meaning in which one can find common features to understand on the intercultural level [3, p. 122]. Though a language worldview stresses the individual nature of that language we are confident to discover some of common concepts verbalized by various language means [see 15, p. 8].

Findings and perspective. The word lexical meaning is not static but dynamic till it is in-use therefore it undergoes its perpetuum change and expands or curtails the number of components due to its contexts. The lexeme *architecture* revealing the dominant component of "art" retains its semantic domain representing the conceptual system of *architecture* and the periphery components like *the internal organization of a computer's components with particular reference to the way in which data is transmitted; or the arrangement of the various devices in a complete computer system or network* can reveal

common component *systemic organization* and refer the units to the semantic domain *computer system or network*. Accordingly, we can observe the process of disintegrating one domain and organizing a new one due to the development of software which is reflected in language.

References:

1. Allard-Kropp Manon. Languages and Worldview. *Open Educational Resources Collection*. 2020. № 17. 77 p. URL: <https://irl.umsl.edu/oer/17>.
2. Belfarhi Khadija. The componential analysis of literary meaning. *Colombian Applied Linguistics Journal*. 2013. Vol. 15 (2). P. 288–301.
3. Hewitt Peter. Language and Worldviews. *A Journal of the Performing Arts*. 2016. Vol. 21. P. 122–130.
4. Hobi Enas Abdul Razzaq. Componential Analysis of Meaning. *Al-Adab Journal*. 2011. Vol. 98. P. 109–122.
5. Kipper Jens. *A Two-Dimensionalist Guide to Conceptual Analysis*. Lancaster, White Cross Mills, 2013. 308 p.
6. Laurence Stephen, Margolis Eric. Concepts and conceptual analysis. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2003. Vol. 67. № 2. P. 253–282.
7. Leech Geoffrey. *Semantics*. Harmondsworth : Penguin Ltd, 1983. 386 p.
8. Lewis Karen. Do we need dynamic semantics / Ed. Alexis Burgess, Brett Sherman. *Metasemantics : New Essays on the Foundations of Meaning*. Oxford : Oxford University Press, 2014. P. 231–258.
9. Lewis Karen. *Dynamic Semantics*. Phil Papers. Oxford : Oxford Handbooks Online, 2017. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935314.013.14.
10. Lyons John. *Linguistic semantics. An introduction*. Cambridge : CUP, 1995. 396 p.
11. Mykhaylenko V. V. Conceptual analysis: componential analysis. *Naukovy Visnyk. Germanska Filologia*. Chernivtsi Uriy Fedkovich Natsionalny Universitet. 2014. № 720. P. 77–86.
12. Mykhaylenko V. V., Bakhov I. S. *Glossary of applied linguistics for the majors in translation and TEFL methodology : English – Ukrainian*. Kyiv : MAUP, 2019. 545 p.
13. Nida Eugene. *Semantic components in translation theory / Ed. G. E. Perren, J. L. M. Trim. Applications of Linguistics*. Cambridge : CUP, 1971. P. 341–348.
14. Ryle G. *Dilemmas*. Cambridge, 1954. 129 p.
15. Underhill James. *Humboldt, Worldview and Language*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2009. 176 p.

Михайленко В. В. ПРО ДИНАМІКУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ

У статті досліджено лексичне значення іменника “architecture” («архітектура») та його контекстуального значення, що дає змогу визначити пересув компонентів у структурі значення, що може слугувати ознакою формування нового семантичного поля та взаємозв'язку семантичних підсистем у концептуальній системі. Іменник “architecture” актуалізує домінуючий компонент “art”, пов'язаний із семантичним полем “architecture”. Слово зазвичай вбудовано в різні сполучення в реченні й починає співвідноситися з ними для актуалізації своїх компонентів під впливом лексико-граматичної та лексико-семантичної сполучуваності. Модифікатори головного слова “architecture” можуть актуалізувати його як домінуючі, так і периферійні компоненти. Це робить гіпотезу семантичного зсуву в лексичному значенні слова очевидною. Відповідно до динамічної семантики, англійській іменник “architecture” – «мистецтво будівництва, естетичне застосування законів будівництва за допомогою відповідних матеріалів», є розширеним значенням середньофранцузького “architecture” (1560-ті роки) та латинського оригіналу “architeus” – «майстер-будівельник, головний майстер» (див. «архітектор»). З того часу іменник “architecture” актуалізував приблизно сім компонентів, як-от: (1) мистецтво планування, проєктування; (2) будівництво; (3) стиль, у якому проєктується та будується будівля; (4) архітектура міських будівель; (5) наука, мистецтво або професія проєктування та будівництва помешкань, мостів; (6) організація компонентів програм із посиланням на спосіб передачі даних; (7) розташування різних програм у комп'ютерній системі чи мережі. Таке розширення лексичної семантики слова “architecture” зумовлене його сполучуваністю з іншими складовими частинами речення та дискурсу. Лексичне значення слова виступає статичним явищем поза використанням, динамічним у процесі вживання, де воно зазнає постійні зміни і розширює або скорочує кількість компонентів під впливом свого контексту. Лексема, що виявляє компонент, який домінує, “art”, зберігає свою приналежність до семантичного поля, яке становить концептуальну систему “architecture”. А переміщення компонентів на кшталт “the internal organization of a computer's components with particular reference to the way in which data is transmitted”, “arrangement of the various devices in a complete computer system or network” із периферійних позицій до домінуючих приводить до зміни семантичного поля лексеми, отже, її концептуальної системи. У результаті ми спостерігаємо процес дезінтеграції одного домену на два “architecture (art)” та “network (computing).”

Ключові слова: семантика лексичний, контекстуальний, динамічний, поле, концепт, пересув, дискурс.

UDC 811'111'373.2

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/24>**Nikiforova Ye. Yu.**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Havryliuk O. O.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Galitska E. A.

Kyiv Gymnasium № 86 "Consul"

INTENTIONALITY AND ACCEPTABILITY AS STANDARDS OF TEXTUALITY IN PERFUME AND COSMETIC NAMES

The article deals with the problem of English perfume and cosmetic names and their textual properties. Special attention is paid to intentionality and acceptability as standards of textuality. Intentionality is recognized as text producer's intention to create a cohesive and coherent text. In the process of text production, a producer selects elements of the text which fit together and make sense. Elements selected in the text production process are grasped as language configuration that are intended to be a text and simultaneously are accepted to be utilized in communication. In the process of text production, text functions are relevant to the plan. The reception is relevant to the goal. The text producer has the intention of reconstructing a still unclear event. In this case, he/she shifts the plan for the utterance to reconstruct it. Speaking about perfume and cosmetic names which function as a four-block (A, B, C, D) text construct the shift of B text block meaning happens as the obligatory continuity of sense. The sense shift is a variant of regulatory actions. Intentionality in the perfume and cosmetic text constructions is realized as ways in which text producers utilize text constructions to pursue and fulfil their intentions. Perfume and make-up text constructions (B-text block, in particular) represent text producer's intentions involving the mechanism of correlation with the format and sense of utterances which affect text receivers. Grice's maxims are reflected in the text producers' actions represented in the text construction. Co-operation reflects the mutual activity of text producers and text recipients. In the practical point it is reflected in selling-buying procedure; and the contribution of participants as such as is required. Quantity makes the text construction as informative as is required. Quality is connected with truthfulness; false information is not represented in the text construction. Relation reflects the relevance of the text construction to the definite knowledge, to the given topic, to the usefulness in attaining some goal. Manner grasps five ways of arranging and delivering texts. Text producers should avoid obscurity of expression; distribute knowledge; avoid ambiguity; be brief; be orderly. There should be a correlation of actions with texts. Action is recognized as an intentional act which changes a situation in a way that would not have happened otherwise. Text production needs a definite planning and certain ability to envision alternative future states, work towards a particular goal, react to environmental conditions. Environmental conditions correlate to the market situation (selling, buying, advertising). Acceptability is understood as the text receiver's attitude in communication. Text receivers must accept a language configuration as a cohesive and coherent text capable of utilization. Acceptability is realized as the text receiver's ability to extract operating instructions from the utterance. Moreover, it is evident from the text and its situation of occurrence. Acceptability reflects what is actually accepted in communication. Text producers must be able to anticipate the receivers' responses as supportive or contrary to a plan by building an internal model of the receivers and their beliefs and knowledge.

Key words: *acceptability, information and naming spaces, intentionality, perfume and cosmetic names, text producer, text recipient.*

Introduction. The article's **purpose** is the research of perfume and cosmetic names in the aspect of intentionality and acceptability as standards of textuality. Perfume and cosmetic names reflect properties of these goods, such as fragrance,

odour, colour, shade. **Topicality** is connected with the steady and stable tendency of modern linguistics to investigate language phenomena from different aspects with the purpose of finding mixed, intermediate, hybrid features of different language

levels in the same unit-phenomenon. Perfume and cosmetic names being nominative units need to be investigated in the text aspect, focusing on standards of textuality. **The scientific novelty** lies in the fact that text properties of perfume and cosmetic names have not been investigated according to the text nature yet. No standards of textuality (intentionality and acceptability, in particular) were revealed in these names. **The object** of research is the names of perfume and cosmetic goods, and discursive space of perfume and make-up advertisement texts. **The subject** of the research is textual properties (intentionality and acceptability as standards of textuality) of perfume and cosmetic names and compositional and functional specification of these names.

Literature overview. Textual nature of perfume and cosmetic names has not been investigated yet. Standards of textuality were not applied to the perfume and cosmetic names too. Being the names of specific goods produced for different purposes of consumers, they were analysed according to the circulation of goods in the market. In particular, the pyramidal structure of the fragrance market is emphasized in the research. Social values seem to have been transformed under the influence of megabrands and new patterns of beauty [7, p. 889–901]. Goods that grasp a wide choice of perfumes and waters are known to be characterized with the tendency of strong aroma resemblance which is known as “tyranny of identity” [4, p. 14–16]. Old traditions and recipes of fragrances are being revived, all of them are associated with artistic perfumes. Smells of consumer goods which were known as “sad”, “plain”, “common are substituted by creating new and reconstructing old fragrances [9, p. 682–684]. There is no direct advertisement for artistic (selective, premium) perfumes. The Internet is involved in advertising [11, p. 26]. Having been founded in 1828, *Guerlain* is known to have started his activity with the production of cosmetic goods and only later his own perfumery was created [2, p. 72]. Creation of myth may lead to the brand ruining and its degradation to the level of ordinary *consumer* goods. There was a period between 1968–1978 when perfume *Chanel № 5* was being sold everywhere in the USA, even in the drug stores [7, p. 898]. Considering consumers’ memory any brand name should be easily pronounced and remembered, as well as have some definite sense [10, p. 194]. Having some sense, the name of goods helps consumers remember and recognize brand [7, p. 915]. The main feature of a brand name is its association with the category of goods, it should create a mental image in the consumers’ brain

[3, p. 197]. The lipstick brand name analysis was provided from the textual point of view. Fourteen classification groups were singled out [8, p. 596–597]. That explains the integrated and complex nature of make-up nominative units. Harrison thinks perfume consumers are to be abandoned for creating their own image situations, using linguistic associations as a sense of direction [6, p. 8]. Social stratification investigations in the sphere of perfume and cosmetic nominative units were provided in the aspect of verbalization [5] but the standards of textuality were not involved in the analysis. Textual properties of perfume and cosmetic names need special attention as they can reveal communicative functions of nominative units. The detailed investigations of these communicative text structures can also trace the participants of communication reconstructing text producers and text receivers.

Results of the study and their discussion. Perfume and cosmetic names are applied to the goods of specific usage. Goods are the results of manufacture for a special purpose that are involved in market relations. The names of goods represent the quality features and substituting the goods function or the market representing them. The market relations include two main participants’ groups. The first group grasps producers and sellers (in many cases they are one and the same). The second group consists of potential buyers and consumers. If the real goods are substituted with their names, the market relations may be understood from a bit different point of view. Market relation is a variant of communication. From the linguistic point of view, there are only two communicative units (the sentence is the smallest one, the text is the biggest one). The perfume and cosmetic names can be correlated with a text as a communicative unit. The corresponding perfume and cosmetic text has the intermediate position and functions as a mediator in the process of communication between a text producer and text recipient. The text producer corresponds to the producer of goods, the text recipient (receiver) correlates with the buyer (consumer). Being a central component in the process of communication, the text itself frames and outlines the phenomenon of text equilibrium where the processes of selling and buying from the branches of text balance, equilibrium. Creating a commodity, a text producer has a set of intentions. First of all, he/she intends to sell perfume or cosmetic goods full of advantage. For this purpose, he/she shows goods to good effect, giving positive information about goods, describing them from a different quality and quantity points. The producer represents information in a comfortable

way for potential buyers, consumers, clients. It means that the text producer's activity is connected with intentionality. These standards of textuality outline the first branch of text equilibrium which moves from the text producer to the text and is associated with the selling. The second branch of text equilibrium moves from the text to the text receiver or recipient. It is connected with text recipients' activity. Being a text user, a text recipient-receiver has some potential ability to accept the text, extracting necessary pieces of information about quality, quantity, price and place of production. Text recipients' activity correlates with text standard of acceptability. In general, the phenomenon of text equilibrium may be kept within the bounds of intentionality and acceptability. Text as a point of intersection for these two standards of textuality is a fulcrum for communication providing stability for interaction between two main communicants. On the whole, the process of communication may be described with a consecutive chain: intentionality, text producer, text production, text, text reception, text recipient, acceptability. Applying the text equilibrium phenomenon to the perfume and cosmetic dealing it is possible to represent the chain of activity: intentionality, perfume and cosmetic producer, perfume and cosmetic text producer, selling the goods, perfume and cosmetic text, buying the goods, perfume and cosmetic consumer, acceptability. It is evident that perfume and cosmetic names have some connection with texts, and the correlation between name and text should be revealed and investigated. Perfume and cosmetic goods being represented on the consumer market are differentiated and identified with names or nomination complexes. In fact, a nomination complex outlines information space which contains main pieces of information about perfume and cosmetic goods. Perfume and cosmetic names are objective, reliable sources of information for potential buyers, users of these goods. Simultaneously these names are identity names and used by consumers for selecting corresponding goods. It proves that perfume and cosmetic names have both the information and naming spaces. The information space is built with lexical units. Approximately there are seven or eight lexical units in the perfume and cosmetic names (*DIOR Hypnotic Poison eau de parfum spray 50 ml*). The perfume and cosmetic naming space includes four nomination components (**A** brand component – *VERSACE*, **B** basic component – *The Dreamer*, **C** genitive component – *eau de toilette*, **D** functional-descriptive component – *natural spray 50 ml e 1,2 US. fl. oz.*). On

the point of crossing information and naming spaces, the perfume and cosmetic texts raise. These texts have integrated nature, consist of four text blocks which are reflections of corresponding four nomination components. Separated text blocks have the same properties as nomination components (**A** brand text block – *ESTEE LAUDER*, **B** basic text block – *Youth Dew*, **C** genitive text block – *Roll-on antiperspirant deodorant*, **D** functional-descriptive text block – *150 ml*). Multiblock structure of perfume and cosmetic texts permits to call them text constructions.

Intentionality is the first standard of textuality that should be traced and revealed in the perfume and cosmetic text construction. Intentionality is recognized as text producers' intentions to produce a cohesive and coherent text. Text producers' attitude is focused on the reflection of a set of occurrences. The reflection constitutes a cohesive and coherent text fulfilling the producer's intentions. The first intention is to distribute knowledge, the second one is to attain a goal specified in a plan [1, p. 217–219]. In the process of text construction creation, a text producer selects elements of the text in such a way that they fit together and make sense. The coherence of perfume and cosmetic text constructions is realized involving logical, topical connection which is reflected in the strict order of text blocks for all perfume and cosmetic goods. The text block chain **ABCD** is the only pattern for all text constructions. (**A** *IVES SAINT LAURENT*, **B** *baby doll*, **C** *mascara*, **D** *volume effect e 6,4 ml 0,21 fl. oz.*; **A** *YVES ROCHER*, **B** *Shining Pastel*, **C** *nail polish*, **D** *pink*). Cohesion in the same text constructions is realized involving the mechanism of lexical repetition when one and the same lexical unit is repeated in different text blocks. Repetition occurs between **A**→**B** text blocks (**A**. *BVLGARI*, **B**. *BVLGARI MAN EXTREME*), between **B**→**C** text blocks (**B**. *L'EAU D'ISSEY*, **C**. *Eau de toilette*), between **B**→**D** text blocks (**B**. *Naturals body*; **D**. *Strawberry moisturizing body*). The intentionality of text producer is realized in the process of choosing a language configuration. The most distinctive choice is necessary for **B** text block containing individual appellation of perfume and make-up goods. Language configuration forming **B** text block is intended to be a text, or text block, and simultaneously is accepted to be utilized in communication, consisting of two parts such as selling and buying. **B** text block is formed involving three types of naming units: words, phrases, sentences. Language configuration in our case is narrowed to **B** text block and according to the types of naming units there are three of them. Naming units as the representatives of language configuration are

connected with the production and reception of text functions, and they are relevant to the plan and goal. For the qualitative research, the general corpus of perfume and cosmetic text structures was selected (3 430 items of entire excerpt). The calculation shows 191 words which form **B** text blocks (*Allure, Coco, Diorissimo, Y*). There are only 22 sentences in the perfume and cosmetic text corpus. They are represented with imperative sentences (*Make no mistakes. Live another day. Be delicious. Catch <...> me*), declarative sentences (*Tigress captivates. Love's Rain Scent*), and exclamatory sentences with elliptical structure (*Funny! Miracle so Magic!*). The leading position belongs to the phrases or word combinations, there are 2 130 phrases in the corpus. All the phrases are divided into parataxis and hypotaxis. Parataxis variants may be asyndetic and consist of two components Noun + Noun (N + N): *Anais Anais, Lou Lou, Ricci Ricci Couture Couture, Iris Tuberosa, Master Corrector*. Syndetic variants contain Noun + conjunction + Noun (NconjN): *Love and Glamour, Dolce & Gabbana, Jasmin and Bergamot, Kiss and Blush*. Hypotaxis phrases consist of Adjunct and Head. The first structural type is represented with the basic model Adjective + Noun (A + N): *Pink Sugar, Cool Water, Beautiful Life, Fresh Rose, Purple Lilac*. This first structural type may be divided into nine complicated subtypes. The complication may happen in Adjunct when instead of Adjective other parts of speech are used. The complication of Head takes place when instead of single Noun the inner word combination is used. The first complicated subtype corresponds to the formula Participle I + Noun (Ving + N): *Sparkling Amethyst, Gleaming Gold, Blushing Fabric*. The second complicated subtype correlates with formula Participle II + Noun (Ved + N): *Sophisticated Violets, Sunkissed Effect, Whipped Cream*. The third subtype includes Possessive Pronoun + Noun (I. + N): *My Red, My Gold*. In this subtype, Adjunct may be represented in preposition and postposition relative to Head Possessive Pronoun + Noun + Preposition + Objective Pronoun (I. + N + prep. + I.): *Our Story for her, Our Story for him*. Next four subtypes are complicated only in Adjunct. The Adjunct complication is varied according to the common, similar tendency. The fourth complicated in Adjunct subtype correlates with formula Adjective + Adjective + Noun (A + A + N): *Little Black Dress, Retropical Blue Lagoon, Pure Color Crystal*. The fifth complicated in Adjunct subtype correlates with formula Adjective + Noun + Noun (A + N + N): *White Diamonds Lustre, Sexiest Fantasies Fireworks, False Lash Wings*. The sixth complicated in Adjunct

subtype corresponds to formula Noun + Adjective + Noun (N + A + N): *Summer White Sunset, Cigar Black Wood, Mandarin Fruity Jelly*. The seventh complicated in Adjunct subtype is connected with formula Adverb + Adjective + Noun (D + A + N): *Very Irresistible Givenchy*. The eighth subtype is complicated in Head. It is represented with formula Participle I + Noun + conjunction + Noun (Ving + NconjN): *Nourishing Milk and Honey, Hydrating Peach and Cotton*. The ninth subtype is complicated in Head too. It is described with formula Participle I + Noun + Noun + conjunction + Noun (Ving + N₂ + N₁ + conjN): *Purifying Tea Tree and Cucumber*. The second structural type is represented with the basic model where both Adjunct and Head are built with Nouns; Noun correlating with Head is represented as N₁; Noun correlating with Adjunct is represented as N₂ (N₂ + N₁): *Fantasy Midnight, London Beat, Berlin Playboy*. There are eight complicated subtypes within the basic model. Three first subtypes are represented with complicated Adjuncts. Subtype 1 is completely formed with Nouns (N₂(N+N) + N₁): *Lady Gaga Fame*. Subtype 2 contains Adjective component (N₂(A+N) + N₁): *Full Speed Adrenaline, Black Cat Eyes*. Subtype 3 has Adjunct with preposition (N₂(NprepN) + N₁): *Top to Toe Wash*. Subtype 4 contains preposition between two Nouns (N₁prepN₂): *Garden of Eden, Flower in the Air, Stars in the Sky*. Subtype 5 contains complication in Adjunct (N₁prepN₂(N+N)): *Extract of Skin Caviar*. Subtype 6 demonstrated the complication in Head (N₂ + N₁(N+N)): *Glycerine Hand and Nails*. Subtype 7 (N₂(N+N)conjN): *Gold Amber and Tuberosa, Sugar Plump and Vanilla*. Subtype 8 (N₂(A+N)conjN): *Oriental Orchid and Raspberry*. Subtypes 7 and 8 have the intermediate position between parataxis and hypotaxis variants.

In the process of perfume and cosmetic text construction creation, the text producer (seller of the goods) creates the plan for utterance with the purpose of reconstructing a still unclear event. The creating of the event is connected with the formation of **B** text block. In the formation of **B** text block, the mechanism of continuity of sense as a typical regulatory action is realized involving the shift of meaning. Intentionality is recognized as ways in which text producers utilize texts to pursue and fulfil their intentions [1, p. 219]. Intentions are correlated with the format and sense of utterance. Applying intentions to the **B** text block creations, the format of **B** text block is represented with three types of naming units (words, phrases, sentences) involved in the formation of **B** text blocks, and the sense of **B** text block is represented with the naming register. Both format (three

types of naming units) and sense (naming register), which correlate with the intentions, affect text receivers. Naming register is understood as a set of naming units having a different origin and used for creating **B** text blocks which are involved in perfume and cosmetic text construction. The naming register consists of two major branches and two marginal branches. The first major branch grasps the names of onym origin. It is formed involving the mechanism of transonymisation when one proper name is a source of another proper name (onym¹→onym²). The first major branch includes two transonymisation subbranches: anthroponymies and toponymies. Another mechanism involved in the second major branch formation is onymisation when an appellative is the source of a proper name (appellative-onym). The second major branch contains nine lexico-semantic groups of the appellation register. Anthroponomic subbranch grasps a few groups of personal names. The first group includes names of fashion designers who expanded their business into the field of perfumery (*Hugo Boss, Calvin Klein, Nino Cerutti, Donna Karan, Thierry Hermes, Ralf Lauren, Mary Kay Ash, Paco Rabanne, Tommy Hilfiger, Dante Trussardi, Gianni Versace, Yves Saint Laurent*). Other representatives came to the field of perfume production from jewellery business (*Sotiro Bulgari, Charles Lewis Tiffany, Rene Lalique, Paloma Picasso*), haberdashery dealing (*Thomas Burberry*), professional sport (*Michael Jordan, Rene Lacoste*), actors (*Elizabeth Taylor, Christina Aguilera, Laugh Often by Reese Witherspoon, Outspoken by Fergie*), celebrities (*Paris Hilton*). Ordinary names are involved too (*Lou Lou, Anais Anais, L'original, Valentina, Daisy*). Toponymic subbranch includes toponymies. Geographical names are used as indicators of locations of headquarters connected with perfume and cosmetic dealing and producing (*Paris, Paris Premieres Roses 2014, Jimmy Choo Flash, London Club Roma, Tokia Days, Tokia Fashion, London Beat*). Other toponymies are used for creating **B** text blocks as they are associated with places of rest, entertainment, hustle-bustle life, tropical climate. These toponymies create positive associations with corresponding perfume and cosmetic goods (*Fiji, Rio Glow, Grandda, Cashmere Mist, Down Town, Santo Domingo, Cuba Copacabana, Eden, Cuba Las Vegas*). Nine lexico-semantic groups within the major branch of appellation register may be set out in logical order. The nearest to the anthroponymies is the first lexico-semantic group of social relations. It grasps the lexical units of gender differentiation (*Woman, Duty Man*), social status and title (*Princess, Gentleman, Killer Queen, Lady*

Million), social relations (*Best Friends Forever*). The second group contains lexical units of emotional and physical states, the reflection of patience, feelings (*Guardians of Love, Love and Glamour, Thinking of Love, Obsession, Passion, Hypnose, Beyonce Heart Rush, Fantasy*). The third group is the logical continuation of the previous one; there are unreal world phenomena, connected with emotions (*Angel, Miracle, Miracle so Magic! Alien*). Displays of intellectual and cognitive activity, especially in art branches are collected in the fourth group (*Jazz, Romance, the Beat, Slow Dance, Passion, Dance, Poeme*). Here it is possible to find out fashion design creativity (*Design, Little Black Dress*), sports and travel activity (*Journey, Surf, Sport*), estimate activity (*Beautiful, The Original, Just Precious, Lucky You, Lucky Darling, Incognito, Curious*). The fifth group is connected with real world representing lexical units of different substances. Here is the subgroup of precious stones and metals (*Euphoria Liquid Gold, My Gold, Rare Gold, Gem, White Diamonds, Rare Pearls, Rare Sapphires, Sensual Amber*), fabrics (*Organza, Satine, Oriental Lace*), substances with strong physiological action (*Poison, Hypnotic Poison, Opium, Elixir*), substances with specific properties (*Irish Leather, Rouge, Cool Water, Coral Reef*). The sixth group is logically connected with the previous one demonstrating colour palette (*Red, My Red, Black X, Light Blue*). The vast list of botanical terminology forms the seventh group (*Sunflowers, Black Orchid, English Fern, Real Tree, Private Collection Jasmine White Moss, Flower Bomb, Elisabethan Rose, Orange Blossom, Flower in the Air, Flower of Immortality, Enchanted Forest, Body Fantasies Signature, Japanese Cherry Blossom*). The eighth group grasps zoological terminology (*Tigress Captivates, Cuba Jungle Tiger, Angry Birds Rio*). The ninth group is connected with temporal segmentation indicating season and daily segmentation and periods (*Today Tomorrow Forever, Fantasy Midnight, Summer, Eternity Night, Eternity Moment*). **B** text blocks may form two marginal branches. The first marginal branch grasps borrowings. Sources of different languages are used for creating a naming register of perfume and cosmetic goods. The French language is traditionally the leading source of naming lexical units (*Femme, L'Homme, Amor Amor, Magic Noir, J'Adore, Hot Couture, La Petite, Robe Noir Couture, Dahlia Noir, Champs Elysees, Parisienne*). Italian borrowings are used too (*Acqua Allegoria, Flora Rosa, Dolce Vita, Acqua Delle, Terre Rosse, Gelsomino Nobile, Acqua Di Parma, Rosse Nobile*). Sporadically Portuguese (*Escada*) and Sanscrit

(*Shalimar, Samsara*) borrowings happen in the naming register of perfumes and make-up. The second marginal branch grasps artificially created words (*Lancosme, Lancome, L'Oreal*). The structure of perfume and cosmetic naming looks very heterogeneous. It corroborates the varieties in the shifts of naming, reflecting the fluctuation of text producers' intentionality. In the process of text production, Grice's maxims are involved to create text constructions which may be used for effective conversation. Cooperation maxim makes text producer's contribution be up to the requirement. Perfume and cosmetic text constructions fulfil all requirements for effective selling and buying chosen goods. Quantity maxim makes text producer's contribution as informative as is required but not more informative than is necessary. **ABCD** text blocks are bearers of all necessary information. Quality maxim is connected with truthfulness. Text producers do not say what is false. Social obligation and responsibility are reflected in the process of selling. Relation maxim reflects the relevance of given information, it is related to given topics of perfume and cosmetics. Manner maxim grasps the ways of arranging and delivering perfume and cosmetic text constructions. It is recommended to avoid obscurity of expressions. Naming register used for **B** text block creation makes the information clear. If a text producer

has motives for obscurity, he/she uses mysterious **B** text blocks, trying to attract the attention of potential buyers. It is recommended to avoid ambiguity and be brief. The text construction should not be cumbersome but it should be orderly. Text producer's materials are given in the order in which they are required. Standard ordering strategies are reflected in the order of **ABCD** text blocks. All these maxims create acceptability that is the text receiver's ability to extract operative instructions from the utterance. Acceptability is the text receiver's attitude in communication. Text receivers must accept a language configuration as a cohesive and coherent text capable of utilization [1, p. 287–291]. Acceptability and a text receiver are the final links in the chain of communication.

Conclusions. Perfume and cosmetic text constructions are formed after crossing the information and naming spaces. Individual properties of these text constructions are reflected in the quadro text block pattern. These text constructions possess such standards of textuality as intentionality and acceptability. These standards outline the process of communication in which a text producer and text recipient are involved. Communication includes two substages (selling and buying). Perfume and cosmetic text constructions are participants of text equilibrium and demonstrate features of traditional texts – the biggest communicative units.

References:

1. Beaugrande R. A. de, Dressler W. Introduction to text linguistics. London ; New York : Routledge, 1981. 286 p.
2. Briot E. Fashion Sprayed and Displayed: The Market for Perfumery in Nineteenth Century Paris. *Proceedings of the Economic History Society Annual Conference*. Exeter : Publishing University of Exeter, 2007. P. 69–72.
3. Chernatony de. L., Donald E., Wallace E. Creating Powerful Brands. London : Taylor and Francis, 2011. 249 p.
4. Dixit S. Fragrance Business Trends. *Chemical Business*. New York, 2009. № 23 (6). P. 11–26.
5. Galitska E. A. Social Factor verbalization in the perfume and cosmetic naming. *Science and Education. A New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (25). Issue 105. P. 20–23.
6. Harrison M. E. The Scented Word: Context, Intrigue and the Problem of Olfactory Literacy. *Fragrances – Supplement to Household and Personal Care Today*. London, 2010. № 1. P. 6–10.
7. Jones G. Globalization and Beauty : A Historical and Firm Perspective. *EURAMERICA*. New York, 2011. № 41 (4). P. 885–916.
8. Merskin D. Truly Toffee and Raisin Hell: A Textual Analysis of Lipstick Names. *Sex Roles*. New York, 2007. № 56. P. 591–600.
9. Nappaney C., Endrissat N., Lzicar R. Consistent, Authentic and Emotional: Design-based Innovation in Artistic Perfumery. Leading Innovation Through Design. *Proceedings of the DMI 2012 International Research Conference*. 2012. P. 681–691.
10. Petty R. D. Naming Names : Trademark Strategy and Beyond : Part one. Selecting a Brand Name. *Journal of Brand Management*. New York, 2008. № 15. P. 190–197.
11. Walker R. A Challenging Global Climate for Fragrances. *Global Cosmetic International*. London ; New York, 2012, November. P. 26–29.

Нікіфорова Є. Ю., Гаврилюк О. О., Галицька Є. А. ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ І АЦЕПТОРНІСТЬ ЯК СТАНДАРТИ ТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИХ НАЗВАХ

Стаття висвітлює специфіку парфумерно-косметичної номінації в англійській мові з огляду на текстову природу парфумерно-косметичних назв. Особливу увагу приділено таким стандартам

текстуальності, як цілеспрямованість і акцепторність. Цілеспрямованість реалізується в парфумерно-косметичних назвах як текстова категорія, що віддзеркалює наміри текстопродуцента створити цілісний і зв'язаний текст. У процесі створення тексту текстопродуцент відокремлює текстові елементи, що припасовані один до одного та формують сенс. Виокремлені у процесі створення тексту елементи як мовна конфігурація та як такі, що спрямовані бути текстом, вони водночас сприймаються як одиниці для подальшої комунікації. У процесі продукування тексту його функції співвідносяться з метою. Текстопродуцент має за мету реконструювати все ще нечітко репрезентовану подію, тому він зміщує план висловлювання, щоб реконструювати цю подію. Стосовно парфумерно-косметичних назв, що функціонують як квадроблоковий (A, B, C, D) текстовий конструкт, зсув значення B текстового блока відбувається як обов'язкове розширення сенсу. Цей зсув є варіантом регулятивних дій. Цілеспрямованість у парфумерно-косметичних текстових конструктах реалізується як шляхи, за допомогою яких текстопродуценти використовують текстові конструкти для досягнення намічених цілей. Парфумерно-косметичний текстовий конструкт (B текстовий блок, зокрема) реалізує наміри текстопродуцента за допомогою механізму кореляції з форматом і сенсом висловлювання. Ці висловлювання впливають на текстореципієнтів. Максими Грайса відображені в діях текстопродуцентів, що віддзеркалені в текстовому конструкті як кооперація, кількість, якість, зв'язок, спосіб дії. Ці п'ять максимумів є провідними у процесі формування текстового конструкта. Максима кооперації відображає взаємодію текстпродуцентів і текстореципієнтів. У практичному ракурсі – це віддзеркалення у процесі купівлі та продажу парфумерно-косметичної продукції, а внесок цієї кооперації відповідає потребам комунікантів. Максима кількості робить текстовий конструкт інформативним відповідно до потреби. Максима якості пов'язана з достовірністю інформації, неправдива інформація неприпустима в текстовому конструкті. Максима зв'язку відображає релевантність текстового конструкта чітким значенням, визначеності теми, сенсу досягнення певної мети. Максима способу дії охоплює п'ять шляхів ранжирування і репрезентації текстів. Текстопродуценти повинні уникати невизначеності виразів, чітко сегментувати знання, уникати інформаційного перевантаження, бути стислими в обсязі інформації, а також бути послідовними в діях. Кореляція дій і текстів повинна мати місце. Дія розуміється як цілеспрямований акт, що змінює ситуацію таким способом, щоб запобігти іншим діям. Створення текстів потребує чіткого планування, яке є здатністю передбачати в майбутньому варіативність станів, рух до наміченої мети, реакцію зовнішнього оточення. Ці чинники співвідносяться з ринковою ситуацією (продаж, купівля, реклама). Акцепторність розуміється як позиція текстопродуцента в ситуації. Текстопродуценти повинні сприймати мовну конфігурацію як цілісний і зв'язний текст, придатний до застосування. Акцепторність є здатністю текстопродуцента виокремлювати з висловлювання інструкції до подальших дій. Акцепторність є очевидною із самого тексту та ситуації, що описані в ньому. Акцепторність відбиває те, що саме було сприйняте у процесі комунікації. Текстопродуценти мають бути здатними до передбачення дій текстореципієнтів в аспекті підтримування або опору плану шляхом побудови внутрішньої моделі реципієнтів, їхніх переконань і знань.

Ключові слова: акцепторність, інформаційна і номінативна сфери, парфумерно-косметичні назви, текстопродуцент, текстореципієнт, цілеспрямованість.

Нісаноглу Н. Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Мунтян С. Г.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

МАНІПУЛЯТИВНА СТРАТЕГІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ДИСКУРСИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *КОНСЕНСУС* В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

*Стаття присвячена виявленню мовностилістичних засобів маніпулятивної комунікативної стратегії та тактик дискурсивної реалізації концепту *КОНСЕНСУС* в англomовному публіцистичному дискурсі.*

Маніпуляція являє собою психологічний тиск, спрямований на те, щоб вплинути на свідомість адресата й переконати його прийняти позицію мовця, незважаючи на наявність спотвореної інформації або відсутність вичерпності обґрунтувань щодо правильності питання. Маніпуляція не є рівноцінною комунікативною взаємодією, оскільки мовець намагається нав'язати адресату власну думку, не зважає водночас на його інтереси, але створює ілюзію самостійності ухвалення рішення адресатом. Отже, у слухача виникає викривлене сприймання дійсності, яке змушує погодитись із тим, що є вигідним для адресанта.

*Концепт *КОНСЕНСУС* являє собою одну з тих соціально значущих одиниць концептосфери людини, що відбиває сучасні суспільні процеси, невід'ємними складниками яких є досягнення згоди, співпраця, взаємодія, узгодження спільних дій тощо. Для досягнення консенсусу мовцями застосовується маніпулятивна стратегія як прийом дискурсивної реалізації концепту *КОНСЕНСУС* в англomовному публіцистичному дискурсі. З'ясовано, що застосування таких комунікативних тактик, як умовляння, комплімент, контрастування передбачає вплив на адресата, щоби змусити його прийняти певне бачення ситуації та досягти з ним згоди, взаєморозуміння, зближення в комунікативному процесі, що є показниками консенсусу.*

*Наведені дискурсивні фрагменти уможливають визначення спроможності мовностилістичних засобів, що актуалізують концепт *КОНСЕНСУС*, приховано впливати на адресата, схилити його до вигідних для маніпулятора-адресанта дій із метою досягнення бажаного результату комунікації. Серед широкого діапазону мовностилістичних засобів можна виділити повтори, гіперболу, ідіоматичні й емотивні вирази, підсилювальні прислівники, форми наказового способу дієслів, ступені порівняння прикметників.*

Ключові слова: маніпулятивна комунікативна стратегія, комунікативні тактики, концепт *КОНСЕНСУС*, дискурсивна реалізація.

Постановка проблеми. Нині концепт *КОНСЕНСУС* являє собою одну з тих соціально значущих одиниць концептосфери людини, що відбиває сучасні суспільні процеси, невід'ємними складниками яких є досягнення згоди, співпраця, взаємодія, узгодження спільних дій тощо. У статті фокусується увага на розгляді дискурсивної реалізації концепту *КОНСЕНСУС*, що є пов'язаним із дослідженням стратегій і тактик у комунікативно-прагматичному ракурсі. Це пояснюється тим, що їх застосування, зокрема маніпулятивної стратегії, передбачає завуальований вплив на адресата з метою змусити його прийняти певне бачення ситуації та досягти згоди, взаєморозуміння, що є маркерами консенсусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві існує багато визначень поняття «комунікативна стратегія». Зокрема, у своїх розвідках К. Ф. Седов зосереджує увагу на комунікативних стратегіях як «загальних прагмалінгвістичних принципах реалізації ілокутивного смислу» [6, с. 35]. Комунікативна стратегія тлумачиться як «планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов комунікації та особистостей комунікантів» [3, с. 54]. Серед основних характеристик комунікативних стратегій виокремлюють «ознаки гіпотетичності, евристичності» [7, с. 207], що передбачає пошук співрозмовниками таких раціональних рішень, які будуть найсприятливішими в досягненні мети.

Семантичний та лінгвокогнітивний аналіз дискурсивних фрагментів паралельно з осмисленням наукових розвідок, присвячених стратегіям і тактикам у різних типах дискурсу, дозволив виявити маніпулятивну комунікативну стратегію та її основні тактики як способи дискурсивної реалізації концепту КОНСЕНСУС.

Постановка завдання. Мета статті полягає в з'ясуванні мовностилістичних засобів реалізації маніпулятивної комунікативної стратегії в дискурсивній актуалізації концепту КОНСЕНСУС в англомовному публіцистичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Маніпуляція, за В. І. Карасиком, – це певні прийоми психологічного впливу в дискурсі, які спрямовані на те, щоб переконати адресата погодитися з думкою, незважаючи на відсутність повноти доводів, фактів щодо правильності або істинності питання [4, с. 24]. Маніпуляцію також визначають як «владу над адресатом, що здійснюється насильницьким шляхом», у формі умовляння, за допомогою якого мовець тисне на слухача [3, с. 145]. Маніпуляція не передбачає рівноцінної інтеракції, оскільки мовець прагне нав'язати адресатові певні позиції, які не збігаються з його власним баченням реальності [2]. Уважаємо за доцільне окреслити ознаки, за якими розмежовують переконання від маніпуляції: якщо переконання є націленим на «розкриття ідей і планів, перетворення людей на однодумців», то маніпуляція являє собою психічний примус [5, с. 52]. Унаслідок мовного маніпулювання у свідомості слухача виникає хибне сприймання дійсності, яке призводить до згоди виконати вигідні для мовця-маніпулятора дії [1, с. 99].

У контексті роботи комунікативно-прагматичний аналіз фрагментів публіцистичного дискурсу засвідчив, що маніпулятивна комунікативна стратегія передбачає застосування таких основних тактик, як *умовляння, комплімент, контрастування*.

Мовці можуть вдаватися в рамках реалізації маніпулятивної стратегії до *тактики умовляння*, характерними рисами якої є «тиск на адресата», «влада, що здійснюється насильницьким шляхом» [3, с. 145], як-от:

The President: I would like you to do us a favor though because our country has been through a lot and Ukraine knows a lot about it. I would like you to find out what happened with this whole situation with Ukraine, they say CrowdStrike. <...> I would like to have the Attorney General call you or your people and I would like you to get to the bottom of it. <...> Whatever you can do, it's very important that you do it if that's possible.

President Zelenskyy: Yes it is very important for me and everything that you just mentioned earlier. For me as a President, it is very important and we are open for any future cooperation. We are ready to open a new page on cooperation in relations between the United States and Ukraine. <...> I also wanted to tell you that we are friends. We are great friends and you Mr. President have friends in our country so we can continue our strategic partnership. I also plan to surround myself with great people and in addition to that investigation, I guarantee as the President of Ukraine that all the investigations will be done openly and candidly. That I can assure you (The Washington Post).

Апеляцію до почуттів здійснено за допомогою фрази *our country has been through a lot*, що має настанову викликати у слухача емпатію. Фраза *Ukraine knows a lot about it* експліцитно вказує на обізнаність адресата, що з високим ступенем вірогідності змусить його погодитися виконати прохання, оскільки є неетичним за таких обставин бути байдужим. Уживання конструкції складного присудка *I would like you to do / I would like you to find out / I would like to have / I would like you to get* замість наказового способу пом'якшує категоричність, «командність» висловлювань. З іншого боку, анафора як багаторазове повторення конструкції *I would like you to* викликає ефект посиленого впливу. Наголошення на значущості навіть мінімальних гіпотетичних дій співрозмовника втілено у висловлюванні *Whatever you can do, it's very important that you do it if that's possible*.

Маніпулятивний вплив є очевидним, оскільки в кожному рядку спостерігається зловживання владою для завуальованої реалізації особистих інтересів: Д. Трамп розраховує на те, що В. Зеленський проведе розслідування справи стосовно потенційного головного його суперника на виборах. У свою чергу, В. Зеленський підкреслює гармонійність стосунків між двома країнами, коли вживає лексичні одиниці *cooperation, friends, partnership*, добровільно погоджується допомогти слідству, переконує в міцності обіцянки, що відбито дієсловами *guarantee, assure*. Відсутність обговорення, додаткових питань та безапеляційне прийняття інструкцій, на наш погляд, визначається меншим авторитетом партнера з комунікації, усвідомленням залежності від опонента.

Наступний приклад не тільки демонструє вживання комунікантом *тактики умовляння*, а й містить авторський коментар:

During the call, Flynn urged Kislyak that any action Russia took in response to the sanctions be "reciprocal."

“Don’t – don’t make it – don’t go any further than you have to. Because I don’t want us to get into something that has to escalate, on a, you know, on a tit for tat. You follow me, Ambassador?” Flynn said, according to the transcripts.

Kislyak replied that he understood, but that there were angry sentiments “raging” in Moscow. Flynn said that even so, “cool heads” need to prevail since the U.S. and Russia have common interests in fighting terrorism in the Middle East (Los Angeles Times).

Умовляння у вищенаведеному дискурсивному фрагменті передує авторський коментар, який містить дієслово *urged*, що вказує на вплив на адресата. Завдяки використанню мовцем заперечних форм наказового способу у фразях *don’t make it, don’t go any further than you have to*. Варто зауважити, що мовець також висловлює аргумент, який імпліцитно відбиває негативне прогнозування розвитку стосунків між партнерами в майбутньому, що можна ідентифікувати як шантаж – *Because I don’t want us to get into something that has to escalate, on a, you know, on a tit for tat*. Функція ідіоматичного виразу *a tit for tat* (око за око) полягає у вираженому експресивним способом спонуканні адресата до запобігання дії. Висловлювання *You follow me, Ambassador?* ужито з метою утримання уваги слухача. Тактика умовляння сприяє досягненню успішної комунікації, про що свідчить наявність дієслова *understood* у відповіді співрозмовника. Проте, оскільки спостерігається і протиставлення у фразі *but that there were angry sentiments “raging” in Moscow*, згоду в такому разі можна кваліфікувати як часткову. Репліка мовця-маніпулятора *“cool heads” need to prevail* утілює тактику умовляння через апеляцію до здорового глузду.

Проаналізуємо дискурсивний фрагмент, у якому мовець керується як тактикою умовляння, так і тактикою компліменту, що орієнтована не лише на повідомлення приємної інформації, а й на досягнення адресантом-маніпулятором певної мети:

Turnbull: Yes, but let me describe what it is. I think it is quite consistent. I think you can comply with it. It is absolutely consistent with your executive order so please just hear me out. <...> Every individual is subject to your vetting. You can decide to take them or to not take them after vetting. You can decide to take 1 000 or 100. It is entirely up to you. <...>

Turnbull: Mr President, I think this will make you look like a man who stands by the commitments of the United States. It shows that you are a committed.

Trump: OK, this shows me to be a dope. I am not like this but, if I have to do it, I will do it but I do not like this at all. I will be honest with you. Not even a little bit.

I think it is ridiculous and Obama should have never signed it. The only reason I will take them is because I have to honor a deal signed by my predecessor and it was a rotten deal. I hate having to do it, but I am still going to vet them very closely. <...>

Turnbull: That is the point I have been trying to make (The Guardian).

У наведеному вище дискурсивному фрагменті за допомогою синтаксичних конструкцій *quite consistent, absolutely consistent* адресант запевняє адресата у високому ступені відповідності його потенційних дій щодо прийняття мігрантів із певним документом. Вигуком *please*, що міститься у фразі *please just hear me out*, пом’якшується значення дієслова в наказовому способі. У фразях *subject to your vetting, you can decide*, висловлюванні *It is entirely up to you* інформація подається мовцем таким чином, що створюється ілюзія самостійності ухвалення рішення адресатом. Крім цього, уживання повторів, які спостерігаються впродовж дискурсивного фрагмента, закріплюються у свідомості слухача як об’єкта маніпулятивного впливу, чим посилюється на нього психологічний тиск.

У висловленому мовцем компліменті *I think this will make you look like a man who stands by the commitments of the United States* навмисно підкреслюються позитивні якості слухача й тим самим надається вагомість та виключність його вчинкам, але за умови погодження адресата з адресантом. У наступній репліці співрозмовника виявляється абсолютне відхилення компліменту як негативна реакція на компліментарне повідомлення. По-перше, спостерігається перебивання мовця, який не встиг завершити висловлювання *It shows that you are a committed*. По-друге, висловлювання *OK, this shows me to be a dope* набуває саркастичного звучання й непрямо виражає негативне ставлення до мовця. Нагадування прем’єр-міністра Австралії про зобов’язання Сполучених Штатів дотримуватись угоди щодо прийому біженців, підписаної попередником, змушує Д. Трампа погодитися. Однак він відкрито заявляє про небажання це робити, наголошує на думці за допомогою лексичного повтору – *I am not like this but, if I have to do it, I will do it but I do not like this at all*. Прикметник *ridiculous* і синтаксична конструкція *a rotten deal* надають цій угоді негативної оцінки, а неминучість взяття на себе відповідальності обґрунтовується наявністю власних моральних цінностей – *to honor a deal signed by my predecessor*. Фразою *I am still going to vet them very closely* віддзеркалюється намір президента здійснити ретельну перевірку

кожного біженця, що водночас вказує на наступний етап, імпліцитно відбиває згоду їх прийняти Сполученими Штатами. Висловлювання в репліці-відповіді *That is the point I have been trying to make* є показником спільності позицій партнерів, отже, ефективності комунікації.

У рамках реалізації маніпулятивної стратегії мовці можуть удаватися до *тактики контрастування* з метою формування у співрозмовника позитивного іміджу на тлі недоліків інших осіб чи їхніх дій:

The President: Well it's very nice of you to say that. I will say that we do a lot for Ukraine. We spend a lot of effort and a lot of time. Much more than the European countries are doing and they should be helping you more than they are. Germany does almost nothing for you. <...> A lot of the European countries are the same way so I think it's something you want to look at but the United States has been very very good to Ukraine. I wouldn't say that it's reciprocal necessarily because things are happening that are not good but the United States has been very very good to Ukraine.

President Zelensky: Yes you are absolutely right. Not only 100%, but actually 1000% and I can tell you the following; I did talk to Angela Merkel and I did meet with her. <...> It turns out that even though logically, the European Union should be our biggest partner but technically the United States is a much bigger partner than the European Union and I'm very grateful to you for that because the United States is doing quite a lot for Ukraine. <...> I would also like to thank you for your great support in the area of defense. We are ready to continue to cooperate for the next steps specifically we are almost ready to buy more Javelins from the United States for defense purposes (The Washington Post).

У наведеному вище дискурсивному фрагменті тактика контрастування втілена у висловлюваннях: *I will say that we do a lot for Ukraine. We spend a lot of effort and a lot of time. Much more than the European countries are doing and they should be helping you more than they are. Germany does almost nothing for you.* Зіставлення американським президентом себе з іншими європейськими лідерами, чії вчинки оцінюються ним негативно, спричинене прагненням мовця показати себе у вигідному світлі. Навіть більше, повний повтор фрази *the United States*

has been very very good to Ukraine з підсилювальним прислівником *very* вжито з метою експресивного акцентування уваги слухача на позитивному ставленні США до України. Максимальну згоду українського президента експліцитно виражено у висловлюваннях *Yes you are absolutely right* та *Not only 100%, but actually 1 000%*. Гіперболою *1 000%* підкреслюється виключність явища. Безапеляційну згоду можна пояснити усвідомленням українського лідера місця України у світі, її залежності від політики Заходу, особливо в умовах російської агресії. Незадоволення українського президента виконанням Європейським Союзом санкцій проти Росії протиставляється підтримці України Сполученими Штатами, що реалізовано порівняльною конструкцією, яка містить підсилювальний прислівник *much* та прикметник вищого ступеня порівняння: *United States is a much bigger partner*. Сподівання українського президента отримати військову допомогу втілено в синтаксичних конструкціях *defense purposes* та *in the area of defense* як показників, що окреслюють галузь потенційної кооперативної взаємодії партнерів. Формули подяки за подальшу співпрацю висловлено в конструкціях з підвищеною емотивністю (*I'm very grateful to you, I would also like to thank you*), які засвідчують значущість учиненої для мовця послуги.

Висновки і пропозиції. Отже, беручи до уваги прихований характер впливу та прагнення адресанта нав'язати адресатові власну думку, незважаючи на його інтереси, схилити його до вигідних для маніпулятора-адресанта дій із метою досягнення згоди, бажаного результату комунікації, мовцями для досягнення консенсусу застосовується *маніпулятивна стратегія* як прийом дискурсивної реалізації концепту КОНСЕНСУС в англomовному публіцистичному дискурсі. Для втілення зазначеної стратегії характерним є керування тактиками умовляння, компліменту, контрастування. Здійснення завуальованого впливу на свідомість слухача, що спрямований на досягнення прагматичної мети, уможлиблюється завдяки вживанню адресантом численних мовностилістичних засобів, серед яких: повтори, гіпербола, ідіоматичні й емотивні вирази, підсилювальні прислівники, форми наказового способу дієслів, ступені порівняння прикметників.

Список літератури:

1. Быкова О. Н. Языковое манипулирование : материалы к энциклопедическому словарю «Культура русской речи». *Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. Вестник Российской риторической ассоциации*. Красноярск, 1999. Вып. 1 (8). С. 99–103.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва, 1996. 344 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : URSS ЛКИ, 2008. 284 с.

4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
5. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ, 2012. 232 с.
6. Седов К. Ф. Дискурс и личность : эволюция коммуникативной компетенции. Москва : Лабиринт, 2004. 317 с.
7. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Los Angeles Times. May 29, 2020.
2. The Guardian. August 3, 2017.
3. The Washington Post. September 25, 2019.

Nisanoglu N. G., Muntian S. H. A MANIPULATIVE STRATEGY AS A COMMUNICATIVE STRATEGY OF THE DISCURSIVE REALIZATION OF THE CONCEPT CONSENSUS IN ENGLISH-LANGUAGE PUBLICISTIC DISCOURSE

The article focuses on revealing linguistic and stylistic means of a manipulative communicative strategy and tactics of discursive realization of the concept CONSENSUS in English-language publicistic discourse.

Manipulation is psychological pressure aimed at influencing an addressee and convincing him/her to accept a speaker's position, despite presence of distorted information or lack of complete justification. Manipulation is not equal communicative interaction as a speaker tries to impose his/her own opinion on an addressee, not taking into account an addressee's interests, but giving illusion of his/her decision-making. Thus, a listener has misinterpreted perception of reality that forces him/her to agree with a speaker.

The concept CONSENSUS is one of socially significant units of human conceptual sphere that reflects modern social processes, integral components of which presuppose reaching agreement, cooperation, interaction, coordination of joint actions, and so on. In order to reach consensus, speakers use a manipulative strategy as a device of discursive realization of the concept CONSENSUS in English-language publicistic discourse. It has been established that the use of such communicative tactics as persuasion, compliment, contrast is intended on producing an impact on addressees in order to make them accept a certain vision of a situation and reach agreement, mutual understanding, rapprochement in communicative process that are the indicators of consensus.

The cited discursive fragments of this paper have exposed an ability of the linguistic and stylistic means that actualize the concept CONSENSUS to influence an addressee covertly, to induce him/her to actions that are beneficial for a speaker with a purpose to achieve a desired result of communication. Among a wide range of means there are repetitions, hyperbola, idiomatic and emotive expressions, intensifying adverbs, forms of imperative mood of verbs, degrees of comparison of adjectives.

Key words: *manipulative communicative strategy, communicative tactics, concept CONSENSUS, discursive realization.*

Pavlichenko L. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRATEGIES AND TACTICS OF INVESTIGATORS TO WITNESSES AND VICTIMS (BASED ON THE ANALYSIS OF THE PRE-TRIAL INTERROGATION DISCOURSE)

The article analyzes the interrogation discourse at the stage on pre-trial investigation. The author focuses on the specific features of victims' and witnesses' interrogation and identifies the set of the strategies and tactics applied by interrogators towards witnesses and victims as participants of interactions. The study draws special attention towards the usage of manipulative tactics by an investigator triggered by the lack of information and strategies of confrontation and sabotage applied by witnesses and victims. The following conclusions are drawn based on the analysis of the interrogation transcripts: the interrogation of a victim and a witness are examples of a conflict-free type of communication that involves language means of positive politeness as politeness of understanding, cooperation and encouragement to seek agreement between the participants. The usage of manipulative tactics by an investigator is triggered by the lack of information from witnesses and victims. The choice of a strategy and a tactic by an investigator depends not only on their interviewee's procedural status, but also on their communicative strategies applied from the initial stage of interrogation. Cooperative or sabotage tactics will provoke different strategies and tactics of the interviewers. Among the communicative strategies of investigators towards witnesses and victims we've identified the strategy of contact establishing, the manipulative strategy and the strategy of conclusion, which are realized by sets of communicative tactics. The contact establishing strategy is realized by the tactics of compassion and understanding. The manipulative strategy is implemented by the tactics of stimulating, hint, prompt, provocation, demonstrating of awareness in the case. The conclusion strategy is realized by the dominance transfer tactic.

Key words: strategy, tactics, interrogation, investigator, victim, witness.

Formulation of the problem. The aim of the article is to analyse the strategies and tactics applied by police officers to witnesses and victims in the course of interrogation in the pre-trial interrogation discourse. Achieving of this goal involves step-by-step implementation of several tasks, and namely: the study of approaches to problem analysis and conceptual foundations of research; identification of the specifics of witnesses' and victims' interrogation, specifics of usage of strategies and tactics applied by interrogators, the factors of their successes and mistakes. The strategies of interlocutors are interconnected within the interaction: the set of strategies of one of the interlocutors influences the choice of strategies by his partner. In constructing the dialogue, we consider it important to analyze the components of interaction that affect the change of strategies, as well as indicators of the effectiveness of the use of strategies and sets of the most effective strategies in various interrogation situations.

An analysis of recent studies and publications. The problems of verbal influence were considered by T. Kovalevska [10], N. Slukhay [14]. Following

G. Kopnyna [8, p. 25], by speech manipulation we mean a kind of manipulative influence, which is carried out by using certain language resources in order to covertly influence the cognitive and behavioural activities of the addressee. I. Sternin [15, p. 4–5] defines speech communication as the science of choosing the appropriate, adequate way of verbal influence on the individual in a particular communicative situation, the ability to properly combine different tactics to achieve the greatest effect.

Given that speech communication is a joint process, a joint activity of communicators when they mutually regulate actions, control mental processes, correct perceptions, beliefs of the communication partner [7, p. 33], strategies and tactics of manipulative influence of the investigator and the interrogated persons can have a mutually corrective nature in the discourse of interrogation.

Communicative strategies and tactics are not a new area of studies, many linguists have studied dialogue communication, its planning, and implementation mechanisms: H. Sacks [23], V. Demyankov [4], T. van Dijk, W. Kinch [25], A. Baranov [2], N. Arutyunova

[1], O. Issers [5,6], T. Radzievska [12], A. Yarkho [16], O. Yashenkova [17] and others.

But at present, there is no universal classification of communication strategies, this area has not been yet sufficiently studied. Researchers have different views on the definition of a communication strategy. F. Batsevich [3, p. 136] defines a strategy as the optimal realization of the intentions of a speaker to achieve a specific goal of communication, and determines it as a combination of control and choice of effective communication and flexible modification in a particular situation. According to O. Selivanova [13, p. 268] a communication strategy is “a component of the heuristic intentional program of discourse planning, its implementation and management in order to achieve a cooperative result, the effectiveness of information exchange and communicative impact”. By M. Makarov [11] a communicative strategy is a decision of a speaker, communicative choices of language actions and language means, realization of goals in the structure of communication.

The increased attention of researchers is paid to the problems of discourse functioning, its pragmatic and linguistic characteristics. There are numerous works studying the strategies of participants in judicial discourse (O. Kobzeva [9], C. Yeschke [27], A. Johnson [21], F. Inbau et al. [20], A. Vrij, S. Mann, S. Kristen [26], G. Heydon [18], E. Holt, A. Johnson [19]). But pre-trial investigation discourse and its specific features haven't been properly studied in linguistics and require further interpretation.

The purpose of the article is to study the application of strategies and the tactics of investigators and witnesses, as well as victims of crimes during interrogation process in pre-trial investigation.

Presentation of the main research material. Being an type of a legal institutional discourse, pre-trial investigation (interrogation) discourse is characterized by a set of specific features that shaped by its institutional limitations. In the course of interrogation, the interviewer is influenced both by institutional constraints, and spontaneous purposes, motivated by the need for interaction during dialogue, as well as the performed roles of interlocutors in achieving a global goal.

The tactics of questioning a witness or a victim who sincerely wish to give truthful testimony are aimed at helping them to provide truthful and full data, to recall maximum details and reveal all the hidden facts.

In order to establish the psychological contact with a victim, an investigator must apply tactics of compassion, understanding, show the desire to

help in order to encourage cooperation and break confrontation. The psychological state of the victim and their interest in finding criminals in the case determine their behaviour and impact the applied set of communication strategies and tactics. It is quite typical for victims to use tactics of voluntary provision of information, not to resist the questions and reveal all known details of the case:

“Det. Baldwin: What happened to your nose, Budd?”

Dassey: I got scratched by a dog.

Det. Baldwin: What dog?

Dassey: My brother Bobby, a little black one <...> [22].

False evidence (reporting of the circumstances that did not actually happen, concealing the circumstances of the case and distorting the facts) may cause either the conviction of an innocent person or justifying of the person who has committed a serious crime. So, questioning a witness, investigators may use certain manipulative tactics in case they suspect that an interrogated person gives false testimony, distorts facts, gives incomplete information or, if for some reason they refuse to provide information, citing their ignorance, non-involvement in the case, or compromise them, to make their guilt obvious. The main task of an investigator is to comprehend the real reasons for sabotage, distortion of information, concealing of information.

Implemented by the investigator tactic of hint might be perceived by the witness as their own conclusion:

“Det. Carrasquillo: What are you telling me now, has that been influenced by anything you read in the paper or heard in the newspaper or S on TV?”

Pemberton: Only by what I've observed in my career <...> you know <...> as a nurse.

Det. Carrasquillo: So you're just <...> you're <...> you're speaking from your own personal experience?

Pemberton: Right <...> and dealings.

Det. Carrasquillo: Okay” [24].

Tactic of prompt applied by a police officer encourages and stimulates a witness to recall and provide the evidence he was either afraid to provide or not sure whether he had to give:

“Det. O'Neill: What was the argument about, do you know?”

Dassay: No.

Det. Baldwin: I thought you said it was because you wouldn't amount to anything or was that just part of it?”

Dassay: But when they were arguing, Steven brought up that me and Blaine were not gonna graduate from school [22].

As we can see from the analysed example, after the refusal to provide the information, the witness in the case is forced to change sabotage tactics to cooperative ones.

Along with the tactics of the hint, the investigator uses the tactics of stimulating the answer (through an incomplete sentence), the tactics of demonstrating the awareness of the case. At the same time, the witness being impressed by the investigator's awareness, has no reasons to hide and no obstacles to report any new information:

“CB: I'd had never done sales before. I was a CPA actually by training. I spent 18 years in financial management.

SF: Okay. And you said that your job description is <...>.

CB: Now it's Senior Director of Sales and Administration, so I am actually over all the sales, all of our staff.

SF: But you didn't have that position when Lisa <...>.

CB: No, no. When I started in January 1994, I just one of ten sales people. Again because I was making a career change, if that, you know I was going from a CPA Financial Management into Sales. I didn't have a clue, I was willing to give it a shot, because I got tired of hitting the glass ceiling so to speak, CPA you know you are usually locked in salary, maybe a little bonus” [24].

The investigator may use provocative tactics to give false information and to encourage rebuttal:

“Det. Carrasquillo: Well, yeah <...> I just wanted to make sure that <...> that what you're telling me was not tainted by the reports <...>.

Pemberton: No <...> no.

Det. Carrasquillo: That <...> that you read in the paper or the articles <...>.

Pemberton: They're not” [24].

The analysis of the material revealed the situations where the victim resists testifying out of fear of punishing loved ones, fear of being punished by those against whom he will testify, or unwillingness to disclose all the circumstances of the case that may put him at a disadvantage. He may be interested in keeping the crime unsolved, for certain reasons, for instance, it may be more profitable for him to keep certain circumstances of the crime a secret.

1. *“Det. Sudler: Now, Lisa's car from the accident <...> you are having that stored, right?*

Mr. Pherson: Yes.

DS: Okay. And that is at Bob Lee's Garage?

M.: Right.

DS: And then you are gonna have arrangements to have that shipped out to <...>.

M.: Well, he is gonna try to sell it to me” (false information) [6].

2. *“Det. Sudler: Who was the orderly that made you aware of this? Do you remember his name?*

Minkoff: Might've been Willie, but I'm not sure” [24].

In these situations, the victim denies the facts he is aware of. Conversely, in some cases, the victim, for his interest in punishing the accused, makes unjustified use of tactics to reinforce certain signs of the crime or to distort the facts, as the above examples demonstrate.

Their testimony is checked and compared with the previous ones, as well as with information available on the case. The implemented tactics of dominance transfer as a strategy of conclusion might check the validity of the evidence, influence and reveal false testimony of the witness. The investigator passes the initiative to the witness to present the information independently, entrusts them with the role of a “leader”. Consider the following example:

“Det. Carraslo: Is there anything that I did not ask you that <...>, as you were thinking and talking to me <...> that might be of important that I neglected to ask?

Pemberton: The only thing that I can think of that is really important and I don't know <...> there's really no measurable way to do this I don't think, is other than, I want to emphasize again that I <...>. It's my impression that didn't know what he was getting into. He took the call, <...> and I've seen other doctors do this too <...> where <...> where they got a friend or an acquaintance or whatever, somebody's gonna bring somebody in and they're gonna look at them as a favor. And I've seen him do that before too <...> you know. Somebody's banged up a knee <...>, somebody's got a cold <...> somebody's got a kid with a fever <...>, or whatever. I don't think he had a decent shot when this girl came in. I don't think he had any idea how serious her condition was. I don't know what the proximity of where the address where she was at before is to other facilities, but it would've made, only made sense that she should've gone to the nearest facility quickly” [24].

As we can see from the previously analysed examples, the choice of a strategy and a tactic by an investigator depends not only on their interviewee's procedural status, but also on their communicative strategies: cooperation or confrontation and sabotage.

Summing up, we can conclude about the set of the most typical communicative strategies and tactics applied by interrogators towards witnesses and victims in police interrogations. The following table demonstrates the results of the strategies and tactics study:

Strategies of investigators	Tactics of investigators
Contact establishing strategy	Compassion
	Understanding
Manipulative strategy	Hint
	Prompt
	Demonstrating awareness
	Provocation
	Stimulating
Strategy of conclusion	Dominance transfer

Conclusions from this research. From the above we can draw the following conclusions: the interrogation of a victim and a witness are examples of a conflict-free type of communication that involves language means of positive politeness as politeness of understanding, cooperation and encouragement to seek agreement between the participants. The usage

of manipulative tactics by an investigator is triggered by the lack of cooperation, sabotage by witnesses and victims. The choice of a strategy and a tactic by an investigator depends not only on their interviewee's procedural status, but also on their communicative strategies: cooperative or confrontational. Among the communicative strategies of an investigators towards witnesses and victims we've identified the strategy of contact establishing, the manipulative strategy and the strategy of conclusion. The contact establishing strategy is realized by the tactics of compassion and understanding. The manipulative strategy is realized by the tactics of stimulating, hint, prompt, provocation, demonstrating of awareness in the case, while the strategy of conclusion is realized by the tactic of dominance transfer.

The prospect of out further exploration is the analysis of the usage of manipulative strategies and tactics by police officers in interrogation of accused and suspects in pre-trial investigation discourse.

References:

1. Арутюнова Н. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
2. Баранов А. Лингвистическая теория аргументации : когнитивный подход : автореф. дис. ... докт. филол. наук. Москва, 1990. 48 с.
3. Бацевич Ф. Основы комунікативної лінгвістики : підручник 2-ге вид., доп. Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
4. Демьянков В. Лингвистическая интерпретация текста: Универсальные и национальные (идиоэтнические) стратегии. *Язык и культура: Факты и ценности : к 70-летию Юрия Сергеевича Степанова* / отв. ред. : Е. Кубрякова, Т. Янко. Москва : Языки славянской культуры, 2001. С. 309–323.
5. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи, Москва, 2003. 284 с.
6. Иссерс О. Стратегия речевой провокации в публичном диалоге. *Русский язык в научном освещении*. Москва, 2009. № 2 (18). С. 92–104.
7. Иссерс О. Речевое воздействие. Москва : Флинта ; Наука, 2011. 224 с.
8. Копнина Г. Речевое манипулирование : учебное пособие. 3-е изд. Москва : Флинта ; Наука, 2010. 176 с. С. 25.
9. Кобзева О. Стратегії та тактики судді в американському судовому дискурсі : дис. ... канд. наук: 10.02.04. Харків, 2017. 249 с.
10. Ковалевська Т. Актуальні напрями дослідження вербального впливу. URL: <http://www.oljournal.in.ua/archive/v3/15.pdf>.
11. Макаров М. Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 280 с.
12. Радзієвська Т. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15. Київ, 1999. 33 с.
13. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
14. Слухай Н. Суггестия и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека : учебно-методическое пособие. Киев : Издательсько-полиграфический центр «Киевский университет», 2012. 319 с.
15. Стернин И. Введение в речевое воздействие. Воронеж, 2001. С. 4–5.
16. Ярхо А. Комунікативна стратегія невпевненості в сучасному англомовному діалогічному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2004. 20 с.
17. Яшенкова О. Основы теории мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 312 с.
18. Heydon G. The language of police interviewing : A critical analysis. Houndmills, UK. Palgrave Macmillan Inc, 2005. 240 p.

19. Holt E., Johnson A. Formulating the facts: questions and repeats in police/ suspect interviews. *International Conference of Conversational Analysis*. Helsinki, May 2006.
20. Criminal Interrogation and Confessions / F. Inbau et al. 4th ed. Gaithersburg, Maryland : Aspen Publishers, 2001. 469 p.
21. Johnson A. So...? Pragmatic implications of So-prefaced questions in formal police interviews. *Language in the Legal Process* / J. Cotterill (ed.) London : Palgrave, 2002. P. 91–110.
22. Police interviews and interrogations. URL: <http://www.stevenaverycase.org/police-interviews-and-interrogations/>.
23. Sacks H., Schegloff E., Jefferson G. Simplest systematics for the organisation of turn-taking for conversation. *Language*. 1974. № 50. P. 696–735.
24. The Lisa McPherson Files, Interviews. URL: <http://www.lisafiles.com/police/interviews/219.html>.
25. Van Dijk T., Kintsch W. Strategies of Discourse Comprehension. New York : Academic Press, 1983. 389 p.
26. Cues to deception and ability to detect lies as a function of police interview styles / A. Vrij et al. *Law and Human Behavior*. 2007. № 31 (5). P. 499–518. URL: DOI: 10.1007/s10979-006-9066-4.
27. Yeschke C. The Art of Investigative Interviewing : A Human Approach to Testimonial Evidence. Boston : Butterworth-Heinemann, 1997. 242 p.

Павліченко Л. В. СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ СЛІДЧОГО ЩОДО СВІДКІВ ТА ПОСТРАЖДАЛИХ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ДИСКУРСУ ДОПИТУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА)

У статті проаналізовано допит свідків та постраждалих на стадії досудового розслідування. Автор зосереджується на стратегіях і тактиках ведення допиту, які застосовуються слідчим щодо свідків та жертв як учасників інтеракції. У дослідженні особлива увага приділяється аналізу використання маніпулятивних тактик слідчим через відсутність достатньої інформації, застосування стратегій саботажу та конфронтації з боку допитуваних свідків та постраждалих. У результаті проведеного аналізу на матеріалах транскриптів допитів зроблено такі висновки: допит жертви та свідка є прикладами безконфліктного типу спілкування, що передбачає використання мовних засобів позитивної ввічливості, як-от увічливість розуміння, співпраці та заохочення до пошуку згоди між учасниками. Використання маніпулятивної тактики слідчим спричинене відсутністю з певних причин співпраці з боку свідків та жертв. Вибір стратегій і тактик слідчим є закономірним результатом, що базується не тільки на процесуальному статусі допитуваного (свідок чи постражданий), але й на застосованих комунікативних стратегіях і тактиках із боку допитуваних свідків чи постраждалих, як-от співпраця чи конфронтація і саботаж. Серед комунікативних стратегій слідчих під час допиту свідків та жертв ми виділили такі: стратегію встановлення контактів, маніпулятивну стратегію та стратегію висновку, які реалізуються наборами комунікативних тактик. Стратегія встановлення контакту реалізується комунікативними тактиками співчуття та порозуміння. Маніпулятивна стратегія реалізується за допомогою тактик стимулювання, підказки, натяку, провокації, демонстрації обізнаності у справі. Стратегія висновку реалізується із застосуванням тактики передачі домінування.

Ключові слова: стратегія, тактика, допит, слідчий, постражданий, свідок.

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕКЛАД НЕОЛОГІЗМІВ

У статті в загальному вигляді порушена проблема побудови та перекладу англомовних неологізмів. Джерелами фактичного матеріалу для нашого дослідження послужили статті британських газет за 2015–2020 роки, серед яких The Daily Telegraph, The Guardian, The Independent, The Sun. Основні шляхи поповнення лексичного запасу сучасної англійської мови та специфіку їхнього функціонування вивчали та вивчають багато відомих учених-лінгвістів, як-от В. І. Жлуктенко, Н. В. Заботкіна, Ю. А. Зацний та інші. Мета статті – визначити особливості перекладу нових слів з англійської мови українською, охарактеризувати лексичні особливості неологізмів, проаналізувати труднощі перекладу нової лексики, а також способи їх подолання шляхом використання різноманітних способів перекладу. Проблема перекладу неологізмів є складною й остаточні рішення ухвалюються перекладачем у кожній конкретній момент, але палітра засобів для виконання цього завдання є традиційною – це такі способи перекладу, як підбір еквівалента, трансформаційний переклад, а також пряме перенесення, тобто переклад здійснюється за допомогою формальних і лексико-семантичних перекладацьких прийомів. До формальних прийомів належать калькування, транскрипція, транслітерація, а до лексико-семантичних – описовий та приблизний переклад. Було виявлено, що частіше за інші для перекладу неологізмів з англійської мови українською застосовується трансформаційний переклад, що зумовлено тим, що англійська мова є переважно аналітичною мовою, тоді як українська – синтетичною. Однослівні нові одиниці найчастіше перекладаються українською мовою за допомогою еквівалентів, які вибираються перекладачем залежно від контексту їхнього вживання. Складні слова, що складаються з декількох коренів, часто передаються за допомогою калькування. Транскрибування, транслітерування та адаптивне транскодування часто використовуються для запозичення одиниць, які частіше за все мають термінологічне значення. Основними способами перекладу неологізмів-словосполучень є послівний (покомпонентний) переклад словосполучення (іноді з використанням перестановки деяких компонентів), тобто калькування. Неологізми-аббревіатури передаються найчастіше за допомогою калькування.

Ключові слова: неологізм, переклад, транскодування, еквівалент, описовий спосіб перекладу.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді порушена проблема побудови та перекладу англомовних неологізмів. Ця проблема, безперечно, є нагальною, оскільки у світі щорічно виникають тисячі нових слів, і англійська мова очолює цей рух. Тому проблеми їх перекладу завжди залишаються на часі. Джерелами фактичного матеріалу для нашого дослідження послужили статті британських газет за 2015–2020 рр., як-от The Daily Telegraph, The Guardian, The Independent, The Sun. Вибір публіцистичного тексту для дослідження зумовлений тим, що газетні тексти з усіх жанрів писемності передусім фіксують появу новацій у мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні шляхи поповнення лексичного запасу сучасної англійської мови та специфіку їхнього функціонування вивчали та вивчають багато відо-

мих учених-лінгвістів, серед яких В. І. Жлуктенко [2; 3], Н. В. Заботкіна [4], Ю. А. Зацний [5; 6] та інші, що, безперечно, свідчить про актуальність цієї проблеми в лінгвістиці та необхідність поглибленого вивчення та розгляду теми поповнення словникового запасу англійської мови як в теорії, так і на практиці. За підрахунком, проведеним Ю. А. Зацним, більшість словотворчих неологізмів в англійській мові були створені шляхом словоскладання. В українській мові складні деривати кількісно поступаються лише суфіксальному способу словотворення [5, с. 191]. Поряд з афіксацією та конверсією, словоскладання є одним із трьох найбільш продуктивних способів словотворення в англійській мові. Ю. А. Жлуктенко й інші вважають словоскладання найпродуктивнішим способом словотворення в англійській мові, активно обстоюють свою думку в лінгвістичних працях [2].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – визначити особливості перекладу нових слів з англійської мови українською, охарактеризувати лексичні особливості неологізмів, проаналізувати труднощі перекладу нової лексики, а також способи їх подолання шляхом використання різноманітних способів перекладу.

Виклад основного матеріалу. Проблема перекладу неологізмів є складною, остаточні рішення ухвалюються перекладачем у кожній конкретний момент, але палітра засобів для виконання цього завдання є традиційною – це такі способи перекладу, як підбір еквівалента, трансформаційний переклад, а також пряме перенесення, тобто переклад здійснюється за допомогою формальних і лексико-семантичних перекладацьких прийомів. До формальних прийомів належать калькування, транскрипція, транслітерація, а до лексико-семантичних – описовий та приблизний переклад. Зупинимося детальніше на кожному з перелічених способів перекладу.

I. Еквівалентний переклад. Під час перекладу однослівних неологізмів найчастіше підбирається еквівалент. До них можна уналежнити таке нове слово, як *Trafficability* – *прохідність*. Значення цих нових слів є термінологічним, тобто воно не залежить від контексту, тому їх переклад не становить особливих труднощів для перекладача. Цей спосіб перекладу застосовується в разі наявності еквівалента у словнику.

II. Пряме перенесення. Цей спосіб перекладу передбачає перенесення символів із тексту оригіналу; метод, який більше за інші орієнтований на культуру мови оригіналу. Він застосовується під час перекладу різних назв із використанням літер латинського алфавіту. Отже, відбувається графічна трансплантація, що дає змогу уникнути проблем із передачею букв, відсутніх в українському алфавіті.

Прикладами можуть слугувати такі одиниці: *CGI* – *CGI*, *cXML* – *cXML*, *PUK* – *PUK*. Причина відсутності перекладу вищевказаних термінів-неологізмів в українській мові полягає у стислості і лаконічності їхньої англійської форми і поширенню по всьому світу. Основною перевагою серед інших прийомів передачі неологізмів є виключення помилкових варіантів транскрипції і труднощів відновлення вихідної форми цих лексичних одиниць.

III. Трансформаційний переклад. Під час перекладу неологізмів найчастіше використовується саме цей переклад: лексичні та лексико-граматичні трансформації. Використовують такі пере-

кладацькі трансформації, як лексичні (транскрипція, транслітерація, адаптивне транскодування, повне і часткове калькування), комплексні лексико-граматичні (описовий та приблизний переклад). Зупинимося на кожній із використаних трансформацій.

1. Транскрипція. Найчастіше цей перекладацький прийом використовуються для запозичення слів. Такі об'єкти отримують назву мовою тієї країни, де були винайдені, і стають інтернаціональними, тобто практично без змін входять у багато мов світу. Прикладами можуть слугувати: *Backbone* – *бекбон*; *Beefcake* – *біфкейк*; *Minidriver* – *мінідрайвер*. У вищевказаних прикладах відбувається запозичення англійського звучання. Але дослідження показує, що іноді відбувається запозичення іншомовного звучання. Прикладами можуть слугувати: *Lighter* – *ліхтер* (запозичення голландського звучання); *Cicerone* – *чичероне*; *Espresso* – *еспресо* (запозичення італійського звучання).

2. Транслітерація. У процесі дослідження було виявлено багато випадків перекладу неологізмів з англійської мови за допомогою транслітерування, тобто передачі графічного складу слова символами українського алфавіту. Як і в разі транскрибування, цей перекладацький прийом використовуються для запозичення слів. Прикладами слугують: *Kerning* – *кернінг*; *Logo* – *лого*; *microprocessor* – *мікропроцесор*; *telescope* – *телескоп*. Запозичення міцно затвердилося в науковій мові і є її невід'ємною частиною.

3. Адаптивне транскодування. За допомогою цієї трансформації відбувається адаптація англійської лексичної одиниці в українськомовне середовище. Прикладами можуть слугувати такі одиниці: *Cupola* – *купол*; *Destigmatize* – *дестигматизувати*; *Emulation* – *емуляція*; *Rhizo-Remediation* – *ризоремедіація*. Із прикладів видно, що за допомогою адаптивного транскодування передаються в основному однослівні одиниці латинського і грецького походження. Крім того, трапляються також однослівні одиниці, що мають кілька термінологічних значень. Конкретне значення визначається перекладачем за контекстом.

Отже, численні неологізми, які передаються українською мовою шляхом транскрипції, транслітерації й адаптивного транскодування, значно економічніше, наприклад, описового перекладу, і тому віддається перевага використанню цієї перекладацької трансформації під час передачі простих нових слів, адже врахування чинника громіздкості / негроміздкості є однією з теоретичних основ словоутворення.

4. Повне та часткове калькування. Калькування передбачає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями, які і використовуються за матеріал для відтворення внутрішньої форми нового слова. За допомогою цієї трансформації українською мовою передаються неологізми, які є композиціями, словосполученнями або абрєвіатурами, а також розшифровками абрєвіатур. Прикладами повного калькування словосполучень є: *plasma screen* – плазмовий екран; *Flail chipper* – ценовий подрібнювач. Важливо відзначити, що у зв'язку з різницею між синтаксичним ладом англійської й української мов нерідко в перекладі застосовується перестановка, тобто змінюється порядок проходження елементів словосполучення. Наприклад: *memory capacity* – ємність пам'яті.

У рамках дослідження виявлено також приклади часткового калькування, серед яких: *IR signature* – ІК сигнатура; *Thermal signature* – теплова сигнатура; *Netiquette* – нетикет. Що стосується передачі українською мовою абрєвіатур за допомогою калькування, дослідження показало, що це відбувається часто тоді, коли будь-яке багатоконтактне словосполучення багаторазово використовується в мові оригіналу. Прикладами слугують: *IED (improvised explosive device)* – СВП (саморобний вибуховий пристрій); *GBT* – ЛГБТ; *ICV (infantry combat vehicle)* – БМП (бойова машина піхоти). Завдяки вищевказаним прикладам видно, що абрєвіатура в українській мові утворюється за моделлю мови-оригіналу, тобто шляхом виділення перших букв кожного слова, що бере участь в утворенні розшифровки абрєвіатури. Розшифровка у прикладах вище також передається за допомогою калькування як із використанням трансформації перестановки, так і без неї. Отже, калькування – це один із найпоширеніших способів передачі нових слів англійської мови українською. Передаються в основному складні слова, словосполучення й абрєвіатури. Перевага віддається цій трансформації, коли необхідно максимально точно передати значення неологізмів.

5. Описовий переклад використовується для передачі значення неологізмів, які в англійській мові мають метафоричну форму або містять слова, що не мають еквівалентів в українській мові. Прикладами слугують: *escarpment* – укіс земляної дамби; *Spoofer* – засіб відволікання; *X-card* – різдвяна листівка. Деякі неологізми перекладаються за допомогою описового способу, щоб досягти максимальної точності розуміння процесу, що позначається. Завдяки прикладам видно, що

дослівний переклад кожного з компонентів англійського слова не дає уявлення про його загальне значення. Українською мовою такі одиниці передаються розгорнутим описом. Отже, описовий спосіб використовується тоді, коли в українській мові не існує еквівалента іншомовного неологізму і поняття, що позначається, є маловідомим.

6. Приблизний переклад. Цей спосіб полягає у використанні слів української мови, які означають щось наближене та схоже за функцією, хоча і не є абсолютно тотожним. Було виявлено три випадки використання цього прийому перекладу, серед яких: *Haziko* – комедж; *plug-in* – програма.

Отже, було виявлено, що всі нові слова передаються за допомогою еквівалентного, трансформаційного перекладу та прямого перенесення. Частіше за інші для перекладу неологізмів з англійської мови українською застосовується трансформаційний переклад, що, на нашу думку, зумовлено тим, що англійська є переважно аналітичною мовою, тоді як українська – синтетичною. Можна висновувати, що однослівні нові одиниці найчастіше перекладаються українською мовою за допомогою еквівалентів, які вибираються перекладачем залежно від контексту їх уживання. Складні слова, що складаються з декількох коренів, часто передаються за допомогою калькування. Транскрибування, транслітерування й адаптивне транскодування часто використовуються для запозичення одиниць, які частіше за все мають термінологічне значення. Основними способами перекладу неологізмів-словосполучень є послівний (покомпонентний) переклад словосполучення (іноді з використанням перестановки деяких компонентів), тобто калькування. Неологізми-абрєвіатури широко використовуються в англійській мові з міркувань стислості та лаконічності, вони обов'язково розшифровуються для уникнення омонімічних трактувань.

Оскільки англійська й українська мови належать до різних структурних типів (перша – переважно аналітична, де зв'язок між самостійними словами в реченні передається не зміною закінчень, а за допомогою порядку слів і службових частин мови, друга – флективна, тобто відношення між словами передаються завдяки формам слів), це спричиняє низку труднощів у процесі перекладу неологізмів.

У процесі аналізу і перекладу нових слів виявлені низка лексичних особливостей, серед яких велика кількість термінів, різний об'єм значень одиниць оригіналу та перекладу, використання реалій іншомовної дійсності. Отже, необхідно зупинитися на кожній проблемі перекладу детальніше.

1. Проблеми, пов'язані з перекладом нових термінів, у зв'язку із швидким розвитком передових технологій. Це насамперед галузь телекомунікаційна й інформаційних технологій. У процесі дослідження виявлено багато термінів, серед яких наявні всі їхні види: загальнонаукові, міжнаукові та вузькоспеціальні терміни. Для їх адекватного перекладу засобами української мови необхідно передусім визначити їхній вид, структурний тип, а також дослідити семантику. За структурою нові терміни діляться на три типи, серед яких прості терміни, терміни-композиції, термінологічні сполучення й аббревіатурні терміни:

- однокомпонентні терміни. Терміни такого типу нерідко не становлять труднощів для їх передачі, оскільки складаються з одного слова. До них можна уналежнити: *interpretation* – *інтерпретація*;

- терміни-словосполучення складаються з декількох компонентів. Прикладом може служити: *auto manufacturer* – *автовиробник*;

- аббревіатурні терміни. До вищевказаної групи належать терміни, що мають вид аббревіатури. Наприклад: *SAB* – *Бюро консультацій населення*.

Отже, новітні терміни діляться на чотири типи – одно- (прості, складні) та багатокомпонентні (терміни-словосполучення й аббревіатурні терміни). Найбільші труднощі під час перекладу спричиняють саме багатокомпонентні терміни.

Проблеми, пов'язані з перекладом термінів-неологізмів українською мовою, можуть бути вирішені за допомогою використання таких трансформацій, як транскодування (транскрипція, транслітерація й адаптивне транскодування), калькування й описовий переклад, а також пряме перенесення (термінів-скорочень і термінів-аббревіатур). Найбільш частовживаним виявився переклад за допомогою транскодування – 53,7% (у рівній кількості використовуються трансформації транскрипція, транслітерація й адаптивне транскодування – 17,9% кожна). Досить часто використовується трансформація описового перекладу – у 23,8% випадків. Калькування застосовується в 16,6%, а пряме перенесення – у 5,9% випадків. Отже, частіше за інші для перекладу термінів-неологізмів з англійської мови українською застосовується транскодування, що, на нашу думку, зумовлено стислістю та лаконічністю новоствореного терміна, а також описовий переклад для новітніх термінів тоді, коли неможливо застосувати інші трансформації.

2. Проблеми, пов'язані з перекладом нових слів, які мають неоднаковий об'єм значень. Значні труднощі для перекладу будь-якого неологізму станов-

лять слова, які набувають додаткових значень у процесі розвитку мов. Такі слова виділяються в окрему групу, що викликають труднощі під час перекладу. До такої лексики належать слова, що утворюють також лексичне оточення термінів, а також описують нові процеси і явища. Наприклад: *To hang* – *зависати*. Вказана лексична одиниця входить до складу комп'ютерного сленгу. В обох мовах нове значення «переставати реагувати на зовнішні подразники» розвилось від того самого значення вказаних дієслів. Різниця полягає лише в тому, що в українській мові відбувається додавання префікса *за-*.

Прикладом може слугувати неологізм телекомунікаційної галузі *cell*. Ця лексична одиниця, згідно із тлумачним словником, має 11 значень, 8 із яких є термінологічними, що називають різноманітні явища тієї або іншої галузі знань, ендомології, ботаніки, фізичної хімії тощо. Одним із нових значень цієї термінологічної одиниці виступає значення «однієї з ділянок, що охоплена радіопередавачем у системі стільникового телефону». В українській мові вказана лексична одиниця має тільки термінологічне значення. Вона була запозичена з галузі бджільництва за схожістю визначень обох понять: 1) бджільництво – ділянка для зберігання меду; 2) телекомунікація – ділянка, охоплена радіопередавачем.

Отже, завдяки прикладам можна зробити висновок, що об'єм значень досліджуваних неологізмів, які виникають в англійській мові та передаються українською, не збігається в обох мовах. Способами подолання вказаних труднощів виступають еквівалентний і трансформаційний переклад (транслітерація, адаптивне транскодування, описовий та приблизний переклад).

3. Проблеми, пов'язані з відтворенням неологізмів, які ще не мають еквівалентів в українській мові. До них можна уналежнити деякі іншомовні реалії, які потрапили в англійську як іншомовні запозичення. Іншомовні запозичення містять дві різні групи лексичних одиниць, серед яких слова і стійкі словосполучення, які є локально маркованими аналогами інших лексичних одиниць, що виражають ті ж поняття. Наприклад: *Comandante* – *команданте*; *Commodore* – *коммодор*; *Haziko* – *котедж*; лексичні одиниці, що позначають предмети і явища, специфічні для іншомовного середовища, та не мають аналогів. Приклади: *Siesta* – *сієста*; *Stampede* – *ночнішна втеча*; *Stanza* – *станс*.

Отже, завдяки наведеним прикладам можна зробити висновок, що досліджувані неологізми, які входять в англійську мову з інших мов,

не мають відповідників в українській. Способами подолання вказаних труднощів виступає трансформаційний переклад (транскрипція, транслітерація, адаптивне транскодування, описовий та приблизний переклад).

Висновки і пропозиції. Отже, у рамках дослідження були виявлені і проаналізовані нові слова англійської мови з погляду їхнього походження, структури, тематики та перекладу українською мовою. Нові одиниці виражають єдині цілісні поняття, мають різний ступінь розкладу значення, загалом вони є більш стійкими порівняно з вільними словосполученнями загальнолітературної мови за своєю лексико-семантичною організацією. Їх можна віднести до числа лексичних словосполучень, характерною рисою яких є те, що місце одного з компонентів заповнюється не

довільним словом відповідної категорії, а лише деякими, утворює певну семантичну групу. Кожен із прийомів, використаних для перекладу неологізмів, має свої особливості. Основна умова подолання труднощів під час перекладу неологізмів полягає в детальному аналізі описуваного явища і передачі його словами, які вже є усталеними в мові перекладу. Проблема полягає в описі нових процесів або найновішої апаратури. Необхідно уважно зіставити всі випадки вживання нових одиниць, щоб із загального змісту скласти чітке уявлення про описувану проблему. Труднощі, пов'язані з перекладом неологізмів українською мовою, можна подолати за допомогою використання еквівалентного і трансформаційного перекладу, а також прямого перенесення слова з англійської мови в українську.

Список літератури:

1. Гилберт П. Словарь новых слов. Москва : Наука, 2004.
2. Жлуктенко Ю. А., Березинский В. П., Борисенко И. И. Английские неологизмы. Киев : Наукова думка, 1983. 172 с.
3. Жлуктенко Ю. А. Языковые контакты. Проблемы интерлингвистики. Киев : КГУ, 1996. 135 с.
4. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. Москва : Высшая школа, 2012. 97 с.
5. Зацний Ю. А. Сучасний англословний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
6. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т., 2009. С. 189–195.
7. Омельченко Л. Ф. Телескопійні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика. *Збірник Львівського університету. Іноземна філологія*. 2003. Вип. 15. С. 49.
8. Янков А. В. Семантичні неологізми суспільно-політичного змісту в англійській мові. *Актуальні проблеми іноземної філології : лінгвістика та літературознавство*. Київ : КНЛУ, 2008. № 2. С. 37–44.

Panchenko O. I. ON THE ISSUE OF NEOLOGISM TRANSLATION

The article deals with the problem of construction and translation of English neologisms. Sources of factual material are articles in British newspapers for 2015–2020, such as The Daily Telegraph, The Guardian, The Independent, The Sun. The main ways to replenish the lexical stock of modern English and the specifics of their functioning have been studied and are being studied by many well-known linguists, such as V. I. Zhluktenko, N. V. Zabolotkina, Yu. A. Zatsny and others. The purpose of the article is to determine the peculiarities of translating new words from English into Ukrainian, to characterize the lexical features of neologisms, to analyze the difficulties of translating new vocabulary, as well as ways to overcome them by using various translation methods. The problem of translating neologisms is complex and the final decisions are made by a translator at each time, but the palette of tools for this task is traditional – these are translation methods such as selection of equivalents, transformational translation and direct transfer; i. e. translation is carried out using formal and lexical and semantic translation techniques. Formal techniques include tracing, transcription, transliteration, and lexical-semantic – descriptive and approximate translation. It was found that transformational translation is used more often than others to translate neologisms from English into Ukrainian, due to the fact that English is mainly an analytical language, while Ukrainian is a synthetic one. Monosyllabic new units are most often translated into Ukrainian with the help of equivalents, which are chosen by the translator depending on the context of their use. Complex words consisting of several roots are often transmitted by calquing. Transcription, transliteration, and adaptive transcoding are often used to borrow units that most often have terminological meaning. The main ways of translating neologisms-phrases are verbatim (component-by-component) translation of a phrase (sometimes with the use of permutation of some components), i. e. tracing. Neologisms-abbreviations are most often transmitted by calques.

Key words: neologism, translation, transcoding, equivalent, descriptive way of translation.

Пилипенко І. О.

Білоцерківський національний аграрний університет

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАМІНИ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ**

У статті аналізуються проблеми, з якими стикається перекладач під час перекладу рекламних текстів, і способи перекладу українською мовою елементів рекламного тексту, створених за допомогою різних мовних засобів, з акцентом на варіантах перекладу деяких слоганів. Актуальність вибору теми роботи пояснюється поширеністю в сучасному світі іншомовної реклами та необхідністю її перекладу, а також наявністю в англійській мові конструкцій, які не мають еквівалентів в українській мові, що зумовлює необхідність шукати ефективні способи перекладу рекламних слоганів, за яких вони не втрачають свої значення і функції. Крім того, мета перекладу рекламних текстів – це не тільки передача сенсу, але і залучення потенційних покупців, жоден такий текст не ставить перед собою такого завдання. У процесі перекладу таких текстів перекладачеві доводиться вирішувати як суто мовні проблеми, зумовлені відмінностями в семантичній структурі й особливостями використання двох мов у процесі комунікації, так і проблеми соціолінгвістичної адаптації тексту.

Основну увагу автор концентрує на дослідженні лексико-семантичних заміни під час перекладу, виявленні мовних особливостей рекламних слоганів в українській і англійській мовах. Розглядаються такі способи перекладу, як дослівний переклад і переклад, який змінює структуру слогана, але водночас зберігає його емоційність – цілісне перетворення і лексичні заміни. Об'єктом дослідження є приклади слоганів американських фірм. Предметом дослідження є переклад даних слоганів. Зокрема, автор статті наголошує, що під час перекладу рекламних текстів виникають певні труднощі, які полягають у тому, що існує кілька способів перекладацької еквівалентності, а також різноманітність стилістичних особливостей таких текстів. Вирішення цих проблем досягається шляхом правильного аналізу вихідного тексту і, як наслідок, правильного використання цих способів. Отже, головне завдання перекладачів – знайти в англійських рекламних текстах, а саме слоганах, правильне вживання слів, що містить адекватне відображення навколишньої дійсності в мові та мовленні.

Ключові слова: слоган, переклад, рекламний текст, лексико-семантична заміна, концепт.

Постановка проблеми. Відмітною рисою світової економіки останнім часом стала тотальне поширення великих брендів по всьому світу. Тому такий аспект поширення продукції, як реклама, став особливо актуальним. Оскільки той самий товар доводиться продавати в різні країни, жителі яких мають свої культурно-національні особливості, менталітет і світогляд, то і рекламний текст повинен відповідати цим особливостям. Далеко не завжди рекламний слоган підходить до тієї чи іншої лінгвокультури, тому його переклад має свої особливості. Переклад рекламних слоганів передбачає не тільки передачу форми і змісту, але також і зважання на комунікативне завдання рекламного повідомлення. Увага до питань рекламної мови підвищує комунікативну цінність слогана. Саме цей аспект вимагає більш ретельного дослідження, бо він здебільшого впливає на споживача. Проаналізувати особливості перекладу

рекламного тексту українською мовою – мета даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема порушена багатьма сучасними вченими в їхніх працях (щодо стилістики – І. Гальперіна, І. Арнольд, О. Бабелюк; Т. Левицької, В. Комісарова, О. Дзери, О. Грабовецької – з теорії перекладу, а також у роботах з мови реклами та рекламних текстів А. Македонцевої, Н. Дуріцької, Н. Остапчук, Є. Песоцького, Ю. Пирогова), розкриває різні сторони перекладу рекламних слоганів в сучасній рекламі. Автор продовжує дослідження в даній області.

Постановка завдання. Вибір теми роботи пояснюється поширеністю в сучасних засобах масової інформації іноземної реклами та необхідністю її перекладу, а також наявністю в англійській мові конструкцій, які не мають еквівалентів в українській мові, що вимагає, у свою чергу, пошуку

ефективних способів перекладу рекламних слоганів, у результаті застосування яких вони не втрачають свій функціонал і свої значення. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1. Вивчення лінгвістичних особливостей рекламних слоганів в аспекті міжкультурної комунікації, а також стилістичних прийомів і виразних засобів. 2. Виявлення способів досягнення смислової точності в перекладі слоганів, загальних принципів перекладу рекламних текстів в аспекті міжкультурної комунікації, основних перекладацьких труднощів і помилок під час перекладу. 3. Демонстрація на прикладах оригінальної реклами способів перекладу рекламних слоганів.

Виклад основного матеріалу. Натепер реклама, а точніше, рекламний дискурс, є об'єктом пильної уваги лінгвістики. Реклама покликана вражати потенційного споживача, захопивши його увагу, і переконувати в необхідності придбання певного товару або послуги. Для привернення уваги адресата необхідні незвичайні мовні засоби, здатні не тільки справити на реципієнта сильне враження, але і змусити його зробити вибір на користь рекламованого товару. Грамотне розташування і використання мовних засобів у змістовій структурі рекламного тексту також здатне значно підвищити ефективність їхнього впливу, тим самим збільшити ймовірність спонукання адресата до здійснення покупки. Переклад реклами вважається одним із найскладніших видів перекладу. Складність полягає в тому, що цей вид перекладу вимагає не тільки передачі сенсу, але і творчого підходу, уміння адаптувати текст до соціокультурних особливостей аудиторії, для якої призначений даний рекламний слоган. Переклад реклами відрізняється від перекладу художніх, політичних та інших текстів. Даний вид тексту має яскраво виражену комунікативну спрямованість.

Американський професор Ф. Котлер пропонує трактувати поняття реклами так: «реклама являє собою неособисті форми комунікації, здійснювані за посередництвом платних засобів поширення інформації, із чітко вказаним джерелом фінансування» [1, с. 124].

За визначенням Американської асоціації маркетингу, реклама являє собою будь-яку форму неособистого представлення і просування ідей, товарів або послуг, оплачувану точно встановленим замовником, служить для привернення уваги потенційних споживачів до об'єкта рекламування за допомогою використання найбільш ефективних прийомів і методів, з урахуванням конкретної ситуації [1, с. 58]. Реклама з розвитком якісно

еволюціонувала. У процесі її розвитку можна спостерігати перехід від інформування до умовляння, потім до вироблення умовного рефлексу, до підсвідомого навіювання, і нарешті, до проектування символічного зображення [1, с. 49].

Спочатку під час створення реклами прагнули до усвідомленого сприйняття споживачем рекламного образу, а потім автоматичного здійснення покупки. Тепер же рекламі від покупця потрібна згода, нехай неусвідомлена, але реальна [1, с. 113]. Реклама становить невід'ємну частину життя сучасної людини, керує нею на свідомому і несвідомому рівнях, а рекламні матеріали служать багатьом цілям.

Лексико-семантична заміна – прийом перекладу лексичної одиниці шляхом використання в перекладі одиниць мови, значення яких не збігаються або частково збігаються, оскільки є легко виведеними на основі певного типу логічних відносин: гіпо- чи гіперонімічних, конверсивних, метонімічних та інших. Лексико-семантична заміна розглядається багатьма дослідниками як самостійний прийом перекладу (В. Комісаров, Т. Казакова, А. Паршин); її варто відрізнити від лексичної заміни. Лексична заміна використовується перекладачем у разі відсутності міжмовних еквівалентів, а також тоді, коли значення слова в початковій мові серйозно трансформується в конкретних контекстуальних умовах, що вимагає від перекладача пошуку слова, яке найчастіше еквівалентом не є. Класифікація рекламних текстів заснована на систематизації різних груп рекламованих предметів, як-от косметика, одяг, автомобілі тощо, що дозволяє позначити концептуальну структуру сучасної реклами. Дана класифікація дозволяє також відповісти на такі важливі питання: що найбільш часто стає предметом реклами; наскільки вибір рекламованих товарів і послуг універсальний; якою мірою концептуальний ряд рекламованих предметів орієнтований на споживача в конкретній країні? Усі ці питання важливі для правильного перекладу іншомовних рекламних текстів.

Тематичний аналіз реклами показує, що до найбільш часто рекламованих товарів відносять предмети косметики та парфумерії, продукти харчування та лікарські препарати, побутову техніку, одяг, автомобілі. Можна сказати, що цей концептуальний набір універсальний для рекламного ринку кожної країни. Незважаючи на загальний процес глобалізації рекламного ринку, тематична структура реклами специфічна: зміст реклами в кожній окремій країні характеризується низкою

помітних відмінностей, що відображають особливості суспільного розвитку в даному культуролінгвістичному аспекті.

Переклад рекламних слоганів вимагає від перекладача знання та прогнозування лінгвоетнічної реакції потенційного споживача реклами. Такий прогноз може ґрунтуватися на особистих знаннях перекладача, серед яких можна виділити: знання особливостей національної психології, відмінностей у культурно-історичних традиціях, вихідної мови і мови, якою перекладають. Якісний переклад не може бути здійснений без урахування таких даних, бо їх ігнорування може призвести до створення не тільки якісно поганої, але навіть образливою реклами.

Mc Donald's: I'm lovin' it. – «Я це люблю».

Тут ми бачимо переклад відомого слогана компанії “Mc Donald's”. Перше, на що варто звернути увагу в оригінальній рекламі, – це розмовний стиль мови (*lovin'* замість *loving*). Д. Розенталь у своїй книзі «Мова рекламних текстів» пише про те, що розмовні конструкції вельми часто використовуються для створення емоційно-експресивного забарвлення, образності і дієвості рекламного тексту, який призначений для масового читача, а тому повинен бути близький йому за структурою [2, с. 15].

У перекладі ми чітко можемо помітити трансформацію перестановки. В англійському тексті слогана пряме доповнення *it* стоїть у кінці речення. Що стосується перекладу українською мовою, то тут ми спостерігаємо зовсім іншу картину: прямому доповненню відповідає початкова позиція в реченні. Наступну граматичну трансформацію в досліджуваному випадку можна пояснити тим, що в англійській мові фіксований порядок слів. Підмету передує присудок, тоді як додаток і обставина розташовуються в кінці речення, часто після присудка. В українській мові не існує формального закріплення місця слова. На вказівний займенник *це* падає як логічний, так і смисловий наголос, саме тому в українському реченні він стає в початкову позицію.

Mr. Proper will clean your whole house and everything that's in it. – «З Mr. Proper веселіше, прибирати вдвічі швидше!».

У даному прикладі було вирішено не використовувати формальний переклад “Mr. Proper відміє весь будинок і все, що в ньому знаходиться». Під час перекладу цього слогана перекладачі використовували ритм і риму. Використання ритму ефективно впливає на звучання тоді, коли слоган досить довгий. Ритмічно організовані слогани-

співзвуччя привертають до себе увагу серед інших рекламних повідомлень. Рима передбачає співзвуччя закінчень слів, тоді як співзвуччя передбачає набагато більше подібних звуків у двох або більше словах, причому в кореневих частинах. У рекламі рима використовується часто, як і будь-які інші художні прийоми, вона повинна бути функціональна (римовані слова повинні включати в себе значущі рекламні одиниці: ім'я бренду, показники товарної категорії, основні споживчі переваги) і виправдана (пов'язана стилістично і семантично із загальним сенсом рекламного повідомлення). У цьому прикладі перекладач використав метод цілісного перетворення на користь емоційності та співзвуччя.

Bounty: A taste of paradise. – «Баунті – райська насолода».

Тут представлений переклад рекламного слогана Bounty українською мовою. Уявімо, що слоган для реклами шоколадного батончика “Bounty” “A taste of paradise” був би перекладений дослівно – «Смак раю» або «Райський смак», зауважимо, що ці варіанти не є такими яскравими, як «Баунті – райська насолода». Перекладачі вирішили відмовитися від передачі значення слова *taste* (*смак*) на користь стислості слогана, вдало підібрали емоційне і виразне слово «насолада», замість загальноживаного «смак». Такі слова-підсилювачі – невід'ємна частина успішної реклами. У даному разі використовується метод лексичної заміни.

У популярній рекламі “*Sprite: Obey your thirst*” («Не дай собі засохнути») в українській версії від оригінального перекладу фрази, яка звучить як «Підкоряйтеся своїй спразі», залишився тільки сенс. Можна припустити, що перекладачі даного слогана вирішили емоційно прикрасити фразу, зробити її більш помітною, яскравою. Тут використовується метод цілісного перетворення, а також метод перестановки. За допомогою методу фраза звучить значно краще.

Have a break <...> Have a Kit Kat. – «Є перерва <...> Є Kit Kat».

M & M's Melt in your mouth, not in your hands. – «Тане у роті, а не в руках».

У цій рекламі використовується дослівний переклад, коли передається все, що піддається передачі, аж до структури і вихідного тексту.

Snickers: Hungry? Grab Snickers! – «Не гальмує! Снікерсуй!»

У перекладі українською мовою рекламного слогана батончиків “Snickers” фахівці його перетворили, змінили основну частину і додали н

еологізм. Слово «снікерсуй» є новим словом, яке виникло внаслідок даної реклами. Перша частина слогана, виражена англійською мовою прикметником *hungry*, що означає – «зголоднілий» або «голодний», в українському перекладі замінена на абсолютно інше за значенням слово «гальмувати». В англійському варіанті покупцеві ставлять запитання «Ви зголодніли?», пропонується перекусити батончиком. В українському ж варіанті споживача закликають не гальмувати і з'їсти «Снікерс».

Як висновок можна сказати, що український переклад зберіг тільки головний сенс реклами, який закликає купити даний батончик. У зв'язку із глобалізацією рекламників і маркетологам необхідно ретельно підходити до створення рекламного слогана і його перекладу. Пошуки ефективних способів перекладу рекламних слоганів, у разі застосування яких вони не втрачають свої значення і функції, спричинені поширеністю в сучасному світі іншомовної реклами, яку необхідно перекладати, беручи до уваги наявність в англійській мові конструкцій, які не мають еквівалентів в українській мові.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного аналізу рекламних слоганів, з урахуванням їхніх характерних і стилістичних особливостей,

можна зробити такі висновки: під час перекладу рекламного повідомлення з вихідної мови мого перекладу необхідно визначити, до якої категорії належить даний текст, тому що залежно від того, що є предметом реклами, до якої аудиторії реклама звернена, буде визначатися відповідний стиль, якого варто дотримуватися і в тексті перекладу. Варто враховувати стилістичні особливості рекламних текстів, найбільш характерні з яких – це створення імпресивного і яскравого образу в реципієнта за допомогою емоційно забарвленої лексики. Нами було розглянуто і проаналізовано майже сто прикладів перекладу рекламних слоганів. Аналіз показав, що найбільш поширеними способами перекладу з англійської мови українською є дослівний переклад, цілісне перетворення і лексичні заміни, що пов'язано насамперед зі специфікою побудови рекламних кампаній, спрямованих не на одну, а на цілу низку країн.

Перспективи подальших досліджень бачимо у використанні аналізу перекладу англійських рекламних слоганів для перекладу і створення рекламних текстів, а також у детальному розгляді їх класифікації для подальшої роботи в галузі перекладу тексту рекламного дискурсу.

Список літератури:

1. Котлер Ф. Основы маркетинга. Москва, 2000. 815 с.
2. Розенталь Д., Кохтев Н. Язык рекламных текстов : учебное пособие для вузов по специальности «Журналистика». Москва : Высшая школа, 1981. 127 с.
3. Шмелев Д. Проблемы семантического анализа лексики. Москва, 2003. 268 с.
4. Шуванов В. Психология рекламы при переводе. Ростов-на-Дону, 2005. 315 с.
5. Эванс Дж. Маркетинг и перевод. Москва, 2001. 414 с.
6. Babelyuk O. The Dao of Ecotranslation in Polish and Ukrainian Translation Studies. *Scientific Journal of Polonia University*. 2018. № 28. P. 91–100. URL: <https://nuife.org/index.php/pnap/article/view/268/247>.
7. Остапчук Н. Схожість і відмінності публіцистичних та рекламних текстів. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2016. № 9. С. 26–28.
8. Песоцький Є. Сучасна реклама. Теорія та практика. Москва : Фенікс, 2010. 315 с.
9. Пирогова Ю., Баранов А., Паршин П. Рекламний текст: семіотика і лінгвістика. Москва, 2000. 270 с.
10. Toury G. In Search of a Theory of Translation. Tel Aviv : The Porter Institute for Poetics and Semiotics. Tel Aviv University. 1980. 132 p.
11. Wang N. Eco-Literature and Eco-Translatology : Deconstruction and Reconstruction. *Chinese Translators Journal*. 2011. № 2. P. 10–15.
12. Wisniewska K. The role of English as a mediating and target language in intercultural and interethnic contacts : PhD thesis. Poznan, 2015. 193 p.
13. Yan C., Huang J. The Culture Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2014. № 4. P. 487–494. DOI: 10.4236/ojml.2014.

Pylypenko I. O. LEXICO-SEMANTIC SUBSTITUTES IN THE TRANSLATION OF ENGLISH ADVERTISING SLOGANS

This article analyzes the problems faced by the translator when translating advertising texts, and ways to translate into Ukrainian elements of advertising text created using different language tools, with an emphasis on the translation of some slogans. The urgency of choosing the topic of the work is explained by the prevalence of foreign language advertising in the modern world and the need for its translation, as well as the presence in English of constructions that have no equivalents in Ukrainian, which makes it necessary to look for effective

ways to translate advertising slogans in which they do not lose their meaning and function. In addition, the purpose of translating advertising texts is not only to convey meaning, but also to attract potential buyers, no such text has such a task. In the process of translating such texts, the translator has to solve both purely linguistic problems due to differences in semantic structure and features of the use of two languages in the communication process, and problems of sociolinguistic adaptation of the text.

The author focuses on the study of lexical and semantic substitutions in the translation and identification of linguistic features of advertising slogans in Ukrainian and English. Methods of translation are considered, such as literal translation and translation that changes the structure of the slogan, but retains its emotionality – a holistic transformation and lexical substitutions. The object of study are examples of slogans of American companies. The subject of the study is the translation of these slogans. In particular, the author of the article emphasizes that when translating advertising texts there are certain difficulties, which are that there are several ways of translation equivalence, as well as the diversity of stylistic features of such texts. The solution to these problems is achieved by proper analysis of the source text and, as a consequence, the correct use of these methods. Thus, the main task of translators is to find in English advertising texts, namely slogans, the correct use of words that contain an adequate reflection of the surrounding reality in language and speech.

Key words: slogan, translation, advertising text, lexical and semantic replacement, concept.

Попелюк В. П.

Військова академія (м. Одеса)

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

У статті визначено та проаналізовано основні мовні засоби вираження етнокультурної специфіки політичних промов. Увагу зосереджено на визначенні поняття мовної особистості в контексті етнічності та культури, тлумаченні основних параметрів тексту як продукту певної культури та вивченні поняття політичного тексту.

У результаті аналізу теоретичних передумов визначено, що поняття мовної особистості дозволяє досліджувати особистості в різних соціальних групах. Під час проведення аналізу особистості як суб'єкта вербальної комунікації враховуються не лише її індивідуальні характеристики, а й норми мовленнєвої діяльності та поведінки в соціумі, які діють у певній соціальній групі, зокрема й етнічній. Постулюється ідея про те, що етнічна ідентифікація мовної особистості ґрунтується на усвідомленні спільності походження, традицій, цінностей, вірувань, відчутті історичної та міжпоколінної спадковості. У такому контексті етнічна складова частина відображає систему цінностей та життєвих смислів, а культурологічна – рівень засвоєння особистістю культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови. З урахуванням тези, що будь-який текст породжений культурою і є культурним продуктом, що виконує функцію колективної культурної пам'яті, доводиться, що мовні одиниці в текстовому оточенні набувають культурологічної маркованості, збагачують зміст тексту.

Стверджується, що професійна мовна особистість, зокрема політик, реалізує свій професійний потенціал у політичній промові, що тлумачиться автором як усний текст, який проголошується за певних обставин політиком перед окремою аудиторією, ставить назрілі завдання в тій чи іншій галузі громадського життя та дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань. Ґрунтуючись на результатах дослідження політичних промов, автор визначає домінуючі теми, що творять їхню етнокультурну складову частину, аналізує мовні засоби її вираження.

Ключові слова: етнічність, культура, політична промова, мовна особистість, професійна мовна особистість.

Постановка проблеми. Однією з характерних тенденцій сучасного етапу розвитку мовознавства є детальне розроблення проблеми людського чинника в мовній діяльності. Звернення лінгвістів до антропоцентризму зумовлено визнанням провідної ролі людини у процесах породження та використання мови. У новій лінгвістичній парадигмі на перший план висувається мовна особистість, яка «визначає семантичний простір мови» [11, с. 57]. Антропологічна лінгвістика становить інтегральний підхід до мови, що зумовлює використання в лінгвістичних дослідженнях даних різних наук, які вивчають людину, її зовнішній і внутрішній світи.

Необхідність комплексного вивчення мовних та соціокультурних процесів у їхній функціональній взаємодії у процесі розвитку суспільства стає все більш очевидною. Правомірність такого підходу зумовлена, зокрема, неможливістю розгляду цілої низки найважливіших мовних явищ у відриві від умов функціонування суспільства, розвитку його культури. Мовна особистість є «саме тим перехрес-

ням, де стикаються інтереси лінгвістів, культурологів, соціологів, філософів та інших» [12, с. 6].

У нашому дослідженні цей напрям продовжено в результаті теоретичного і практичного осмислення етнічного у структурі мовної особистості. У нових історичних умовах у тому чи іншому соціумі спостерігається тенденція до відродження національних традицій, зростання етнічної самосвідомості, яка виявляє загальну закономірність. Саме етнічне в людині здатне допомогти зорієнтуватися в теперішньому складному мінливому світі. Етнічне зумовлює приналежність тієї чи іншої мовної особистості до певної групи людей, пов'язаної спільністю походження, загальними антропогенетичними ознаками, спільністю мови, території і, нарешті, спільністю культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У руслі сучасних лінгвістичних розвідок ця тематика досліджується в роботах багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Так, питання національно-культурного компонента на мовному

рівні представлено в роботах В. Морковкіна, Є. Верещагіна, О. Білозерової, Ю. Бельчикова, В. Костомарова, М. Комлева. Питанню культурної ідентичності й етнічних стереотипів присвячено дослідження Т. Голікової, В. Зусмана, І. Іванова, Е. Куш, В. Скибіна й інших. Міжетнічні контакти та мовні зв'язки стали об'єктом розвідок Г. Вишневської, Е. Володарської, О. Черденіченка, С. Швачко, М. Berthold, L. Laaksonen, R. Rodriguez, R. Skiba.

Постановка завдання. Ґрунтуючись на актуальності представленої тематики, мета нашої розвідки полягає у визначенні основних мовних засобів вираження етнокультурної специфіки політичних промов. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: визначити поняття мовної особистості в контексті етнічності та культури; проаналізувати основні параметри тексту як продукту певної культури; визначити поняття політичного тексту та проаналізувати домінуючі аспекти вираження етнокультурної ідентичності афро-американських політиків.

Виклад основного матеріалу. Національно-культурну специфіку мовної діяльності вивчають різні науки, насамперед психологія, культурологія, лінгвістика. Утім, багатьма вченими відзначається фрагментарність, несистемність таких досліджень [7, с. 189].

Поняття мовної особистості дозволяє досліджувати особистості в різних соціальних групах [13, с. 7]. Під час проведення аналізу особистості як суб'єкта вербальної комунікації варто брати до уваги не лише її індивідуальні характеристики, а й норми мовленнєвої діяльності та поведінки в соціумі, які діють у певній соціальній групі [5, с. 54]. Для нас особливий інтерес становлять етнічні групи.

Етнічність розглядають як сукупність об'єктивних атрибутів і характеристик, як набір специфічних відчуттів і переживань, як комплекс поведінкових стереотипів [2, с. 14]. Як особлива характеристика суб'єктивності етнічність виражається у відчутті, переживанні індивідом власної приналежності до певної етнічної групи, сприйнятті себе представником конкретного народу. Водночас етнічна ідентифікація, будучи найбільш стабільним, константним елементом людської суб'єктивності, ґрунтується на усвідомленні спільності походження, традицій, цінностей, вірувань, відчутті історичної та міжпоколінної спадковості [2, с. 14].

Також відзначимо, що етнічність є однією зі складових частин антропоцентричної парадигми, до якої також відносять культуру, расу та ген-

дер [4, с. 61]. Н. Кушина називає мову засобом, інструментом культури, який формує особистість людини – носія конкретної мови [6, с. 5]. Мовна особистість, за В. Масловою, існує у просторі культури, яка відображена в мові у формах суспільної свідомості на різних рівнях, у поведінкових стереотипах і нормах, у предметах матеріальної культури тощо [9, с. 118].

Визначальну роль у культурі відводять цінностям народу / етносу, які є концептами смислів. Етнічний компонент у змісті мовної особистості передбачає забезпечення первинного та глибинного погляду на світ, утворення того мовного образу світу та духовних уявлень, на основі яких формується національний характер. Культурологічний компонент у змісті мовної особистості формується під впливом фактів культури мови, які пов'язані з мовною і немовною поведінкою. Отже, етнічний складник відображає систему цінностей та життєвих смислів, а культурологічний – рівень засвоєння особистістю культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови. Культурні цінності становлять систему, у якій можна виділити універсальні й індивідуальні, домінуючі та додаткові смисли, які знаходять відображення в мові.

Етнокультурна специфіка мовленнєвої діяльності, за твердженням О. Леонтьєва, складається під впливом системи чинників, які діють на різних рівнях організації процесів спілкування і мають різну природу. Насамперед це чинники, пов'язані з культурною традицією; із соціальною ситуацією і соціальними функціями спілкування; з етнопсихологією у вузькому значенні, тобто з особливостями перебігу психічних процесів і різних видів діяльності; зумовлені специфікою мови даної спільноти [7, с. 191–192].

Будь-який текст породжений культурою і є культурним продуктом. Він виконує «функцію колективної культурної пам'яті», але водночас сам стає «культурним мікрокосмом» [8, с. 129]. Культурологічний простір, створюваний текстом, актуалізує культурні смисли мовних одиниць. Розташування та взаємодія мовних одиниць одна з одною в межах одного тексту слугують «висвітленню» культурологічного маркування, приналежності певному культурологічному полю» [1, с. 169]. Система мовних значень співвідноситься з культурною компетенцією носіїв мови, бо в мові відображено світобачення і світорозуміння народу, усвідомлювані в контексті культурних традицій. Мовна картина світу лінгвокультурної спільноти постає як засіб утілення культурних стереотипів, символів, еталонів, які формують

даний соціум у спільноту. Мовні одиниці в текстовому оточенні набувають культурологічної маркованості, збагачують зміст тексту.

У контексті нашого дослідження варто розмежувати поняття «мовна особистість» і «професійна мовна особистість». Водночас мовна особистість політика, як і представника будь-якої іншої професії, є професійною мовною особистістю, що розуміється як «сукупність інтелектуальних, соціально-культурних і морально-вольових якостей людини, сформованих в особливому професійно-культурному середовищі та відображених у властивостях її свідомості, поведінки і діяльності» [3, с. 472]. Професійна мовна особистість становить чітко впорядковану стійку систему мовних і жанрових компетенцій, асоціативно-вербальних реакцій, комунікативних навичок і переваг, зумовлених професійною діяльністю індивіда. Засобами реалізації професійної мовної картини світу можуть ставати особливі мовні знаки і значення, які стосуються термінології та професійного жаргону, міжлексичні зв'язки, що утворюються в рамках асоціативно-вербальної мережі, особливості текстобудування жанрів інституційного дискурсу. Отже, можна вважати, що англійська мовна особистість політика зумовлена характеристиками англійського політичного дискурсу, засобами якого вона реалізує себе як професійна мовна особистість.

Професійна мовна особистість, зокрема політик, реалізує свій професійний потенціал у політичній промові. Під політичною промовою ми, услід за Т. Нагорською, розуміємо усний текст, який проголошується за певних обставин політиком перед окремою аудиторією, ставить надрілі завдання в тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань. Цей тип виступу створено з метою переконання і призначено для конкретної аудиторії [10, с. 54]. У політичній промові не тільки висвітлюються дії партій та уряду, але й чиниться свідомий вплив на аудиторію.

Загалом, типові риси політиків, які є представниками окремих національностей, є продуктами певних суспільно-історичних умов. Так, усвідомлення американцями свого громадянського обов'язку перед батьківщиною, перед суспільством лежить в основі відповідального ставлення людини до дорученої їй справи, до своїх обов'язків, до всіх своїх дій і вчинків. Також історичні передумови неабияк вплинули на розвиток та становлення політиків афро-американського походження.

Зазначимо, що протягом останніх років збільшилася кількість впливових афро-американських полі-

тиків, які почали стрімко обіймати важливі посади в державному апараті США. У результаті проведеного аналізу промов афро-американських політиків, серед яких Аарон Форд, Лорен Андервуд, Майк Блейк, Мандела Барнс, Гарлін Гілхріст II, Барак Обама, Джуліана Страттон, можемо виділити домінуючі теми, які порушують у своїх промовах політики афро-американського походження і які є ознаками їхньої етнокультурної приналежності:

Рис. 1. Тематика промов афро-американських політиків

Також зазначимо, що функція впливу визначає емоційність та експресивність політичних промов. Оратори використовують різні лексичні та граматично-синтаксичні засоби впливу: тропи, емоційно й експресивно забарвлені конструкції (окличні, питальні, номінативні речення, риторичні запитання), стилістичні фігури (паралельні конструкції, анафора, епіфора, антитеза, метафори, означальні слова), завдяки чому підсилюється вплив на слухачів. Розглянемо такі твердження на конкретних прикладах.

Як свідчать промови афро-американських політиків, темам раси й етносу належить одне із провідних місць у їхній риторичі. Політики наголошують на проблемах расової нерівності, упередженості американців щодо їхнього кольору шкіри.

1. *It would be naive not to think that implicit bias and implicit prejudice still don't exist here. They definitely do. I would hope that there is not a large segment of the population, but there is a segment of the population that has an aversion to voting for someone who looks different or comes from a different background than they do* (Аарон Форд). Аарон Форд використовує повтори для того, щоб наголосити на расовій дискримінації, – *implicit, segment of the population*. Також для підсилення ефекту спікер використовує протиставлення – *It would be naive not to think that implicit bias and implicit prejudice still don't exist here. They definitely do; I would hope that there is not a large segment of the population, but there is a segment of the population that has an aversion to voting for*

someone who looks different. Також увагу привертає вживання специфічної негативно забарвленої лексики, що вказує на упереджене ставлення до афроамериканців (*bias, prejudice, aversion*), а також інтенсифікатора *definitely* – для підсилення своїх слів.

2. *We're going to be able to work on all the black-caucus issues and priorities for African Americans to advance* (1). *We're going to be able to work on the farm bill; we're going to be able to work on gun reform. It's an opportunity to work across the board, where we know we're going to be able to have impact* (Лорен Андервуд). Спікер використовує паралельні конструкції – *We're going to be able to*, що посилює зміст усього висловлювання. Також повторюється *to be able to* для визначення та позначення пріоритетів, над якими треба працювати в майбутньому. Цікавим є використання дієслів для позначення дій щодо афро-американського населення: *to work, to advance, have impact*. Також у реченні (1) чітко простежується прерогатива афро-американського населення, оскільки йдеться про пріоритети для просування афроамериканців. Для цього вживається лексика на позначення етнічності – *black, African Americans*.

3. *For someone like me, who spent the last 12 years in trying to get more candidates of color to rise, Tuesday was validation* (Майк Блейк). Майк Блейк ідентифікує себе з афро-американським народом – *For someone like me*. Для позначення своєї етнічності спікер уживає *candidates of color*.

4. *There is definitely the sense that there is a certain weight that comes with it. And I accept it* (Мандела Барнс). Мандела Барнс використовує інтенсифікатори *definitely* та *certain*, щоб підкреслити відповідальність бути обраним молодим чорношкірим лідером. Речення *And I accept it* підсилює ефект від ухваленого М. Барнсом рішення.

5. *We stand on this stage upon the shoulders of giants who had a vision that went beyond generations. And it's our generation's responsibility to live up to that responsibility by having our imaginations exceed our expectations* (Гарлін Гілхріст). Гарлін Гілхріст використовує метафору *We stand on this stage upon the shoulders of giants* для того, щоб позначити важливість минулих поколінь та боротьби афро-американського народу за місце його представників у сучасному світі. Також використано повтор слів *generation* та *responsibility* для підсилення ефекту.

6. *I stand here today on the shoulders of my ancestors whose blood runs through my veins and who understood the principles of collective responsibility in community-building* (Джуліана Страттон).

Жінка-політик також використовує подібну метафору – *I stand here today on the shoulders of my ancestors*, називає своєю підтримкою своїх предків та підкреслює кровний зв'язок із пращурами – *whose blood runs through my veins*.

7. *On Dec. 3, 1818, Illinois became the 21st state. Two hundred years later, with the DNA of my formerly enslaved great-great-grandfather William Stevens as part of my genetic makeup, I am proud to stand before you as our state's first black lieutenant governor* (Джуліана Страттон). Джуліана Страттон посиляється на історичні події – *On Dec. 3, 1818, Illinois became the 21st state*. Вона протиставляє себе – *first black lieutenant governor* своєму пращур-рабу – *formerly enslaved great-great-grandfather*. У тексті чітко простежується ідентифікація спікера із чорношкірим населенням – *with the DNA of my formerly enslaved great-great-grandfather*; гордість за те, що є представником афро-американського народу: *I am proud to stand before you as our state's first black lieutenant governor*.

8. *The walls between the countries with the most and those with the least cannot stand. The walls between races and tribes; natives and immigrants; Christian and Muslim and Jew cannot stand. These now are the walls we must tear down* (Барак Обама). У своїй промові Барак Обама наголошує на проблемі рівності та дискримінації. Із цією метою політик уживає протиставлення: *the most – the least; races – tribes; natives – immigrants; Christian – Muslim – Jew*. За допомогою таких мовних засобів він звертається до всіх верств населення, протиставляє більшість меншинам. Також спікер уживає паралельні конструкції – *the walls between*, повтор лексем *the walls* та *cannot stand*. Увесь представлений вислів є метафоричним, де Барак Обама називає проблеми стіною, яку необхідно зруйнувати, підсилює прагматичний ефект модальним дієсловом *must*, що виражає крайню необхідність і обов'язок.

9. *So history reminds us that walls can be torn down. But the task is never easy* (Барак Обама). Барак Обама використовує метафоричний вираз *that walls can be torn down*, а також згадує історію як основу успіху.

10. *Will we welcome immigrants from different lands, and shun discrimination against those who don't look like us, and keep the promise of equality and opportunity for all of our people?* (Барак Обама). У тексті порушено проблему рівності та расової дискримінації, зокрема, спікер апелює до емігрантів – *welcome immigrants from different lands*; людей іншої раси чи кольору шкіри – *shun discrimination against those who don't look like us*;

а також використовує узагальнення, таким чином стирає упередженість щодо цих категрій – *keep the promise of equality and opportunity for all of our people*. Ужить дієслова – *welcome, shun, keep* – мають чітку прагматичну мету – окреслити дії для покращення життя меншин.

11. *While we have yet to manifest the dreams of the movement, I'm happy to say that we are mid-stride in the march for justice, and for equality* (Мандела Барнс). Питання рівності та справедливості виражається за допомогою використання метафори – *we are mid-stride in the march for justice, and for equality*. Також використано лексеми *justice* і *equality*.

12. *Our rich texture of racial, religious and political diversity will be a Godsend <...>* (Барак Обама). Також чітко простежується глибока релігійність, що у промові може пов'язуватися із прагненням досягнути рівності та справедливості.

Висновки і пропозиції. Узагальнення проведено дослідження та за допомогою наведених при-

кладів можемо простежити ключові мовні аспекти вираження етнокультурної ідентичності спікерів, а саме: 1) для найменування афроамериканців уживаються лексеми *black, African American, people of color; Afro-American; who looks different; comes from different background*; 2) для утотоження себе з афроамериканцями використовуються займенники *I, we*, а також порівняння *people like me*; 3) для вираження гордості та поваги до своєї етнічної приналежності використовуються фрази *I am happy, I am proud*; 4) для вираження бажання рівності та можливостей використовуються лексеми *justice, equality, opportunity, priorities*; 5) для позначення дискримінації й упереджень використовуються лексеми *discrimination, bias, prejudice, aversion*; 6) використання інтенсифікаторів *sure, definitely*; 7) також важливе місце належить повторам, паралельним конструкціям, метафорам, які вживаються з метою підсилення прагматичного впливу на слухачів.

Список літератури:

1. Балмагамбетова Ж. Проблема передачи культурологических концептов. Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. 2008. Т. 8. № 3. С. 169–174.
2. Голикова Т. Психолінгвістическа концепція дослідження етнічного свідомості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. Москва, 2005. 24 с.
3. Голованова Е. Професійна мовна особистість: специфіка професійних процесів у сфері теорії та практики. *Non multum, sed multa : немного о многом. У когнітивних історіях сучасної термінології* : збірник наукових праць в честь В. Ф. Новодранової. Москва : Авторська академія, 2010. С. 261–270.
4. Гоца Н. Специфіка мовного вираження соціокультурної ідентичності сучасних афро-американських есеїсток крізь призму антропоцентричної парадигми. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. 2020. Вип. 823 : Германська філологія. С. 59–64.
5. Крысин Л. Соціолінгвістическі аспекти вивчення сучасного російського мови. Москва : Наука, 1989. 186 с.
6. Кушина Н. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах : автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 1998. 23 с.
7. Леонтьев А. Основы психолінгвістики. Москва : Академія, 1997. 287 с.
8. Лотман Ю. Семиотика культури та поняття тексту. *Избранные статьи*. Таллін, 1992. Т. 1. С. 129–132.
9. Маслова В. Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Москва : Издательский центр «Академія», 2001. 208 с.
10. Нагорська (Свирідюк) Т. Структура текстів політичних промов У. Черчілля : лінгвориторичний підхід. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь : Межвузовський центр «Крим», 2007. № 110. Т. 2. С. 54–56.
11. Сиротинина О. Соціолінгвістический фактор в становленні мовної особистості. *Мовна особистість : соціолінгвістическі аспекти*. Волгоград ; Саратов, 1998. С. 3–9.
12. Гарнаєва Л. Концепції мовної особистості в контексті проблем перекладу. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина*. 2008. Вип. № 2 (13). С. 55–70.
13. Чеботарева Е. Комунікативна особистість представників меншості культури в ситуаціях міжкультурного взаємодія. *Психологічні дослідження*. 2015. Т. 8. № 39. С. 7–11.
14. Beard Adrian. *The Language of Politics*. Taylor & Francis, 2015. 132 p.
15. Charteris-Black Jonathan. *Analysing Political Speeches : Rhetoric, Discourse and Metaphor*. Macmillan International Higher Education, 2013. 296 p.
16. Chilton Paul Anthony. *Analysing Political Discourse : Theory and Practice*. Psychology Press, 2004. 226 p.
17. Chilton, Paul Anthony, Schäffner, Christina. *Politics as Text and Talk : Analytic Approaches to Political Discourse*. John Benjamins Publishing, 2002. 245 p.

Popelyuk V. P. LANGUAGE EXPRESSION OF ETHNO-CULTURAL SPECIFICS OF POLITICAL SPEECHES

The article identifies and analyzes the main linguistic means of expressing the ethno-cultural specifics of political speeches. In particular, attention is focused on defining the concept of linguistic identity in the context of ethnicity and culture, interpreting the basic parameters of the text as a product of a particular culture and studying the notion of political text.

As a result of the analysis of theoretical premises, it is determined that the notion of linguistic identity allows to study individuals in different social groups. Analyzing a personality as a subject of verbal communication, not only his/her individual characteristics are taken into account, but also the norms of speech activity and behavior in society, which operate in a certain social group, ethnic in particular. As a result, the idea is postulated that the ethnic identification of the linguistic identity is based on the awareness of the common origin, traditions, values, beliefs, sense of historical and intergenerational heredity. In this context, the ethnic component reflects the system of values and meanings of life, and cultural one – the level of assimilation of cultural features as an effective means of increasing interest in language. Given the thesis that any text is generated by culture and is a cultural product that performs the function of collective cultural memory, it is proved that language units in the textual environment acquire cultural labeling, enriching the content of the text.

It is argued that a professional linguistic identity, in particular a politician, implements his/her professional potential in political speech, which is interpreted by the author as an oral text, which is proclaimed in certain circumstances by a politician in front of a certain audience, sets urgent tasks in a particular area of public life and gives recommendations for the implementation of the tasks. Based on the results of the study of political speeches, the author identifies the dominant themes that create their ethno-cultural component and analyzes the linguistic means of its expression.

Key words: *ethnicity, culture, political speech, linguistic identity, professional linguistic identity.*

Прокопець М. С.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «КУЛЬТУРНОЇ» ТА «ІСТОРИЧНОЇ» ПАМ'ЯТІ

Пам'ять є одним з універсальних способів трансляції інформації минулих поколінь для поколінь майбутнього. Дискусії про визначення змісту поняття «культурна пам'ять» далекі від завершення. Проте вони демонструють деякі особливості аспектів розгляду історії та формування культурної пам'яті. У статті аналізуються окремі підходи до вивчення феноменів «культурної» і «історичної» пам'яті у вітчизняній і зарубіжній гуманітаристиці, зроблена спроба виявлення ключових аспектів змісту цих понять. Пам'ять про минуле, або історична пам'ять, в цьому випадку розглядається як конструкт, народжений свідомістю, який принципово відрізняється від самого минулого, бо нащадки наповнюють минулі події новим змістом. Результатом компаративістського дослідного процесу з'явився висновок, що єдиного концепту культурної та історичної пам'яті нині в зарубіжних і вітчизняних гуманітарних науках не існує, а сам феномен має міждисциплінарний характер. Він аналізує явища і процеси, що функціонують у науковому дискурсі, який досяг певного теоретико-методологічного рівня. Ключовими об'єктами досліджень стали різні види колективних спогадів. Розгорнуті наприкінці ХХ століття глобальні процеси визначили проблемне поле збереження та інтерпретації культурної пам'яті. Це підтверджується наявністю низки наукових робіт, присвячених вивченню культурної та історичної пам'яті вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких варто назвати праці Я. Ассмана, М. Хальбвакс, А. Конфіно, П. Коннертона, Ю. М. Лотмана, Е. А. Іваньшиной і ін.

Ключові слова: пам'ять, культурна пам'ять, історична пам'ять, рамка (межа) пам'яті, «текст», «забуття».

Постановка проблеми. Пам'ять завжди відігравала важливу роль у житті суспільства та людини. Звертаючись до поняття пам'яті, варто добре розуміти її значення. У сучасній зарубіжній та вітчизняній гуманітаристиці немає чітких визначень таким поняттям, як «культурна пам'ять» і «історична пам'ять». Зміст цих термінів вчені наповнюють неоднозначними категоріями, такими як міф, традиція, ритуал; події, що відбулися в минулому людини і суспільства тощо. У науковців, які вивчають феномени культурної та історичної пам'яті, виникають сумніви в тому, чи був взагалі час, в якому існувала «чиста», миттєва пам'ять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгорнуті наприкінці ХХ століття глобальні процеси визначили проблемне поле збереження та інтерпретації культурної пам'яті. Це підтверджується наявністю цілого ряду наукових робіт, присвячених вивченню культурної та історичної пам'яті вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких варто назвати праці Я. Ассмана, М. Хальбвакс, А. Конфіно, П. Коннертона, Ю. М. Лотмана, Е. А. Іваньшиной та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати окремі підходи до вивчення феноменів «культурної» і «історичної» пам'яті у вітчизняній і зарубіжній гуманітаристиці, також буде зроблена спроба виявити ключові аспекти змісту цих понять.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає філософський енциклопедичний словник, пам'ять – здатність зберігати сприйняття і уявлення після моменту переживання; пам'ять означає також (говорячи образно) «сховище» [8, с. 330–331]. Пам'ять допомагає нам орієнтуватися в суспільстві, саме тому для всіх і кожного існує якийсь певний комплекс спогадів, який допомагає нам ідентифікувати себе, будь-які наші індивідуальні спогади пов'язані з певним простором і часом. З точки зору культурології, варто зауважити, що дати чітке визначення поняттю «пам'ять» не так вже і легко. Адже є ціла низка синонімів «культурна пам'ять», «історична пам'ять», «колективна пам'ять», «соціальна пам'ять» тощо. Їх інтерпретація, співвідношення, а також методологія дослідження пам'яті викликає нині інтерес у дедалі більшого кола науковців та залишається предметом дискусій для гуманітарних дискусій.

Термін «культурна пам'ять» вперше з'являється в науці завдяки Я. Ассману, який у своїй роботі «Культурна пам'ять...» розвиває теорію соціальної пам'яті М. Хальбвакса. М. Хальбвакс – перший дослідник, який звернувся до вивчення цього феномена з точки зору психології та соціології. Однак сам М. Хальбвакс, розроблюючи свою концепцію, дотримувався соціологічної теорії Дюркгейма, за якою суспільство і культуру слід розуміти як єдине ціле, але ж при цьому теоретик віддавав пріоритет формам колективної свідомості. Він зазначав, що людська свідомість неоднорідна, оскільки існує одночасно у двох формах: індивідуальній та колективній. Індивідуальна свідомість являє собою щось специфічне щодо кожної окремої людини, адже варто враховувати психічні особливості кожного індивідуума. В той час як колективна свідомість є властивою для конкретної соціальної групи. Ця свідомість, згідно з думками автора, виражається в релігійних віруваннях, міфах, ритуалах, нормах моралі та права [4]. На думку Хальбвакса, в суспільній свідомості є певні колективні спогади. Своєрідним «інструментом» для розуміння колективної пам'яті служить запозичене в Дюркгейма поняття «рамка» або «кордони» пам'яті [10, с. 322]. Завдяки базовим соціальним спогадам, які сам автор часто називає «орієнтирами», людина відтворює в пам'яті власні спогади, спираючись на пам'ять інших.

Підсумовуючи вищезазначені положення Хальбвакса щодо соціальної пам'яті, варту зазначити в першу чергу, що саме завдяки пам'яті людина добре орієнтується в суспільстві, саме тому для кожного з нас існує ціла низка власних спогадів. По-друге, будь-які індивідуальні та соціальні спогади пов'язані з простором і часом. Інакше кажучи, уявлення Хальбвакса про культурну пам'ять тісно пов'язані з історичною пам'яттю.

Ідеї М. Хальбвакса про соціальну пам'ять значно вплинули на думки сучасного вченого П. Рікьора. У своїй роботі «Пам'ять. Історія. Забуття» Рікьор розглядає пам'ять як будь-яку діяльність, роботу, визначаючи, що робота пам'яті здійснюється не лише всередині, але й поза межами індивідуальної свідомості, не лише на рівні окремої людини, але й на рівні цілого суспільства. Суспільство, яке переживає особливий історичний стан – ситуацію розриву з минулим, намагається відновити пам'ять культури не через «живу» пам'ять, а через історичну реконструкцію. Історіографія спрощує пам'ять людей актами вибіркової, серійної архівації, вивчаючи свідчення очевидця завдяки документам. У вітчизняній гуманітаристиці поняття

«історична пам'ять» та «культурна пам'ять» досить часто підмінюють одне одного. Це відбувається через те, що історична подія є невід'ємною частиною культури, а значить, і частиною спогадів. У працях вітчизняних вчених, які займаються проблемами культурної пам'яті, дослідження історичної та культурної пам'яті реалізуються, перш за все, завдяки історії (події минулого), герменевтиці (вивчення текстів і їх трактування), семіотиці (вивчення знаків, символів).

Оригінальні концепції культурної пам'яті належать Лотману, який вивчав проблему «сенсопородження» в культурі. Іваньшина визначає культуру як «сенсопороджуючу» структуру. «Сенсопороджуючою» структурою може бути як складний текст, так і людська особистість, розглянута як текст» [5]. Пам'ять є для культури не пасивним сховищем, а являє собою частину текстообразуючого механізму. Сенси в пам'яті культури не «зберігаються», а ростуть. Тексти, що утворюють «загальну пам'ять» культурного колективу, не тільки служать засобом дешифрування текстів, що циркулюють у сучасно-синхронному зрізі культури, а й генерують нові. Як творчий механізм, пам'ять культури зберігає минуле в якому вона перебуває; нові тексти створюються не тільки в сьогоденні зрізі культури, а й в її минулому. Іншими словами, пам'ять культури креативна. Відповідаючи за збереження текстів, вона не виключає, а передбачає метаморфози. В основі цих метаморфоз – єдність культурної пам'яті як якогось невидимого тексту (інтертекст)» [5]. Сучасні вчені пов'язують дію культурної пам'яті з менталітетом. Історична пам'ять стає базовим чинником, що визначає національно-культурну ідентичність. Найяскравіше це проявляється в переломні епохи, коли відбувається трансформація історичної свідомості людини і суспільства, «підстроювання» минулого під «потреби» сьогодення. При цьому «осучаснення культурних смислів» призводить до зворотного ефекту – замість творчого прочитання традиції здійснюється псевдоаутентична реанімація традиції. Пам'ять, яка переносить минуле в сьогодення, усуває часовий вимір традиції, позбавляючи людей власної історії, цінності прожитого буття. У ситуації найскладніших суспільних перетворень історія і культура піддаються серйозним процесам «ревізії» і «перегляду» [2, с. 101–102].

Висновки і пропозиції. Отже, пам'ять загалом – це явище, пов'язане з теперішнім, що стосується його і зв'язує події минулого із сьогоденням. «Пам'ять – це живий, рухливий, складний організм, оскільки нале-

жить різним групам, які зберігають його для нащадків. Пам'ять не завжди зручна, але необхідна, тому що дає свободу вибору своєї культурної приналежності. На відміну від історії, пам'ять – це емоційне переживання, яке пов'язане з реальним або уявним спогадом і допускає всілякі маніпуляції, зміни, витіснення, забуття» [6, с. 58]. Пам'ять є універсальним способом збереження інформації минулих поколінь для поколінь майбутнього.

У зарубіжній гуманітаристиці вивченням пам'яті займаються досить давно, де завдяки цьому склалися цілі наукові школи (соціологічна, антропологічна, психологічна та ін.). Посила-

ючись на дослідження Ю. Лотмана, можна припустити, що культурна пам'ять, на відміну від історичної, – це колективні спогади, скоріше не суспільства, а окремої нації, етносу, що володіють складною міфологічною, ірраціонально-емоційною і символічною складовою частиною. Історична ж пам'ять формується дослідними, професійними співтовариствами і існує, перш за все, в інституційних формах. У цьому аспекті методологічні перспективи зарубіжних теорій цілком очевидні. Варто очікувати, що надалі феномен культурної пам'яті буде дедалі більше цікавити вітчизняних культурологів.

Список літератури:

1. Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 368 с.
2. Астафьева О. Н. Историческая память как ресурс культурной политики и формирование коллективной идентичности. Культурная память в контексте формирования национальной идентичности России в XXI веке : кол. монография / Рос. ин-т культурологии. Москва : Совпадение, 2012. 168 с.
3. Бегунова Е. А. К определению понятия культурной памяти в зарубежной гуманитаристике. *Вестник Кемеровского гос. ун-та культуры и искусств*. 2017. № 39. С. 53–60.
4. Дюркгейм Э. О. Разделении общественного труда. Метод социологии. Москва : Наука, 1991. 576 с.
5. Иваньшина Е. А. Культурная память и логика текстопорождения в творчестве М. А. Булгакова : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Воронеж, 2010. URL: <http://cheloveknauka.com/v/361362/a/#?page=1> (дата обращения: 08.04.2019).
6. Кочеляева Н. А. Проблемы взаимодействия механизмов памяти и забвения в формировании гражданского общества. Культурная память в контексте формирования национальной идентичности России в XXI веке : кол. монография / Рос. ин-т культурологии. Москва : Совпадение, 2012. 168 с.
7. Лотман Ю. М. Семиосфера. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. 704 с.
8. Память. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1999. 576 с.
9. Рикёр П. Память. История. Забвение. Москва : Изд-во гуманитар. лит., 2004. 728 с.
10. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. Москва : Новое Изд-во, 2007. 348 с.
11. Connerton P. Seven types of forgetting. *Memory Studies*, 2008. Vol. 1, Issue 1. URL: <http://mss.sagepub.com/cgi/content/abstract/1/1/59> (дата обращения: 22.04.2019).
12. Connerton P. How societies remember. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 124 p.

Prokopets M. S. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPTS OF “CULTURAL” AND “HISTORICAL” MEMORY

Memory is one of the universal ways of transmitting information of past generations to generations of the future. Discussions on the definition of the meaning of “cultural memory” are far from complete. However, they demonstrate some features of aspects of history and the formation of cultural memory. The article analyses some approaches to the study of the phenomena of “cultural” and “historical” memory in the domestic and foreign humanities, an attempt is made to identify key aspects of the content of these concepts. The memory of the past, or the historical memory, in which one can see the construct, the populations of witness, which principle is seen from the very past, but the ground will remind the past of the new content. The result of the comparative research process was the conclusion that a single concept of cultural and historical memory today in foreign and domestic humanities does not exist, and the phenomenon itself is interdisciplinary. He analyses the phenomena and processes operating in the scientific discourse, which has reached a certain theoretical and methodological level. Different types of collective memories became the key objects of research. Deployed in the late twentieth century, global processes have identified a problematic field of preservation and interpretation of cultural memory. This is confirmed by the presence of a number of scientific papers devoted to the study of cultural and historical memory of domestic and foreign authors, among which are the works of J. Assman, M. Halbwax, A. Confino, P. Connerton, YM Lotman, E. A. Ivanshina and others.

Key words: *memory, cultural memory, historical memory, frame (limit) of memory, “text”, “oblivion”.*

Рябова К. О.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЦІЛІСНІСТЬ І ЗВ'ЯЗНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ТЕКСТУАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ

У науковій роботі розглядаються визначення тексту, а також думки передових науковців, які вивчають лінгвістичні, стилістичні особливості тексту, архітектоніко-композиційні властивості, категоризацію, а також граматичні його аспекти і дійшли висновку, що універсального визначення тексту немає через багатofункціональність об'єкта вивчення. Розглядаються та порівнюються думки вчених про універсальні властивості тексту.

У статті розглядаються головні категорії тексту: когезія, когерентність, спрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність. Проаналізовано підходи до вивчення текстуальних категорій. Зазначаються думки науковців щодо унікальних властивостей тексту. Найбільше приділено увагу саме когезії та когерентності. У лінгвістиці когезія визначається як використання мовних засобів для позначення зв'язку в тексті чи речення, саме такі зв'язки об'єднують текст або речення і наділяють його значенням. На думку автора, саме вони є найбільш важливими та ефективними у формуванні тексту, як письмового, так і усного. У розвідці розглядається два основних типи когезії: граматична (зв'язок між мовними знаками, що позначають об'єкт у тексті) та лексична (повторення, синоніми, антоніми, гіпонімія та колокація, що допомагає з'єднати лексичні одиниці).

Також автором аналізуються анафорична референція (використовується зазвичай у повсякденному спілкуванні та письмі), катафорична референція (використовується для драматичного або стилістичного ефекту, для підтримання інтересу читача, щоб отримати необхідну інформацію, яка замінена займенником) та екзоферична референція (в основному використовується для опису абстрактних ситуацій).

Наше дослідження свідчить, що для тексту характерні прагматична визначеність та ціле-спрямованість, а також внутрішня змістовна цілісність, інформаційність та зв'язність.

Подальші дослідження в цьому напрямі мають сприяти дослідженню тексту та його категорій.

Ключові слова: текст, категорії тексту, когезія, когерентність, референція.

Постановка проблеми. Текст відіграє головну роль у процесі людської комунікації, він є не тільки засобом обміну інформації, а й відображенням розумового та духовного рівня суспільства. Будь-який текст має структуру та систему категорій, які забезпечують функціонування тексту. Питанням визначення текстуальних категорій вчені займаються вже тривалий час. Визначені категорії змісту до сих пір залишають низку відкритих питань, що стосуються їх співвідношення з іншими категоріями мови. Невирішеним залишається також питання, яка ж головна категорія тексту. Науковці розбігаються у твердженнях, називаючи зв'язність, інформативність, концепт, комунікативність головною категорією тексту. У своїй роботі ми підтримуємо думку науковців, що визначають головними текстуальними категоріями саме цілісність та зв'язність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження різ-

ноаспектно представлений у розвідках вітчизняних та зарубіжних науковців: структуру художнього тексту вивчає Ю. М. Лотман, лінгвістичні особливості тексту досліджують М. Халлідєй, Р. де Богранд та І. Р. Гальперін, М. К. Бісімалієва порівнює текст та дискурс, І. В. Арнольд досліджує стилістику тексту, сучасна науковиця Г. О. Матковська вивчає архітектоніко-композиційні особливості художнього тексту, Н. В. Глінка досліджує категорію інтертекстуальності, Л. Г. Бабенко проводить лінгвістичний аналіз художнього тексту, граматичні аспекти тексту розглядає А. І. Новіков, Г. Я. Солганик досліджує стилістику тексту. Дослідження, які вже провели зарубіжні та вітчизняні науковці, становлять потужний фундамент теорії лінгвістики тексту для майбутніх досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд та аналіз визначення тексту та його основних категорій.

Виклад основного матеріалу. Як об'єкт наукового дослідження текст має різні трактування та визначення. Спроба дати універсальне визначення тексту майже нереальна. Думки науковців розбігаються, вони називають текст 1) мовним твором, в якому реалізуються усі мовні особливості (від фонем до речення) [1, с. 10]; 2) одиницею мови, елементом системи комунікації, де одиниця мови слугує засобом його реалізації [6, с. 4]; 3) поемами, картинами, симфоніями, архітектурними ансамблями. Мистецтво розглядається як в особливий спосіб організована мова; під мовою розуміється будь-яка впорядкована система, що служить засобом комунікації й використовує знаки, витвори мистецтва розглядаються як повідомлення цією мовою й називаються текстами [5, с. 6].

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення [4, с. 631]: «текст (від лат. *textum* – сплетіння, побудова, зв'язок) – знаково-мовна реалізація певної системи інформації. З погляду семіотики, текст – лінійна послідовність знаків, задана певними культурними кодами. Залежно від характеру кодів тексти можуть бути письмові (алфавітні, піктографічні, формульно-математичні тощо), усні, технотронні (задаються за допомогою засобів радіо, звукозапису, машинної пам'яті)».

Своєю чергою текстом І. Р. Гальперін називає твір мовленнєвого процесу, який відзначається завершеністю. Науковець зауважує, що текст складається із заголовка і низки особливих одиниць (надфразових едностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність [3, с. 18]. До цих характеристик додають ще одну властивість, а саме здатність містити та передавати нову інформацію [6, с. 8].

Як бачимо, думки стосовно визначення в науковців розбігаються, оскільки перші зосереджують увагу на характеристиках тексту, а другі – на способі передачі його. Своєю чергою ми підсумували, що текст характеризується як єдина одиниця мови, твір мовленнєвого процесу, він може бути усним або письмовим, а також характерним для нього є змістова цілісність та семантична структура.

Систему категорійної ієрархії тексту детально розглядає О. Селіванова. У своїй роботі вона порушує питання важливості текстової категорії. Під текстовою категорією науковець визначає надпарадигмальну інваріантну ознаку, яка відтворює найбільш істотні особливості текстом й актуалізованих текстів [7]. Також авторка розглядає можливість розширення текстових категорій за рахунок семантико-стилістичних та функціонально-семан-

тичних категорій, остання представлена в тексті у вигляді звичайних вербальних репрезентацій. Проте вони не розкривають сутність тексту, на відміну від висловлення та надфразової єдності.

У своїй роботі О. Селіванова порівнює твердження науковців, які висловлюють думки стосовно головної категорії тексту. Таким чином, пропонується такі категорії тексту: 1) *текстуальність* (Р. Богранд та В. Дресслер); 2) *тема*, що узагальнює зміст (Е. Агрикола); 3) *зв'язність* як набір значимих відношень, спільних для всіх текстів (М. Халідей); 4) *концепт* як головна ідея творів; 5) *комунікативність* як здатність слугувати ефективною предметно-знаковою основою комунікації (Є. Сидоров) [7].

Досліджуючи категорію тексту, науковці пропонують класифікацію текстових категорій. Розділяють *семантичну* та *структурну* (І. Гальперін), *структурну* та *змістову* класифікації (З. Тураєва). Інформативність, глибину, пресупозицію та прагматику зараховують до *семантичної* класифікації, тоді як до *структурної* – інтеграцію зчеплення, ретроспекцію, проспекцію, партитурність, континуум. О. Селіванова зосереджує увагу на загальноприйнятих класифікаціях тексту (*обов'язкові* та *факультативні, текстові та комунікативні*). Питання стосовно кількості текстових категорій виникає саме через їх ієрархію, одні зміщують своїм значенням інших [7]. Кожен науковець по-різному розподіляє категорії тексту, залежно від їхньої значимості. Іноді вчені інтерпретують ознаки тексту як категорії, виокремлюють лінійну послідовність речень або завершеність чи зв'язність. Виходячи з цього, можемо констатувати, що текст має безліч унікальних властивостей та характеристик.

Говорячи про характеристику тексту, варто згадати працю М. Халідей та Р. Хасан, де вони зазначають, що, окрім універсальних властивостей, текст може набувати унікальних, індивідуальних для кожного тексту, як-от тип, жанр, тема, задана інформація та нова інформація та взаємозв'язок усіх елементів у тексті [10]. Цей концепт містить сім стандартів текстуальності [8, с. 11]: когезія, когерентність, спрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність. Основоположні та регулюючі принципи: дієвість, ефективність та точність.

Аналогічно вивчає текст М. К. Бісмілієва. Науковиця висловлює думку, що більшість визначень тексту наголошують на структурно-семантичній властивості тексту, а саме на зв'язності. Вони відображають зовнішні та внутрішні властивості тексту:

зв'язність, цілісність та повнота [2, с. 78]. Таку думку підтримує й Л. Г. Бабенко, говорячи про основу універсальних категорій тексту: цілісність (план змісту) та зв'язність (план вираження) [1, с. 41].

У лінгвістиці когезія визначається як використання мовних засобів для позначення зв'язку в тексті чи речення [10, с. 47]. Когезія визначається як зв'язки, які тримають текст і надають йому значення. Є два основних типи когезії: граматична та лексична.

Граматична когезія в тексті досягається через когерентність, зв'язок мовних знаків, що позначають об'єкт у тексті. М. Халлідей та Р. Хасан визначають три основні типи когерентних засобів [10]:

- анафорична референція;
- катафорична референція;
- екзофорична референція.

Анафорична референція – найбільш вживаний тип референції, використовується зазвичай у повсякденному спілкуванні та письмі. Вона з'являється, коли автор посилається на когось або щось, що вже згадувалося перед цим, для уникнення повторів.

Катафорична референція протилежна анафоричній референції і є порівняно прямою. Це відбувається, коли читач представляється як абстрактна сутність до тих пір, поки не буде визначено основним виразом пізніше. Катафору визначають як використання проформи перед виразом, що посиляється [10]. Таким чином, створюється порожнє положення мовного знаку до тих пір, поки не буде надано необхідного змісту. Науковці вказують, що такий механізм працював би найкраще, якби відстань між формою та співвідношенням виразу зберігався в межах одного речення. Катафорична референція не так часто використовується як анафорична, проте вона більш експресивна та драматичніша. Вона використовується для драматичного або стилістичного ефекту, для підтримання інтересу читача, стимулюючи отримання необхідної інформації, яка замінена займенником. Використання катафоричної референції часто можна знайти у вступних реченнях інформаційних постів. Початкове використання катафоричної референції розглядається як прояв авторської комунікативної стратегії, щоб привернути увагу читача.

Третій тип – це екзофора, яка передбачає передбачування поза текстом (ехо – ззовні). Така референція в основному використовується для опису абстрактних ситуацій. Це відбувається, коли спікер не хоче ідентифікувати людину чи річ, а натомість посилається на них як на абстрактні сутності і використовує невизначені займенники.

Інший когесивний засіб – це еліпсис. Це опущення елементів, яких вимагає граматики, які, на думку спікера або письменника, очевидні з контексту і тому їх не варто писати. Це не означає, що кожне висловлювання, яке не повне, є еліптичним. Більшість повідомлень потребує певного введення в контекст, аби мати сенс. Еліпсис відрізняється структурою, яка містить «відсутній» елемент.

Іншим граматичним засобом когезії тексту є заміна. Заміна схожа з еліпсисом в ефекті, який він надає в тексті. Це відбувається, коли замість того, щоб залишити слово або словосполучення, як і в еліпсисі, воно замінюється на інше, більш загальне слово.

Останній граматичний засіб когезії – це сполучення. Сполучення вносять граматичний внесок у текстуальність у специфічній манері. Сполучення передбачає текстову послідовність і показує співвідношення між його сегментами.

Лексична когезія включає в себе повторення, синоніми, антоніми, гіпонімію та колокацію, що допомагає з'єднати лексичні одиниці певним чином, щоб створити текст.

Р. де Богранд зазначає, що когезія тексту та когерентність слів – найбільш очевидні категорії текстуальності. Вони вказують, наскільки складові компоненти тексту підходять одне одному і мають сенс. Проте вони не можуть забезпечити абсолютні кордони між текстами в реальному спілкуванні. Люди використовують тексти за різними потребами, які не будуть цілісними та зв'язними, тому науковець і наголошує на важливості стандартів текстуальності [8, с. 16].

Когерентність важче розпізнати, ніж когезію. Якщо когезія з'єднує форми та частини тексту, то когерентність стосується всього змісту. Речення пов'язані між собою причинно-наслідковим зв'язком. Це свого роду інтерактивність тексту, коли речення організовані ієрархічно в послідовному відношенні один до одного. Така організація залежить від жанру чи типу тексту, культури мови та інших факторів у конкретній ситуації.

Таким чином, інтенціональність (intentionality) (мета якої – надати ту чи іншу інформацію), прийнятність (acceptability) (актуальність цієї інформації, яка має соціальний чи культурний фон, типи тексту та бажання досягти мети), інформативність (корисність цієї інформації), ситуативність (наскільки доречним є текст) та інтертекстуальність (підґрунтя на знаннях, поданих раніше) усе вищезгадане – це дуже важливі особливості, які має кожен текст, але найголовніше з них – когерентність та когезія, бо вони є засновниками усіх п'яти категорій [8].

Висновки і пропозиції. Таким чином, у статті ми розглянули основні дефініції тексту та його категорії, дійшовши висновку, що в тексті головним є його внутрішня змістовна цілісність, інформаційність та зв'язність, завдяки чому викону-

ються головні функції тексту передачі та зберігання інформації та впливу на читача. Отже, подальші дослідження вбачаємо в детальному та всебічному вивченні текстуальних категорій та їх реалізації у стилістичних особливостях тексту.

Список літератури:

1. Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста : учебник, практикум. Москва, 2005. 496 с.
2. Бісміалієва М. К. Про поняття «текст» та «дискурс». *Филологические науки*. 1999. № 2. С. 78–85.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. 5-е изд., стереотип. Москва, 2007. 144 с.
4. Філософський енциклопедичний словник /за ред. В. І. Шинкарук. Київ, 2002. С. 631.
5. Лотман О. И. Структура художественного текста. Санкт-Петербург, 1970. С. 11.
6. Новиков А. И. Текст и его смысловые доминанты. Москва, 2007. 224 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава, 2008. 712 с.
8. Beaugrande R., Dressler W. U. Introduction to Text Linguistics. 1981. 288 p.
9. Halliday M. A. K., Hasan R. Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective. Oxford, 1985. 126 p.
10. Halliday M., Hasan R. COHESION IN ENGLISH. Penn State University press. 1980. P. 47–50

Riabova K. O. COHESION AND COHERENCE AS FUNDAMENTAL TEXT CATEGORIES

In our scientific work we presents the text definition, and the advanced scholars's opinions who study the linguistic, stylistic features of the text, architectural and compositional properties, categorization of the text, and grammatical aspects of the text. We came to the conclusion that there is no universal text definition, due to the text multifunctionality. In this study we considered and compared scientists's opinion about the universal text properties.

The article considers the main categories of the text cohesion, coherence, orientation, acceptability, informativeness, situationality, intertextuality. The existing approaches to the study of textual categories are analyzed. The sciences's opinions of text properties are noted. Most attention is paid to cohesion and coherence. In linguistics, cohesion is concerned with relatively neglected part of the linguistic system, it is these connections that unite a text or sentence and give it meaning. According to the author, they are the most important and effective in the formation of the text, both written and oral. In exploration, two main types of cohesion are considered: grammatical (connection between linguistic signs denoting an object in the text) and lexical (repetition, synonyms, antonyms, hyponymy and colocation, which helps to connect lexical units). The author also analyzes anaphoric reference (usually used in everyday communication and writing), cataphoric reference (used for dramatic or stylistic effect, to maintain the reader's interest, thus stimulating to obtain the necessary information, which is replaced by a pronoun) and exopheric reference (mainly used to describe abstract situations).

Based on our research, the text is characterized by pragmatic certainty and purposefulness, as well as its internal content integrity, information and coherence.

Further research in this direction should contribute to the study of the text and its categories.

Key words: *integrity, coherency, text, text category, coherence, cohesion.*

Світліковська О. А.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ АМЕРИКАНЦІВ ТА БРИТАНЦІВ У ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБАХ ЯК СКЛАДНИКАХ МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ

Статтю присвячено дослідженню соціокультурних цінностей американців та британців та їх реалізації у вербальних та невербальних засобах. Узагальнено наукові підходи та проведено критичний огляд вітчизняної та іноземної літератури з досліджуваної проблематики. Встановлено, що представники американської та британської лінгвокультур послугуються спільними типами цінностей. Проаналізовано етнічні ключові національні домінанти та валоративні символи британської та американської лінгвокультур та простежено історичне становлення моделей поведінки їх представників. Зазначено, що систему цінностей американців можна вважати мультиетнічною у зв'язку з тим, що більшість населення Америки є іммігрантами з різних куточків світу, які асимілювалися з корінними американцями та адаптувалися до їх лінгвокультури. Виявлено невербальні елементи, що репрезентують американські та британські лінгвокультурні цінності в сучасних англомовних мас-медійних текстах. На основі зібраного корпусу фактичного матеріалу з'ясовано, що невербальні компоненти не є вторинними щодо вербальних, а дуже часто відіграють превалюючу роль у розумінні тексту та сприяють швидкому сприйняттю інформації. Встановлено, що геральдичні елементи, які мають потужний ціннісний потенціал, зазнають різноманітних варіацій у мас-медійних текстах, що зумовлено часовими викликами суспільству. Установлено, що інвентар невербальних засобів представлений розміщенням тексту на сторінці, кольоровими варіаціями, різноманітними ілюстраціями, карикатурами, коміксами, піктограмами, логотипами, емблемами, таблицями, діаграмами тощо. Виявлено, що британські та американські невербальними символами не слугують виключно декоративними елементами, а покликані виконувати різні функційні ролі і мають відмінне семантичне навантаження. Часто вони також є контекстуально залежними і можуть змінювати значення залежно від тематичної спрямованості мас-медійного тексту.

Ключові слова: соціокультурні цінності, національні домінанти, британська лінгвокультура, американська лінгвокультура, вербальні засоби, невербальні засоби.

Постановка проблеми. Соціокультурні цінності та їх відображення в різних лінгвокультурах світу здавна були об'єктом досліджень та аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок. Традиційно склалося так, що аналіз етнічних концептів, стереотипів, реалій, ключових національних домінант відбувався на основі вербальних корпусів. Однак є чимало невербальних елементів, які репрезентують американську та британську лінгвокультури. З огляду на це, видається доцільним фокусувати увагу не лише на перших, а й враховувати специфіку других, оскільки їх комбінації можуть передати значно більше інформації разом, ніж поодиноці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії світових мовознавчих студій вагомими є праці Г. Хофстеде, Ш. Шварца, Р. Інглхарта, Г. Олпорта, В. Франкла, С. Моріса, Ф. Клакхона, Ф. Стродтбека, Г. МакКлеланда, Г. Ріккерта, В. Виндельбанда, М. Вебера, Г. Зиммеля, Т. Пар-

сонса та ін. Однак у центрі уваги цих учених перебували переважно вербальні складники. Враховуючи це, вважаємо за необхідне зосередити увагу на невербальних складниках або вербально-невербальних комплексах, які віддзеркалюють тонкощі британської та американської лінгвокультур, що і зумовлює актуальність вибраної проблематики.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є виявлення та порівняння американських та британських соціокультурних цінностей крізь призму вербально-невербальних засобів у сучасних англомовних мас-медійних текстах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових розвідках значну увагу зосереджують на питаннях лінгвокультурної детермінації. Як відомо, серцевину культури становлять цінності етносу та його ціннісні символічні образи, які опинилися в центрі уваги багатьох дослідників. Філософське осмислення ціннісних символів обґрунтоване у праці В. Гумбольдта, де вчений

стверджує, що в останніх міститься істинна сутність явища [5]. Ф. Ніцше вважав, що «цінності є метою життя людини, предметом її міркувань та прагнень протягом усього життя» [8]. Пожвавлення наукового інтересу до лінгвістичного аналізу соціокультурних цінностей свідчить про їх пріоритетність та значимість.

З огляду на це, доцільним видається сфокусувати увагу на цінностях, які є спільними для британської та американської лінгвокультур. Так, поділяємо думку Р. О. Гришкової, яка виділяє 15 типів цінностей:

- моральні – благо (*benefit*), вибір (*choice*), вірність (*loyalty*), воля (*freedom*), добро (*kindness*), дружба (*friendship*), любов (*love*), повага (*respect*), подяка (*gratitude*), поміч (*help*), правда (*truth*), турбота (*care*);

- соціальні – багатство (*wealthy*), бізнес (*business*), гроші (*money*), дім (*home*), заробіток (*earning*), освіта (*education*), праця (*work*), професія (*job*), сім'я (*family*);

- життєзабезпечувальні – життя (*life*), здоров'я (*health*), мир (*peace*), природа (*nature*), сила (*power*), сон (*sleep*), час (*time*);

- естетичні – ідеал (*ideal*), краса (*beauty*), мода (*fashion*), молодість (*youth*), мистецтво (*art*);

- особистісні – вміння (*skill*), знання (*knowledge*), поведінка (*behaviour*), талант (*talent*);

- обставинні – доля (*fate*), удача (*luck*), успіх (*success*);

- релігійні – Бог (*God*), віра (*belief*), рай (*paradise*);

- спонукальні – бажання (*wish*), ціль (*goal*);

- емоційні – радість (*joy*), щастя (*happiness*);

- комунікативні – бесіда (*discussion*), слово (*word*);

- ментальні – мудрість (*wisdom*), розум (*mind*);

- персонізовані – жінка (*woman*), чоловік (*man*);

- магічні – магія (*magic*);

- матеріальні – речі (*things*);

- політичні – законність (*law*) [4, с. 16].

Валоративні символи та категорії британської та американської лінгвокультур пов'язані з багатотисячолітніми традиціями, дослідження яких у нашій розвідці ґрунтуватиметься на порівняльному аналізі англомовних етносів.

Для англомовних етнічних спільнот важливими є становище в суспільстві, матеріальний стан, гроші, соціальне походження. Загальновідомо, що британці – нація, яка вирізняється стабільністю характеру, дисциплінованістю, акуратністю, консерватизмом, прагненням довести розпочате до кінця. Чесність, честь, порядність, вірність, врів-

новаженість є основними моральними цінностями британської соціокультури. Вони ощадливі, обачні та волелюбні, що можна пояснити географічним положенням країни, оскільки Британія займає територію острова, вона впродовж віків зазнавала зовнішніх впливів [2, с. 60]. Саме тому британці дуже часто вбачають в іноземцях суперників, яких потрібно приборкати і підпорядкувати британській короні. Холодні та консервативні жителі туманного Альбіону вважають себе наднацією, в жилах якої пульсує голуба кров. Вони дуже цінують своє приватне життя та свій дім, і усіма способами намагаються відгородити його від зовнішнього світу. Англійці вмільо керують своїми емоціями і ніколи не демонструють своїх хвилювань. Однак зауважимо, що в душі англійці – надзвичайно вразливі та емоційні. Через таку двоякість, велику роль в їх комунікації відіграє підтекст, символ.

Основна система цінностей американського суспільства увібрала цінності десятків мільйонів іммігрантів, які збагачували цю країну власною культурою, релігійними традиціями та звичаями, моделями поведінки. Нині всі вони асимілювалися і навчилися жити та працювати разом, а також пишатися своєю етнічною приналежністю. Крім того, вони не лише адаптувалися до американської культури, але й примусили її працювати на себе [9]. Історично склалося так, що населення США поділяють на корінних американців (іммігрантів першої хвилі, які прибули з Сибіру через Берингову протоку) та іммігрантів другої хвилі [3, с. 233].

Своєрідним стимулом до асиміляції слугували спільні цілі та прагнення, спрямованість у краще майбутнє, бажання жити в багатій процвітаючій країні та непохитна віра в Бога. Американські ціннісні орієнтири є не лише їхнім власним джерелом оптимізму, але іноді й прикладом для наслідування іншим народам.

Незалежність, самостійність, самодостатність, матеріальний достаток – це ті риси, які виступають провідним мірилом американських чеснот. Дуже часто американці самовиражаються через патріотизм та гуманітаризм. Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що системи цінностей американської та британської націй є дуже близькими.

Історично склалося так, що домінуючими в цих лінгвокультурах є символи, які відображають глибоку аксіологічну систему обох етносів і знаходять широке розуміння серед інших культур світу. Означені соціокультурні цінності знаходять своє вираження не лише у вербальних засобах спілкування, але й репрезентовані в невербальних комплексах, серед яких прапори, геральдика, національний одяг.

Крім того, в кожного етносу є власне бачення того, наскільки близько один до одного комуніканти знаходяться під час усного діалогу. При цьому розрізняють кілька типів дистанцій, які є прийнятними або неприйнятними у процесі ведення діалогу; семантично вагомими є також й жести, міміка, постава, одяг, дотики, темп та тембр. Усе це не є випадковим, а є вагомим, оскільки передає певний смисл, іноді навіть має значно більше значення, ніж вербальні складники.

Сучасні лінгвісти неодноразово зосереджували увагу на галузях невербальної семіотики: проксемиці, такесиці, кінесиці, гаптиці. При цьому значно меншу увагу приділяли невербальним компонентам, які є характерними для писемного мовлення. Зібраний корпус фактичного матеріалу свідчить, що саме такі засоби не є вторинними щодо вербальних, а навпаки, іноді відіграють превалюючу роль і можуть розповісти значно більше про культурні стереотипи, цінності, реалії, ніж вербальні одиниці. Зауважимо, що йдеться про розміщення тексту на сторінці, міжрядковий інтервал, шрифтові та кольорові варіації, знаки пунктуації, діакритичні знаки, цифри, математичні символи, різноманітні ілюстрації, карикатури, комікси, піктограми, логотипи, емблеми, таблиці, діаграми, вставки тощо [7, с. 50].

Враховуючи це, зосередимо увагу на кількох засобах як провідних етнічних маркерах американської та британської лінгвокультур. Передусім йдеться про прапори та геральдичні елементи, які знаходять своє відображення в мас-медіа.

Американський прапор відомий як “*Stars and Stripes*” or “*Old Glory*” складається з 13 червоних та білих смуг, які символізують американські колонії, а також з 50 білих п’ятикутних зірок на синьому фоні, які символізують 50 штатів. Він уособлює всю «різношерстість» американського суспільства і разом із тим є свідченням його єдності, патріотизму, любові та спільних цілей (рис. 1).

Рис. 1 [15]

Що стосується британського прапора, який ще називають “*Union Jack*” чи “*Union Flag*”, то він є комбінацією прапорів територій Об’єднаного Королівства – Англії, Ірландії та Шотландії. Кожен із цих прапорів символізує святого, який

опікується тією чи іншою територією. Так, червоний хрест на білому фоні символ святого Георгія, який є покровителем Англії. Прапори Шотландії та Ірландії представлені діагональними хрестами білого та червоного кольорів відповідно. Святий Адріан є покровителем Шотландії, святий Патрік – покровителем Ірландії (рис. 2).

Ще одним символом Об’єднаного Королівства є британський герб. Він складається з таких елементів: коронований лев та єдиноріг на ланцюгу, які символізують Шотландію. Єдиноріг вважався дуже небезпечним звіром, що може свідчити про можливу небезпеку для цілісності Британського Королівства. Тут слід зазначити, що в шотландському варіанті герба корона знаходиться на голові єдинорога (рис. 3).

Рис. 2 [12]

Рис. 3 [12]

Троянда, трілисник та чортополох символізують Англію, Ірландію та Шотландію відповідно. Останні три елементи британського герба заслуговують на особливу увагу (рис. 4). Троянда зайняла своє чільне місце після столітньої Війни Червоної та Білої Троянд і символізує перемогу королівської династії Тюдорів над династією Йорків та Ланкастерів. Чортополох є національною квіткою Шотландії і символізує готовність шотландців захищати свою землю. Трілисник в ірландській лінгвокультурі є символом святої Трійці, його три листочки символізують єдине Божество: Отця, Сина і Святого Духа.

Рис. 4 [10]

Ще одним символом, в якому закодовані національні цінності США вважається Велика печатка Сполучених Штатів. На ній зображений орлан, який в одному кігті тримає 13 оливкових гілочок, а в іншому 13 стріл. Сам птах символізує могутність, міць та довге життя США; оливкова гілка – це символ миру, а стріла – символ війни. Зазначений геральдичний елемент свідчить про прагнення країни до мирного життя для своїх

громадян і для всього світу, але водночас і готовність взятися за зброю в будь-який момент, якщо потрібно буде захищати національні інтереси.

Рис. 5 [15]

Разом із тим з'являються історичні варіації. Так, на рис. 6 ми бачимо орлана, який у кігтях тримає вже не оливкові гілки та стріли, а гроші. Що свідчить про те, що в різні часи перед суспільством постають різні виклики.

Рис. 6 [11]

Дзвін свободи красномовно символізує боротьбу американців проти рабства (рис. 7). З одного боку, дзвону є біблійна цитата: *“Proclaim LIBERTY throughout all the land unto all the inhabitants thereof”*. Цікавим є також той факт, що в металі є тріщина, яка підсилює символічну силу дзвону.

Червоний фон англійського герба (рис. 8) був потужним символом англійського трону за часів хрестових походів. У червоному кольорі закодовані всі виклики та небезпеки того часу.

Рис. 7 [15]

Рис. 8 [12]

Цікаво зауважити, що політичний символізм США та Об'єднаного Королівства також є ціннісно маркованим. Так, для прикладу, розглянемо логотипи американських Республіканської та Демократичної партій, які зображуються у вигляді слона та віслюка (рис. 9). Історики зазначають, що вперше прізвисько «віслюк» отримав ще кандидат у президенти від демократичної партії Ендрю Джексон за популістські лозунги та гасла. Однак він трактував його як символ впертості та зробив його своєю особистою емблемою. Республіканці ж підписували малюнок не словом *“donkey”*, а *“jackass”*, що в перекладі з американського сленгу означає людину невеликого розуму.

Слона в американську політику «привів» карикатурист Томас Нест після того, як демократи вперше отримали більшість голосів у палаті представників конгресу США. Затятий республіканець Нест висміяв у карикатурі своїх однопартійців, зобразивши їх у вигляді слона, який потрапив у пастку, рятуючись від осла у левовій шкурі. Нест у своїх карикатурах часто використовував обидва символи, що зробило їх загальнонаціональними. Нині «прізвиська» втратили свій первинний історичний контекст і стали емблемами правлячих партій Америки. Республіканську партію здавна підтримують бізнес, релігійні організації та сільське населення США, а демократичний шлях розвитку вибирає робітничий клас американців та етнічні меншини.

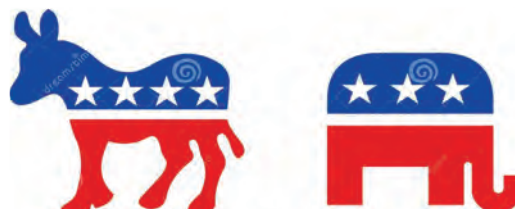

Рис. 9 [13]

Такі символи є інтегральними складниками сучасного комунікативного простору та супроводжують чимало статей в англійських періодичних виданнях. У статті під назвою *“The Democratic primaries will be a contest between radicals and repairers”* дізнаємося про відсутність єдиної думки демократичної партії напередодні праймеріз (рис. 10), що свідчить про широкі та неузгоджені погляди її членів. Це зумовлено тим, що Д. Трамп після спроби імпічменту мав широку підтримку, а демократи не могли визначитися з альтернативою його політиці. Автор послугоується зміненою ілюстрацією логотипу демократичної партії для того, щоб підсилити значення

тексту статті, забарвити його невербальними графічними засобами, що сприяє швидкому сприйняттю інформації. Однак у нашому випадку саме від контексту залежить правильність сприйняття, оскільки без нього зображення на рис. 10 може мати різне трактування залежно від реципієнта та його картини світу.

Рис. 10 [14]

Аналізуючи сучасні англомовні мас-медійні тексти, натрапляємо на чималу кількість зображень, які репрезентують британську та американську спільноти, їхні стереотипи, цінності, реалії. Зображення, які використовуються в таких текстах, мають різну семантику та по-різному корелюють із вербальними одиницями. О. Є. Анісімова стверджує, що існують тексти з нульовою, частковою та повною мультимодальністю (креолізацією). Нульова мультимодальність тексту полягає у відсутності зв'язку між його вербальними та зображальними компонентами. У текстах із частковою мультимодальністю вербальна частина є порівняно автономною, а зображальний компонент слугує її доповненням. У текстах із повною мультимодальністю між вербальними та невербальними (зображальними) компонентами існує тісний взаємозв'язок. Тут зображення є обов'язковим елементом для правильного розуміння тексту і, навпаки, правильна інтерпретація тексту (вербальної частини) залежить від невербального компонента (зображення), який її доповнює [1, с. 15].

Поділяючи такий підхід, вважаємо, що текст, який супроводжує картинка на рис. 11, можна вважати текстом із частковою мультимодальністю, оскільки він є порівняно автономним та незалежним від зображення, хоча між ними існують семантичні відношення. У цьому випадку картинка не є обов'язковою для правильного розуміння та організації статті *“The English question: What is the nation's identity?”*. Наявність лише візуального компонента має ціннісне значення для цілісного розуміння фрагмента, адже впродовж віків прапор є головним ідентифікатором нації. У статті автор досліджує відчуття національної приналежності населення Сполученого Королів-

ства. Частина вважає себе британцями, частина – англійцями. *“The British identity is felt strongly by all generations. It's a strong national characteristic across almost every demographic: politics, education, class and geography. The English identity, however, is felt more variably. Pride in identifying as English is weaker among the young (45%) and stronger among the old (72%)”*. Переплетіння обох ідентичностей є надважливим фактом у житті Сполученого Королівства і відображає людську відданість, любов до нації, її історії та цінностей.

Рис. 11 [16]

Наступний приклад (рис. 12) репрезентує повну мультимодальність та тісний взаємозв'язок вербальних та невербальних елементів. Рисунок виконує супровідну та доповнюючу функцію, а вербальний компонент виконує пояснюючу функцію. Через паралельне сприйняття вербального та візуального контенту читач довідується, що птах символізує населення США у молитві за свою землю.

Рис. 12 [17]

Автономні семантичні відношення між мультимодальними елементами прослідковуємо на рис. 13. Текст доповнює невербальний компонент (прапор), який є важливим елементом американського корпусу цінностей, виконує супровідну, інформативну та експресивну функції.

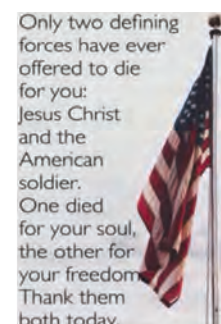

Рис. 13 [18]

Оскільки тексти з нульовою мультимодальністю репрезентують відсутність зв'язку між вербальними та невербальними компонентами, можемо зазначити їх як перспективу подальших досліджень.

Висновки і пропозиції. Ціннісні символи супроводжують американців та британців споконвіку. Вони зумовлені способом життя, природним середовищем, культурою. Комунікативна спрямованість символу здобуває неоднозначну інтерпретацію на національному ґрунті. Проаналізований корпус свідчить про необмежені можливості його інтерпретації. Як бачимо, під споконвічно британськими та американськими невербальними символами закодовано чимало інформації. Вони не слугують виключно декоративними елементами,

а покликані виконувати різні функційні ролі і мають відмінне семантичне навантаження. Часто вони також є контекстуально залежними і можуть змінювати значення залежно від тематичної спрямованості мас-медійного тексту.

Говорячи про кореляцію вербальних та невербальних засобів, зазначимо, що у нашому корпусі зображення може дублювати зміст тексту, виступати в ролі доповнення або суперечити змісту. Серед розглянутих нами прикладів 95% невербальних елементів виконують інформативну, доповнюючу, дублюючу функції, а також функцію підсилення експресивного та емоційного значення. Функціями вербальних елементів є інформативна, мислетвірна, експресивна.

Список літератури:

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.
2. Воробйова І. А. Основи лінгвокраїнознавства : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 272 с.
3. Гапонів А. Б., Возна М. О. Лінгвокраїнознавство. Англomовні країни : підручник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 464 с.
4. Гришкова Р. О. Ціннісні орієнтації молодіжної субкультури англійців та американців. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukrpaci/pedagogika/2018/313-301-2.pdf> (дата звернення : 04.12.2020).
5. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 451 с.
6. Івасишин М. Р. Мультимодальність англomовного коміксу: лінгвальний та екстралінгвальний виміри : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Івано-Франківськ, 2019. 404 с.
7. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2019. 635 с.
8. Ніцше Ф. Повне зібрання творів / пер. з нім. К. Котюк та О. Фешовець. Львів : Астролябія, 2004. Т. 1. Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV; Твори спадку 1870–1873. 769 с.
9. Культурний код формування вертикалей успішності етнічних груп США. URL: http://ierjournal.com/journals/12-13/2010_10_Petrashko.pdf (дата звернення : 03.12.2020).
10. *Project Britain*. URL: <http://projectbritain.com/flowers.html> (дата звернення : 03.12.2020).
11. *The Economist*. Get ready for a world currency. URL: <https://steemit.com/bitcoin/@splus/the-economist-get-ready-for-a-world-currency> (дата звернення: 03.12.2020).
12. *Anglotopia for anglophiles*. Brit history: exploring symbols of the British Isles and what they mean. URL: <https://www.anglotopia.net/british-identity/exploring-uk-symbology/> (дата звернення: 03.12.2020).
13. *USA political symbols*. URL: <https://www.dreamstime.com/stock-photos-usa-political-symbols-image12884023> (дата звернення : 03.12.2020).
14. The Democratic primaries will be a contest between radicals and repairers. URL: <https://www.economist.com/leaders/2020/02/06/the-democratic-primaries-will-be-a-contest-between-radicals-and-repairers> (дата звернення: 03.12.2020).
15. *Legends of America*. URL: <https://www.legendsofamerica.com/united-states-symbols/>(дата звернення: 03.12.2020).
16. The English question: What is the nation's identity? URL: <https://www.bbc.com/news/uk-44306737> (дата звернення: 08.12.2020).
17. *Pinterest*. URL: <https://www.pinterest.com/pin/40391727887209215/> (дата звернення: 08.12.2020).
18. *Pinterest*. URL: <https://www.pinterest.com/pin/16965911095128905> (дата звернення: 08.12.2020).

Svitlikovska O. O. THE REALIZATION OF BRITISH AND AMERICAN SOCIO-CULTURAL VALUES IN VERBAL AND NONVERBAL MEANS AS MASS-MEDIA TEXTS COMPONENTS

The article deals with the research of British and American socio-cultural values and their verbal and nonverbal implementation. The scientific approaches to the study of this problem are generalized. The researched issues in foreign and Ukrainian scientific literature are studied. It is established that

the representatives of American and British linguistic cultures use common types of values. The key ethnic national dominants and symbols of British and American linguistic cultures are analyzed and the historical formation of the representatives' behaviour models is traced. It is stated that American value system can be considered as multiethnic due to the fact that the majority of the Americans are immigrants from the whole world. They have assimilated with Native Americans and adjusted to their linguistic culture. Nonverbal elements, that represent American and British linguistic and cultural values in modern English mass-media texts, have been identified. The analysis of the illustrative material shows that nonverbal components are of the same importance as verbal ones, and very often they play the leading role in the text understanding and promote the rapid perception of information. The analysis of heraldic elements, which have a strong value potential and undergo variations in mass-media texts, shows that the modern society faces different time challenges. It is established that the stock of nonverbal means is represented by the text placement on the page, colour variations, various illustrations, cartoons, comics, icons, logos, emblems, tables, diagrams, etc. The scientific article proves that all the nonverbal means perform different functions and have different semantic filling. The analyzed examples show that they (nonverbal means) can also change their meaning depending on the mass media text thematic focus.

Key words: *sociocultural values, national dominants, British linguistic culture, American linguistic culture, verbal means, nonverbal means.*

Таценко Н. В.

Сумський державний університет

Третяк І. В.

Сумський державний університет

МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПИТТЯ/DRINKING ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРИ ПИТТЯ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті досліджено особливості репрезентації культури пиття в англomовній картині світу на матеріалі метафорично вербалізованого концепту ПИТТЯ/DRINKING. У науковій розвідці запропоновано визначення цього концепту, уточнено поняття мовної картини світу, а також здійснено короткий лінгвістичний екскурс до теоретичних засад дослідження концептуальної метафори. Актуальність роботи зумовлюється недостатнім рівнем дослідження лексичних одиниць на позначення культури пиття в англomовному світі. Основними методами дослідження слугують асоціативний експеримент, концептуальний аналіз та випадкова вибірка.

Аналіз вербалізованих метафор у межах концепту ПИТТЯ/DRINKING відіграє важливу роль у встановленні взаємозалежності культури, мови й народу та визначенні механізмів розвитку формування уявлень мовців про навколишній світ. У процесі роботи зі словника традиційних англійських метафор П. Вількінсона методом випадкової вибірки було виділено та проаналізовано понад 300 метафор, що репрезентують концепт ПИТТЯ/DRINKING. Встановлено, що останній актуалізується в англomовному світі більшою мірою за допомогою онтологічних та структурних метафор, які об'єднуються в тематичні групи та відображають позитивне чи негативне ставлення до вживання алкоголю, вміщують різноманітні значеннєві відтінки та базуються на асоціаціях явищ і предметів повсякденного життя з явищами культури пиття. Окрім цього, всі вони групуються за об'єктом, станом та дією, які вони позначають. Третью, менш об'ємною групою виокремлено орієнтаційні метафори.

Функціонування концепту ПИТТЯ/DRINKING зумовлюється його залежністю від інших концептів, що актуалізуються в межах дискурсу. Новизна дослідження полягає в детальному концептуальному аналізі метафор, якими вербалізується культура пиття, а також встановленні внутрішньомовних зв'язків, на яких вони побудовані. Результати аналізу можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень особливостей вербалізованих концептів.

Ключові слова: *концепт, мовна картина світу, концептуальна метафора, метафоризація, культура пиття, англomовний світ.*

Постановка проблеми. Дослідження зв'язку культури народу та його мови дає змогу не лише прослідкувати їхню взаємозалежність, а і глибше зрозуміти мовну організацію навколишнього світу та ідентифікувати механізми репрезентації фрагментів цих феноменів один в одному та у світі загалом. Вивчення взаємозв'язків культури, народу та мови вимагає чіткого визначення вектора та кластера культури, мова якої розглядається. У рамках цього дослідження основна увага приділяється концепту ПИТТЯ/DRINKING в англomовному світі, оскільки вживання алкоголю стало невід'ємною частиною культури чи не кожної країни, а тому безперечно має вплив на розвиток мови та формування мовної картини

світу. Концепт ПИТТЯ/DRINKING в англійській мові в рамках культури пиття залишається малодослідженим, що й зумовлює *актуальність* цієї роботи. Культура пиття є важливим складником мовної картини світу будь-якого народу, а дослідження її лінгвістичної репрезентації уможливило не лише ґрунтовніший аналіз внутрішньомовних семасіологічних зв'язків, а і глибше розуміння культурно-національних особливостей англomовних народів та їхній вплив на формування та розвиток мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовна картина світу та елементи її репрезентації завжди були об'єктом досліджень чималої кількості як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів.

Вагомий науковий внесок у розвиток цього лінгвістичного феномена зробили такі лінгвісти, як В. Гумбольдт [3], Дж. Лакоф [14], Н. А. Козько [5], Л. Вайсгербер [1], О. Селіванова [9], Л. А. Лисиченко [6], В. В. Жайворонок [4] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження метафоричної репрезентації культури пиття в англійській картині світу на ґрунті аналізу метафор концепту ПИТТЯ/DRINKING, а також виокремлення основних внутрішньомовних зв'язків, на яких вони будуються.

Виклад основного матеріалу. У XXI столітті питання стосовно тісного зв'язку мови, культури та людського мислення в лінгвістів не викликає жодних сумнівів. Одним із перших, хто почав детально вивчати взаємозалежність мови, мислення та культури, вважають В. фон Гумбольдта, який звертав особливу увагу на взаємодію мови й народу, культури й мови, а також народу й культури. На його думку, індивідуальне світосприйняття формується насамперед крізь призму нерозривності мови й народу, а отже, і його культури [3, с. 346].

Беззаперечним є твердження, що дослідження будь-якого феномена вимагає багатогранності та різноплановості, оскільки кожен об'єкт потребує розгляду не лише з різних кутів, а ще й на всіх можливих рівнях. Саме тому встановлення закономірностей та механізмів відображення мисленнєвих і культурних процесів та процесів пізнання в мові неможливе без паралельного залучення таких суміжних наук, як лінгвокультурологія, когнітологія та філософія. Основні положення цих наук відповідають за формування будь-яких уявлень про світ не лише певних народів, а й кожного окремого індивіда. Тому дослідження будь-якого мовного феномена без урахування культурних особливостей народу неможливо вважати повноцінним.

За Н. А. Козько, вивчення проблеми взаємодії мови й культури передбачає виявлення тих особливостей мови, які дають їй змогу бути оптимальним засобом трансляції досягнень культури. Мовні засоби закріплюють специфічні, притаманні різним національно-культурним спільнотам способи членування довкілля [5, с. 339]. Отже, сукупним продуктом відображення явищ навколишньої дійсності в мові є мовна картина світу.

Термін «мовна картина світу» запропонував німецький філолог Л. Вайсгербер. Він вважав, що в мові відображається унікальне сприйняття певним народом об'єктивної дійсності та вказував на системність та синкретичність цього поняття, мінливість, історичність, багаторівневість та мультифункціональність його структури [1, с. 167].

О. Селіванова стверджує, що мовна картина світу семасіологічно аналізується та ономазіологічно структурується на певні фрагменти, поля, лексико-семантичні групи, лексико-семантичні центри як окремі парадигми [9, с. 365]. Таким чином, сучасні лінгвісти одним із найважливіших методів аналізу мовної картини світу передусім вважають вивчення лексичної репрезентації фрагментів когнітивного досвіду.

Проте мовна картина світу знаходить своє відображення не лише суто на лінгвістичному, але й на концептуальному рівні. Л. Лисиченко звертає увагу на те, що саме лексичні одиниці, які виражають поняття або концепти, утворюють мовну картину світу [6, с. 86]. Отже, встановлення лінгвістичних зв'язків культури пиття та мовної картини світу потребує внутрішньомовного аналізу концепту ПИТТЯ/DRINKING.

Єдиного визначення концепту немає, адже різні вчені розглядають його кардинально по-різному та на відмінних одне від одного рівнях. Концепт у рамках мовної картини світу В. Жайворонок характеризує не просто як мовну одиницю з низкою лінгвістичних значень, він описує його як сукупність культурного сенсу народу [4, с. 51]. Отже, концепт ПИТТЯ/DRINKING функціонує вміщенням основних особливостей культури пиття англійського світу й має не лише лінгвістичну, а й культурну інформативність. Таким чином, аналіз концепту ПИТТЯ/DRINKING уможливує поглиблене розуміння особливостей культури пиття англійського світу, а також виокремлення патернів її репрезентації в мові.

На думку М. В. Піменової, концепт являє собою певне уявлення про світ чи його поодинокий фрагмент і характеризується складною структурою, представленою низкою ознак, що втілюються різними мовними способами та засобами [7, с. 10].

Отже, в рамках нашого дослідження **концепт ПИТТЯ/DRINKING** – це сукупність уявлень про предмети, явища, процеси та їхні характеристики й ознаки, що функціонують у фрагментах дійсності культури пиття й реалізуються за допомогою різних лексичних одиниць. Концепт, насамперед, є одиницею ментального та культурного простору.

Концепти здатні виражатися різноманітними мовними одиницями: словами, словосполученнями, фразеологізмами, навіть цілими реченнями та текстами [2, с. 29]. З. Попова та І. Стернін структурують концепт на три основні компоненти: образний компонент, інформаційну наповненість та інтерпретаційне поле [8].

Образний компонент складається з тактильних, зорових, смакових, нюхових, звукових образів, а також метафоричних образів, які абстрактний концепт наділяють конкретним образним змістом і таким чином укорінюють його в предметному мисленні. Інформаційна наповненість багатьох концептів корелює з наповненістю словникових визначень ключового слова концепту, вона характеризується низьким вмістом когнітивних ознак, що позначають відмінні риси предмета чи явища, які лежать в основі концепту. Інтерпретаційне поле вміщає когнітивні ознаки, які транслують основну інформаційну наповненість.

Інтерпретаційне поле сегментується на шість основних зон: 1) енциклопедична об'єднує найяскравіші когнітивні ознаки концепту; 2) оцінна об'єднує когнітивні естетичні, емоційні, інтелектуальні ознаки, а також ознаки оцінювання; 3) регулятивна об'єднує когнітивні ознаки дозволеності чи недозволеності в рамках концепту; 4) утилітарна об'єднує когнітивні прагматичні ознаки ставлення людей до концепту; 5) пареміологічна об'єднує когнітивні ознаки концепту, репрезентовані приказками, прислів'ями та афоризмами; 6) соціально-культурна об'єднує когнітивні ознаки, пов'язані з культурою, традиціями, побутом, звичаями тощо [8, с. 56–58].

У рамках нашого дослідження найбільша увага приділяється оцінній, регулятивній та соціально-культурній зонам, оскільки аналіз цих структурних елементів дає змогу глибше дослідити внутрішньомовні зв'язки концепту ПИТТЯ/DRINKING культури пиття та англomовної картини світу.

Як уже було зазначено, концепт реалізується в мовній картині світу за допомогою різноманітних лексичних засобів, зокрема, важливу роль для визначення структурної організації відіграють лексико-семантичні групи та поля. Проте не менш важливою, на нашу думку, є й метафоризація, що слугує засобом дослідження взаємозв'язку мовної картини світу та ментального сприйняття чи розуміння дійсності представниками тієї чи іншої культури.

Узагальнено, під метафоризацією розуміють виникнення нових, переносних значень слова на основі схожості об'єктів за зовнішнім виглядом чи формою [10, с. 80]. За Дж. Фоконьером, метафора – це рушійна сила для науки, мистецтва, технології та релігії [13, с. 62]. На думку Дж. Лакоффа і М. Джонсона, метафора пронизує все наше повсякденне життя і функціонує не лише в мові, але й у мисленні та дії [14, с. 132]. Система понять, в якій думає й діє людина, за своєю сутністю є метафоричною.

Теорія концептуальної метафори є потужним механізмом синтезу смислів, під яким розуміють сприйняття та розуміння одних об'єктів у термінах інших [там само]. До того ж важливими особливостями метафори є її поетичність та риторичність. Дж. Лакофф та М. Джонсон виокремлюють три основні типи концептуальних метафор:

- 1) онтологічні – експлікують ідеї, емоції, дії, події у вигляді живого об'єкта чи субстанції;
- 2) структурні – зумовлюють структурне впорядкування одного об'єкта в термінах іншого;
- 3) орієнтаційні – характеризуються просторовою орієнтацією та відношеннями [там само].

Метафоризація ґрунтується на двох основних структурах знань – когнітивній структурі «джерела» (source) та когнітивній структурі «мети» (target). Поле мети часто структурується за допомогою когнітивного відображення джерела.

Аналіз метафор, що функціонують у дискурсі культури пиття, сприяє більш повному розумінню її концептуалізації та актуалізації в англomовній лінгвокультурі.

На матеріалі словника традиційних англійських метафор, укладеного П. Вількінсоном [16], методом випадкової вибірки ми проаналізували понад 300 прикладів метафоричної актуалізації концепту ПИТТЯ/DRINKING та виокремили три групи концептуальних метафор, що репрезентують досліджуваний концепт:

1. Онтологічні метафори, що позначають:

– **ОБ'ЄКТ**. Наприклад, такі метафори, як *slack-trough*, *sand-bed*, *old beeswing*, *admiral of the narrow seas*, позначають людину, яка дуже часто вживає алкоголь. До того ж ці метафори характеризуються різними значенневими та оцінними відтінками.

Так, *slack-trough* та *sand-bed* експлікують скоріше негативне забарвлення, адже лексеми *slack* та *sand* апелюють до концептів СЛАБКІСТЬ, НЕСТІЙКІСТЬ, МІНЛИВІСТЬ: *slack* – *not tight, loose* [11]; *trough* – *a point of low activity or achievement* [12]; *sand* – *a mass of very small grains that at one time were rock and now form deserts and beaches* [11]; *bed* – *the lower surface of something* [15]. Метафоричність цих двох висловів полягає в перенесенні значення слабкості та нестійкості на вольові характеристики людини, що постає перед вибором випити спиртний напій чи утриматися.

Метафора *old beeswing* має ймовірніше пом'якшене, позитивне забарвлення, адже прикметник *old* апелює до концепту ЗНАЙОМИЙ: *old* – 1) *long familiar*; 2) *used to express an attitude*

of affection or amusement [15]. Іменник *beeswing* апелює до концепту РЕГУЛЯРНІСТЬ: *beeswing – a filmy crust on old port [12];*

– ДІЮ. Метафори *to have a suck at the brown cow, to dip your beak, to moisten my clay, to drink like a fish, to wash/wet the head of a new baby, to go all to staps, to dance the hay, to wet your whistle, to drink with the flies* позначають процес вживання алкоголю, але кожна із цих метафор розкриває своєрідний прагматичний потенціал. Варто зазначити, що вони мають евфемістичний характер, що є досить притаманним онтологічним метафорам.

Наприклад, кожна з метафор *to have a suck at the brown cow, to drink like a fish, to dance the hay, to freshen the hawse* означає сильно та часто пиячити. Така конотація досягається через перенесення не лише значення елементів на цілісну метафору, а й за допомогою побудови асоціацій. Метафора *to have a suck at the brown cow* базується на асоціації *cow-calf-drinker*: подібно до теляти, яке не здатне контролювати кількість випитого молока, людина, яку характеризує ця метафора, не в змозі контролювати кількість випитого алкоголю. Окрім цього, лексема *suck* апелює до концепта НЕНАСИТНІСТЬ, ЖАДІБНІСТЬ, який згладжується завдяки концептам МАТИ – НЕМОВЛЯ, що експлікуються лексемою *brown cow*.

За аналогічною схемою базується й метафора *to drink like a fish*, у рамках якої споживач алкоголю асоціюється з рибою, чиє звичайне середовище існування – ніщо інше як вода. У такий спосіб також актуалізується семантика кількості (споживання великих обсягів рідини) та вбачається апелювання до концепту НАДМРНІСТЬ.

Метафора *to dance the hay* складається з двох основних компонентів *dance* та *hay*, значеннєві відтінки яких переносяться на позначуване ними явище. Oxford Dictionary надає таке визначення іменника *hay*: *a country dance with interweaving steps similar to a reel [12]*. Тобто метафора базується на асоціації манери використання народного танцю, елементами якого є рухи з переплітанням ніг, зі станом людини, в якій після надмірної кількості спожитого алкоголю подібним чином переплітаються ноги. Окрім цього, лексема *hay* посилюється до концептів РАДІСТЬ та ВЕСЕЛОЦІ;

– СТАН. Метафори *as drunk as a potter / hatter / cobber / beggar* позначають стан алкогольного сп'яніння та мають негативний значеннєвий відтінок, адже апелюють до концептів БІДНІСТЬ, що зчитується з назв суб'єктів, за допомогою яких актуалізується сам концепт ПИТТЯ/DRINKING. Ці метафори мають історичне підґрунтя, адже

раніше представники тих професій, що лежать в основі запропонованих метафор, жили дуже бідно і єдине, що могло їх розважити, був саме алкоголь. Але в метафорах *as drunk as a lord / an emperor*, навпаки, прослідковується звернення до концептів БАГАТСТВО та ВЛАДА.

У процесі дослідження було виокремлено підгрупу онтологічних метафор на позначення СТАНУ, яка ґрунтується на анімалізації: *as drunk as a pig / swine / ape / fish / owl*. Кожна метафора актуалізується за допомогою різних образів, характеристик та асоціацій, що переносяться з тварин на людину, а також несе в собі різні оцінні відтінки.

Таким чином, в основі метафори *as drunk as a pig/swine* лежить асоціація поведінки п'яної людини з поведінкою та характерними звуками свині, а лексеми *pig/swine* апелюють до концептів ГУЧНІСТЬ та БРУД. Аналогічно побудована й метафора *as drunk as an ape*, в якій додатково яскраво виражене апелювання до концепту НЕКЕРОВАНІСТЬ та ВЕСЕЛІСТЬ.

Цікавою є асоціація п'яної людини із совою в метафорі *as drunk as an owl*. Вона базується на перенесенні характерних рис очей тварини на очі п'яної людини – вони звужені та набряклі. Окрім цього, лексема *owl* апелює до концептів СОН та НІЧ, в яких, зі свого боку, певною мірою актуалізується концепт ПИТТЯ/DRINKING.

Стан сп'яніння також вербалізується метафорами *market-merry* та *dyeing scarlet*. Лексема *merry* тут апелює до концепту РАДІСТЬ та ЩАСТЯ, а лексема *scarlet* – до концепту ЧЕРВОНИЙ (після вживання алкоголю обличчя часто набуває червоного забарвлення).

2. Структурні метафори – метафори *boilermaker, night-cap, latch-lifter, chain-lightning, tint, tarantula juice* функціонують в англійській мові на позначення алкогольних напоїв.

Так, метафорична одиниця *boilermaker* позначає надзвичайно міцний алкогольний напій і побудована на перенесенні значення слова *boiler* на алкогольний напій (*boiler – a device that heats water, especially to provide heating and hot water in a house [11]*). Тобто, поняття «алкогольний напій» структурується в термінах поняття *boiler*. Властивість бойлера нагрівати переноситься на алкоголь, адже він здатен «підігрівати» кров. Окрім цього, лексема *boiler* апелює до концептів НАГРІВАННЯ та ТЕМПЕРАТУРА.

Метафора *night-cap* позначає алкогольний напій, який регулярно споживають безпосередньо перед сном та слугує евфемізмом. Яскраво простежується

апелювання до концепту РЕГУЛЯРНІСТЬ, адже раніше ввечері перед сном завжди одягали нічний ковпак. Місце має й асоціація форми нічного ковпака із формою чарки, з якої випивають.

Метафора *latch-lifter* позначає перший випитий за вечір алкогольний напій. Іменник *latch* за Cambridge Dictionary має таке значення: *a fastening device for a door or gate* [11]. Таким чином, у рамках цього образу алкоголь асоціюється з певним механізмом, що здійснює силовий вплив (*lifter – to lift*) на стан тверезості (образ засува – *latch*).

Метафора *tint* репрезентує маленький алкогольний напій. Іменник *tint* вміщує такі значення: 1) *a small amount of a colour*; 2) *a substance used to change slightly the color of something, esp. hair or paint* [11]; 3) *a usually slight modifying quality or characteristic* [15]. Тобто *tint* є джерелом для реалізації мети (маленького алкогольного напою). Лексема *tint* безсумнівно апелює до концепту МАЛЕНЬКИЙ, крім того, місце має й асоціація консистенції алкогольного напою з консистенцією чорнил.

3. Просторові (орієнтаційні) метафори. Метафори *out of one's tree, slewed, down by the head, up to the buckle* також позначають стан алкогольного сп'яніння, що вербалізується за допомогою різних просторових маркерів.

Таким чином, у метафорі *out of one's tree* прийменник *out* позначає знаходження поза межами контролю. Дієслово *slew* експлікує поворот у просторі: 1) *to turn, twist, or swing about* [12]; 2) *to turn or be turned round suddenly and awkwardly* [11]. До того ж лексема апелює до концепту НЕЗГРАБНИЙ, у межах якого можна охарактеризувати й поведінку п'яної людини. У метафорі *down by the head* за допомогою сполучення прислівника *down* та прийменника *by* функціонує передача положення голови (вниз) людини, що на підпитку. Відбувається апеляція до концепту ОПУСКАННЯ. Метафора *up to the buckle* реалізується завдяки прийменнику *up*, який апелює до концептів ВИСОТА та ПІДЙМАННЯ.

Проаналізувавши метафоричну репрезентацію концепту ПИТТЯ/DRINKING, ми дійшли висновку, що найчастішими інструментами його актуалізації є онтологічні та структурні метафори. Це пояснюється тим, що вони досить інтенсивно

функціонують у межах культури загалом, адже їх синтез базується на загальних уявленнях, що вже є в реальній дійсності, незалежно від досвіду та свідомості людини, водночас орієнтаційні метафори вимагають наявності певних просторових умов. Важливо зазначити, що концепт ПИТТЯ/DRINKING репрезентується та актуалізується завдяки взаємодії з іншими концептами, окремо він не функціонує в дискурсі.

Висновки і пропозиції. Зв'язок культури, мови й народу відіграє важливу роль у встановленні їхньої взаємозалежності та визначенні механізмів розвитку формування уявлень мовців про навколишній світ. Оскільки культура пиття є невід'ємною частиною англомовної картини світу, дослідження її репрезентації дає змогу поглибити розуміння її впливу не лише на розвиток лінгвістики, а й на процес сприйняття мовцями дійсності. Одиницею англомовної картини світу в межах культури пиття є концепт ПИТТЯ/DRINKING, який актуалізується за допомогою різноманітних лексичних одиниць, зокрема, метафор.

У результаті аналізу метафор тематичної групи «культури пиття», які функціонують у побуті англомовної лінгвокультури, можна зробити висновок, що концепт ПИТТЯ/DRINKING репрезентується здебільшого за допомогою онтологічних та структурних метафор на основі сталих образів та асоціацій і далі розширюється під впливом розвитку культури пиття. Самі ж метафори об'єднуються в тематичні групи та відображають позитивне чи негативне ставлення до вживання алкоголю, містять різноманітні значеннєві відтінки та базуються на асоціаціях явищ і предметів повсякденного життя з явищами культури пиття.

Численна кількість метафор свідчить про актуальність феномена пиття та характеризує його як невід'ємну частину загальнонаціональної культури та англомовної картини світу загалом. Результати нашого дослідження здатні слугувати підґрунтям для подальшого вивчення репрезентації культури пиття не лише англомовного, а й неангломовного світу. Теоретичні узагальнення про сучасні методи та прийоми аналізу метафор уможливають подальші лінгвістичні дослідження різноманітних концептів.

Список літератури:

1. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О. А. Радченко. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 232 с.
2. Вільчинська Т. Основні підходи до визначення концепту в лінгвістичній парадигмі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : СУПЕРЕЧЛИВІ АСПЕКТИ...* 251 Мовознавство. 2009. С. 26–33.

3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. Москва : ОАО ИГ "Прогресс", 2000. 400 с.
4. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 51–53.
5. Козько Н. А. Лингвокультурные особенности концепта «спиртные напитки» в английском языке. *Проблемы истории, филологии, культуры*. 2012. Вып. № 1(35). С. 334–342.
6. Лисиченко Л. А. Лексико-семантический вимір мовної картини світу. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 191 с.
7. Пименова М. В. Предисловие. *Попова З. Д., Стернин И. А., Карасик В. И., Кретов А. А., Борискина О. О., Пименов Е. А., Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие с грифом УМО / Отв. ред. М. В. Пименова*. Кемерово : Кузбассвузиздат, 2004. 209 с.
8. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
9. Селіванова О. О. Мовна картина світу. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля, 2006. 711 с.
10. Харченко С. В. Науково-технічна термінологія : навч. посібник. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ – друк», 2009. 112 с.
11. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press, 2020. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>. (24.10.20)
12. English Oxford Living Dictionaries. Oxford University Press, 2020. URL.: <https://en.oxforddictionaries.com/>. (24.10.20)
13. Fauconnier G. Rethinking Metaphor / G. Fauconnier, M. Turner. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. P. 53–66.
14. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. London : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
15. Merriam-Webster Dictionary. 2020. URL: <https://www.merriam-webster.com/>. (24.10.20)
16. Wilkinson P. R. *Thesaurus of Traditional English Metaphors*. Second Edition. London : Taylor & Francis e-Library, 2006. 989 p.

Tatsenko N. V., Tretiak I. V. METAPHORIZATION OF THE CONCEPT DRINKING AS A MEANS OF REPRESENTATION OF DRINKING CULTURE IN THE ENGLISH-SPEAKING WORLDVIEW

The article deals with the representation features of the drinking culture in the English-speaking worldview exemplified by a metaphorically verbalized concept DRINKING. This research deploys a definition of the latter, clarifies the definition of English-speaking worldview, and gives a brief linguistic overview of the theoretical foundations of conceptual metaphor. The relevance of the paper is determined by the insufficient research level of lexical units denoting the culture of drinking in the English-speaking worldview. The main research methods are associative experiment, conceptual analysis, and random sampling.

The analysis of verbalized metaphors within the concept DRINKING plays an important role in establishing the interdependence of culture, language, and people as well as in determining the mechanisms for the development of the speakers' perceptions of the natural world. In the course of the work, more than 300 metaphors (representing the concept DRINKING) from the Thesaurus of Traditional English Metaphors by P. Wilkinson were chosen and analyzed through random sampling. The research found out that in the English-speaking worldview this concept is actualized to a greater extent by ontological and structural metaphors, which are lumped into thematic groups and reflect a positive or negative attitude to alcohol consumption, contain various shades of meaning and are based on the associations of phenomena and objects of everyday life with the phenomena of drinking culture. Besides, they are all grouped by the object, state, and action they represent. Orientation metaphors are singled out as the third, less voluminous group.

The functioning of the concept DRINKING is conditioned by its interdependence on other concepts that are actualized within the discourse. The novelty of the study lies in the detailed conceptual analysis of the metaphors that verbalize the drinking culture, as well as in the establishment of intralingual connections in terms of which they are built. The analysis results can serve as a basis for further research of the features of verbalized concepts.

Key words: concept, linguistic worldview, conceptual metaphor, metaphorization, drinking culture, English-speaking world.

Топчий О. Ю.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

КАЛЕЙДОСКОП ВІДТІНКІВ КОЛОРАТИВУ ЗЕЛЕНИЙ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

З найдавніших часів універсальне поняття колір як одне з властивостей об'єктивно існуючого матеріального світу привертало увагу. Була помічена його здатність до впливу на емоції і фізіологічні функції людини. У культурі всіх народів світу існують своя система кольороназв і гама улюблених кольорів. У межах пропонованої розвідки увагу зосереджено на виявленні сутності колоронему «зелений» у психології, ілюстрації варіантів його відтінків у мовах народів світу, їх різноманітності, зроблено спробу виявити в кольорономінаціях різних культурних ареалів національно-культурний зміст, вербально зафіксований у мовній картині світу.

Метою розвідки є спроба виявити та проілюструвати арсенал відтінків колоронему «зелений», вербально зафіксований у мовній картині світу. Він як уособлення природності і свіжості символізує спокій, удачу, оновлення, здоров'я, свіжість, життєві сили. З'ясовано особливу роль кольору у психології. Доведено полісимволічність та амбівалентність семантики колоративу зелений, що зумовлено природною здатністю кольору до мінливості, варіювання своїми відтінками. Виявлено, що основні відтінки зеленого в мовній картині світу мають мотивовану внутрішню форму, пов'язану із світом флори. Поповнюють цю палітру кольороназви, походження номінацій яких пов'язане з назвами коштовних, напівкоштовних каменів та мінералів. Встановлено, що ця колоронема має багато оригінальних відтінків: перидотовий, вердепомовий, колір містичного луку, колір ісламський зелений, колір метелика, колір лаймовий крем, колір закоханої жаби. Усі кольоропозначення піддаються безлічі трансформацій, вбирають у себе як конкретні, так і абстрактні значення.

Визначено, що колорема «зелений» та її арсенал відтінків варті того, щоб стати предметом спеціального вивчення наукових студій у дослідженні мовної картини світу різних народів. Перспективу подальших розвідок убачаємо в систематизації принципів номінації кольоропозначень, розробці теоретичного інструментарію щодо дослідження колірної системи мовної картини світу, встановленні специфіки її національно-культурної бази та укладанні словника кольорономінацій.

Ключові слова: колоронема, мовна картина світу, відтінок, кольоропозначення, мінерал, палітра, природність.

Постановка проблеми. Колір – це те, що щодня оточує кожну людину, викликає особливі емоції і відчуття. Як частина мовної картини світу колористика розглядалася різноаспектно. Система кольоропозначень – ціннісна, відкрита структура. У сучасному мовознавстві дослідження палітри відтінків колоративних лексем у зіставному аспекті дедалі більше набуває актуальності, що дає змогу виявити генезу, специфіку утворення та функціонування колоронемів у різних мовних і культурних середовищах. Численна відтінкова палітра колоронему *зелений* як кольору життя, живої природи в мовній картині світу також стає предметом зацікавленості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як певний образний знак мови колір став одним із центральних об'єктів наукових студій минулого століття і сучасності. Його багатоаспектність

досліджується в історичній та описовій лексикології (О. Панченко, Н. Бахліна, В. Мур'янов), порівняльному мовознавстві (В. Кульпіна, Н. Пелєвіна, Т. Світлична), галузі етнолінгвістики (Г. Яворська, А. Вежбицька), функціональній психології, де основи кольоросприйняття заклав М. Люшер (В. Папіш, В. Белянін, С. Григорук, Л. Лисиченко та ін.). Теоретичні засади зв'язку кольору і психіки – у Б. О. Базими, психологія кольору – предмет вивчення у Г. Браем. Актуальними стали розвідки аналізу колоремної лексики у психолінгвістичному (А. Залевська, П. Василевич, Г. Форумкіна та ін.), семасіологічному та перекладознавчому аспектах (А. Висоцький, Т. Лузанкіна, І. Ковальська).

У сучасній лінгвістиці опрацьовується як етнокультурний аспект фразем, складовою частиною яких виступає колорема (А. Попова), так і спе-

цифіка семантики слів-кологративів в українській фразеології (Т. Семашко). Аналізуються структура семантики колоромінацій (Ж. Соколовська, Л. Ставицька, О. Вербицька, О. Дзівак) та «кольоровий простір» (колективна праця О. Василевич, С. Кузнєцової, С. Мищенко). Одним із важливих аспектів дослідження колоромінів є всебічний аналіз їхніх функціональних особливостей у фольклорному та художньому дискурсах (О. Сапіга, М. Репінова, С. Жукова). Варіативність, багатозначність кольорів, їх семантичний збіг та розбіжність у різних етносах не перестають викликати зацікавленість багатьох зарубіжних дослідників (С. Блейчер, А. Діксі, М. де Бортолі, Ф. Брату, В. Войтович, С. Тер-Мінасова та ін.).

У вітчизняних наукових розвідках Л. Грибової, О. Дзівак, В. Грещук, А. Критенко та ін. представлено ґрунтовний аналіз певних колоративів.

Постановка завдання. У межах пропонованої розвідки наша увага зосереджена на аналізі сутності цього колороміну в психології, його значення і символіки в різних країнах світу та генези численних варіантів відтінків.

Метою розвідки є спроба виявити та проілюструвати арсенал відтінків колороміну «зелений», вербально зафіксований у мовній картині світу. Реалізація поставленої мети потребує розв'язання таких завдань: представити символіку колороміну *зелений* у різних народів світу; на матеріалі лексикографічних праць та інтернет-ресурсів здійснити вибірку відтінків коло реми *зелений* та виявити базову основу деривації її відтінків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Колоромінація *зелений* як уособлення природності і свіжості, символ навколишнього середовища означає спокій, удачу, оновлення, здоров'я, свіжість, життєві сили. В англійській мові слово «*green*» походить від давньоанглійського «*grene*», що позначало «поле, трав'янисте місце». Цей прикметник також означає достаток, відродження і асоціюється саме з природою *to have green fingers – to be a good gardener – мати «зелені пальці»*, що означає людину, яка знає свою справу і є хорошим садівником.

У психології категорії кольору надається неабияка роль. Так, *зелений* – колір, який неминуче привертає увагу. Любителі зеленої палітри характеризуються врівноваженістю, працездатністю, внутрішньою гармонією і вмінням логічно оцінювати ситуацію. Відповідно, в психології він означає м'якість і спокій, іноді навіть тугу і є засобом пригнічення негативного впливу депресивних кольорів [2].

Психологами дуже широко застосовується палітра відтінків цього колоративу. Так, *темно-зелений* колір означає пасивність, відсутність руху. *Бірюзовий, синє-зелений* – це холодний тон, який позначає вітер, небо, прохолоду. Він бадьорить, що особливо важливо при депресіях і стресах, мотивує до дії, допомагає відновити сили. *Жовто-зелений* позначає любов до змін, відмову від шаблонів і стереотипів, свободу. Це відкритість у спілкуванні, доброзичливе ставлення до оточуючих, задоволення, спокій. Його рекомендують використовувати для медитації. Ці відтінки, для яких існує і колоромінен *шартрез*, часто використовуються художниками як заспокійливий і одночасно найпомітніший для людини [1].

Оливковий та його відтінки (*ніжно-оливковий, оливково-зелений, темно-оливковий*, колір *оливкового хаки*) несуть негативну енергію. Так, обличчя *оливкового кольору* говорить про те, що людина морально виснажена.

У мовознавстві поширеною є думка, що семантика колоративів полісимволічна, що зумовлено природною здатністю кольору до мінливості, варіювання своїми відтінками. Колоратив *зелений* характеризується амбівалентністю. Так, якщо нині ним прийнято позначати здоров'я, витривалість, то у давнину він був пов'язаний із демонічним початком, нечистою силою, безумством, розпадом. Так, Е. Сведенборг, шведський теософ, описує очі безумців, що нудяться в пеклі, зеленими. У сатани з одного з вітражів Шартрського собору шкіра зелена і величезні очі зелені. Ще С. Ейзенштейн, описуючи символіку *зеленого*, наголошував, що це колір відродження душі і мудрості, і одночасно – морального падіння і божевілля [5].

У західних культурах *зелений* символізує молодість, зростання і свіжість. Проте в англо-саксонських країнах *він* означає жадібність, амбіції і престиж, адже це колір долара. В англійських країнах колоромінен асоціюється із заздрістю, «*позеленів від жадібності*» – дослівний переклад американського вислову «*To be green with envy*». Для Китаю *зелений* – зрада і вигнання, а в Індії він тісно пов'язаний з ісламом. В Ірландії *зелений* – це колір лепреконів і асоціюється з чотирилисником. Його символ в Америці – це безпека, а у Франції – злочинність. У Бельгії цей колоромінен пов'язують із заздрістю і недоброзичливістю. В іранців *зелений* колір асоціюється як із бурхливим зростанням і свіжістю, так і з нещастям, печаллю, скорботою. У Німеччині (в минулому під час ворожіння вживали карти, кожна масть у яких мала свій колір і відповідне символічне

значення, де зелена масть означала сум, горе, досаду) та Північній Європі *зеленими* називають себе представники екологічних рухів.

Зеленою у національному фольклорі іменується Ірландія, а *зелений* колір – символ ірландського визвольного руху. У міфах стародавнього Китаю цей колір нейтральний: їм кодується східний напрямок горизонту, а також весна, дерево, планета Юпітер і «Зелений дракон». У Стародавньому Єгипті *зелений* – цілком позитивний колір, що природно в країні з жарким кліматом. Це колір Осіріса, бога-злаку, який щороку вмирає та воскрешає. У Стародавньому Римі *зелений* колір одягу був виключно жіночим, оскільки в чоловічому одязі він позначав протиприродні схильності. У чоловічому одязі він був семантично негативним: це було ознакою жіночності, натяком на протиприродну порочність. Саме так і коментується вираз «*galbini mores*» – «*зелені*» (тобто *знижені, збочені*) *звичаї*».

У традиційній культурі Японії цей колорономен – у числі найулюбленіших. Він є символом весняних сільськогосподарських обрядів, символіка його цілком позитивна: це любов і щастя. В Європі це знак земної любові і надії.

У християнській культурі середніх віків головне символічне значення *зеленого* – це поверхня землі, покрита рослинами. Тому цей колоратив у зображеннях Ісуса Христа і святих символізує їхній земний шлях. У культурі ісламу він ще більш поважаний, оскільки з цим колорономеном асоціюються всі блага, які виходять від рослин: їжа, тінь, прохолода, краса.

У середньовіччі в *зеленого* вже фіксувалася своя символіка. Так, «*колір тьмяної трави*» означав довголіття, «*колір темної зелені*» вважався символом укриття і був маскувальним кольором лісових розбійників, «*колір вербових прутів*» означав у XVI–XVII століттях відчай, смуток, самотність. Як символ рослин і власне настою з трав цей колорономен став символом природних отрут, а потім і отрут взагалі. Він широко використовується в дипломатії для вираження балансу, безпеки і помірної щедрості. Живопис, поезика, філософія XVIII ст. свідчать про новий спалах любові до *зеленого*.

Релігія теж не обійшла цей колір. Православ'я позначає його як фарбу вічного життя. Так, святі Сергій Радонезький, Серафим Саровський, Ксенія Петербурзька, Матрона також пов'язані із зеленим. На іконах Іоанн завжди зображений у зеленому одязі, а в образах Бориса і Гліба завжди присутній цей колір. О першій годині Вербної Неділі

та Трійці всі священники одягаються в зелені шати.

Амбівалентність *зеленого* віддзеркалено і у фольклорному дискурсі: *зілля*, настій трав – зазвичай отрута; *зелений змії* (алегорія алкогольних напоїв); *зелений цар* – злий і підступний; *туга зелена* тощо. Це колір ревности, заздрості і незрілості («*позеленів від заздрості*»). Ідіоми *green with envy* – *full of envy*, *very jealous* в англійській мові означає заздрість, а *green-eyed monster* – ревності (дослівно – *зеленооке чудовисько*, у перекладі – *чорна заздрість, скажені ревності*).

У новітній час в Європі цей колорономен означає іронію, буфонаду, буржуазність (як засуджувану властивість); *зелений прапор* у морі – сигнал, який свідчить про корабельну аварію; психічно хворі люди дуже люблять насичений *зелений* колір.

Проте в англійській культурі *green colour* – це колір й оптимізму. В ідіомах також засвідчується його амбівалентність. Пор.: *to be green* – *inexperienced, immature, green hand, green as grass* – зовсім *зелений* (юний), недосвідчений. Цій ідіомі в російській мові відповідає така: *зелен ти це пока*. Фразема *to be green about the gills* асоціюється із хворобливою блідістю.

Значення цього кольору несе в російськомовних і англійськомовних народів подібне емоційне навантаження, що свідчить про схожість виразів і сприйняття навколишнього світу: «*green back*», «*the long green*» – *зелені долари*, «*green belt*» – *зелена зона*, «*green card*» – *зелена картка*, «*green light*» – *зелене світло*, *green tea* – *зелений чай*, російський розмовний сленг «*green stuff*» – *капуста (гроші)*. Однак за значенням один і той самий колір у складі фразем може відрізнятися в англійській і російській мовах: *green wound* (рос. *свіжа рана*) – англ. (незагоєна рана); *green horse* (рос. *молодий кінь*) – (англ. *необ'їжджений кінь*); *greenroom* (рос. *зелена кімната*) – (англ. *примірочна*) [4].

Вперше цей колоратив увійшов у культуру разом із появою зеленої фарби. Це стало можливим лише в епоху цивілізації, в бронзовому столітті, коли зелену фарбу навчилися готувати з оксидів міді. Поповнюють палітру відтінків *зеленого* кольороназви, походження номінацій яких пов'язане з назвами коштовних, напівкоштовних каменів та мінералів. У природі зустрічається велика кількість мінералів темно-зеленого, світло-зеленого, жовто-зеленого, блакитно-зеленого, синьо-зеленого відтінків. Такі самоцвіти завжди користувалися популярністю, привертали увагу і захоплювали. У стародавніх державах Сходу вони були знаком багатства, влади і приві-

лейованого соціального стану. Кожен камінь мав свою історію, був наділений своєю легендою, загадкою та символікою.

Так, коштовний камінь *ізмурд* (*смарагд*), (*ізмурдний, смарагдовий колір*), прозорий берил із зеленуватим відтінком, є символом мудрості, надії і холонокровності. Він вважається надійним талісманом мандрівникам і мореплавцями [6, с. 457]. Альтернативою смарагду вважається хромтурмалін. Відповідно, *смарáгдовий колір* – яскравий відтінок зеленого або це синювато-зелений колір, півпрозорий, із сильною насиченістю та яскравою склоподібною візуальною текстурою.

Камінь *амазоніт* (*амазонітний*) – блакитно-зелений мінерал, зовні схожий із бірюзою. Його ще називають амазонським каменем. Згідно із повір'ям, назву цей камінь отримав від амазонок, які прикрашали свої руки перстнями з амазонітом. Наявність цього каменю в їхніх прикрасах свідчила про незалежність, красу та непереможність прекрасних воєвниць [6, с. 63].

Авантюрин (*авантюриний*) – різновид кварцового мінералу з унікальним забарвленням. Авантюрин зустрічається рідко, переважає зелений і жовтий окрас [6, с. 15]. З давніх часів існувало повір'я, що авантюрин може принести везіння, удачу і багатство. У його господаря завжди будуть гроші, він стане душею компанії і лідером у бізнесі, зможе залучити будь-які інвестиції і правильно налаштувати компаньйонів. Нерідко зелений авантюрин можна побачити у формі кулонів у карткових гравців і фінансових авантюристів. Саме він може відвести порчу, уберегти та віддалити власника від людської злості і заздрості. З давніх часів цей самоцвіт підвішували над ліжечком новонародженого, щоб відігнати від дитя негативну енергію і захистити від хвороб.

Хризоберил (*хризоберилловий*) – коштовний камінь із скляним блиском і світінням [6, с. 966]. Завдяки вкрапленням на його поверхні утворюються казкові малюнки, що робить цей самоцвіт унікальним за своєю суттю. Цей мінерал зустрічається досить рідко, особливо екземпляри, які мають ефект «котячого ока». Магія каменю також очевидна. Він здатний з'єднувати закохані серця, тому його носять як жінки, так і чоловіки. Обрамлений у золоту оправу хризоберил може допомогти в бізнесі, залучити гроші.

Нефрит (*нефритовий*) – священний камінь Піднебесної, який дарує щастя в сімейних відносинах та використовується для створення ювелірних виробів. На Сході статуеткам із нефриту вклонялися.

Малахіт (*малахітовий*) – мінерал яскраво-зеленого кольору з відтінками, в народі вважається «каменем здоров'я», в якому виявлені також неабиякі магичні здібності. Він є сировиною для виготовлення зеленої фарби [6, с. 614]. Вважається, що цей камінь може дарувати мудрість, духовну силу, стійкість.

Сапфір (*сапфіровий*) – коштовний камінь першого класу [6, с. 818]. У природі зелений сапфір зустрічається дуже рідко. Проте перстні з цим унікальним каменем носили Олександр Македонський і цар Соломон. Сапфір був окрасою головних уборів, перстнів, корон, обручок, намист. Його ототожнювали з могутністю, владою, справедливістю, мудрістю. Саме зелений сапфір здавна наділяли чаклунськими властивостями. Вважалося, що він здатний бачити минуле, дивитися в майбутнє, читати чужі думки і розгадувати помисли. Як сукупність таїнства і містики маги часто використовували цей самоцвіт у своїх ритуалах.

Хризопраз (*хризопразовий*) – мінерал, назва якого походить від грецького слова і перекладається як «цибуля-порей». Цей «яблучно-зелений різновид халцедону», який володіє насиченим зеленим кольором різних відтінків від світло-зеленого до синювато-зеленого [6, с. 966], завжди вважався атрибутом багатства і влади, тому понад два століття вельможне панство залюбки носило цей камінь. За повір'ям, хризопраз може захистити свого господаря від наклепників та людей, що можуть наврочити. Його обожнюють банкіри, торговці, комерсанти й інші заповзятливі люди. У незапам'ятні часи ескулапи лікували хвороби за допомогою води, в якій кілька годин перебував хризопраз [3].

Хромдіопсид (*хромдіопсидний*) – коштовний камінь, багатий зелений відтінок якого приваблює поціновувачів прекрасного, якого цінують ювеліри за загадковий скляний блиск і густий зелений колір і який, залежно від кута напряму сонячного проміння, здатний змінювати власну палітру номенів зеленого. Народна назва цьому камінню – «якутський смарагд» (за назвою родовища).

Як і в будь-якого іншого кольору, в *зеленого* дуже багато оригінальних відтінків. Вважається, що цей колоратив має такі основні відтінки: *бірюзовий, фісташковий, оливковий, аквамариновий* та *смарагдова зелень*. Але, як свідчить зібраний матеріал, їх значно більше. У його спектрі виділяють теплі (наприклад, *трав'яний, жовто-зелений, яскраво-зелений* тощо) та холодні відтінки (*смарагдовий, нефритовий, червоного моря, темно-зелений* тощо).

Ці основні відтінки переважно в мовній картині світу мають мотивовану внутрішню форму, пов'язану, наприклад, із світом флори: *муравчатий (трав'яний), лаймовий* (відтінок між *жовтим і зеленим*, близький до *салатового* кольору), *спаржевий* (відтінки *зеленого*), *колір більярдного сукна (отруйно-зелений)*; світ фауни *колір драконної зелені* (темно-зелений), *колір зеленої папуги* (яскраво-зелений), *видровий* (грязнувато-зелений), *гемотроповий* (назва походить від назви квітки гемотроп – темно-зелений із плямами червоного або жовтого кольору) [7].

Як бачимо, колорема «зелений» із гамою відтінків репрезентується як шляхом прямого називання денотата, так імпліцитно. Зазначимо, що більшість відтінків – колорономенів в українській мові було створено на основі запозичень з інших мовних культур.

Лексикографічні джерела та Інтернет-ресурси фіксують ще багато маловідомих назв відтінків *зеленого*. Пор.: *хромтурмаліновий* (альтернатива *смарагдовому*), *колір шартрез* (відтінки *зелено-жовтого*) (фр. *Chartreuse*) (назва лікеру із 130 трав, де пігментом, який домінує, виступає або хлорофіл, або шафран); *колір Вірідіан* (англ. *смарагдова зелень*, темний відтінок *зелено-синього* [3]; *колір фельдграу* (нім. *зелено-сіро-польовий*) (колір польової форми німецької армії з 1907 р.); *яблуко Грені* (англ. *зелений* колір із відтінком *жовтого*); *колір шемрок* (темно-зелений *трелисник*), *хризопразовий* (грец. *яблучно-зелений* з відтінками від *світло-зеленого до синювато-зеленого*); *перидотовий* (фр. *оливково-зелений*); *ціановий* (грец. *блакитно-зелений*); *електричний ціан* (відтінок у *синьо-зеленому* кольоровому діапазоні, який ще називають *аквамариновий* чи відтінок *морської хвилі*; походить від уявлення глибини та спокою

морської води, яка пронизана сонячним світлом); *колір вердепомовий* (фр. *світло-зелений, колір незрілих яблук*) [7] тощо. Нині дизайнери репрезентують оригінальні відтінки *зеленого* у всіх його проявах (їх понад трьохсот сімдесяти). Нам пропонуються такі варіанти: *колір хвої, кипарису, евкаліпту, цитрусовий* колір, *ультра зелений* колір, *колір аспарагусу, колір хакі, моховито-зелений, колір канарський зелений, колір містичного луку, колір ісламський зелений, персидський зелений, колір цикорію або біло-зелений, колір метелика, колір блідо-лаймовий* і колір із незвичайною назвою «*лаймовий крем*». Навіть знаходимо колорономен – *колір закоханої жаби (зеленувато-сірий)*. Як бачимо, категорія кольору, через яку пізнаються та описуються явища суб'єктивного й об'єктивного світу, в мовах різних культур універсальна [6].

Висновки і пропозиції. Категорія кольору по-різному віддзеркалюється в мовній картині світу. Усі кольоропозначення як історично мінливі елементи культурних кодів не статичні, піддаються безліч трансформацій. Але основні хроматичні й ахроматичні кольори в більшості європейських народів можуть символізувати тотожні реалії. Колорема *зелений*, зокрема з її арсеналом складних відтінків синонімічного ряду, варта того, щоб стати предметом спеціального вивчення наукових студій у дослідженні мовної картини світу різних народів.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в систематизації принципів номінації кольоропозначень, розробці теоретичного інструментарію щодо дослідження колірної системи мовної картини світу, встановленні специфіки її національно-культурної бази та укладанні словника кольорономінацій.

Список літератури:

1. Базыма Б. А. Цвет и психика : монография. Харьков : ХГАК, 2001. 172 с.
2. Браэм Г. Психология цвета / пер. с нем. М. В. Крапивкиной. Москва : АСТ; Астрель, 2009. 158 с.
3. Василевич А. П., Кузнецова С. Н., Мищенко С. С. Цвет и название цвета в русском языке. Москва, 2005. 216 с.
4. Дубровин М. И. Русские и английские идиомы. Москва : «АСТ», 2009.
5. Сапига Е. В., Репина М. В., Жукова С. В. Цветообозначения в современной лингвистике: семантический и семиотический аспекты. Краснодар: Историческая и социально-образовательная мысль. 2016. Т. 8. № 2. Ч. 2. С. 192–195.
6. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / Уклад Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
7. Исторический словарь галлицизмов русского языка Н. И. Епишкина. URL <https://rus-gallicismes-dict.slovaronline.com>

**Topchy O. Yu. KALEIDOSCOPE OF SHADES OF COLORATIVE GREEN
IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD**

From ancient times, the universal concept of color as one of the properties of the objectively existing material world has attracted attention. Its ability to influence person's emotions and physiological functions was noticed. In the culture of all peoples of the world there is a system of color names and a range of favorite colors. Within the proposed research, attention is focused on identifying the essence of the colorative "green" in psychology, illustrating the variants of its shades in the languages of the peoples of the world, their diversity, an attempt to identify national color and cultural content verbally recorded in the linguistic picture of the world.

The purpose of the research is to try to identify and illustrate the arsenal of the color phenomenon "green" shades, verbally recorded in the linguistic picture of the world. It is as the personification of naturalness and freshness that symbolizes peace, luck, renewal, health, freshness, vitality. The polysymbolism and ambivalence of the semantics of the colorative green are proved, which is due to the natural ability of color can change, vary its shades. It was found that the main shades of green in the linguistic picture of the world have a motivated internal form associated with the world of flora. It is established that this colorative has many original shades: peridot, verdepomovy, the color of the mystical bow, the color of Islamic green, the color of a butterfly, the color of lime cream, the color of a frog in love. All color symbols are subject to many transformations, absorb both concrete and abstract meanings. It is determined that the color green and its arsenal of shades is worth becoming the subject of a special study of scientific studies in the study of the linguistic picture of the world of different peoples. The prospect of further explorations is seen in the systematization of the principles of color nomination, in the development of theoretical tools for studying the color system of the linguistic picture of the world, in establishing the specifics of its national and cultural base and in compiling a dictionary of color nominations.

Key words: *colorative, linguistic picture of the world, shade, color designation, mineral, palette, naturalness.*

Четова Н. Й.

Національний університет «Львівська політехніка»

ЛІНГВОКОГНІТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ ХИМЕРА В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА)

У статті розглянуто особливості реалізації феномена «химера» на лінгвальному та когнітивному рівнях, а також їх (химер) індивідуально-авторське представлення у творах Дж. Р. Р. Толкіна. У процесі дослідження увага зосереджена на аналізі номінативного аспекту вербалізації химер, зокрема лексико-семантичного простору, а також на упорядкуванні базової інформації, отриманої на основі аналізу контекстів, в яких химери актуалізовано, у вигляді фрейму змістового шару художнього концепту ХИМЕРА. Методологія дослідження передбачає застосування методики комплексного мультипарадигмального аналізу, яка, ґрунтуючись на загальнонаукових методах, інкорпорує методи лінгвопоетологічного та концептуального аналізів. Ономазіологічний аналіз номінативних химер дав змогу встановити обсяг та арсенал мовних одиниць на позначення уявних істот. У результаті аналізу мовного матеріалу вербалізації химер у творах Дж. Р. Р. Толкіна виявлено 60 лексем-актуалізаторів на їх позначення, серед яких домінують вигадані істоти, які володіють паранормальними знаннями та/або здібностями, яким приписуються антропоморфні або зооморфні характеристики. На основі системно-функціонального й семантичного аналізів та методу польового структурування в межах лексико-семантичного поля «chimeras» диференційовані мікрополя, сектори, лексико-семантичні групи та синонімічні й гіпо-гіперонімічні ряди. Логічно впорядкована інформація про химеру розкриває базову ментальну візуалізацію явища, його конституентів, взаємодія яких представлена у вигляді фрейму та репрезентує акумульовані автором знання про вигаданих істот: це плід фантазії (автора або героя), з певними особливостями, потребами, манерами поведінки, здібностями і т.п.; істоти, які існують у (не)матеріалізованій формі, провокують певну реакцію та мають стосунок до добра чи зла.

Ключові слова: фентезі, химера, номінативний простір, лексико-семантичне поле, художній концепт, фрейм, змістовий шар.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливої актуальності набувають дослідження мови у зв'язку з людським мисленням. Проблеми структури мовної свідомості, форми презентації знань, когнітивної семантики, когнітивних категорій, стратегій і моделей (Н. Д. Арутюнова, С. А. Жаботинська, Ю. М. Караулов, М. П. Кочерган, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, О. О. Селіванова та ін.) дедалі частіше потрапляють у поле зору сучасних наукових розвідок та ґрунтовних досліджень. Протягом тривалого часу вивчення зокрема концептуальних просторів художніх творів становить значний інтерес для лінгвістів (О. П. Воробйова, Л. І. Белехова, О. М. Кагановська, В. Г. Ніконова, М. Тернер, М. Фрімен та ін.) і здійснюється в рамках когнітивної парадигми сучасного мовознавства (О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістична природа мовного втілення фено-

мена «химера» неодноразово була об'єктом наукових досліджень. В історії мовознавчих студій особливо помітними є праці Т. В. Коноваленко, О. С. Божко, Т. Тодорова, П. С. Хаботнякової та ін. Однак у дослідженнях зазначених авторів вивчення лінгвістичної реалізації химерного має спорадичний характер і не перебуває в безпосередньому фокусі аналізу.

Виклад основного матеріалу. Поняття химерне займає одне з провідних місць в естетиці фентезі, оскільки жах і страх, які воно провокує, здатні не тільки викликати сильні почуття, а й здійснювати певний естетичний вплив. Е. Бьорк розглядає химерне як джерело піднесеного і надає таке його визначення: «Почуття, яке викликає у нас велич і піднесеність природи, оволодіває нами, називається здивуванням (*astonishment*); здивування є такий стан душі, в якому всі рухи завмирають у передчутті жаху (*horror*). Жодне з почуттів не може позбавити наш мозок розсудливості

і здатності до дії в такій мірі, в якій це здатен зробити страх (*fear*)» [1, с. 84]. Хоча, на думку авторів «Енциклопедії фентезі» Дж. Гранта та Дж. Клата, «те, що ми звемо химерним, може бути просто складовою певного жанру, без якої він втрачає свою особливість» [7, с. 478]. Звідси химерне є порівняним поняттям, яке можна розглядати з позиції цілком природного явища для фентезійних світів та з точки зору сприйняття невідомого, жахливого, примарного в реальному світі.

Об'єктом цього дослідження є вербалізатори химери, а предметом – їхні семантико-когнітивні особливості у творах Дж. Р. Р. Толкіна.

Матеріалом дослідження слугують текстові фрагменти – контексти, в яких вербалізовано явище «химера», виокремлені методом суцільної вибірки з творів Дж. Р. Р. Толкіна: «The Hobbit», «The Lord of the Rings»: «The Fellowship of the Ring», «The Two Towers» та «The Return of the King».

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що шляхом аналізу мовної реалізації химери, зокрема її лінгвокогнітивних особливостей, на основі її художнього вербального утілення видається можливим реконструювати змістовий шар художнього концепту (ХК) химера у творах Дж. Р. Р. Толкіна як такий, що відображає авторське базове уявлення про розглянуте явище.

Методика та методологія дослідження. У процесі аналізу використано такі загальнонаукові методи: гіпотетико-дедуктивний метод – для підтвердження висунутої гіпотези про системний характер феномена «химера» у творах Дж. Р. Р. Толкіна; описово-аналітичний та індуктивний методи – для виявлення закономірностей функціонування мовних одиниць; метод суцільної вибірки – для отримання достовірних результатів дослідження; кількісний аналіз мовних фактів – для встановлення кількісних співвідношень отриманих результатів і порівняння актуалізації вербалізаторів химер та встановлення їхніх якісних характеристик, а також для визначення загальної тенденції функціонування вербалізованих репрезентацій химери у творах Дж. Р. Р. Толкіна. Методологію лінгвопоетологічного аналізу представлено лінгвостилістичним аналізом, який застосовано для виявлення своєрідної репрезентації Дж. Р. Р. Толкіном химер, інтерпретаційно-текстовим аналізом – для виділення контекстів, в яких вербалізовано інформацію про химери, методом контекстуального аналізу – для опису того оточення, в якому беруть участь мовні одиниці на позначення химер. З-поміж методів лінгвістичного аналізу в дослідженні застосовано ана-

ліз словникових дефініцій – для визначення семної структури вербалізаторів химер, метод лінгвістичного спостереження – для інтерпретації структурних, семантичних і функціональних властивостей вербалізаторів химер, системно-функціональний аналіз – для систематизації та класифікації вербалізаторів химер, семантичний аналіз – для визначення змісту й обсягу семантичного простору химери, компонентний аналіз із залученням лексикографічного опису – для визначення семного складу слів, задіяних у контекстах, де химери отримали мовне втілення, метод польового структурування – для систематизації засобів вербалізації химер у вигляді лексико-семантичного поля. Концептуальний аналіз представлено сукупністю таких методів, як метод фреймового аналізу – для презентації інформації, структурованої у змістовому шарі ХК химера у вигляді фрейму.

Лексико-семантичне поле (ЛСП) «химера» презентує гамму матеріалізованих і нематеріалізованих істот, відсутніх в об'єктивній дійсності, та їхніх якісних характеристик. Приміром, *химера* визначається так: «1. у давньогрецькій міфології – страховище з головою лева, тулубом кози і хвостом дракона, з пащі якого вивергається полум'я. 2. перен. дивовижна фантазія, нездійсненна мрія, витвір уяви. 3. те саме, що галюцинація. 4. перев. мн. дивовижні примхи, вигадки чий-небудь; дивна поведінка кого-небудь; дивацтва. 5. перен. що-небудь своєрідне, дивне, оригінальне. 6. заст. опудало. 7. біол. організм, що складається з генетично неоднорідних тканин» [2, с. 1561]. *Chimera* тлумачиться так: «1. a: a fire-breathing she-monster in Greek mythology having a lion's head, a goat's body, and a serpent's tail b: an imaginary monster compounded of incongruous parts; 2. an illusion or fabrication of the mind; especially an unrealizable dream; 3. an individual, organ, or part consisting of tissues of diverse genetic constitution» [10, el. ref]. На основі цих тлумачень та з огляду на шляхи конструювання номінативного поля концепту, запропоновані І. М. Колегаєва [3], визначено, що номінативний простір ЛСП реалізується за рахунок близько 60 лексичних одиниць у 4877 текстових фрагментах. Найістотніші лексеми поля *hobbit, elf, dwarf, goblin, shadow, dragon, ent, shade, wraith, ghost* та ін. Ядерною лексемою цього ЛСП є «chimera» як інтегральна на позначення нереальних істот, а саме: поле містить мікрополя «half-real creature» та «unreal creature», котрі інкорпують сектори «a living being» (creature), «a human being» (person), «spirit» та «monster», які своєю чергою містять по кілька лексико-семантичних

груп (ЛСГ), контитуентами яких є лексичні одиниці на позначення химер, їх синонімічні ряди та гіпо-гіпероніми (див. табл. 1).

У сектор «a living being» входять три ЛСГ: «animal», «semi-animal – semi-man» та «semi-plant – semi-man». ЛСГ із домінантою «animal» містить такі лексеми: *horse, eagle, worm, spider* та ін., відмінні від реальних істот завдяки певним фантастичним, нереальним ознакам. До ЛСГ із домінантою «semi-animal – semi-man» входять слова на позначення людиноподібних істот, які у творах Дж. Р. Р. Толкіна актуалізуються через лексеми: *wight, werewolf*, низкою стилістичних синонімів: *orc, half-orc, carrion-orc, uruk, snaga, gorgun; goblin, goblin-man; troll, Olog-hai, stone-troll, cave-troll, hill-troll, mountain-troll, snow-troll, half-troll* та ін. Для цієї ЛСГ характерні відношення синонімії (*giant, ogre*) і комплементарної антонімії (чол. *giant* / жін. *giantess*; чол. *ogre* / жін. *ogress*). ЛСГ із домінантою «semi-plant – semi-man» містить слова, які об'єднує поняття людиноподібних рослин, що вербалізуються лексемами *Ent, Enting, Entwife, Tree-man, Tree-herd, Huorn*, які є стилістичними синонімами, та *Willow-man*. Сектор «a human being» (person) нараховує дві ЛСГ – «fairy» та «wee folk». ЛСГ із домінантою «fairy» містить слова *fairy, elf (Halfelf, High-Elf, Wood-elf, Silvan-Elf, Quendi, Noldor, Sindar)* розміщені за ознакою спадаючого ступеня надзвичайних надприродних здібностей. ЛСГ із домінантою «wee folk» становлять гіпоніми *halfling / hobbit / Perian* та *dwarf / Naugrim*. ЛСГ із домінантою «spirit» складається з ідеографічних і стилістичних синонімів: *ghost, wraith / Nazgul / Ringwraith, phantom, specter, shadow, shadow-men, dead men*. Частковими семантичними синонімами можна визнати слова *imp, demon*. Слова *demon* та *Evil* слід уважати стилістичними синонімами. ЛСГ із домі-

нантою «monster» містить лексеми *monster, beast*, стилістичні синоніми *dragon, the Worm, long-worm, cold-drake*, а також назву таємничої водної істоти, з якою герої «Володаря Перстенів» зіткнулися при вході до Копалень Морії – *Wathcer in the Water*, та ін.

У результаті аналізу мовного матеріалу вербалізації химер у творах Дж. Р. Р. Толкіна виявлено цілу палітру лексем-актуалізаторів на їх позначення, серед яких домінують вигадані істоти – суб'єкти, які володіють паранормальними знаннями та/або здібностями, яким приписуються антропоморфні або зооморфні характеристики (часткова схожість із людиною або твариною по одній із таких ознак – зовнішність, характер, манера поведінки, звички (*elf, fairy, werewolf*)), крім того, навмисно применшуються або перебільшуються розміри (*giant, troll*). У процесі аналізу з-поміж вербалізаторів химери виокремлено групи лексем, об'єднані поняттями «supernatural forces» та «mythological beings» (*dragon, demon, vampire*), а також «folklore mythical beings» (*ent, dwarf, giant eagle*). Перші номінують міфологічні й міфічні істоти, запозичені разом зі своїми історіями у британський фольклор із міфології архаїчної Європи: напівбоги (*demons*); шкідливі божества (*fury*); духи як уявні представники «іншого світу» (*spirit, ghost, fury, devil, demon, vampire*); окрему групу становлять номінації Зла – *Evil, Ill, Shodow* та *gloom*, зокрема в образі диявола – *Balrog*). Шкідливих анімагів (*harpy, siren*) серед вербалізаторів химер не виявлено. Другі об'єднують імена фольклорних надприродних істот, в образах і звичках яких поєднані фольклорні мотиви британців, саксів, галлів і франко-норманів, що населяли в різні історичні періоди Британські острови, кельтські й німецькі міфологічні традиції, що до цих пір зберігаються у фольклорі сучасними англійцями, шотландцями,

Таблиця 1

Структура та зміст ЛСП «химера» у творах Дж. Р. Р. Толкіна

I / ЛСП	II / мікрополе	III / Сектор	IV / ЛСГ	V / Синонімічні ряди / Гіпо-гіпероніми
chimera	half-real creature	«a living being» (creature)	«animal»	horse, eagle, worm, spider
			«semi-animal – semi-man»	werewolf, orc, half-orc; troll, cave-troll, hill-troll
			«semi-plant – semi-man»	Ent, Enting, Tree-man, Tree-herd, Willow-man
		«a human being» (person)	«fairy»	fairy, pixie, elf
	unreal creature	«spirit» (dead or an immaterial being)	«wee folk»	halfling / hobbit, dwarf
			«monster»	ghost, wraith, phantom, specter, shadow monster, dragon, beast

валлійцями й ірландцями. Незважаючи на те, що число родів та імен надприродних істот (*fairy* й *elf*) розрізняється у Британії за географічними ареалами, Дж. Р. Р. Толкін уміло поєднав їх у своїх творах, додавши свої власні (*halfling*, *hobbit*). Зазначимо, що будь-яка міфолексема, що увійшла до концепту ХИМЕРА, володіє певним ціннісним маркером. Мовними засобами створення емотивно-ціннісної характеристики химер є епітети, які містять емотивну оцінку кольору, форми, розміру, якості: *dark*, *darkened*, *black*, *gloomy*; *dull*, *dismal*, *murky*, *vague*, *ill*, *dim*, *shadowy*, *sunless*, *grim*, *obscure* та ін. Похмурі, темні кольори та звивисті й рвані контури надають об'єктам негативної конотації.

З огляду на отримані результати аналізу номінативного простору специфіка Толкінових химер полягає у тому, що вони мають субстантивний характер і щільно пов'язані з національним світовідчуттям (оскільки різним національним літературам виявляються притаманними й різні фантастичні образи) як за тематичним наповненням, так і за сюжетним архетипом, стилістикою й інтелектуальною грою.

Дослідження контекстів на предмет експлікації уявних істот із залученням методики ідентифікації художніх концептів, запропонованої В. Г. Ніконовою [5], уможливило реконструкцію ХК ХИМЕРА, мовна реалізація якого представлена низкою номінацій вигаданих істот, серед яких дракони, ельфи, тролі, гобліни, примари та ін. Нижче подані контексти яскраво ілюструють певні особливі риси зовнішності чи характеру істот і слугують ідентифікації ХК ХИМЕРА, зокрема конститuentів його змістового шару. Приміром, із речення *Dragons steal gold and jewels, you know, from men and elves and dwarves, wherever they can find them; and they guard their plunder as long as they live <...>, and never enjoy a brass ring of it.* [Н, р. 28] стає відомо, що дракони крадуть коштовності в людей, ельфів і гномів, а потім охороняють награбоване все своє життя (тобто практично вічно, якщо тільки їх не уб'ють), але ніколи не побавляться навіть найменшим перстеником. Із контексту *Trolls are slow in the uptake, and mighty suspicious about anything new to them.* [Н, р. 43] читач дізнається про тролів як розумово відсталі істот, у яких усе нове викликає велику підозру. Фрагмент *The goblins were very rough, and pinched unmercifully, and chuckled and laughed in their horrible stony voices; <...>* [Н, р. 72] розкриває певні негативні якості гоблінів: їхня поведінка дуже брутальна, вони немилосердно шарпають полонених, а їхні моторошні голоси нагадують глумливий регіт. Речення *Barrow-wights walked in*

the hollow places with a clink of rings on cold fingers, and gold chains in the wind. [FR, р. 141] ілюструє типові риси привидів, котрі, блукаючи, зазвичай брязкають ланцюгами й персями на холодних пальцях. Однак привиди у творах Дж. Р. Р. Толкіна вирізняються тим, що з'являються в подібі Чорних Вершників – Примар Персня, котрі слугують єдиному повелителю – Володарю Перстнів: *Indeed I spoke of them once to you; for the Black Riders are the Ringwraiths, the Nine Servants of the Lord of the Rings.* [FR, р. 232] або у вигляді крилатих істот: *A winged Nazgûl awaits us northward <...>* [ТТ, р. 49].

Серед уявних істот Середзем'я є й такі, котрі походять із міфології. Наприклад, Водяний Сторож у реченні *The Watcher in the Water took Óin.* [FR, р. 336] дуже нагадує кракена – міфічне морське чудовисько гігантських розмірів, відоме за описами ісландських моряків, із мови яких і походить його назва. Серед бестіарію творів Дж. Р. Р. Толкіна можна виокремити як міксантропічні химери (покручі людини з тваринами), так і тератоморфні істоти (людино- або твариноподібні істоти) [4, с. 174], яскравим прикладом чого є творіння чарів чаклуна Сарумана в наступному реченні: *'But these creatures of Isengard, these half-orcs and goblin-men that the foul craft of Saruman has bred, they will not quail at the sun,' said Gamling* [ТТ, р. 142].

Отже, на вербалізацію бестіарію у творах Дж. Р. Р. Толкіна вживаються лексеми *Ringwraith*, *warg*, *monster*, *dragon*, *beast*, *orc*, *goblin*, *Nazgûl* та ін., які в нашому емпіричному знанні про світ заповнюють комірку «невідома, уявна істота». Ці та подібні лексеми є мовним втіленням ХК ХИМЕРА у концептуальній системі Середзем'я Дж. Р. Р. Толкіна. Детальну класифікацію та характеристику химер у творах Дж. Р. Р. Толкіна наведено у табл. 2 та табл. 3.

Таким чином, концептами, що в циклі про Середзем'я передають загальну, систематизовану інформацію про уявну істоту, є ворожість, незалежність, відраза, смертність, безсмертя, домінування, пересування землею / повітрям / водою, агресія, жорстокість, надійність, віра, потворність та ін. Вони становлять змістовий шар ХК ХИМЕРА, реконструйовану структуру якого можна представити у вигляді фрейма (див. рис. 1). Завдяки спільним семантичним ознакам у перерахованих вище концептах-слотах було групувано певні мікрогрупи: «походження у творі», «інтелектуальні здібності», «відношення до добра / зла», «природні потреби», «джерело появи», «духовна (не)досконалість», «фізична (не)досконалість», «реакція» та ін.,

Реалізація слоту «напівреальна істота» художнього концепту ХИМЕРА

Слот	Таксомонічний фрейм (ДЕЩО-вид є ДЕЩО-рід)		Предметний ((ДЕХТО / ДЕЩО є СТІЛЬКИ) є TAKE) / посесивний (ДЕХТО / ДЕЩО-контейнер має ДЕЩО-вміст) фрейми / акціональний фрейм (ДЕХТО / ДЕЩО діє / спричиняє ДЕЩО)	
«напівреальна істота»	«animal»	Insect	<i>spider</i>	He could only see the thing's eyes, but he could feel its hairy legs as it struggled to wind its abominable threads round and round him. [H, p. 180]
			worm	There was a most specially greedy, strong and wicked <u>worm</u> called Smaug. [H, p. 29]
		Mammal	<i>horse</i>	For Gandalf took the <u>horse</u> that is called Shadowfax, the most precious of all the king's steeds, chief of the Mearas, which only the Lord of the Mark may ride. [TT, p. 38]
			<i>eagle</i>	And the <u>Eagles</u> of the Mountains went far and wide, and they saw many things: the gathering of wolves and the mustering of Orcs; ... [FR, p. 274]
	«semi-animal – semi-man»	were...	<i>were-wolf</i>	There are orcs and trolls, there are wargs and <u>werewolves</u> ; and there have been and still are many Men, warriors and kings, that walk alive under the Sun, and yet are under his sway. [FR, p. 234]
			were-worm	Tell me what you want done, and I will try it, if I have to walk from here to the East of East and fight the wild <u>Were-worms</u> in the Last Desert. [H, p. 23]
		Goblin	<i>goblin</i>	But there were some others that were horrible: man-high, but with <u>goblin-faces</u> , sallow, leering, squint-eyed. [TT, p. 171]
			<i>goblin-man</i>	'But these creatures of Isengard, these <u>half-orcs</u> and <u>goblin-men</u> that the foul craft of Saruman has bred, they will not quail at the sun,' said Gamling. [TT, p. 124]
		orc	<i>Orc</i>	Though <u>Orcs</u> will often pursue foes for many leagues into the plain, if they have a fallen captain to avenge. [FR, p. 351]
			half-orc	'But these creatures of Isengard, these <u>half-orcs</u> and <u>goblin-men</u> that the foul craft of Saruman has bred, they will not quail at the sun,' said Gamling. [TT, p. 124]
		troll	<i>cave-troll</i>	'There are Orcs, very many of them,' he said. 'And some are large and evil: black Uruks of Mordor. For the moment they are hanging back, but there is something else there. A great <u>cave-troll</u> , I think, or more than one. There is no hope of escape that way.' [FR, p. 338]
			hill-troll	But through them there came striding up, roaring like beasts, a great company of <u>hill-trolls</u> out of Gorgoroth. Taller and broader than Men they were, and they were clad only in close-fitting mesh of horny scales, or maybe that was their hideous hi-de; but they bore round bucklers huge and black and wielded heavy hammers in their knotted hands. [RK, p. 168]
			mount-troll	Great beasts drew it, Orcs surrounded it, and behind walked <u>mountain-trolls</u> to wield it. [RK, p. 102]
			snow-troll	Burg. He would go out by himself, clad in white, and stalk like a <u>snow-troll</u> into the camps of his enemies, and slay many men with his hands. [RK, p. 347]
	– semi-man»	<i>Ent, (tree-man, tree-herd)</i>	An angry <u>Ent</u> is terrifying. Their fingers, and their toes, just freeze on to rock; and they tear it up like bread-crust. [TT, p. 172]; <u>Ents</u> and Huorns were digging great pits and trenches, and making great pools and dams, gathering all the waters of the Isen and every other spring and stream that they could find. [TT, p. 174]	
	«semi-plant –	<i>Willow-man</i>	Poor old <u>Willow-man</u> , you tuck your roots away! [FR, p. 140] But none were more dangerous than the Great Willow: his heart was rotten, but his strength was green; and he was cunning, and a master of winds, and his song and thought ran through the woods on both sides of the river. [FR, p. 141]	
«manlike»	«fairy»	<i>Fairy</i>	It was often said (in other families) that long ago one of the Took ancestors must have taken a <u>fairy wife</u> . [H, p. 5]	
		Elf	The pony was laden instead with a great part of the others' burdens, so that they now marched lighter, and for a time made good speed; but the hobbits began to find it hard to keep up with the swift tireless feet of the <u>Elf</u> . [FR, p. 223]	
	«wee folk»	half-ling / hobbit	But at any rate <u>hobbits</u> can move quietly in woods, absolutely quietly. [H, p. 41]; And here he was a little <u>halfling</u> from the Shire, a simple hobbit of the quiet countryside expected to find a way where the great ones could not go, or dared not go. [TT, p. 252]	
		dwarf	It was a <u>dwarf</u> with a blue beard tucked into a golden belt, and very bright eyes under his dark-green hood. [H, p. 10]	
	«dead»	<i>dead men</i>	Folk say that <u>Dead Men</u> out of the Dark Years guard the way and will suffer no living man to come to their hidden halls; but at whiles they may themselves be seen passing out of the door like shadows and down the stony road. [RK, p. 70] But the <u>Dead</u> come seldom forth and only at times of great unquiet and coming death. [RK, p. 70]	

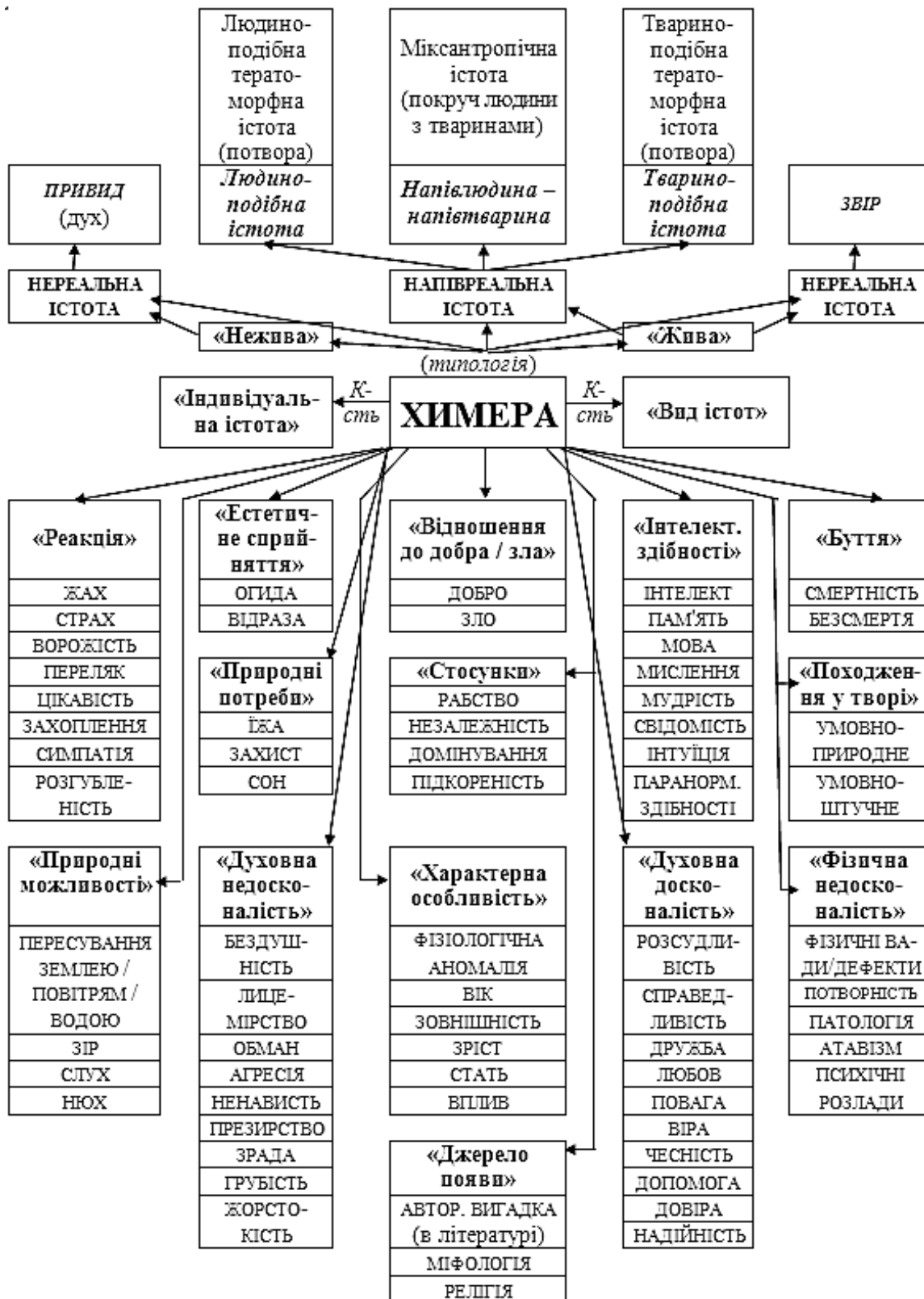

Рис. 1. Фрейм змістового шару художнього концепту химера у творах Дж. Р. Р. Толкіна

які вказують на наявність груп характеристик у змісті ХК химера. Загалом логічно впорядкована інформація про химеру розкриває базову ментальну візуалізацію явища, його конститuentів,

взаємодія яких представлена у вигляді фрейму, та репрезентує акумульовані знання про вигадані створіння: уявна істота як плід фантазії (автора або героя), з природними потребами та можливостями,

Реалізація слоту «нереальна істота» художнього концепту ХИМЕРА

Слот	Таксомонічний фрейм (ДЕЩО-вид є ДЕЩО-рід)	Предметний ((ДЕХТО / ДЕЩО є СТИЛЬКИ) є TAKE) / посесивний (ДЕХТО / ДЕЩО-контейнер має ДЕЩО-вміст) фрейми / акціональний фрейм (ДЕХТО / ДЕЩО діє / спричиняє ДЕЩО)	
« нереальна істота »	«spirit» (нематеріалізована істота)	Ghost	The Woodmen said that there was some new terror abroad, a <u>ghost</u> that drank blood [FR, p. 67]
		Shadow	For a moment the orcs quailed and <u>the fiery shadow</u> halted [FR, p. 344]; <u>A black shadow</u> seemed to pass like an arm above him; it missed Amon Hen and groped out west, and faded [FR, p. 416]
		Shade	«Even <u>the shades</u> of Men are obedient to his will,» I thought [RK, p. 151]
		Phantom	It was an <u>evil phantom</u> of Saruman that we saw last night [TT, p. 91]
		Wraith	'You cannot destroy <u>Ringwraiths</u> like that,' said Gandalf. 'The power of their master is in them, and they stand or fall by him.' [FR, p. 286]
	«monster» (матеріалізована істота)	Watcher	<u>The Watcher in the Water</u> took Óin [FR, p. 336]
		Balrog	'It was a <u>Balrog</u> of Morgoth,' said Legolas; 'of all elf-banes the most deadly, save the One who sits in the Dark Tower.' [FR, p. 371]
		Barrow-wight	<u>Barrow-wights</u> walked in the hollow places with a clink of rings on cold fingers, and gold chains in the wind. [FR, p. 141]
		Dragon	<u>Dragons</u> steal gold and jewels, you know, from men and elves and dwarves, wherever they can find them; and they guard their plunder as long as they live (which is practically forever, unless they are killed), and never enjoy a brass ring of it. [H, p. 28]
		Nazgûl	'It was a Black Rider on wings, a <u>Nazgûl</u> ,' said Gandalf. 'It could have taken you away to the Dark Tower.' [TT, p. 204]
		Winged creature	And these <u>winged creatures</u> that they ride on now, they can probably see more than any other creature. They are like great carrion birds. [TT, p. 253]

певними інтелектуальними здібностями, духовними та фізичними (не)доскональностями; істота, яка викликає певну реакцію та слідує певній манері поведінки, яка (не)має стосунку до добра / зла та вирізняється з-поміж інших деякими характерними особливостями, а також існує в (не)матеріалізованій формі та потворній подобі.

Отже, дослідження змістового шару художнього концепту розкриває знання та досвід Дж. Р. Р. Толкіна щодо химерного та його складників, осмислення й розуміння яких автор намагається донести читачам.

Висновки і пропозиції. Таким чином, аналіз творів Дж. Р. Р. Толкіна розширює наукові знання про химерне за рахунок цієї розвідки та дає змогу стверджувати, що у цьому творі химерне займає одне з провідних місць. Позаяк побутує думка, що саме цим романом був започаткований такий жанр, як фентезі, то можна сміливо стверджувати, що у всіх наступних творах, автори яких наслідували Дж. Р. Р. Толкіна, химерне представлене таким самим арсеналом засобів, яскравою колористикою, широким діапазоном драматичних ефектів, які сприяють естетизації химерного.

Список скорочень

- S – Tolkien J. R. R. *Silmarillion*. London: Harper Collins Publishers, 2008. 443 p.
 FR – Tolkien J. R. R. *The Fellowship of the Ring*. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 424 p.
 H – Tolkien J. R. R. *The Hobbit*. London: Harper Collins Publishers, 2006. 390 p.
 RK – Tolkien J. R. R. *The Return of the King*. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 440 p.
 TT – Tolkien J. R. R. *The Two Towers*. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 352 p.

Список літератури:

1. Бёрк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного. Москва : Наука, 1979. 247 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Колегаєва І. М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романогерманської філології*. 2018. № 1(40). С. 121–127.
4. Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка (Ейдологічні нариси) : колект. моногр. / К. Дронь та ін.; наук. ред. Б. Тихолоз; Нац. акад. наук України, Львівське від-ня Ін-ту л-ри ім. Т. Шевченка. Львів : Простір М, 2007. 336 с.

5. Ніконова В. Г. Художні концепти в трагедіях Шекспіра: методика ідентифікації. *Вісник Черкаського університету «Серія: Філологічні науки»*. 2005. № 78. С. 21–32.
6. Chetova N. The Imaginary: from Genre through Text and Language to Conceptual Space (Based on J.R.R. Tolkien's Literary Works). *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2019, IV (2), December 2019, p. 49–85.
7. Clute J. *The Encyclopedia of Fantasy*. / J. Clute, J. Grant. London : Orbit, 1997. xvi, 1049 p.
8. Complete Dictionary of Synonyms and Antonyms. URL: <https://www.synonyms.com/synonym/chimera>
9. LotrProject (Visualizing Tolkien's Works on the Web). URL: [http://lotrproject.com/statistics/books/keyword search](http://lotrproject.com/statistics/books/keyword%20search)
10. Merriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/>

Chetova N. Yo. LINGUO-COGNITIVE REALISATION OF THE LITERARY CONCEPT *CHIMERA* IN ENGLISH FANTASY (BASED ON J.R.R. TOLKIEN'S LITERARY WORKS)

The article presents the investigation of the peculiarities of realization of chimeras at the lingual and cognitive levels as well as their author individual depicting in J. R. R. Tolkien's literary works. In the process of research the attention was focused on the analysis of the nominative aspect of verbalization of chimeras, namely lexico-semantic space, along with the structuring of the basic information got as a result of analysis of the contexts, where the chimeras were mentioned, and presented as a frame of the substantial layer of the literary concept CHIMERA. The methodology of the investigation presupposes the application of the complex multiparadigmatic approach which is based on the properties of linguopoetic and conceptual analysis. Having analyzed the lingual aspects of verbalization of variety of chimeras in J. R. R. Tolkien's literary works, we found 60 lexemes denoting imaginary creatures, among which the most frequently mentioned are the beings with paranormal knowledges and / or skills, having anthropomorphic or zoomorphic features. On the basis of system-functional and semantic analysis accompanied by the method of field structuring it became possible to differentiate microfields, sectors, lexico-semantic groups, synonymic and hyper-hyponymic rows. The logically structured information about the chimera reveals the basic mental visualization of the phenomenon, its components, the interaction of which is presented in the form of a frame, and demonstrates the knowledge about the imaginary creatures accumulated by the author: it is a result of the fantasy (of the writer or of the hero), with certain features, needs, behavior, abilities etc.; these creatures exist in (im)material form, provoke certain reactions and are on the good or evil side.

Key words: *fantasy, chimera, nominative space, lexico-semantic field, literary concept, frame, substantial layer.*

Чуланова Г. В.

Сумський державний університет

Старикова В. С.

Сумський державний університет

БІЛАТЕРАЛЬНІ СТРУКТУРИ МОВНИХ ЗНАКІВ

У статті розглядається білатеральні структури мовних знаків. Було виявлено, що головна відмінність мовного знака від знаків штучних побудов і семантичних систем полягає в тому, що зв'язок значення і форми знака опосередкована людською свідомістю, закріплена людською пам'яттю, утворюючи тим самим вторинні знаки. У зв'язку з цим можна говорити про організуючі ролі мовних форм при сприйнятті дійсності. Мовний знак об'єднує не предмет та його назву, а поняття і акустичний образ. Саме акустичний образ являє собою не матеріальне звучання, а психічний відбиток звучання, одержуваний людиною за допомогою органів почуттів. Оскільки обидві сторони знака зумовлені психікою, весь знак не є винятком, утворюючи собою ментальний, глибинний феномен. Асоціації пов'язані зі суспільною злагодою й утворюють мову, являють собою реальності, що знаходяться у мозку. При цьому обидва ці елементи дуже тісно взаємодіють один з одним. Загалом, на відміну від різно-рідного характеру мовної діяльності загалом, мова за своєю суттю є однорідним феноменом, утвореним із системи знаків, найважливішу характеристику якої становить поєднання сенсу й акустичного образу. Було визначено, що дві сторони словесного знака опосередковані не зовнішньо, чисто механічним зв'язком, а свідомістю, пам'яттю і закріплені асоціативним зв'язком, завдяки якому одне (значення) легко викликає інше (форму знака) та навпаки. Мовний знак має кілька найважливіших властивостей, першою з яких виступає його довільність. Зв'язок з означуванним має довільний характер, оскільки поняття ніяк імпліцитно не пов'язане з послідовністю звуків, складників того чи іншого слова. Принципом довільності знака підпорядковується вся лінгвістика мови, ним зумовлено більшість мовних феноменів. Однак символ відрізняється тим, що довільність представлена в ньому в неповному вигляді, а також присутністю в ньому зачатків природного зв'язку між «означуючим» і «означуваним».

Ключові слова: білатеральні структури, мовні знаки, семіотика, унілатеральна та білатеральна теорії, семантика, значення, форма знака, мовна діяльність, знакова система.

Постановка проблеми. З огляду на сучасний розвиток інтерес до вивчення іноземних мов значно зростає, а саме до структур мовних знаків, бо семіотика – молода наукова дисципліна і деякі питання залишаються недослідженими. Однією із найскладніших проблем у лінгвістиці є проблема співвідношення знака і значення. У процесі її осмислення виникли дві теорії мовного знака – унілатеральна (одностороння) та білатеральна (двостороння). Прихильники білатеральної теорії знака відстоюють розуміння матеріально-ідеальної сутності мовного знака. Неповторною рисою природної мови порівняно з іншими видами семіотичних систем є його здатність опосередковано позначати не тільки предметний світ, а й світ соціально-психічної, пізнавальної діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Знаки і сформовані ними знакові системи досліджує семіотика, великий внесок у розвиток якої

зробили Р. Барт, А. Греймас, Л. Ельмслева, Ю. Лотман, Ч. Пірс, Ф. де Соссюр, Г. Фреге, Ю. Шрейдер. У роботах Р. Карнапа поняття «знак» в основному пристосовано до потреб точних наук. На відміну від інших концепцій знака, в теорії Карнапа «знак» був прирівняний до «знакового вислову» і тим самим зведений до форми знака, до односторонньої суті. Основною ознакою знака є приналежність до суворої формалізованої системи. Також варто згадати Ч. Морріса, який створив знакову теорію мови на біхевіористській основі. Згідно з його поглядами, мова являє собою цілеспрямовану поведінку, а знак – сукупність умов, необхідних для його формування.

Постановка завдання. З огляду на актуальність дослідження мовних знаків у мові та мовленні, метою статті є здійснення лінгвістичного аналізу білатеральних структур мовних знаків. Матеріалом дослідження стали різні тексти

XX і XXI ст., в яких містилися слова чи вирази різноманітного характеру.

Виклад основного матеріалу. Для багатьох людей мова за своєю основною сутністю є номенклатурою, тобто певним переліком термінів, відповідних такій самій кількості предметів. Таке подання може бути піддано критиці в багатьох відношеннях. Воно передбачає наявність вже готових ідей, що передують словами; воно нічого не говорить про те, яка природа назви – звукова або психічна, бо слово «дерево» може розглядатися як під тим, так і під іншим кутом зору; таке подання дає змогу припустити, що зв'язок, який з'єднує ім'я та предмет, є щось цілком простим, що вельми далеко від істини. Така спрощена точка зору може все ж наблизити нас до істини, виявляючи перед нами, що одиниця мови – це щось двоїсте, утворене зі зближення двох моментів.

Мовний знак пов'язує не предмет та ім'я, а поняття та акустичний образ. Останнє не є матеріальним звуком, предмет виключно фізичний, але психічний відбиток звуку, уявлення, яке ми отримуємо про нього за допомогою наших органів почуттів; він – чуттєвий образ, і якщо нам трапляється називати його «матеріальним», то тільки у цьому сенсі з протиставленням другому моменту асоціації – поняттю, більш абстрактному [4].

Оскільки мовний знак не схожий на те, що ним позначається, він може позначати не тільки який-небудь конкретний предмет, а й цілий клас предметів, певні узагальнені образи [7, с. 326]. Здатність створювати і використовувати знаки відрізняє людину від тварини. Природа мовного знака спочатку визначалася по-різному. Одні лінгвісти услід за Соссюром вважали мовної знак психічним, інші слідом за Фортунатовим вважали його матеріальним [6].

Автор білатеральної теорії мовного знака Ф. де Соссюр вперше в лінгвістиці застосував поняття знака до конкретного опису мови і досліджував важливі аспекти внутрішньої організації мови. Він розглядав мову як систему знаків, що об'єднує зміст і акустичний образ, а також ввів семантичні поняття «знак», «значення», «значимість» виключно щодо системи слів [6].

Автор чітко позначив різницю між реальними мовними актами (висловлюваннями) і утворив із них основну систему, яку людина має опанувати, вивчаючи мову. На думку Ф. де Соссюра, вивчення мовної системи незалежно від зв'язку з часом є кращим порівняно саме з історичною лінгвістикою. Розглядаючи мову як сукупність знаків, структурна лінгвістика виявляє протистав-

лення, що утворюють значення, а також правила поєднання, що визначають формування мовних послідовностей [2].

За Соссюром, мовний знак – це двостороння психічна сутність, що включає поняття і акустичний образ, найтіснішим чином пов'язані один з одним та притягують один одного. Термін «знак» зберігається для цілого, а терміни «поняття» і «акустичний образ» замінюються термінами «означуваним» і «що означає» відповідно [6].

Існує проблема в білатеральній теорії, не помічена Соссюром, яка в тому, що соссюрівський білатеральний знак, який не має існування за межами ментальних механізмів носія мови, не може бути засобом комунікації, бо ментальні сутності не є комунікуючими і сприйнятливими [8].

Дослідники використовують й інші взаємопов'язані терміни: «денотат» (реалія), «денотатор» (словознак), «десигнат» (означуване), «десігнатор» (що означає). На думку Соссюра, означуване і те, що означає, є психічними сутностями: «Мовний знак пов'язує не річ і її назву, а поняття і акустичний образ» [10].

Належність реального звучання мови жодною мірою не призводить до звучання, оскільки її утворюють також і значення елементів, що відтворені в мові і створюють разом вокабуляр і граматичну будову мови. Звуковий аспект мови, незважаючи на свою важливість, виступає лише його однією (зовнішньої) стороною, відповідно, мова має внутрішню та смислової сторони [11].

Важливо зазначити, що значення лексичних (і не тільки) одиниць становлять частину мови, поряд із реальним звучанням його одиниць. Звучання поза його зв'язком із семантикою ще не є мовним фактом. І лише в сукупності зі значенням воно робиться словом того чи іншої мови. При цьому варто зазначити, що, незважаючи на відображення звукового аспекту мови у свідомості мовців як певної системи звукових образів, що відрізняється від цього свого відображення, своєю смисловою стороною мова існує у свідомості, де його справжнє існування і його відображення збігаються [1]. Звідси випливає взаємозв'язок мови в мовленні і знання мови, наявного у свідомості людини, тобто знання мови утворюється в процесі акумулювання мовних фактів у свідомості і створює умови для відтворення цих фактів і загалом всієї системи мови [3].

Одиниця мови, в поєднанні з її відображенням у свідомості, складається з реального звучання, його відображення у вигляді звукового образу і значення. Незважаючи на те, що значення

присутні у свідомості і прямо з'єднуються в промові з реальними звучанням, а не тільки зі звуковими образами, для формування значень у свідомості кожного індивіда велике значення має реальне звучання, без якого неможливе існування значення [2].

Значення як конкретний феномен у свідомості формується у процесі об'єднання в ньому розрізнених конкретних відображень предметів, явищ і відносин реальності, що містять у собі щось спільне, а сам процес узагальнення проходить під впливом соціуму, що протікає за допомогою реального звучання [12].

Важливо мати на увазі, що підхід розуму до окремої речі є складним феноменом, бо саме елементарне узагальнення містить певний елемент фантазії. Незважаючи на відображення реального звучання у вигляді звукового образу, велике значення має саме реальне звучання, бо за допомогою нього соціум управляє процесом формування значень мовних одиниць у свідомості кожної людини, транслює суб'єкту досвід великої кількості поколінь цього соціуму. У результаті цього формується у свідомості окремої людини значення представлене як суспільний феномен.

Здебільшого мова являє собою перелік назв, що відповідають аналогічній кількості речей. Однак таке уявлення не зовсім обґрунтоване, оскільки воно передбачає наявність вже готових понять, що передують словами. Крім того, воно не визначає звукову або психічну природу назви, оскільки слово може розглядатися як під одним, так і під іншим кутом зору. Також воно дає змогу думати, що зв'язок, який з'єднує назву з річчю, являє собою щось елементарне, а це не так. Проте така спрощена точка зору свідчить про те, що одиниця мови виступає двоїстим, сформованим із комбінуванням двох компонентів феноменом [9].

Акустичний образ володіє чуттєвою природою і є матеріальним у тому сенсі, що є змога протиставити його більш абстрактному другому члену асоціативної пари – поняттю. Таким чином, мовний знак являє собою двааспектний психічний феномен, де тісно пов'язані поняття та акустичний образ. Оскільки обидві сторони знака зумовлені психікою, весь знак не є винятком, утворюючи собою ментальний, глибинний феномен. Асоціації, пов'язані суспільною злагодою й утворюють мову, являють собою реальності, що знаходяться в мозку. При цьому обидва ці елементи дуже тісно взаємодіють.

Мовний знак має кілька найважливіших властивостей, першою з яких виступає його довіль-

ність. Зв'язок того, що означає, з означуваним має довільний характер, оскільки поняття ніяк імпліцитно не пов'язане з послідовністю звуків, складників того чи іншого слова [8]. Принципом довільності знака підпорядковується вся лінгвістика мови, їм зумовлено більшість мовних феноменів. Однак символ відрізняється тим, що довільність представлена в ньому в неповному вигляді, а також присутністю в ньому зачатків природною зв'язку між «тим, що означає» і «означуваним» [7].

На думку Ф. де Соссюра, довільність «того, що означає» проявляється у його немотивованості та довільності стосовно «означуваного», з яким насправді в нього відсутній будь-який природний зв'язок. Вчений запропонував членування мов на два типи: лексичні (з переважанням немотивованих елементів) та граматичні (з переважанням мотивованих елементів) [6].

У кожній мові маєтися на увазі обов'язкову наявність як мотивованого, так і немотивованого. Використовуючи мову, мовець має вживати знак у значенні, прийнятому соціумом.

Висновки і пропозиції. Отже, прихильники білатеральної теорії знака відстоюють розуміння матеріально-ідеальної сутності мовного знака. Неповторною рисою природної мови порівняно з іншими видами семіотичних систем є його здатність опосередковано позначати не тільки предметний світ, а й світ соціально-психічної, пізнавальної діяльності людини. Це пояснюється, зокрема, наявністю в мові величезної кількості вторинних і побічно-похідних найменувань. Часто зв'язок «означуваного» і «що означає» має умовний характер, що не залежить від природних факторів. Це доводить, що знаки різних мов можуть сильно відрізнятися один від одного. Проте зв'язок конкретного «означуваного» і конкретного «того, що означає» є обов'язковим у кожному мовному соціумі, оскільки його не можна порушити без ризику опинитися незрозумілим. Таким чином, мовні знаки функціонують, розвиваються відповідно до характеристик своєї системи під впливом відносин із системами свідомості і суспільного життя індивідів, а мова являє собою вторинну природну багатовимірну динамічну знакову систему.

Надалі перспективним видається детальне вивчення різниці між термінами «знак» та «символ», загальних характеристик символу як різновиду іконічного знаку знакової системи мови, основних видів та специфіки вживання символів у мові.

Список літератури:

1. Кобякова И. К. Введение в сравнительную типологию номинативных и коммуникативных единиц английского, русского и украинского языков : учеб. пос. Сумы : СумГУ, 2017. 199 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філол. спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
3. Морріс Ч. Основи теорії знаків : збірник наук. пр. Семіотика. Збірник переказів. Харків : Освіта України, 2003. 636 с.
4. Пірс Ч. Початок прагматизму. Логічні основи теорії знаків : навч. посібник. Софія : вид. Ексмо, 2000. 672 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми : навч. посібник. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
6. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / за ред. Ш. Балли и А. Сеше. Е.: Изд-во Урал. ун-та, 1999. 432 с.
7. Степанов Ю. С. У тривимірному просторі мови. Семіотичні проблеми лінгвістики. Харків : сер. філол. науки, 2016. 334 с.
8. Шейгал Е. И. Семіотика политического дискурса. Москва : Гнозис, 2004. 326 с.
9. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language. Journal of Communication. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 241–256.
10. Langacker R. W. Conceptualization, symbolization, and grammar. New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. Mahwah, 2010. 194 p.
11. Simonson D. Mass Communication and American Social Thought. Lanham, MD : Rowman and Littlefield. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 321 p.
12. Tomasello M. Introduction: A cognitive–functional perspective on linguistics. The new psychology of language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. Kyiv, 1998. 145 p.

Chulanova G. V., Starykova V. S. BILATERAL STRUCTURES OF LANGUAGE SIGNS

The article considers the bilateral structures of language signs. It was found that the main difference between a language sign and signs of artificial constructions and semantic systems is that the connection between the meaning and form of the sign is mediated by human consciousness, fixed by human memory, thus forming secondary signs. In this regard it is possible to speak about organizing roles of language forms at perception of the reality. A language sign does not unite an object and its name, but a concept and an acoustic image. It is the acoustic image is not a material sound, but a mental imprint of sound received by man through the senses. Since both sides of the sign are conditioned by the psyche, the whole sign is no exception, forming a mental, deep phenomenon. Associations are connected with social harmony and form of language, they are realities in the brain. In this case, both of these elements interact very closely with each other. In general, in contrast to the heterogeneous nature of language activity in general, language is essentially a homogeneous phenomenon formed from a system of signs, the most important characteristic of which is the combination of meaning and acoustic image. It was determined that the two sides of a verbal sign are mediated not externally, by a purely mechanical connection, but by consciousness, memory and fixed by an associative connection, due to which one (meaning) easily causes another (sign form) and vice versa.

A language sign has several important properties, the first of which is its arbitrariness. The connection with the signified means is arbitrary, because the concept is not implicitly related to the sequence of sounds that make up a word. The principle of arbitrariness of the sign is subject to all linguistics of language, it is due to most linguistic phenomena. However, the symbol differs in that arbitrariness is represented in it in an incomplete form, as well as the presence in it of the rudiments of a natural connection between the “signifier” and the “signified”.

Key words: *bilateral structures, language signs, semiotics, unilateral and bilateral theories, semantics, meaning, sign form, language activity, sign system.*

Чуланова Г. В.

Сумський державний університет

Харченко В. Ю.

Сумський державний університет

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ

У статті проаналізовано особливості текстоцентричного підходу до перекладу. Було визначено, що переклад – це особливий вид мовленнєвої діяльності і міжмовного зв'язку (усний та письмовий). Готуючись до перекладу того чи іншого тексту перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема, з відсутністю аналогів у рідній мові, адже мова може включати до свого складу не тільки застарілі, а й іноземні слова, так звані «помилкові друзі», які на перший погляд зрозумілі, а з іншого боку мають зовсім іншу основу. Текстоцентричність та цілісність є головними принципами лінгвохудожнього аналізу тексту перекладу художнього твору; при цьому функціональну відповідність перекладу оригіналу можна визначити лише в загальному вигляді шляхом порівняння образу автору (стратегії конструювання першотвору) з образом перекладача (стратегією конструювання перекладу).

У процесі перекладу художнього тексту, з метою досягнення точного й адекватного перекладу, використовуються різні перекладацькі трансформації.

Підходи до оцінки якості перекладу визначаються типом тексту. Особливого характеру ця проблема набуває в разі перекладу художнього тексту, адже однакову складність створюють для перекладача як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні аспекти. У сфері художнього перекладу питання оцінки його якості розглядаються окремою галуззю перекладу – перекладацькою критикою. Складність оцінки якості художнього перекладу зумовлена багатоаспектністю тексту художнього твору, де кожне слово стає словесним образом і несе значну частину художньо-естетичне навантаження.

Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного й того самого твору.

Також автор виокремлює текстоцентричність та цілісність як головні принципи лінгвохудожнього аналізу тексту перекладу художнього твору; при цьому функціональну відповідність перекладу оригіналу можна визначити лише в загальному вигляді шляхом порівняння образу автору (стратегії конструювання першотвору) з образом перекладача (стратегією конструювання перекладу).

Ключові слова: *підхід до перекладу, текстоцентричність, лінгвохудожній аналіз, цілісність, трансформація, функціонування, якість перекладу.*

Постановка проблеми. У сучасному перекладознавстві простежується чітко виражена тенденція поступового зміщення акцентів із міжмовних до міжтекстових відносин, що проявляється в текстоцентричному підході до перекладу, що знаходить відображення як у типологізації перекладацьких текстів, так і в характеристизації тексту перекладу як особливого тексту мовою перекладу. Ця тенденція пов'язана з поширенням у лінгвістиці текстоцентричного підходу до одиниць мови, сутність якого полягає в тому, що адекватний опис мовних одиниць різних рівнів здійсню-

ється в їх інтерпретації в контексті цілого тексту. Текст є тією одиницею, в рамках якої вирішується питання про контекстуальне значення всіх мовних засобів. Кінцевою метою перекладача є створення тексту, який відповідав би вимогам когезії і когерентності, і всі рішення перекладача приймаються з урахуванням цих вимог.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своїх працях проблемами підходів до перекладу займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: С. А. Алексеев, М. А. Возна, Е. П. Гончаренко, Р. П. Зорівчак, І. К. Кобякова, С. Петров, С. О. Швачко,

R. Beaugrande, M. Rogers, F. Schleiermacher. Також велику увагу методологічній базі комплексного лінгвохудожнього аналізу приділяли такі вчені, як С. Петров, С. Влахов і С. Флорін. Норма перекладу є одним із важливих аспектів проблеми якості перекладу. Намагаючись дати визначення норми перекладу, багато вчених розходилися в думках, і було зрозуміло, що універсального вирішення проблеми бути не може. В. Н. Комісаров розглядав поняття норми перекладу як результат взаємодії кількох вимог до тексту перекладу, серед яких важливу роль грали норма еквівалентності перекладу та жанрово-стилістична норма перекладу.

Постановка завдання. Беручи до уваги актуальність дослідження підходів до перекладу, мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей текстоцентричного підходу до перекладу. Матеріалом дослідження стали художні твори таких зарубіжних авторів, як Р. Бредбері та Дж. Роулінг.

Виклад основного матеріалу. Нині переклад – вкрай важлива функція мовознавства, адже світ стрімко втягується в процеси глобалізації, а слід за ними відбувається поєднання культур, інтеграція населення в різні загальносвітові процеси і на все це накладається постійна міграція (як у туристичній, так і у всіх інших її формах). А тому переклад – вже фактично невід’ємна частина повсякденного життя суспільства. Я. М. Рецкер зазначив, що переклад – це точне відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і стилю. Але постає питання, як бути, якщо в перекладі рідною мовою багато слів не мають однозначного трактування [2, с. 45]. Багатозначність слів і фраз нерідко ставить у скрутне становище перекладача. Тому щоразу, коли у перекладача виникає хоча б найменший сумнів у перекладі, необхідно провести його ідентифікацію, тобто встановити фразеологічність, користуючись при цьому різними лінгвістичними засобами – від звернення до словників і довідників до контекстуального семантико-стилістичного аналізу.

До основних видів лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, описовий та пояснювальний переклади, компенсаційний переклад.

С. Влахов і С. Флорін вважають, що можливість досягнення повноцінного словникового перекладу залежить від повноти співвідношень між одиницями вихідної мови та мови перекладу [3, с. 74]:

1) слова та словосполучення вихідної мови, що є рівними одиницям мови перекладу, перекладаються еквівалентом. У мов виявлена схожість;

2) слова і словосполучення вихідної мови, приблизно рівні одиницям мови перекладу, перекладаються аналогом. У мов приблизна схожість;

3) слова і словосполучення вихідної мови, не рівні одиницям мови перекладу, перекладаються нефразеологічними засобами. Застосовується метод художнього опису.

Можна зробити висновок, що слова перекладаються або завдяки відповідній словниковій одиниці в мові перекладу, або, за відсутності відповідної форми в мові перекладу, перекладаються іншими засобами. Особливістю перекладу є те, що, незважаючи на необхідні зміни, що вносяться до вихідного тексту, він сприймається як повноправна заміна оригіналу. При цьому перекладний текст будуть вважати повністю тотожним тексту оригінальному. Однак подібна тотожність є лише теоретично досяжним ідеалом перекладу, який неможливий у перекладацькій практиці.

Норма перекладу є одним із важливих аспектів проблеми якості перекладу. Намагаючись дати визначення норми перекладу, багато вчених розходилися в думках, і було зрозуміло, що універсального вирішення проблеми бути не може. В. Н. Комісаров розглядав поняття норми перекладу як результат взаємодії кількох вимог до тексту перекладу, серед яких важливу роль грали норма еквівалентності перекладу та жанрово-стилістична норма перекладу [1, с. 85]. Вважаючи еквівалентність одним із найважливіших критеріїв, В. Н. Комісаров пропонував розрізняти такі види перекладу, як «адекватний», який досягається на рівні слів і словосполучень, і «еквівалентний», що має на увазі близькість до змісту тексту оригіналу. Адекватність передбачає здатність перекладу виконувати ту саму роль, яку відіграє оригінал.

Переклад став нездійсненним завданням, процесом, в якому неминучі непоправні втрати, смислові і художні. Виділяють два підходи, обидва з яких визнавалися незадовільними: в точності дотримуватися оригіналу, жертвуючи своєрідністю приймаючої мови і літератури (по суті, буквальный переклад) або відійти від тексту оригіналу і відтворити початковий текст мовою перекладу, орієнтуючись саме на його особливості та лінгвокультурологічні аспекти (тобто – вільний переклад, адаптація). З огляду на це було проголошено, що переклад як точне відтворення оригіналу неможливий.

Отже, необхідно зазначити, що, готуючись до перекладу того чи іншого тексту перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема,

з відсутністю аналогів у рідній мові, бо мова може включати не тільки застарілі, а й іншомовні слова (так звані «помилкові друзі»), які на перший погляд зрозумілі, а з іншого боку мають зовсім іншу основу. А отже, якість перекладу буде залежати від досвідченості і кваліфікованості перекладача.

І, звичайно ж, важливо враховувати, що важливість перекладу нині полягає в першу чергу в тому, що майже всі люди на планеті потребують постійного поповнення інформації, і цим зумовлена значна зацікавленість всіх країн у розвитку перекладацької діяльності.

В. В. Сдобников і О. О. Петрова задавалися питанням про доцільність існування великої кількості оціночних термінів, які могли б служити критеріями оцінки якості перекладу. Серед таких термінів виділяються «адекватність», «еквівалентність», «рівноцінність» та інші [4, с. 56]. В. В. Сдобников розглядав два підходи – текстоцентричний (В. С. Виноградов, В. Н. Комісаров, А. Попович) і комунікативно-функціональний (М. Бейкер, Дж. Кетфорд, Ю. Найда, Дж. Хаус).

Головною відмінністю текстоцентричного підходу від комунікативно-функціонального є ігнорування реальної комунікативної ситуації. У рамках комунікативно-функціонального підходу виділяється низка відмінностей між навчальним перекладом і професійним перекладом, який своєю чергою служить засобом забезпечення міжмовної комунікації.

Німецький лінгвіст Дж. Хаус пропонує розрізнати два види перекладу, щоб об'єктивно дати оцінку перекладу – явний переклад і прихований переклад [6, с. 455]. На думку О. О. Селіванової, в основі критики перекладу має лежати лінгвістичний аналіз, який вимагає зіставлення тексту перекладу з текстом оригіналу.

Підходи до оцінки якості перекладу визначаються типом тексту. Особливого характеру ця проблема набуває в разі перекладу художнього тексту, адже однакову складність створюють для перекладача як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні аспекти. У сфері художнього перекладу питання оцінки його якості розглядаються окремою галуззю перекладу – перекладацькою критикою.

Складність оцінки якості художнього перекладу зумовлена багатоаспектністю тексту художнього твору, де кожне слово стає словесним образом і несе значну частину художньо-естетичне навантаження. Слід зазначити, що реципієнтами художнього твору в перекладі можуть бути читацькі кола, відмінні від шанувальників твору-

оригіналу. П. М. Топер вважає, що перекладач художньої літератури має справу з двома групами проблем: макрорівня і мікрорівня. До перших він зараховує художньо-естетичні характеристики твору, а до других – власне мовностилістичні аспекти [8, с. 42].

Модель перекладацької діяльності перекладача художнього твору може бути представлена такими етапами [2, с. 93]:

1) аналіз і інтерпретація (за допомогою різних методів) художнього твору оригіналу та ідіостилію його автора, наявних рецензій та відгуків на твір, що відображають рецепцію твору в культурі і літературі. Ідіостиль письменника розуміється як комплекс художньо-естетичного змісту його творів та їхньої словесної форми у вигляді певного набору засобів мовної виразності. Перекладач на цьому етапі має змодельовати стилістичні доміанти тексту-оригіналу і визначити власну інтерпретаційну позицію;

2) обробка лінгвістичної і екстралінгвістичної інформації. Переклад передбачає особливу обробку інформації, яка можлива при реалізації творчих (інтуїтивних) моментів і аналітичних (усвідомлених і контрольованих) операцій;

3) відбір перекладацьких стратегій відтворення домінуючих засобів мовної виразності твору-оригіналу засобами мови перекладу. Виявлення творчого і евристичного потенціалу перекладача в рішенні перекладацьких завдань із підбору естетично релевантних варіантів передачі метафор, епітетів, авторських неологізмів тощо;

4) переклад в обов'язковому порядку передбачає і рецептивний, і продуктивний аспекти, які включають в себе дії перекладача із текстосприймання і текстотворення. Текст – це одночасно і результат мовленнєвої діяльності, і його продукт, і сам процес його створення [7, с. 153]. Відповідно, перекладач, проаналізувавши текст, виявивши ідіостиль письменника, визначившись із вибором перекладацьких стратегій і обробивши лінгвістичну інформацію, приступає до самого процесу створення тексту перекладу – породження вторинного тексту;

5) у процесі перекладу перекладач має ідентифікувати перекладацькі труднощі, сформулювати для їх подолання перекладацьку задачу, яку необхідно вирішити. Як правило, перекладач стикається з труднощами вибору варіанту перекладу. Ухвалення рішення щодо того чи іншого варіанту вимагає розробки особливих стратегій;

6) аналіз тексту перекладу методом «вторинної інтерпретації», яка покликана контролювати

і підтверджувати спроможність прийнятих раніше перекладацьких рішень.

Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою для варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного твору [5, с. 56].

Головним показником якості перекладу художнього твору є його популярність серед читачів, інтерес дослідників і критиків, бажання повертатися до тексту перекладу знову і знову. Кожен історичний період розвитку культури і літератури потребує нових перекладів і перекладачів, але якщо наявний переклад ще не вичерпав себе, якщо він затребуваний, то можна з упевненістю сказати, що переклад задовольняє вимоги читацької публіки, і це свідчить про те, що він виконаний якісно.

Висновки і пропозиції. Нами було визначено, що переклад – це особливий вид мовленнєвої діяльності і міжмовного зв'язку (усний та письмовий). Готуючись до перекладу того чи іншого тексту, перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема, з відсутністю аналогів у рідній мові, бо мова може включати не тільки застарілі, а й іншомовні слова, так званих

«помилкових друзів», які на перший погляд зрозумілі, але мають зовсім іншу основу. А отже, якість перекладу буде залежати від досвідченості і кваліфікованості перекладача. Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою для варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного твору.

Головним показником якості перекладу художнього твору є його популярність серед читачів, інтерес дослідників і критиків, бажання повертатися до тексту перекладу знову і знову. Кожен історичний період розвитку культури і літератури потребує нових перекладів і перекладачів, але якщо наявний переклад ще не вичерпав себе, якщо він затребуваний, то можна з упевненістю сказати, що переклад задовольняє вимоги читацької публіки, і це свідчить про те, що він виконаний якісно.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в тому, що результати можуть бути використані в процесі розробки лекційних та практичних курсів із лексикології англійської мови, стилістики англійської мови, теорії англійської мови.

Список літератури:

1. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти / Карабан В. І., Мейс Дж. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
2. Карпчук Н. П. Лексичні аспекти перекладу : методичні рекомендації з теорії і практики перекладу для студентів IV курсу ф-ту міжнародних відносин / Н. П. Карпчук, Н. М. Петровська, О. І. Сахашик, Л. Й. Семенюк. Луцьк : РВВ — Вежа, 2006. 116 с.
3. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2000. 448 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844с.
6. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. *Світ свідомості в мові*. 2012. С. 455–471
7. Beaugrande R. Text Linguistics at the Millennium: Corpus data and Missing Links. *Text*, 20 (2), 2000. P. 153–195.
8. Schleiermacher F. On the Different Methods of Translating. *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida* / ed. by Rainer Schulte and John Biguenet. London-Chicago: The University of Chicago Press, 2001.

Chulanova G. V., Kharchenko V. Yu. TEXT-CENTRIC APPROACH TO TRANSLATION

The article analyzes the features of the text-centric approach to translation. Translation has been identified as a special type of speech activity and interlingual communication: oral and written. When preparing to translate a text, the translator must be ready to meet with a number of difficulties. In particular – with the lack of analogues in the native language, as the language may include not only outdated but also foreign words, the so-called "false friends", which at first glance are clear, but on the other hand have a completely different basis.

The author also singles out text-centricity and integrity as the main principles of linguistic-artistic analysis of the text of the translation of a work of art; the functional conformity of the translation to the original can be determined only in general terms by comparing the image of the author (the strategy of constructing the original work) with the image of the translator (the strategy of constructing the translation).

Approaches to assessing the quality of translation are determined by the type of text. This problem acquires a special character in the case of translation of a literary text, as the same complexity is created for the translator as linguistic and extralinguistic aspects. In the field of literary translation, the issues of assessing its quality are considered in a separate field of translation – translation criticism. The complexity of assessing the quality of literary translation is due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load.

Depending on the chosen interpretive position, determining the artistic and aesthetic nature of the work, its stylistic dominance, the translator can make certain decisions that are adequate to the needs of readers at this time, and in another historical epoch they may be rejected by readers or do not meet existing translation standards. This is a prerequisite for translation variability when different translations of the same work coexist.

In the process of translating a literary text, in order to achieve accurate and adequate translation, various translation transformations are used.

When translating from English to Ukrainian most often antonymous translation and compensation were used. Approaches to assessing the quality of translation are determined by the type of text.

The complexity of assessing the quality of literary translation is due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load. It should be noted that the recipients of a work of art in translation may be readers who are different from fans of the original work. PM Topper believes that the translator of fiction deals with two groups of problems: macro-level and micro-level

This problem acquires a special character in the case of translation of a literary text, as the linguistic and extralinguistic aspects create the same complexity for the translator. In the field of literary translation, the issues of assessing its quality are considered in a separate field of translation – translation criticism. The complexity of assessing the quality of literary translation due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load.

The main difference between the text-centric approach and the communicative-functional one is ignoring the real communicative situation. Within the communicative-functional approach, a number of differences between educational translation and professional translation are distinguished, which, in turn, serves as a means of ensuring interlingual communication.

Key words: *approach to translation, text-centricity, linguistic-artistic analysis, integrity, transformation, functioning, quality of translation.*

РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.113.1-119:821.133.1(493)

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/38>**Курганська А. Р.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОСМОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В МІФОПОЕТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ А. МОКЕЛЯ

У статті досліджується поетична конфігурація міфопростору франкомовних збірок бельгійського поета й теоретика символізму А. Мокеля шляхом аналізу таких когнітивних елементів і конститuantів тексту як концепти, словесні поетичні образи та архетипи. Характерною особливістю творчості А. Мокеля є його специфічне відчуття простору, що проєктується на його поетичну творчість. Збірки автора «Clartés» (1901), «La Flamme stérile» (1923) та «La Flamme immortelle, la tragédie sentimentale» (1924) відбивають авторське розуміння хронотопу в аспекті часу і простору, а образи елементів природи й особливо природних стихій моделюють міфопоетичний хронотоп. Особливу увагу зосереджено на семантиці архетипів природних стихій (ВОДИ, ВОГНЮ, ЗЕМЛІ та ПОВІТРЯ), що з давніх часів виступали основним засобом класифікації й опису світу та лягли в основу вироблення первісних логічних категорій і понятійних констант. У текстах А. Мокеля ці архетипи актуалізують концептосферу ПРИРОДА, яка втілює образний аспект збірок, а також корелює з концепцією міфологічного циклічного часу (М. Еліаде), а міфопоетичні мегаконцепти ЖИТТЯ та СМЕРТЬ структурують цей образний світ, піддаючи образи збірок позитивній або негативній конотації. У результаті аналізу семантики образів, в основі яких лежать архетипи першостихій і дієсхем, утворених у результаті їх взаємодії, засвідчено функціонування таких когнітивних схем у текстах А. Мокеля як СТИХІЯ = НОСІЙ САКРАЛЬНОЇ ЕНЕРГІЇ, СТИХІЯ = ТРАНСФОРМАЦІЯ та СТИХІЯ = КОНФІГУРАТОР ПРОСТОРУ. У статті постулюється ідея про архетип як універсальну структуру, що закладена в глибинах людської колективної свідомості й виражається саме в словесній творчості та іманентно функціонує в мовному коді, актуалізуючи міфопоетичний субстрат у кожному тексті.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, образ, архетип, міф, першостихій, хронотоп, бельгійський символізм.

Постановка проблеми. Мовно-кодове представлення уявлень про стихії в текстах різних жанрів та епох віддзеркалює специфіку людського мислення при відображенні космологічних явищ. Базовими конститuantами тексту можна вважати концепти й ідеологічні концепти [10; 26], що маніфестують, реалізуються в художніх поетичних образах [16; 17], та архетипи, що є структурно-семантичним ядром словесних поетичних образів [15; 18; 27; 28] і через свою універсальність та інваріативність [5; 8; 29] актуалізують міфопоетичний субстрат у поетичних текстах. Особливо цікавими для дослідження семантики міфу як субстрату художнього тексту видаються інваріантні космологічні метаобрази, зокрема метаобрази природних стихій (ВОДИ, ВОГНЮ, ЗЕМЛІ та ПОВІТРЯ) як утворення, які архаїчна

людина відкрила для себе та піддала осмисленню першими. Збірки бельгійського поета «Clartés» (1901) [32], «La Flamme stérile» (1923) [33] та «La Flamme immortelle, la tragédie sentimentale» (1924) [34] становлять неабиякий інтерес у плані авторської концептуалізації символічних засад знакоутворення й образотворення, адже письменник активно використовує міфопоетичні образи та мотиви в парадигмі своїх творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Образи й картини світу, що віддзеркалюють бажані для користувача мовного коду станів речей у ньому, значною мірою зумовлені змістом ірраціональних аксіом (базових концептів людської свідомості). Серед таких повторюваних інваріантних одиниць на особливу увагу заслуговують дослідження із семіотики архаїчних текстів, запропоновані

В. Топоровим [18; 19; 20; 21; 22; 23; 24], які потверджують існування в індоєвропейській мовній традиції набору сталих концептів, чие коріння сягає ще найдавніших епох. Істотним переломом у сприйнятті й зображенні простору В. Топоров уважає перехід від палеоліту до неоліту [18; 21]. Саме в цей період надважливою частиною зображення стає простір, набуваючи певних знакових властивостей. За твердженням Є. Мелетинського [15], В. Топорова та В. Іванова [9], категоризація світу свідомістю архаїчної людини «відповідає просторово-чуттєвій орієнтації людини» [15, с. 229–230]. Для моделювання міфологічного хронотопу В. Топоровим запропонована універсальна прототипова матриця Світового дерева, що дає змогу «звести воєдино загальні бінарні смислові протиставлення» й тим самим «установити між членами цих пар відносини еквівалентності і створити перший достовірний універсальний знаковий комплекс» [20, с. 325]. Крона забезпечує зв'язок із програмою ВЕРХНЕБО та актуалізує домен САКРАЛЬНЕ. Коріння втілюється в архетипних поняттях НИЗ-ЗЕМЛЯ й актуалізує домен ПОТОЙБІЧЧЯ, а стовбур дає змогу їх поєднати та включити до синергетичних відносин у межах різних сценаріїв та актуалізує програму ПРОФАННЕ (земне). Отже, виникає трихотомічна просторова структурна схема Космосу. Вербалізація взаємодії суб'єкта з певним сегментом хронотопу також здійснює відсилку до концепту ЧАС. Згідно з концепцією В. Топорова, з горизонтальної площини Світового дерева розвинувся поділ на чотири сторони світу, де ПІВДЕНЬ і СХІД, звідки сходить СОНЦЕ, маркувалися позитивно, а ПІВНІЧ і ЗАХІД, де сонце заходить – негативно, адже це свідчить про завершення часового циклу, тобто СМЕРТЬ. По горизонталі також з'являються поняття чотирьох пір року: ЗИМА, ВЕСНА, ЛІТО, ОСІНЬ, і поділ дня на РАНОК, ДЕНЬ, ВЕЧІР, НІЧ, до яких сходить й інтуїція часових інтервалів. Важливо відзначити, що параметр ЧАС у контексті здійснюваного підходу розглядається як релятивний показник динамічності систем, а не лінійної послідовності явищ (принцип ЦИКЛІЧНОСТІ), згідно з М. Еліаде [30; 31], що являє собою характерну особливість міфологічного часу.

Постановка завдання. Метою дослідження вважаємо аналіз семантики архетипних метаобразів першостихій у текстах А. Мокеля та їх ролі в процесі моделювання міфопоетичного простору збірок автора.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю творчості А. Мокеля є його спе-

цифічне відчуття простору, що проектується на його поетичну творчість. Структурно-семантичну роль у текстах письменника відіграють архетипи першостихій (ВОГОНЬ, ВОДА, ВІТЕР, ЗЕМЛЯ), що актуалізують концептосферу ПРИРОДА, яка втілює образний аспект збірок автора, а мегаконцепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ структурують цей образний світ. Важливо, що осмислення простору письменником значно еволюціонує та поглиблюється. Так, у збірці «Сяйва» [32] ключовим структурним елементом в організації міфопростору тексту є архетип ЗЕМЛЯ та вербалізований метаобраз «ліс», де розгортаються основні сценарії збірки. Автор не виходить за межі цього міфопростору й утілює космогонічні сценарії, описуючи цикл буття природи. У збірках «Вогонь безсмертний» [34] та «Вогонь зникомий» [33] постає декілька образних просторів, у яких розгортаються різні сценарії: «дикий ліс», «освоєний ліс», «сад», «парк», «долина» й навіть водоймища («океан», «море», «ріка», «озеро»), семантика образів значно ускладнюється та поглиблюється. Активно діють й архетипи першостихій, виконуючи кожен свою креаційну функцію.

Просторовий аспект поезій автора можна поділити на дві сфери буття: ПРОФАННЕ та САКРАЛЬНЕ. До профанної концептосфери належить архетип ЗЕМЛЯ, а до сакральної – ВОГОНЬ, ВІТЕР і ВОДА. Архетип ЗЕМЛЯ [27] продовжує функціонувати в ролі ключового просторового знака. Земля постає як основа Космосу та вмістилище космологічних елементів, що підкреслює її надважливе значення для просторової організації збірок. Первісна матерія як пасивне начало впорядковується і структурує простір буття: осмислюється в термінах концептуальної метафори [14] ЗЕМЛЯ = КОНТЕЙНЕР. Так, зокрема, метаобрази «ліс», «сад», «парк», «долина» є різними локусами, у яких розгортаються певні сценарії, а образний простір «ліс» є великим неосвяжним простором, метафорою самого ЖИТТЯ. Автором уводиться магістральна концептуальна схема ЖИТТЯ = КОНТЕЙНЕР, де символічно зливаються всі позитивно та негативно марковані елементи й феномени Всесвіту та навіть проглядається певний синкретизм в осмисленні феноменів буття (ЖИТТЯ-СМЕРТЬ, РАДІСТЬ-СТРАЖДАННЯ тощо). Архетип ЗЕМЛЯ засвідчує типологічну близькість вербалізованих уявлень про ЗЕМЛЮ й орієнтаційне направлення НИЗ (профанне), актуалізуючись переважно в горизонтальному вимірі. Автор також наголошує на властивості саме метаобразу ЗЕМЛЯ для втілення

дісхеми «вічного повернення» [31], що актуалізує концепт ЧАС. Відчуття часу в збірках письменника значно ускладнене, з огляду на оніричні мотиви та мотиви візії. Концепт ЧАС осмислюється як поступовий РУХ ЖИТТЯ, елементи Космосу осмислюються в їх становленні. Тим самим у збірках А. Мокеля актуалізується й ідеологічний концепт РУХ = ЖИТТЯ [26].

Письменник концептуалізує метаобраз НЕБО як «верхні води» («Tu m'as fui. Mais mon cœur ne pouvait t'oublier // toi qui fais retentir de ta marche les mondes // Ton souvenir émeut la rumeur des balliers // ô déesse des Hautes Ondes. // et renouvelle scs vastes ondes // comme roule l'écho des torrents aux glaciers» [33, с. 47]). У збірці «Сяйва» ВОДА постає енергією трансформації, що оживляє застиглий зимовий ліс, розливаючись і наповнюючи життям символічно мертвий простір, еволюціонуючи в часовому плані (зима – весна – літо) [12; 13].

Важливим у концептуально-образному просторі виявляється архетип ВІТЕР [25], що постає динамічною характеристикою складників образного світу збірки. Саме архетип ВІТЕР є енергією, направленою вгору та сходячою згори, «архетипом підйому» (за Г. Башляром [1; 2; 3]), тобто повітря вказує на орієнтаційний вектор ВЕРХ і забезпечує зв'язок між простором, ним заповненим, і БОЖЕСТВОМ («souffles des dieux, songes sans prix» [34, с. 19]). З архетипом ВІТЕР тісно пов'язаний процес оновлення природи, адже саме вітер уможливило зміну, трансформацію та оновлення. Із цим архетипом пов'язаний поетичний розквіт пейзажу збірок: на «світанку», що знаменує початок, природа наповнюється «ароматом», який приносить «вітер» («L'aube a rempli les deux d'un ineffable arôme. // Atteste la clarté des mourantes étoiles; // découvre de tes mains l'ombre évasive qui se voile, // pénètre son front de fantôme» [32, с. 55]) – актуалізація концептосфери ВЕСНА. Повітря вказує на орієнтаційний вектор ВЕРХ і забезпечує зв'язок між простором ним заповненим, і БОЖЕСТВОМ – взаємодія із сакральною

сферою, що втілює концептуальну схему ВІТЕР = НОСІЙ САКРАЛЬНОЇ ЕНЕРГІЇ.

Міфологічний архетип ВОГОНЬ [28], вербалізуючись в образі сонця та похідних образах, актуалізується в образах небесних тіл і добового поділу: образи «ранок», «світанок», «день» і їх символічною смертю («ніч»). Важливо, що зміна відбувається циклічно. Метаобрази «світло» та «день» осмислюються автором переважно позитивно, але водночас, зазначається, що породжує їх саме НІЧ. Тим часом у збірці «Сяйва» поява ВОГНЮ знаменує ідейний перехід до ВЕСНИ і ЖИТТЯ – становлення Космосу. У збірці яскраво простежується ідея ЦИКЛІЧНОСТІ природного ритму від ЗИМИ-СМЕРТІ до ВЕСНИ-ВОСКРЕСІННЯ на образно-концептуальному рівні. В аспекті часу також спостерігається цікава градація сезонів. Отже, А. Мокель гармонізує дві додаткові концептосфери – МИНУЛЕ і МАЙБУТНЄ в часовому аспекті.

Висновки і пропозиції. З огляду на семантику архетипів першостихій та образів, які вони продукують, можна вивести узагальнену концептуальну схему СТИХІЯ = НОСІЙ САКРАЛЬНО ЕНЕРГІЇ у зв'язку з орієнтаційним вектором ВЕРХ і взаємодію із сакральною сферою. Першоелементи являють собою «будівельний матеріал» світу, із взаємодії яких реалізується перехід від ХАОСУ-СМЕРТІ до КОСМОСУ-ЖИТТЯ. Така активна взаємодія першоелементів і їх участь у формуванні та творенні простору втілює когнітивну модель текстів автора від СТИХІЯ = ТРАНСФОРМАЦІЯ до СТИХІЯ = КОНФІГУРАТОР ПРОСТОРУ. Будь-яка трансформація простору нерозривно пов'язана з концептом ЧАСУ, тож ідея ЦИКЛІЧНОСТІ часу є надважливою категорією в текстах А. Мокеля, а природа як безпосередній елемент космосу найкраще втілює міфопоетичні схеми: є яскравим утіленням концепції циклічного міфологічного часу й архетипу повернення і творення. Перспективним вважаємо подальше дослідження семантики художніх текстів бельгійського поета А. Мокеля, творчість якого мало досліджена у вітчизняній науці.

Список літератури:

1. Башляр Г. Вода и грезы / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 1998. 268 с.
2. Башляр Г. Грезы о воздухе. Опыт о воображении движения / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 1999. 324 с.
3. Башляр Г. Земля и грезы о воле / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 2000. 383 с.
4. Башляр Г. Земля и грезы о покое / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 2001. 320 с.
5. Башляр Г. Психоанализ огня / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 1993. 176 с.

6. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : монографія. Херсон : Айлант, 2002. 368 с.
7. Голосовкер Я. Э. Логика мифа. Москва : Наука, 1987. 218 с.
8. Зварич І. М. Міфологічна парадигма художнього мислення : дис. ... докт. філол. наук : 10.01.06. Чернівці, 2002. 368 с.
9. Иванов В. В. Избранные труды по семиотике и истории культуры. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1999. Т. 1. 912 с.
10. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 292 с.
12. Курганська А. Р., Чистяк Д. О. Художня концептуалізація архетипу води у ліриці А. Мокеля. *Південний архів. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 67. С. 110–112.
13. Курганська А. Р., Чистяк Д. О. Міфологема творення світу в збірці «Сяйва» Альбера Мокеля. *Science and education a new dimension*. 2019. № 195. Р. 39–41.
14. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, которыми мы живем / пер. с англ. А. Н. Баранова и А. В. Морозова. Москва : УРСС, 2004. 256 с.
15. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. Москва : Наука, 1976. 408 с.
16. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра : монографія. Дніпропетровськ : ДУЕП, 2007. 364 с.
17. Ніконова В.Г. Художній концепт: поетико-когнітивний підхід. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2006. Т. 9. № 2. С. 51–59.
18. Топоров В. Н. К происхождению некоторых поэтических символов (Палеолитическая эпоха). *Ранние формы искусства*. Москва : Искусство, 1972. С. 77–103.
19. Топоров В. Н. Мировое дерево: универсальные знаковые комплексы. Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2010. Т. 1. 448 с.
20. Топоров В. Н. Мировое дерево: универсальные знаковые комплексы. Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2010. Т. 2. 496 с.
21. Топоров В. Н. О космологических источниках раннеисторических описаний. *Труды по знаковым системам*. Тарту : Тартуский гос. ун-т, 1973. Вып. 17. С. 106–150.
22. Топоров В. Н. О структуре некоторых архаических текстов, соотносимых с концепцией «Мирового Дерева». *Труды по знаковым системам*. Тарту : Тартуский гос. ун-т, 1971. Вып. 2. С. 9–62.
23. Топоров В. Н. О числовых моделях в архаичных текстах. *Структура текста*. Москва : Наука, 1980. С. 3–58.
24. Топоров В. Н. Пространство и текст. *Текст, семантика и структура* Москва : Наука, 1983. С. 227–285.
25. Чистяк Д. О., Курганська А. Р. Концептосистема першостихії «ВІТЕР» у збірці «Сяйва» Альбера Мокеля. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 72 (3). С. 54–56.
26. Чистяк Д. О., Курганська А. Р. Лінгвоесетична концептосистема поезики Альбера Мокеля. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 8. С. 105–108.
27. Чистяк Д. О., Курганська А. Р. Міфопоетичний хронотоп у збірці «Сяйва» А. Мокеля. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»* Одеса, 2018. Вип. 36. Том 2. С. 111–113.
28. Чистяк Д. О., Курганська А. Р. Художня концептосфера першостихії «ВОГОНЬ» у збірці «Сяйва» Альбера Мокеля. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 19. С. 163–169.
29. Чистяк Д. О. Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі : монографія. Київ : Радуга, 2016. 272 с.
30. Элиаде М. Аспекты мифа / пер. с фр. В. П. Большакова. Москва : Академический Проект, 2010. 251 с.
31. Элиаде М. Избранные сочинения: Миф о вечном возвращении; Образы и символы; Священное и мирское / пер. с фр. Москва : Научно-издательский центр «Ладомир», 2000. 414 с.
32. Mockel A. Clartés. Paris: Mercure de France, 1901. 135 p.
33. Mockel A. La Flamme stérile. Bruxelles: La Renaissance du Livre, 1923. 130 p.
34. Mockel A. La Flamme immortelle (La Tragédie sentimentale). Bruxelles: La Renaissance du Livre, 1924. 223 p.

Kurhanska A. R. COSMOLOGICAL ELEMENTS IN MYTHOLOGICAL SPACE IN A. MOCKEL LYRICS

The article analyses the poetic configuration of mythospace of the francophone collections of Belgian poet and theorist of symbolism A. Mockel by analyzing such cognitive elements and constituents of the text as concepts,

verbal poetic images and archetypes. A characteristic feature of A. Mockel's lyrics is his specific sense of space projected on his poetic texts. The author's collections "Clartés" (1901), "La Flamme sterile" (1923) and "La Flamme immortelle, la tragédie sentimentale" (1924) reflect the author's understanding of the chronotope in terms of time and space. The images of elements of nature configure this mythopoetic chronotope. Particular attention is paid to the semantics of the archetypes of natural elements (WATER, FIRE, EARTH and AIR), which have always been the main means of classification and description of the world and formed the basis for the development of primitive logical categories and conceptual constants. In A. Mockel's texts these archetypes actualize the conceptsphere NATURE which embodies the figurative aspect of collections and correlates with the concept of mythological cyclic time (M. Eliade). The megaconcepts of LIFE and DEATH structure this figurative world by subjecting images of collections to positive or negative connotations. As a result of the analysis of the semantics of images based on the archetypes and schemes formed as a result of their interaction, the functioning of such cognitive schemes in A. Mockel's texts was discovered: ELEMENT = CARRIER OF SACRED ENERGY, ELEMENT = TRANSFORMATION and ELEMENTS = CONFIGURATOR OF SPACE. We postulate the idea of the archetype as a universal structure that is embedded in the depths of human collective consciousness which finds its expression in verbal creativity and immanently functions in the language code, actualizing the mythopoetic counterpart in each text.

Key words: concept, image, archetype, myth, mythology, chronotope, cosmological elements, Belgian symbolism.

Відомості про авторів

Басараба І. О. – викладач кафедри забезпечення оперативно-службової діяльності Національної Академії Прикордонної Служби України імені Богдана Хмельницького

Борковська І. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарного спрямування № 3 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

Василенко Д. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фонетики і практики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету

Вуколова К. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Гаврилюк О. О. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Галицька Є. А. – кандидат філологічних наук, викладач англійської мови Київської гімназії № 86 «Консул»

Ганбарова Нурлана Ельденіз гизи – викладач Бакинського слов'янського університету

Гошилик Н. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Грималюк А. М. – аспірант кафедри німецької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Гриняк О. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та прикладної лінгвістики факультету української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету

Гришина О. Д. – студентка Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Гуменюк Н. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка

Гуменюк І. Л. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики англійської мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Гура В. М. – аспірантка кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Дахмані А. – студент 2 курсу другого (магістерського) рівня групи 035-А-21м(ін.) Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Євтушенко Н. І. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської мови з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету

Заботнова М. В. – аспірантка Київського університету імені Бориса Грінченка; старший викладач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної Гвардії України

Зірка В. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач Дніпропетровського відділення Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України

Іваненко Д. О. – аспірантка кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Іванотчак Н. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Карачун Ю. Г. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

Костенко В. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії

Курганська А. Р. – асистент кафедри романської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Лисичкіна І. О. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України

Лисичкіна О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Національної гвардії України

Луньова Т. В. – кандидат філологічних наук, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Макарук Л. Л. – доктор філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Межуєва І. Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет»

Михайленко В. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та філології Університету Короля Данила

Мунтян С. Г. – старший викладач кафедри іноземних мов Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Нікіфорова Є. Ю. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Нісаноглу Н. Г. – викладач кафедри іноземних мов Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Павліченко Л. В. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павлюк О. Б. – магістрант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Пилипенко І. О. – асистент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету

Попелюк В. П. – працівник Збройних Сил України, викладач кафедри іноземних мов Військової академії, м. Одеса

Прокопець М. С. – асистент кафедри германської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Рябова К. О. – викладачка кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Світліковська О. А. – старший лаборант кафедри англійської філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сологор І. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії

Старикова В. С. – студентка 6 курсу, групи ПРМ 91 кафедри германської філології факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Статкевич Л. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Таценко Н. В. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Сумського державного університету

Топчий О. Ю. – викладач кафедри романо-германської мови та методики її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Третяк І. В. – студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Харченко В. Ю. – студентка 6 курсу, групи ПРМ 91 кафедри германської філології факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Четова Н. Й. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка»

Чуланова Г. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету

Якимик Г. М. – магістрантка кафедри англійської мови та літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Соціальні комунікації

Том 31 (70) № 4 2020

Частина 2

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 23,95. Ум.-друк. арк. 29,51. Зам. № 0221/30

Підписано до друку 27.11.2020. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська 74, оф. 7

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.